

UIT DEN MUIDERKRING

DOOR

Dr. P. LEENDERTZ Jr.

HAARLEM — DE ERVEN F. BOHN N.V.
1935

UIT DEN MUIDERKRING

UIT DEN MUIDERKRING

DOOR

Dr. P. LEENDERTZ Jr.

HAARLEM — DE ERVEN F. BOHN N.V.
1935

Deze bundel heet „Uit den Muiderkring”, omdat hij in de eerste plaats voorbereidende studiën bevat voor eene nieuwe uitgave der werken en eene nieuwe levensbeschrijving van Hooft. Deze zullen bij mijn leven wel niet meer verschijnen. Daarom deel ik hier mede wat ik verzameld heb, ten gerieve van hen, die zich later met die onderwerpen zullen bezig houden. Blijkt het, dat ook de thans levenden hiervoor voldoende belangstelling hebben, dan is het de bedoeling nog eenige dergelijke bundels te laten volgen. De kopij daarvoor ligt gereed.

Veel is hiervoor natuurlijk uit de brieven van Hooft geput. Ik haal deze aan met Br. en het nummer der uitgave van Van Vloten. Cursieve cijfers wijzen onuitgegeven brieven van Hooft aan, cijfers met een sterretje onuitgegeven brieven aan hem, beide met het nummer van mijne afschriften.

Bij het verzamelen der stof heb ik veel medewerking gevonden bij de directeuren en het personeel van tal van archieven en bibliotheken en ook van vele bijzondere personen. Dikwijls blijkt dat uit de aantekeningen, maar toch heb ik daar niet allen kunnen noemen. Hun allen, zoowel den genoemden als den ongenoemden, betuig ik hier nogmaals mijn oprechten dank, in de hoop dat zij, als zij dit boekje in handen krijgen, zich niet beklagen zullen, dat zij daar ook iets toe hebben bijgedragen.

Amsterdam, Mei 1935.

P. LEENDERTZ JR.

AANVULLINGEN

Bl. 1. Anna de Vogelaer werd 18 Juni 1614 in de O.K. begraven.

Bl. 129—132. De cursief gedrukte woorden zijn in het hs. doorgehaald.

INHOUD

	Blz.
Hoof't's familie	1
Het geslacht Hoof't.	5
De familie Hoof't-Hellemans	17
De familie Van Erp	30
De familie Hellemans	36
De familie Van Surck	51
De familie Bartolotti	55
Onbekende verwantschap	65
Hoof't als koopman.	67
Hoof't als baljuw van Gooiland enz.	70
Het begin van Hoof't's historische studiën	123
De oudste brief aan Hoof't.	125
Alexander	128
Hoof't en de dissenters	133
Brandt en de brieven van Barlaeus	178
Tweeërlei verklaring	188
Dateering van Vondel's hekeldichten	197

BLADVULLINGEN

Wie heeft Vondel Latijn geleerd?	124
Volksetymologie.	127
Eene aanhaling	127
Samuel Coster	177
Eene dubbelhartigheid van Huygens?.	196

HOOFT'S FAMILIE

Hooft hield veel van de gezelligheid, was zeer vriendhoudend en gevoelde den familieband zeer sterk. Dat hij de familie van zijne vrouw ook als de zijne beschouwde, is van hem zeer begrijpelijk. Natuurlijk nu ook degenen, die daar later in kwamen. Joost Baek was dus zijn zwager en oom van zijne kinderen. Doordien dit een van zijne vertrouwde vrienden en liefst en vaakst geziene gasten werd, ligt het voor de hand, dat ook de kinderen uit het tweede huwelijk van „oom Baek” spraken, ofschoon hij van hen in het geheel geene familie was. Aernout vindt zich dan later ook verplicht zijn vriend Van Sevenhuysen uit te leggen, hoe hij Baek nog steeds „oom” noemt.

Nog sterker is echter, dat Hooft van zijne zwagers Pergens en Schuijl spreekt. Dezen waren nl. getrouwd met eene halfzuster van den eersten man van Hooft's tweede vrouw.

Ook waar het anderen gold, trok Hooft het begrip „familie” zeer ver. In Br. 901 van 13 Januari 1645 raadt hij Huygens zich rechtstreeks tot den Schout Grootenhuis te wenden, „die noch maagschap met U.Ed. van weeghe zijner eerste hujsvrouwe reket.” De tweede — niet de eerste — vrouw van Ten Grootenhuis was geweest Anna de Vogelaer. Hij was 28 Mei 1613 met haar getrouwd, maar het huwelijk heeft niet lang geduurd, want 8 November 1615 trouwde hij reeds ten derden male. Marcus de Vogelaer nu, de vader van Anna, was een neef van Huygens' moeder.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat wij in Hooft's brieven een groot aantal neven genoemd vinden. Om die brieven te begrijpen, moeten wij weten, waar zij over handelen. Dat is echter slechts voor een gedeelte mogelijk, zoo lang wij de personen niet kennen, die daarin genoemd worden, en aan wie zij gericht zijn.

Ik wil hier nu mededeelen, wat ik van de familie Hooft weet, en vooral wat ik nog niet weet, in de hoop, dat anderen mijne onkunde te hulp zullen komen.

De genealogie is eene onontbeerlijke hulpwetenschap voor de geschie-

denis. Maar nergens misschien vindt men zooveel onwetenschappelijk geliefhebber en zooveel onzekerheid. Dat ligt aan de gesteldheid der bronnen. Tot voor betrekkelijk korten tijd hadden wij niet veel anders dan geschreven geslachtslijsten of de afdrukken daarvan, terwijl slechts een klein deel der gegevens kon gecontroleerd worden. Hoeveel aanspraak nu de verzamelaars daarvan op onze dankbaarheid hebben om den ijver en de liefde, waarmede zij die bouwstoffen verzameld hebben, volkomen betrouwbaar zijn ze niet. Door het herhaald overschrijven zijn er tal van fouten ingekomen, die natuurlijk in een volgend afschrift bleven en misschien vermeerderd werden. Bovendien werden zij nu en dan verbeterd en aangevuld door meer of minder nuchtere of verbeeldingrijke genealogen, die het niet noodig vonden de overgeleverde mededeelingen en hunne vermoedens van elkander gescheiden te houden. Daardoor komt men zelden twee genealogieën van hetzelfde geslacht tegen, die volkomen gelijk zijn.

Voor wie nooit eene genealogie nagewerkt heeft, is het haast ongelooflijk, hoeveel fouten er gemaakt zijn. Onjuiste jaartallen en verwisseling van gelijknamige personen is iets heel gewoons. Maar ook dat de echtgenoot of de kinderen van den eenen broeder aan den anderen worden toebedeeld en dergelijke komt herhaaldelijk voor, evenals „jong gestorven” van iemand, die 59 jaar geworden is, enz. Wie zich de moeite geeft, hetgeen ik hier mededeel te vergelijken met hetgeen reeds hier en daar gedrukt is, zal daarvan overvloed van voorbeelden vinden. En men meene niet, dat er hier toevallig veel bij elkander zijn; ik zou er elders nog veel meer kunnen aanwijzen.

Reeds waren sinds 1785 in verschillende tijdschriften meer of minder uitvoerige mededeelingen omtrent het geslacht Hooft verschenen, toen Alberdingk Thijm in de *Dietsche Warande*, N. R. III (1881) eene volledige genealogie gaf, uit verschillende bronnen bijeengebracht.

Daarop gaf D. C. Meijer Jr in hetzelfde tijdschrift, 1881, bl. 372 eene reeks aanvullingen en verbeteringen uit de geslachtsregisters van Frans Banning Cocq en Pieter de Graeff. Daarop volgden nog enkele mededeelingen van anderen. Ook had Meijer in het feestnummer van *Eigen Haard* een artikel over *Het geslacht Hooft* en A. D. de Vries Az. over *Hooft en zijn gezin* geschreven, terwijl Vorsterman van Oijen in den *Amsterdammer* van 17 April 1881 over *De Vrouwen van Pieter Cornelisz. Hooft* schreef.

Vervolgens gaven Alberdingk Thijm en Vorsterman van Oijen nog in 1881 *Het Geslacht Hooft* uit, waarvoor zij van vele kanten medewerking gehad hadden. Toch kon Meijer in de *Dietsche Warande* nog een aantal „kantteekeningen” mededeelen.

Ten slotte bracht het standaardwerk van J. E. Elias, *De Vroedschap van Amsterdam* nog vrij wat aanvullingen en verbeteringen.

Dit laatste werk bezit eene hooge mate van betrouwbaarheid, doordat de schrijver zijne meeste gegevens uit de archieven geput heeft, waarin vergissingen wel niet uitgesloten, maar toch betrekkelijk zeldzaam zijn.

Bovendien heeft hij zeer zorgvuldig gewerkt en geeft bijna altijd zijne bron op.

Toch zijn wij met al deze hulpmiddelen nog lang niet in het bezit van eene volledige en betrouwbare genealogie Hooft. Eene nieuwe bewerking van het geheel, zooals ik die hier voor het gezin van den Drost geef, steunende op archiefstudiën, is zeer noodig. Ik geef hier nu:

1° Een overzicht van het geslacht Hooft, voor zoover dat noodig is om de familiebetrekking te begrijpen van hen, die in de Brieven en Gedichten genoemd worden. Deze mededeelingen heb ik niet gecontroleerd en neem ze dus van Elias over, terwijl ik er alleen hier en daar iets bijvoeg, dat ik zelf in de archieven gevonden heb of dat ik van elders ontleen, maar bij het laatste noem ik steeds mijne bron.

2° Eene zoo volledig en nauwkeurig mogelijke beschrijving van het gezin van Hooft en zijne afstammelingen¹⁾.

3° De familie Van Erp, voor zoover Hooft daarmede in aanraking kwam, en voor zoover ik daarover iets heb kunnen vinden.

4° De familie Hellemans, evenzoo.

5° De familie Van Surck, evenzoo.

6° De familie Bartolotti, evenzoo.

7° Eene lijst van hen, die als familielid genoemd worden, zonder dat ik hunne betrekking tot Hooft heb kunnen opsporen.

Natuurlijk wordt hier niet alles medegedeeld, wat over de genoemde personen te zeggen valt. Van velen is dus bij Elias en elders nog meer te vinden. Deze studie dient in de eerste plaats tot verklaring van Hooft's werken en de meeste bijzonderheden worden met het oog daarop medegedeeld. Maar wanneer ik bijzonderheden vond, die elders niet vermeld worden, heb ik ook deze opgenomen, om ze niet te laten verloren gaan, ook al hebben zij met Hooft niets te maken.

De afkortingen, die ik gebruik, zullen wel geene moeilijkheid opleveren, maar toch zet ik de voornaamste hier nog even bij elkander:

begr. = begraven.

Br. = Brieven, uitgave Van Vloten, met het nummer.

D. W. = Dietsche Warande.

geb. = geboren.

ged. = gedoopt.

Ged. = Hooft's Gedichten, Amst. 1871.

Nav. = Navorscher.

N. Z. K. = Nieuwe Zijds Kapel.

¹⁾ Een gedeelte daarvan heb ik in anderen vorm medegedeeld in het *Haagsch Maandblad* van Januari 1929. Op bl. 89, regel 11, staat daar echter eene leelijke fout. Voor „zijne dochter Christina en de kleine Leonora” leze men „Leonora en Pieter”. Wel had ik vermoed, dat Van der Meijden twee kinderen had, maar dat tweede had ik niet kunnen vinden. Daardoor kwam ik tot die gedwongen verklaring. Later heb ik dat tweede kind werkelijk gevonden.

- O. K. = Oude Kerk.
ondertr. = ondertrouwd.
Rem. K. = Remonstrantsche Kerk.
st. = sterft.
tr. = trouwt.
W. K. = Westerkerk.
z. k. = zonder kinderen.
Z. K. = Zuider Kerk.

HET GESLACHT HOOFT

In verband met het doel van deze studie ga ik niet verder dan het midden der 17e eeuw en behandel de verschillende familieleden meer of minder uitvoerig, naar mate zij meer of minder van belang zijn met betrekking tot den Drost. Wie er meer van wil weten, zie de bovengenoemde werken.

Bij allen geef ik op, waar zij in de *Brieven* (met de nummers der uitgave van Van Vloten), in de *Gedichten* (uitgave 1871) of in de *Nederlandsche Historiën* genoemd worden.

De eerste van het geslacht Hooft, van wien wij melding gemaakt vinden, woonde te Zaandam en was een welgesteld man. In den tijd toen schipper, reeder en koopman nog meermalen in één persoon vereenigd waren, voer hij op de Oostzee. Zijne zoons volgden zijn voorbeeld en eens waren de vader met vijf (volgens anderen: met zeven) zoons, elk met een eigen schip, tegelijk in de Sond. Niet lang daarna heeft een deel der familie¹⁾ Zaandam verlaten en tegelijk de schipperij opgegeven, om zich meer op den handel toe te leggen.

Er wordt ons medegedeeld, dat de vader van hem, met wien wij het geslacht laten beginnen, te Westzaan aan het hoofd van de haven woonde, en dat daaraan de naam ontleend is. Of dit eene historische overlevering is of een later vermoeden, kunnen wij niet meer beslissen. Maar deze mededeeling heeft in zichzelf genoeg waarschijnlijkheid, dat wij ze kunnen aannemen, zoolang er geene goed gestaafde andere verklaring wordt gegeven.

Dat het wapen der familie een menschenhoofd bevat, is nog geen bewijs tegen de genoemde naamsafleiding. Wij weten toch, dat het beeld in vele wapens gekozen is in overeenstemming met eene onjuiste afleiding. Maar wel mogen wij hieruit opmaken, dat de familienaam reeds geruimen tijd bestond, voordat er een wapen werd aangenomen. En hieruit volgt dan weer, dat de familie reeds lang tot de welvarende burgerij behoorde.

¹⁾ Over den Zaanschen tak der familie, die Doopsgezind gebleven is en voornamelijk te Westzaan gevestigd is, zie:

G. J. Honig, *Een vergeten tak van het geslacht Hooft*. In *Algemeen Nederlandsch Familieblad*, 1889, bl. 233-240.

Niet allen echter, die den naam Hooft dragen of gedragen hebben, behooren hiertoe. Er waren blijkbaar verschillende familiën van dezen naam.

Elias, I, bl. 152, geeft de genealogie van nog eene andere familie Hooft te Amsterdam.

In de *Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom Haarlem* worden een aantal priesters met den naam Hooft genoemd. Dezen zullen wel tot een of meer andere familiën behoord hebben.

In 1357 was in Amersfoort een burgemeester Jacob Hooft¹⁾, die toch zeker ook niet tot de Zaausche familie behoorde.

Evenmin zullen daar de talrijke personen van den naam Hooft toe behoord hebben, die wij in de 17e en 18e eeuw te Utrecht en 's-Gravenhage vinden.

Willem Janszoon Hooft²⁾, de stamvader, was omstreeks 1490 (anderen: in 1515) te Zaandam geboren. Hij voer op de Oostzee en is 10 Augustus 1562 op zee gestorven. Hij had negen kinderen, waarvan twee, Jan en Gerrit, jong gestorven zijn. De andere waren:

- I. Cornelis Willemsz. Hooft.
 - II. Claes Willemsz. Hooft.
 - III. Jan Willemsz. Hooft, de Oude.
 - IV. Jan Willemsz. Hooft, de Jonge³⁾.
 - V. Pieter Willemsz. Hooft.
 - VI. Broer Willemsz. Hooft, st. ongeh. op zee.
 - VII. Krijn Willemsz. Hooft.
- I. Cornelis Willemsz. Hooft, tr. Alyd Cornelisdr. Jongh, begr. N. K. 23 September 1565.
 - A. Aegt Cornelisdr. Hooft, st. jong.
 - B. Jan Cornelisz. Hooft, st. 15 Februari 1600, tr. Clara Jacobsdr. Moes, begr. O. K. 11 Januari 1614. Hij werd Schepen in 1579, Raad ter Admiraliteit 1591—1600, Kolonel der Schutterij 1589. Ook was hij lid der Kamer „In Liefde Bloeiende”, zie Brandt, *Gedichten* (1649), bl. 262. Over zijn optreden tegenover Leicester zie *Ned. Hist.* bl. 1198 vlg.
Geen kinderen.
 - C. Aeghje Cornelisdr. Hooft, begr. N. K. 14 September 1590, tr. Cornelis Pot, st. 30 September 1591.
7 kinderen.⁴⁾

¹⁾ *Genealogische en Heraldische Bladen*, IV, bl. 288.

²⁾ Zie *Ned. Hist.* bl. 996: „Maar hier erinnert zich my de spreuk van mynen overgrootvader Willem Janszoon Hooft; *Dat nooit yemandt zoo eerlyk leefde, oft een derdendeel der menschen lasterd' hem: nocht yemandt zoo oneerlyk, oft een derdendeel loofd' hem.*”

³⁾ Een der beide Jannen is kinderloos gestorven.

⁴⁾ Zie D. W. 1881, bl. 373.

- II. Claes Willemsz. Hooft¹⁾, tr. Dieuwertje Claesdr., st. 1596.
- A. Jannetje Claesdr. Hooft, tr. 29 Augustus 1580 IJsbrand Albertsz. Ben, geb. 1556, begr. N. K. 19 November 1625, Schepen 1594.
- B. Claes Claesz. Hooft, begr. N. K. 14 October 1602, buurtmeester van Ouder-Amstel, tr. Geertje Willemsdr.
8 kinderen.
- C. Margareta Claesdr. Hooft, begr. N. K. 6 Februari 1617²⁾, tr. Jacob Simonsz. de Rijck, geb. 1541 of 1542, st. 11 September 1584³⁾.
1. Simon de Rijck⁴⁾, geb. 1565, st. 10 Mei 1652⁵⁾6), tr. 16 Januari 1594 Maria Simonsdr. Jonkheyn, geb. 1562, begr. N. K. 16 October 1622. Bewindhebber O. I. C. 1625, Schepen 1627, Raad 1628.
Geen kinderen.
2. Willem de Rijck, geb. 1570, tr. 12 December 1593 Maritge Cornelisdr. Pot (zie I C).
a. Agatha de Rijck, tr. Hans Romburgh.
aa. Pieter Romburgh, st. ongeh.
3. Geertruyd de Rijck, st. 27 Januari 1639⁵⁾, tr. 1° 20 October 1593 Absolon Claesz. of Nicolai⁷⁾, tr. 2° 23 Juni 1602 Jan Jansz. van Hoorn⁸⁾, geb. 1561, st. 11 Mei, begr. N. K. 14 Mei 1623, wedr. van Marij Eghbertsdr. Vinck. Fabriekmeester 1603, Raad 1613.
a. Elisabeth Absolons, st. 14 Juni 1628⁹⁾, tr. 28 Augustus 1616¹⁰⁾ Willem Adriaensz. Raep, geb. 13 December 1585, st. 7 September 1646.
Vele afstammelingen.
b. Jacob van Hoorn.
c. Simon van Hoorn¹¹⁾.
4. Aechje de Rijck, tr. Pieter Jansz. Nachtglass.
2 kinderen.
5. Jannetje de Rijck, tr. IJsbrand Ben.

¹⁾ Br. 656. Wat hij tot zijne dochter zeide, zie *Ned. Hist.* bl. 231.

²⁾ Volgens *Navorscher* VI, 174 staat op de grafzerk: st. 11 Febr. 1617. Dat moet eene fout zijn, van den steenhouwer of van den afschrijver.

³⁾ *N. Ned. Biogr. Wdb.* V, 635. Zie Br. 656 en *Ned. Hist.*, bl. 228, L. W. van Merken, voorbericht voor *Jacob Simonszoon de Ryk*.

⁴⁾ Br. n° 208, 261, 263 enz., *Ned. Hist.*, bl. 180, 236, 605, 699.

⁵⁾ *Navorscher* VI, 174.

⁶⁾ Volgens het Stadsrenteboek n° 46 f, fol. 17 v°. was het op 10 Nov. 1652.

⁷⁾ *Ned. Hist.*, bl. 1004.

⁸⁾ Br. n° 315. Bij de huwelijksaanteekening op 7 Juni 1602 verklaarde zij zeven jaar weduwe geweest te zijn. Uit zijn eerste huwelijk had hij drie kinderen: Jan, Barent en Brechje.

⁹⁾ *Nav.* VI, bl. 174.

¹⁰⁾ *Nav.* VII, blz. 106.

¹¹⁾ Br. n° 656. Niet te verwarren met den burgemeester Simon van Hoorn, die een zoon was van Jacob Claesz. en Weyntje van Neck.

III of IV. Jan Willemsz. Hooft.

- A. Pieter Janszoon Hooft¹⁾, tr. te La Rochelle Maria Gelle. Hij was aldaar in 1596 koopman op Holland.
- B. Thomas Janszoon Hooft, te Londen.

V. Pieter Willemsz. Hooft. Volgt na VII.

VII. Krijn Willemsz. Hooft.

- A. Cornelis Krijnsz. Hooft, is met zijn vader op zee in de Duyns verongelukt.
- B. Pieter Krijnsz. Hooft, tr. 1° Weyntien Engelen, 2° Maria Thijssen. Geene kinderen.
- C. Willem Krijnsz. Hooft, otr. 15 November 1578 Aeltgen Pietersdr. Cort.
 - 1. Krijn Willemsz. Hooft, geb. 1580, tr. 12 October 1608 Maria Warnarsdr. van Bronckhorst, geb. 1587.
 - a. Warnar Krijnsz. Hooft, geb. 1617, otr. 1° 23 Juli 1637 Maria Krijnsdr. Hooft, tr. 2° Cornelia Sijmonsdr.
 - b. Bartha Krijnsdr. Hooft, otr. 1° 13 Juni 1635 Dirck Krijnsz. Hooft, tr. 2° 21 Mei 1650 Joost van den Vondel, den zoon.
 - 2. Kind, begr. N. K. 31 Maart 1593.
 - 3. Alida Willemsdr. Hooft, tr. Barend Crans te Weesp.
 - 4. Pieter Willemsz. Hooft, geb. 1588, „bergerviscooper”, otr. 1° 20 Mei 1614 Grietgen Warnarsdr. van Bronckhorst, geb. 1597; otr. 2° 17 October 1631 Neeltgen Pietersdr. de Vries, geb. 1597; tr. 3° 11 April 1638 Jannetje Jansdr. Twee dochters.
 - 5. Kind, begr. N. K. 3 Juni 1589.
 - 6. Trijntgen Willemsdr. Hooft, geb. 1595, tr. Gijsbert Woutersz. Barrevelt.
- D. Geertruid Krijnsdr. Hooft, tr. Cornelis Roos, apotheker.
- E. Krijn Krijnsz. Hooft, tr. 2° Marrij Stevens.
 - 1. Krijn Krijnsz. Hooft, tr. Heijlwegh Dirks.
 - a. Dirck Krijnsz. Hooft, otr. 13 Juni 1635 Bartha Krijnsdr. Hooft.
 - b. Maria Krijnsdr. Hooft, otr. 23 Juli 1637 Warnar Krijnsz. Hooft.
 - c. Catharina Krijnsdr. Hooft.

V. Pieter Willemsz. Hooft, tr. 1° Jannetje Hendriks²⁾ van de Wormer, st. 1559; tr. 2° Marie Egbertsdr; tr. 3° Wijberigh Jansdr.; tr. 4° Engeltgen Gheertendr. van Dorsten.

¹⁾ Waarschijnlijk is P. C. Hooft eenigen tijd bij dezen geweest om den handel te leeren.

²⁾ Bij Alberdingk Thijm en Vorsterman van Oijen heet zij Boricks. De volgorde der kinderen aldaar is onjuist; zie *D. W.* 1881, bl. 373.

Uit het eerste huwelijk de kinderen:

- A. Hendrik Pietersz. Hooft.
 - B. Jan Pietersz. Hooft.
 - C. Cornelis Pietersz. Hooft.
 - D. Willem Pietersz. Hooft.
 - E. Gerrit Pietersz. Hooft.
 - F. Claes Pietersz. Hooft.
- V. A. Hendrik Pietersz. Hooft, geb. 1535, st. te Alkmaar 30 Mei 1596, tr. te Amsterdam 1581 Geertje Claesdr. Stooters¹⁾, st. 13 November 1615.
Geen kinderen.
- V. B. Jan Pietersz. Hooft, geb. 1543, begr. N. K. 4 Juni 1602, tr. 1570 Geertruyd Lons, st. 1608.
1. Jan Jansz. Hooft, geb. 1566²⁾, begr. O. K. 23 September 1645. Ongehuwd.
 2. Jannetje Jansdr. Hooft, geb. 1672, tr. 1597 Salomon Voerknegt. 9 kinderen o.a.:
 - a. Jan Voerknegt, ged. O. K. 5 December 1604, die in 1656 substituut-schout werd als opvolger van Pieter Jansz. Vlasvat.
 3. Dr. Pieter Jansz. Hooft³⁾, geb. Augustus 1575⁴⁾, st. 14 Januari 1636⁴⁾, tr. in de O. K. 22 Juni 1614 Geertruyd Overlander, geb. 4 Augustus 1577⁵⁾, st. 6 Mei 1653. Schepen 1630, Raad 1631.
 - a. Catharina Pietersdr. Hooft, geb. 28 December 1618, ged. N.K. 1 Januari 1619, st. 30 September 1691, tr. 14 Augustus 1635⁴⁾ Cornelis de Graeff⁶⁾, geb. 15 October⁷⁾ 1599, st. 4 Mei 1664, wedr. van Geertruyd Overlander, Vrijheer van Zuidpolsbroek, Schepen 1640, Raad 1639, Burgemr. 1643 enz. 3 kinderen.
 4. Geertruid Jansdr. Hooft, geb. 1578, begr. N. K. 15 Juli 1636, tr. 13 Juni 1599 Volkert Overlander⁸⁾, Heer van Purmerland en

¹⁾ Volgens andere genealogieën heette zij Grietje Claesd. Stooters of Geertruid Jansd. Stoters.

²⁾ Volgens Thesaurieren Extr. n° 45 c, fol. 2 v°. en 7 v°. had Jan Pietersz. Hooft op 23 Juni en 14 Aug. 1590 de volgende kinderen: Jan oud 24, Jannetje 18, Pieter 15, Geertruijt 12, Willem 9 en Jacob 4 jaren.

³⁾ Br. 261, 263 enz. *Ned. Hist.*, bl. 566.

⁴⁾ D. C. Meijer Jr. in *D. W.* 1881, bl. 376.

⁵⁾ Volgens anderen in 1581. Maar bij den ondertrouw op 6 Juni 1614 was zij „omtr. 36 jaren”.

⁶⁾ Br. 320, 408, 409, 452, 901, 920. Hij was de zoon van Hooft's vriend Jacob de Graef, burgemr. in 1628 enz.; zie Br. 189, 237 en *Ged.I.* bl. 452.

⁷⁾ Volgens Unger, *Vondel* 1657-1660, bl. 326, was het 15 Augustus.

⁸⁾ Br. n° 23 en *Ged. II.*, bl. 444.

Ilpendam, geb. 10 Juli 1571, st. 18 October, begr. 24 October¹⁾ 1630, Schepen 1603, Raad 1605, Lid van de Admiraliteit 1614, Burgemr. 1628²⁾).

10 kinderen o.a.:

- a. Maria Overlander, geb. 24 Juni 1603, st. 27 Januari 1678, tr. 23 April 1630 Frans Banningh Cocq, geb. 23 Februari 1605, st. 1 Januari 1655.
 - b. Geertruyd Overlander, geb. 25 Augustus 1608, st. 7 Januari 1634, tr. 1 November 1633 Cornelis de Graaff, Vrijheer van Zuidpolsbroek, geb. 15 October 1599, st. 4 Mei 1664.
5. Willem Jansz. Hooft³⁾, geb. 1581, st. 1637 of 1638, tr. 28 Juni 1605⁴⁾ Ida Quekels, ged. O. K. 1 April 1582, st. 28 Augustus 1657⁴⁾).
- a. Jan, ged. N. K. 16 April 1606.
 - b. Ida Maria Hooft, geb. te Londen 30 Januari 1618, O. S.⁴⁾, tr. te Delft 19 April 1650 Mr. Daniel van Hogendorp, Baljuw van Schieland, st. 30 Maart 1673⁵⁾).
 - c. Willem Willemsz. Hooft, geb. 6 April 1620⁴⁾, O. S.
 - d. Machteld Cornelia Hooft, tr. te Delft 17 Juni 1648 Mr. Johan van der Meyden, wedr. van Constantia Bartolotti. (Zie Familie Hooft-Hellemans).
 - e. Catharina Hooft, ondertr. te Delft 19 Januari 1648⁶⁾, tr. 12 Februari 1648 (zie *Nav.* 55. 489) Mr. Johan Heilersieg⁷⁾, raet en secretaris van Z. H. den Heer Prince van Oranje.
6. Jacob Jansz. Hooft, geb. 1586, st. ongehuwd.
- V. C. Cornelis Pietersz. Hooft, geb. 1547, st. 1 Januari 1626, begr. N. K. 5 Januari 1626, ondertr. 8 November⁸⁾, tr. 24 November 1578 Anna Jacobsdr. Blaeuw⁹⁾, begr. N. K. 17 April 1627¹⁰⁾, Schepen 1582, Raad 1584, Burgemr. 1588 enz., Gecommitteerde Raad 1599—1601¹¹⁾).
1. Pieter Cornelisz. Hooft (Zie Familie Hooft-Hellemans).

¹⁾ Br. n° 292.

²⁾ 1621 bij Alb. Th. en V. v. O. is onjuist.

³⁾ Br. n° 82, 100, 101, 102, 103, 104, 120.

⁴⁾ D. C. Meijer Jr in *D. W.* 1881.

⁵⁾ *N. Ned. Biogr. Wdb.* II, 586.

⁶⁾ *Alg. Ned. Familieblad* 1887, bl. 158.

⁷⁾ Zoo spelt hijzelf zijn naam.

⁸⁾ Hij was geassisteerd met zijn broeder Willem Pietersz. Hooft, zij met haar vader Jacob Willemsz. Er wordt geen leeftijd opgegeven.

⁹⁾ De bekende wiskundige en uitgever Willem Jansz. Blaeuw was haar volle neef. Zie Br. 57. Zij bezocht de godsdienstoefeningen der Doopsgezinden en dit zal wel de oorzaak zijn, dat geen van hare kinderen in de doopboeken voorkomt.

¹⁰⁾ *Nav.* XVII, bl. 348.

¹¹⁾ Hij kocht 18 Juni 1590 lijfrenten voor zijne kinderen: Pieter oud 10, Jannetje 7, Aechjen 4 jaren, en Grietgen 30 weken. (*Thes. extr.* 45 c, fol. 6 v°.).

2. Jannetje, geb. 1583, jong gestorven.
3. Aeghje of Agatha Cornelisdr. Hooft, geb. 1587, st. 26 Augustus 1653¹⁾, tr. 14 September 1608 Pieter Pietersz. Hasselaar²⁾, ged. O. K. 26 December 1583, st. 5 Februari 1651, Schepen 1626, Raad 1626, Burgemr. 1635 enz., Hoofdofficier 1646.
 - a. Aechje Hasselaar, ged. N. K. 30 Juni 1609.
 - b. Annetje Hasselaar, ged. O. K. 8 Januari 1612³⁾.
 - c. Pieter Hasselaar, ged. N. K. 24 November 1614, st. 28 Juli 1655, tr. 30 April 1651 Maria Jansdr. Hasselaer, ged. N. K. 4 Juli 1628, st. 10 October 1698; Commiss. 1632, Secretaris 1638—1654.
 - d. Annetjen Hasselaar, ged. O. K. 22 Juni 1617⁴⁾.
 - e. Cornelis Hasselaar, ged. N. K. 13 October 1620⁵⁾.
 - f. Agatha Hasselaar, ged. O. K. 6 Juli 1623, begr. N. Z. K. 3 April 1658⁶⁾, tr. 2 Mei 1645 Gerard Nicolaasz. Hasselaar, ged. N. K. 13 October 1620, st. 12 Juli 1672 aan eene wond, die hij bij het doen der ronde door misverstand ontvangen had; Comm. 1651, Sch. en R. 1653, Hoofdofficier 1670.
 - g. Jacob Hasselaar, ged. N. K. 19 October 1627.
4. Grietje of Margareta Cornelisdr. Hooft, geb. Januari 1590, begr. N. K. 5 September 1639⁷⁾, tr. 1° 5 December 1610 Herman Tholinx of Teuling⁸⁾, ged. O. K. 10 Juni 1590, begr. N. K. 23 October 1627; otr. 2° 17 December 1632, tr. 9 Januari 1633 Jan Hagen⁹⁾, begr. O. K. 8 Augustus 1645.
 - a. Annetje, ged. N. K. 30 Augustus 1611.
 - b. Anna Tholinx¹⁰⁾, ged. O. K. 7 Maart 1613¹¹⁾, begr. N. K. 7 December 1666, tr. 1° te Sloterdijk 26 April 1639 Cornelis

¹⁾ Stadsrenteboek n° 46 f, fol. 6 v°.

²⁾ Waar Hooft in zijne brieven van zijn zwager Hasselaar spreekt, is het dikwijls niet duidelijk of hij dezen bedoelt of zijn halfbroeder Nicolaas, die met Geertruid van Erp getrouwd was.

Ook weten wij niet, van welken zwager „nichtig Hasselaer” eene dochter was, die 22 Juni 1629 begraven werd; zie Br. 201.

³⁾ Getuige was Stijntje van Erp. 2 Juni 1616 werd in de N. K. een kind op de baar begraven. Dit kan Annetje geweest zijn. Hij woonde toen op de Cingel.

⁴⁾ Was deze het, die 22 Juni 1629 begraven werd (zie Br. 201)?

⁵⁾ Zie *Oud-Holland* I, bl. 144. P. C. Hooft was getuige bij den doop.

⁶⁾ „Agatha Hasselaer huisvrouw van de heer Schepen Gerard Hasselaar komt van de Heregraft”.

Wie Agatha Pieters Hasselaer was, die volgens het Stadsrenteboek, Thes. extr. n° 46 s, fol. 6, 2 Febr. 1669 stierf, heb ik niet kunnen vinden.

⁷⁾ „op de Keijzersgrafft”.

⁸⁾ Br. n° 79, 82.

⁹⁾ Br. n° 749. Was hij weduwnaar? 24 Dec. 1615 werd in de O. K. gedoopt Maria, dochter van Jan Hage en Marija Jansdr.

¹⁰⁾ Hooft was voogd over haar; zie Br. n° 749.

¹¹⁾ Getuigen waren Anna Hermesdr. en Pieter Hooft.

van der Meer¹⁾, geb. te Delft 1611, st. November 1642²⁾, secretaris van zijn Genade Willem van Nassauw; tr. 2° Willem Pauw Verouter, ged. N. K. 25 Juni 1617, st. 18 October 1680.

Uit het 2e huwelijk kinderen.

5. Jacob Cornelisz. Hooft³⁾, geb. 1592 of 1593, begr. N. K. 21 Jan. 1640, otr. 22 Februari 1629 Johanna Willemsdr. Pauw. In 1631 Huiszittenmeester van de Nieuwe Zijde.

Geen kinderen.

6. Jannetje Cornelisdr. Hooft, geb. 1595, begr. W. K. 13 Januari 1639, ondertr. 11, tr. 28 Juni 1615 Mr. Pieter Jansz. Cloeck, geb. 7 Januari 1585⁴⁾, st. 5 December⁵⁾, begr. W. K. 10 December 1667, wedr. van Margriet Noyon⁶⁾, Raad en Schepen 1649.

a. Mr. Johan Cloeck⁷⁾, ged. N. K. 1 Mei 1616⁸⁾, st. ongehuwd 15 Augustus 1652⁹⁾; Secretaris 1650.

b. Margaretha Cloeck, ged. O. K. 14 September 1617, st. 24 November 1680, tr. 6 Juli 1642¹⁰⁾ Johan Hulft¹¹⁾, ged. N. K. 28 September 1610, st. 30 December 1677; Schepen 1655, Raad 1668—1672, Directeur van Guyana 1660.

Een kleinzoon was Mr. Jan Pietersz. Hulft, ged. N. K. 8 April 1682, st. 27 October 1727, tr. 4 September 1713 Antonia Hop, ged. N. K. 30 Januari 1686, begr. N. K. 25 Juni 1729.

c. Anna Cloeck, ged. N. K. 26 April 1620, st. 23 April 1686, tr. 23 November 1649 Matthaeus Onderwater, geb. 28 October 1613, st. 27 December 1665, regent St. Hiobs gasthuys 1653, regent Aelmoeseniers 1656.

Kinderen.

- d. Mr. Cornelis Cloeck, ged. N. K. 20 September 1622, st. z.k. 12 April 1693, tr. ten stadhuize 11 Januari 1656 Johanna van der Hoeve, geb. 20 Augustus 1624, st. 5 November 1693. Schepen 1660, Raad 1681, Bewindhebber W.I.C. 1664, O. I. C. 1682.

Geen kinderen.

¹⁾ Br. n° 749, 802, 828, 899.

²⁾ Br. n° 828.

³⁾ Br. n° 404.

⁴⁾ Volgens Alb. Thijm en Elias in 1589. Dit is onjuist, zooals uit de huwelijksaanteekening blijkt.

⁵⁾ Een grafschrift op hem in G. Brandt, *Gedichten* (1688), bl. 421.

⁶⁾ Volgens de huwelijksaanteekening was hij toen 27 jaar, zij 22.

⁷⁾ Br. n° 763, 908.

⁸⁾ Getuige was Pieter Hooft.

⁹⁾ Volgens eene geschreven geslachtlijst.

¹⁰⁾ Br. deel IV, bl. 360.

¹¹⁾ Br. n° 836. Hij was met Joost Baeck, Corn. Graafland en Dirck Duysent directeur van het in 1663 te Amst. opgerichte Zweedsche factorie-kantoor, dat het monopolie had van den uitvoer van ijzeren geschut uit Zweden.

- e. Pieter Cloeck, ged. N. K. 26 Augustus 1625, commiss. en thesaur. extraord. 1678—1681, st. ongeh. 20 April 1681.
- f. Antonia Cloeck, ged. N. K. 28 November 1627, st. 23 Augustus 1666, tr. 19 December 1651 Mr. Cornelis Hop, geb. 26 Maart 1620, st. 5 November 1704, Pensionaris v. Amst. 1666, raadsheer in den Hoogen Raad 1675.
Kinderen, o.a.
Hendrik Hop, Bewindhebber O. I. C., op de Heerengracht tusschen de Leidsche gracht en straat, begr. W. K. 8 Juli 1718, nalatende 1 kind.
- g. Floris Cloeck, advocaat, geb. begin 1638¹⁾, st. ongeh. 22 Maart 1698.
- h. Hendrik Cloeck, ged. Rem. K. 12 Juli 1633, begr. 25 October 1670, raadsheer in het Hof van Holland, tr. 14 Augustus 1663 Anna Pers, ged. Rem. K. 3 Juni 1646.
aa. Mr. Pieter Cloeck, tr. 1° Isabella van Beaumont; 2° Brigitta Johanna Rendorp.
Geen kinderen.
- i. Een kind, begr. W. K. 4 Juni 1633 (Br. 427).
7. Hendrik Cornelisz. Hooft²⁾, st. ongeh. 1627 te Batavia.
8. Annetje Cornelisdr. Hooft³⁾.
- V. D. Willem Pietersz. Hooft, geb. 1549, begr. N. K. 18 November 1605, ondertr. 15 November 1578 Geertruid Hendriksdr. Haeck, begr. N. K. 2 September 1613. Schepen 1592.
1. Johanna of Jannetje Willemsdr. Hooft, geb. 1582, st. 18 Januari, begr. W. K. 22 Januari 1642, tr. 23 Juli 1602 Abraham le Gillon, geb. te Antwerpen 22 Maart 1579, st. te Amst. 13 Augustus 1650. In 1617 Huiszittenmeester van de Oude Zijde.
a. Dr. Willem Gillon⁴⁾, geb. 19 December 1607, st. 31 Juli 1636 aan de pest, begr. N. K. 4 Augustus 1636, tr. O. K. 19 September 1632 Christina Balestel⁵⁾, geb. 1611, st. 31 Juli 1636 tegelijk met haar man en met hem begr. N. K. 4 Augustus 1636.
aa. Christina Gillon, geb. 4 Juli 1633, st. 20 November 1658, tr. 11 Mei 1655 Cornelis Bakker, geb. 28 Januari 1633, st. 25 Februari 1681, Sch. en R. 1668, Kolonel der Burgerij, Bewindh. O. I. C.
bb. Johanna Gillon, geb. 11 Mei 1635, st. 17 September

¹⁾ 13 Dec. 1681 was hij, naar zijn eigen zeggen, weinig minder dan 44 jaren.

²⁾ Br. n° 153. Zie over hem de afzonderlijke studie.

³⁾ Deze wordt bij Alb. Thijm genoemd. Nergens elders heb ik haar vermeld gevonden.

⁴⁾ Br. n° 611.

⁵⁾ Zie ook: Familie Van Erp.

HET GESLACHT HOOFT

- 1706, tr. 4 April 1655 Mr. Hieronymus van Beverningk, geb. te Gouda 25 April 1614, st. 30 October 1690.
- cc. Elisabet Gillon, st. 6 Januari 1703, tr. 1 Juli 1659 Daniel Lestevenon, ged. Walenk. 3 November 1623, begr. N. K. 17 December 1666.
- b. Margriete Gillon, ged. N. K. 19 Juli 1611¹⁾.
- c. Geertruid Gillon, ged. N. K. 17 September 1613, st. 22 November 1682, tr. 4 November 1653 Christiaan van Rodenburgh, st. 1666, Schepen van Utrecht.
- d. Peter Gillon, ged. N. K. 20 September 1615²⁾, tr. Geertruid Pietersdr. van Bergen.
- e. Adriana Gillon, ged. N. K. 27 Augustus 1617, st. 12 Juli, begr. W. K. 16 Juli 1646, tr. 15 Augustus 1645 Jacobus Reynst, geb. 2 Juli 1621, st. 4 September 1667, bewindh. W. I. C.
- f. Jan Gillon, ged. N. K. 21 Juni 1620.
2. Hendrik Willemsz. Hooft³⁾, geb. 1584, begr. N. K. 20 Januari 1626, tr. 28 Juli 1611 Haesje Houtloock, geb. 1589; lid van de firma Simon de Rijck, Pieter Hasselaer en Hendrick Hooft.
Kinderen
3. Jacob Willemsz. Hooft, st. jong.
4. Pieter Willemsz. Hooft, geb. 1586, st. 23 Februari 1663⁴⁾.
5. Jacob Willemsz. Hooft, geb. 1588, begr. N. K. 4 Mei 1658, tr. N. K. 20 September 1615 Maria Albertsdr. Jonckheyn, ged. N. K. 3 Februari 1596⁵⁾, st. 22 Augustus 1655⁶⁾, dochter van Elbert Simonsz. Jonckheyn en Claesje Sijs Overlander.
Kinderen.
6. Willem Willemsz. Hooft, st. 8 September 1661⁷⁾.
7. Claesje Willemsdr. Hooft, geb. 1597, st. 31 Juli 1624⁸⁾, tr. 1 Augustus 1622 Nicolaes Corver, ged. O. K. 16 Juli 1589, st. 8 September 1654, Sch. 1646, Raad 1651, Burg. 1650.
- V. E. Gerrit Pietersz. Hooft, geb. 1551, st. 1 December 1600, tr. 1571 Neeltje Jansdr. Grauwert.
1. Jannetje Gerritsdr. Hooft, geb. 1583⁹⁾.

¹⁾ Getuige was Haesje Henrix Houtloock, de bruid van den broeder der moeder.

²⁾ Getuige was Peter Hooft.

³⁾ Br. n° 142.

⁴⁾ Stadsrenteboek, n° 46 l, fol. 4.

⁵⁾ Volgens Thes. extr. 44 c, fol. 6, was zij 26 Dec. 1598 drie jaar.

⁶⁾ Ib. 46 h, fol. 3.

⁷⁾ Ib. 46 j, fol. 8.

⁸⁾ Ib. 44 c, fol. 6.

⁹⁾ Volgens Thes. extr. 45 c, fol. 3 op 23 Juni 1590, en fol. 7 v°. op 14 Augustus waren toen Jannetje Gerrits Hooft 7 jaar, Jan G. H. 6 jaar en Pieter G. H. 4 jaar.

2. Jan Gerritsz. Hooft, geb. 1584, begr. O. K. 28 Januari 1644¹⁾, tr. September 1606 Marretje Jansdr. Eenhoorn²⁾, geb. 1586.
Een zoon van hem was 21 Juli 1634 te Muiden (Br. 489).
3. Pieter Gerritsz. Hooft, geb. 1586.
4. Lijsbet Gerritsdr. Hooft, tr. Joost Claesz. Anslo.
5. Pieter Gerritsz. Hooft, geb. 1597³⁾, st. 18 April 1656⁴⁾, tr. 1624 te Weesp Wijntje Schouten⁵⁾.
Kinderen.

AANHANGSEL.

Wanneer ik personen met den naam Hooft tegenkwam, van wie ik zeker meende te zijn, dat zij niet tot de hier behandelde familie behoorden, heb ik daarvan in den regel geene aantekening gehouden. Waar ik eerst nog twijfelde, heb ik dat wel gedaan. Die verspreide aantekeningen deel ik nu hier mede: misschien kan een ander ze nog gebruiken.

Mr. Jacob Hooft (zie Elias I. 153) ondertrouwde (extraord.) 27 October 1617, oud omtrent 26 jaren, met Margarite du Quesnoij. Hij was geassisteerd met zijn stiefvader Cornelis Outgersz.

Hij was zeker eerst van plan geweest ongetrouwd te blijven, want 10 Jan. 1617 maakte hij voor notaris Ghijsberts zijn testament (n° 30, fol. 855), waarbij hij bijna alles aan zijne zuster Maria Joosten vermaakte.

Van den chirurgijn Tijmen Jakobsz. Hooft (zie Elias I, 156) werd 27 Maart 1612 in de N. K. een dochter Maritje gedoopt.

Dezelfde legde 25 Augustus 1615 voor notaris Fred. van Banchem eene verklaring af (n° 275, fol. 168).

In 1598 was er een Pieter Hooft koopman te Dantzig, zooals uit notarieele acten blijkt.

Dirck, zoon van Jan Hooft en Maijke Krijns werd 26 Juli 1616 in de N. K. gedoopt.

Willem Hooft werd 22 September 1642 in de O. K. begraven.

Pieter Hooft werd 22 Augustus 1667 in de O. K. begraven, „komt van de Heregraft”.

In de W. K. werden begraven:

14 Juni 1644 een kind van Jan Hooft.

14 Februari 1645 Johannes Hooft.

¹⁾ „komt van oumannen huijs borghwal”.

²⁾ Volgens eene geschreven geslachtslijst.

³⁾ Volgens Thes. extr. 44 c, fol. 6 was hij 26 Dec. 1598 anderhalf jaar.

⁴⁾ Volgens Thes. extr. 46 h, fol. 16: Pieter Gerrit Pietersz. Hooft obiit 18 April 1656.

⁵⁾ Nederl. Leeuw 1931, bl. 215.

In het kohier van den 200en penning van 1674 vind ik nog:

bl. 197. Johannes Hooft, op het Singel O.Z.

„ 228 Willem Hoofts wed.

„ 235 Nicolaas Hooft apoteeker.

„ 558 Joanna Hooft voor d'Erven van Gerrit Hooft.

Jan Hooft deed 12 September 1681 aangifte voor het recht van collaterale successie van de nalatenschap van Pieter Hooft. Het bedrag was *f* 2740.—.

Ook van de Utrechtsche familie woonde een enkele in Amsterdam.

Notaris Warnaeerts maakte 28 Augustus 1630 de huwlijksvoorwaarden op voor Antonij Hooft van Utrecht en Sara Kemp (n° 657, II, fol. 3 v°).

25 Januari 1631 gaf hij, „coopman binnen deser stede” eene volmacht, die hij reeds eerder voor notaris Adam Hooft te Utrecht, zijn broeder, gegeven had (n° 664, 3e omsl. fol. 180 v°). Ook in eene acte van 7 Februari 1632 wordt hij genoemd (n° 666, fol. 86).

DE FAMILIE HOOFT-HELLEMANS

In deze lijst geef ik bij iederen datum mijne bron op, om lateren onnoodig zoeken en controleeren te besparen. De hier nog ontbrekende of niet gecontroleerde data zijn m.i. niet belangrijk genoeg om daarvoor een uitgebreid archiefonderzoek te ondernemen.

De cijfers verwijzen naar de onder de bladzijde genoemde bronnen, de letters naar de aantekeningen aan het einde.

Waar dezelfde datum door verschillende schrijvers wordt opgegeven, noem ik in den regel alleen den laatsten. Meestal is dat Elias.

Waar geene bron wordt opgegeven, heb ik zelf den datum gevonden. Een groot aantal der andere heb ik bovendien in de registers gecontroleerd.

Natuurlijk behoefden niet alle fouten bij alle schrijvers aangewezen te worden, maar soms leek het mij toch wenschelijk op eene vroegere vergissing te wijzen, omdat de lezer anders kon denken, dat hier eene schrijffout was.

PIETER CORNELISZON HOOFT, geb. 16 Maart 1581¹⁾, st. 21 Mei 1647¹⁾, begr. N. K. 27 Mei 1647²⁾,³⁾.

tr. 1° 23 Mei 1610 in de N. K.²⁾a) Christina van Erp, ged. O. K. 20 Juni 1591³⁾,⁴⁾, st. 6 Juni¹⁾, begr. N. K. 10 Juni 1624²⁾.

1. Cornelis Hooft, ged. N. K. 12 April 1611, st. 26 Januari¹⁾,⁶⁾, begr. N. K. 30 Januari 1623²⁾.

2. Geertruid Hooft, geb. 1615⁷⁾,^{b)}, st. vier weken later¹⁾, begr. N. K. 21 Mei 1615²⁾.

3. Arnoud Hooft, geb. 1618^{b)}, st. 1620¹⁾, begr. N. K. 6 Juli 1620²⁾,⁸⁾.

¹⁾ G. Brandt, *Het Leeven van P. C. Hooft*.

²⁾ A. D. de Vries Azn., *Hooft en zijn gezin*, in *Eigen Haard* 1881, blz. 101 vlg., 131.

³⁾ J. E. Elias, *De Vroedschap van Amsterdam*, Haarlem, 1903-1905.

⁴⁾ Alb. Thijm geeft onjuist 1592 op, waarschijnlijk op grond van de verklaring bij haar ondertrouw, dat zij 18 jaar was.

⁵⁾ J. A. Alberdingk Thijm en A. A. Vorsterman van Oyen, *Het Geslacht Hooft*, Amst. 1881.

⁶⁾ Deze datum, maar met het jaar 1624, bij Brender à Brandis, *Taal-, Dicht- en Letterkundig Magazijn*, I, Amst. 1785.

⁷⁾ Alb. Thijm onjuist 1614, evenals Brender à Brandis.

⁸⁾ Alb. Thijm onjuist: geb. 1613, st. 1615, evenals Brender à Brandis.

4. Arnoud Hooft, geb. 1621^b), st. 27 April¹⁾,⁹⁾, begr. N. K. 30 April 1624²⁾.
tr. 2° 30 November 1627 (ondertr. 3 November) in de N. K.²⁾ Leonora Hellemans Arnoudsdochter, geb. in 1594 of 1595 ^c) te Hamburg, begr. N. K. 5 April 1661²⁾, wed. van Jan Baptist Bartolotti, geb. 1590 ^c), begr. N. K. 28 Mei 1624³⁾.
1. Christina Hellemans Hooft ^d), ged. N. K. 20 Augustus 1628³⁾, begr. O. K. 3 Februari 1681³⁾, ^e).
tr. 1 Maart 1650³⁾ Mr. Coenraad Albertsz. Burgh, Heer van Kortenhoef, ged. N. K. 23 April 1619³⁾,¹³⁾, st. 9 November 1699³⁾,¹⁰⁾,¹¹⁾, begr. 13 November 1699 ^f).
- a. Albert Burgh, ged. O. K. 13 December 1650³⁾, st. ongehuwd als geestelijke te Rome¹²⁾.
- b. Eleonora Burgh, ged. Z. K. 16 November 1653³⁾, begr. O. K. 27 September 1702³⁾.
tr. 25 October 1694³⁾ Wolfert Abraham Baron von Gersdorff¹³⁾, st. 1719¹⁴⁾, ^g).
- Geen kinderen.
- c. Pieter Burgh, ged. Z. K. 31 Januari 1655³⁾, begr. O. K. 12 Juli 1687³⁾, ^h), ongehuwd.
- d. Mr. Coenraad Burgh, ged. Z. K. 29 November 1656³⁾, st. 23 Januari 1701³⁾,⁵⁾, ⁱ).
ondertr. 13 November 1700³⁾ Anna Maria Bicker, geb. 1672³⁾, st. 23 Januari 1701³⁾.
Geen kinderen.
- e. Cornelis Burgh, ged. O. K. 23 Juni 1661³⁾, st. 15 Januari 1715³⁾,¹⁵⁾.
ondertr. 21 Juli 1690³⁾ Aletta Reynst, geb. 17 November 1664³⁾,⁵⁾, st. 18 Augustus 1719³⁾,⁵⁾.
Geen kinderen.
- f. Arnout Burgh. st. ongehuwd¹⁶⁾, ^j).
2. Mr. Arnout Hellemans Hooft, ged. N. K. 23 December 1629³⁾, st. 25 Februari, begr. 1 Maart 1680¹⁷⁾.

⁹⁾ Alb. Thijm zegt 23 April.

¹⁰⁾ Eene geschreven genealogie geeft 7 Nov. op.

¹¹⁾ Alb. Thijm noemt onjuist 1669, overgenomen uit Van der Aa (zie *D. W.* 1876, bl. 73). Dezelfde geeft onjuist voor het geboortjaar 1623.

¹²⁾ *D. W.* 1876, bl. 73.

¹³⁾ Ersch und Gruber, *Allgemeine Encyclopädie*.

¹⁴⁾ Getuige was Claes Balestel.

¹⁵⁾ Eene geschreven genealogie geeft 1713 op. Hij was de opvolger in de officiersplaats van zijn broeder.

¹⁶⁾ Twee geschreven genealogieën vermelden hem met „ob. caelebs”. Elders wordt hij niet genoemd. Maar ook Brandt spreekt van „vyf zoonen en eene dochter.”

¹⁷⁾ G. Brandt, *Gedichten*, Amst. 1688, bl. 424. Zie over hem verder de afzonderlijke studie.

tr. 1° 25 Mei 1655³) Maria van der Hoeven, geb. 9 November 1628¹⁸), *k*), st. 2 Juni¹⁸), begr. N. K. 6 Juni 1663³).

a. Pieter Hooft, geb. 22 Maart 1656¹⁹),²⁰), st. ongehuwd 28 Augustus 1684²⁰),²⁵).

b. Maria Hooft, geb. 25 October 1657¹⁹),²⁰), st. ongehuwd 23 April 1686¹⁹),²⁰).

c. Eleonora Hooft, geb. 28 October 1658¹⁹),²¹), st. ongehuwd 31 Juli 1713²²),²⁵), begr. N. K. 4 Augustus 1713²³).

d. Johanna Constantia Hooft, geb. 12 October 1660¹⁹),²⁴), st. ongehuwd 16 November 1719²⁵), begr. N. K. 21 November 1719²²),²³).

e. Robbert Hooft, geb. 25 Februari 1663¹⁹),²⁶), st. ongehuwd te Padua 14¹⁸) Juli 1699¹⁹),²⁰), *l*).

tr. 2° ten stadhuize te Amsterdam 15 Maart 1665³) Anna van Hoornt²⁷), *m*), ged. N. K. 22 October 1619³), begr. N. K. 12 April 1666³), wed. van Jan van der Heden¹), die uit haar eerste huwelijk eene dochter had.

Geen kinderen.

LEONORA HELLEMANS, geb. in 1594 of 1595 *c*) te Hamburg, begr. N. K. 5 April 1661²).

tr. 1° 15 Mei 1612²) Jan Baptist Bartolotti, geb. te Hamburg 1590 *c*), begr. N. K. 28 Mei 1624³).

tr. 2° 30 November 1627 Pieter Cornelisz. Hooft. Zie boven.

Kinderen uit het eerste huwelijk:

1. Susanna Bartolotti, ged. N. K. 19 Mei 1613²³),ⁿ), st. 6 Maart 1692³).

tr. 1° 6 Mei 1642³),²⁸) Mr. Johan van de Perre, geb. 1607³), begr. 13 Mei 1647²⁹).

Geen kinderen.

¹⁸) *D. W.* 1886, bl. 466.

¹⁹) Afschrift van eene omstreeks 1715 geschreven geslachtslijst.

²⁰) Het jaartal ook bij Alb. Thijm.

²¹) Brief van Arnout Hooft van denzelfden datum.

²²) Alb. Thijm onjuist „sterft jong”.

²³) Volgens vriendelijke mededeeling van Dr. W. F. H. Oldewelt, uit het archief van Amsterdam.

²⁴) Brievenboek van Arnoud Hellemans Hooft.

²⁵) De datum wordt opgegeven bij de aangifte voor de collaterale successie. Die van Johanna Constantia ook in den inventaris van haar boedel. Die aangifte bedroeg voor Pieter *f* 30648 : 12:, voor Robbert *f* 75056.—, voor Eleonora *f* 155 003 : 9, voor Johanna Constantia bijna vier ton.

²⁶) Volgens Alb. Thijm 25 Febr. 1662. Dat echter 1663 juist is, blijkt uit een brief van Arnout Hooft.

²⁷) Bij Alb. Thijm heet zij Anna Maria, maar Brandt en Elias noemen haar alleen Anna.

²⁸) Gecontroleerd op het Archief te Amsterdam (*D. T.* en *B.* n° 990). 4 Mei bij Unger, Vondel 1630-1636, bl. 223, is dus eene drukfout.

²⁹) *Nieuw Nederl. Biogr. Woordenb.* V. 484. *Nav.* 48, 404.

tr. 2° 16 October 1655³⁾ Mr. Johan van der Nypoort, geb. 1602³⁰⁾, st. 3 Februari 1662³⁾,³⁰⁾, wedr. van 1° Quirina van de Perre, begr. 5 Juni 1643³¹⁾, 2° Catharina Boreel, begr. 28 Februari 1651³¹⁾.

Geen kinderen.

2. Leonora Bartolotti, ged. N. K. 21 October 1614²⁾,²³⁾, o), begr. N. K. 25 Mei 1617.
3. Maria Bartolotti, ged. O. K. 11 Juli 1621³⁾,²³⁾, o), begr. N. K. 26 Mei 1623.
4. Constantia Bartolotti, ged. N. K. 29 Augustus 1623³⁾,²³⁾, p), st. in de week van 4—10 Februari 1646³²⁾, q) ee); tr. 31 Mei 1644³³⁾ Mr. Johan van der Meyden, geb. ongeveer 1609, st. 23 Maart 1677³⁴⁾. Hij hertrouwt te Delft 17 Juni 1648³⁵⁾ (ondertr. 17 Mei 1648³⁾,³²⁾ Matilda Cornelia Hooft r), begr. 19—25 April 1665 (zie *Nav.* 55. 489), dochter van Willem Jansz. Hooft en Ida Quekels.
 - a. Leonora van der Meyden s), geb. 2 Februari 1645³⁶⁾, t), begr. 29 Augustus 1681 in de Pieterskerk te Utrecht³⁷⁾.
 - b. Pieter, ged. Grootte Kerk te 's-Grav. 30 Januari 1646 dd), begr. Grootte Kerk te Rotterdam 2 Juni 1653.

LEONORA VAN DER MEYDEN, geb. 2 Februari 1645³⁶⁾, begr. 29 Augustus 1681 in de Pieterskerk te Utrecht³⁷⁾.

tr. 1° 11 Mei 1664³⁸⁾ Nicolaas van Vlooswijk, Heer van Papekop, ged. Rem. K. 19 November 1638³⁾, st. 11 Augustus 1674³⁾ u).

1. Constantia van Vlooswijk v), ged. Z. K. 28 Februari 1666²³⁾, st. te 's-Gravenhage 28 Januari³⁹⁾, begr. 5 Februari 1745⁴⁰⁾, tr. 19 Augustus 1714⁴¹⁾ in de Waalsche Kerk aldaar Abel Rotolp Heere van La De Veze w), geb. 1679 of 1680, st. 29 April³⁹⁾, begr. 4 Mei 1750⁴⁰⁾.

Geen kinderen.

³⁰⁾ Ib. III, 924.

³¹⁾ *Nederlandsche Leeuw* 1914, bl. 317.

³²⁾ Volgens vriendelijke mededeeling van Dr. E. Wiersum, uit het archief te Rotterdam.

³³⁾ Br. n° 881.

³⁴⁾ *Nieuw Nederl. Biogr. Woordenb.* I, 1332. Zoo ook in de genealogie Reepmaker, maar in den stamboom van Van der Meyden staat 25 Maart.

³⁵⁾ Volgens de Genealogie Reepmaker, Rotterd. 1905. (Niet in den handel).

³⁶⁾ Br. n° 902.

³⁷⁾ Overlijdensacte in het Oud-archief der gemeente Utrecht. Volgens vriendelijke mededeeling van Mr. G. C. Hazewinkel.

³⁸⁾ *Rotterdamsche Historiebladen*, 2e afd., 1e d. bl. 219. Op 9 Mei 1664 werd te Amsterdam aanteekening van den ondertrouw gedaan (Elias).

³⁹⁾ Register der collaterale successie.

⁴⁰⁾ Volgens het register van den impost op het begraven werd 5 Febr. 1745 voor Constantia van Vlooswijk, 1e klasse, f 30.— betaald. 4 Mei 1750 werd voor Abel Rotolp de la Deveze, 1e klasse, oud 70 jaar, f 30.— betaald.

Beiden zijn in de Kloosterkerk begraven, zie *Alg. Nederl. Familieblad* 1885, bl. 313, uit de boeken der Kloosterkerk.

⁴¹⁾ Register van ondertrouw en Kerkelijk huwelijksregister, in het Gemeente-archief te 's-Gravenhage.

2. Cornelis van Vlooswijk, Heer van Diemerbroek en Papekop, ged. Walenkerk 8 October 1673³⁾, begr. N. K. 11 Mei 1719³⁾.
 ondertr. 5 Januari 1701³⁾ Catharina Margareta Boudaen⁴²⁾, ged. W. K. 29 November 1680³⁾, begr. N. K. 11 October 1718³⁾.
 a. Eleonora Constantia van Vlooswijk, ged. W. K. 3 December 1702²³⁾, st. 24 Juli 1727⁴³⁾;
 tr. 1° 15 Februari 1722⁴³⁾ Jhr. Gerlach Frederik van der Capellen, Heer van Mijdrecht en Papekop, ged. in de Catharijnekerk te Utrecht 21 Februari 1697⁴³⁾ x), st. 19 Mei 1754⁴³⁾,⁴⁴⁾.
 Eenig kind: Steven Frederik van der Capellen, geb. 29 December 1722⁴³⁾, st. ongeh. 20 Augustus 1759⁴³⁾,⁴⁵⁾.
 b. Margaretha Jacoba van Vlooswijk, ged. Amstelkerk 28 Maart 1706²³⁾, st. tusschen 14 April en 11 October 1718 ij).
 tr. 2° 24 April 1677³⁾,⁴⁵⁾ Jhr. Godard Willem van Tuyll van Serooskerken z), geb. 1648³⁾,⁴⁵⁾, st. te 's-Gravenhage 19 Februari 1708⁴⁶⁾,⁴⁷⁾, die 2° tr. 28 December 1683⁴⁸⁾ Dorothea Pesser.
 3. Anna Walburg van Tuyll van Serooskerken, ged. 17 October 1677 in de Pieterskerk te Utrecht⁴⁶⁾, aa), st. ongehuwd⁴⁹⁾, bb).
 4. Susanna Eleonora van Tuyll van Serooskerken cc), ged. 8 Januari 1679 in de Pieterskerk te Utrecht⁴⁶⁾, begr. te Vollenhove 15 Februari 1750⁵⁰⁾.
 tr. 1° 9 Februari 1708⁵¹⁾,⁵²⁾ Jan Arent Baron de Vos van Steenwijk, Heer van Nijerwal, geb. 7 April 1684⁵²⁾, st. 2 Juli 1713⁵¹⁾,⁵²⁾.
 Vier kinderen⁴⁶⁾,⁵¹⁾. Van den jongsten zoon leven nog afstammelingen.

⁴²⁾ Volgens eene aanteekening in het archief der familie Van der Capellen heette zij Catharina Maria.

⁴³⁾ Volgens vriendelijke mededeeling van Mr. R. J. C. Baron van der Capellen, uit zijn familie-archief.

⁴⁴⁾ Volgens de genealogie in het hs. van Van Spaen in het archief van den Hoogen Raad van Adel stierf hij 19 Mei 1752.

⁴⁵⁾ Jhr. Mr. E. B. F. F. Wittert van Hoogland. *Bijdragen tot de geschiedenis der Utrechtsche Ridderhofsteden en Heerlijkheden*, II, 's-Grav. 1912, bl. 368 vlg.

⁴⁶⁾ Volgens vriendelijke mededeeling van Mr. G. C. Hazewinkel, uit het Oud-archief van Utrecht.

⁴⁷⁾ Bij Elias en Wittert van Hoogland onjuist 29 Oct. 1708 (1718).

⁴⁸⁾ J. Oudaan, *Poëzy*, II, bl. 377.

⁴⁹⁾ Volgens vriendelijke mededeeling van S. J. Baron van Tuyll van Serooskerken van Heeze, uit familieaanteekeningen.

⁵⁰⁾ Volgens vriendelijke mededeeling van Dr. M. Schoengen, uit het „Register van Kerken- en kostersjura wegens het overluiden van dooden te Vollenhove”, in het Rijksarchief te Zwolle.

⁵¹⁾ J. van Doorninck, *Geslachtkundige aanteekeningen ten aanzien van de gecommiteerden ten landdage van Overijssel*. Deventer 1871, bl. 257.

⁵²⁾ D'Abblaing van Giessenburg, *Wapenboek der Ridders van de Duitse Orde*, bl. 106.

tr. 2° 2 Mei 1724⁵³) Rutger Andreas Baron van Pattkull tot den Cranenburg, geb. 4 September 1685⁵³), st. 17 Januari 1744⁵³), begr. 25 Januari in de Michaëlskerk te Zwolle⁵¹), wedr. van Arnoldina Maria van Linteloo, st. Augustus 1722⁵⁴).

Geen kinderen.

AANTEKENINGEN.

a. Alberdingk Thijm en Elias geven 30 November op, wat de datum van Hooft's tweede huwelijk is. Beiden — en evenzoo A. D. de Vries — geven 23 Mei als den datum van Hooft's benoeming tot Drost van Muiden, die volgens Jac. Koning, *Geschiedenis van het Slot te Muiden*, bl. 46, op 28 Mei plaats had, maar volgens de Resolutiën der Staten van Holland op 18 Mei.

b. Dat Hooft er bezwaar tegen had zijne kinderen te laten doopen, zooals ik vroeger meende, is onjuist.

Zijn zoon Cornelis is 12 April 1611 in de N. K. door Ds. Ursinus gedoopt. Getuige was Arnout van Erp.

Van de drie volgende kinderen is het geboortejaar afgeleid uit de berichten van Brandt, die hun sterfjaar noemt, en zegt, hoe oud zij toen waren. Dat zij in de doopregisters niet zijn aangeteekend, zal wel eene slordigheid van den koster zijn; gemoedsbezwaren van Hooft waren zeker niet de oorzaak, want hij en zijne vrouw waren meermalen getuige bij den doop van andere kinderen.

8 Januari 1612 was Stijntje van Erp getuige bij den doop in de O. K. van Annetje, dochter van Pieter Hasselaer de Jonge en Aechjen Hooft.

N. K. 20 September 1622. Cornelis z. van Pieter Cloeck en Jannetje Hoofden. Get. Stijntje van Erp.

Hooft zelf was getuige bij den doop in de N. K. van:

15 Juli 1614, Duijfje d. van Pieter Overlander en Aechtje Jacobs.

20 September 1615, Peter z. van Abraham Giljon en Janneke Willems.

1 Mei 1616, Jan z. van Pieter Cloeck en Jannetje Hooft.

13 October 1620, Gerrit z. van Claes Hasselaer en Geertruijt van Erp.

13 October 1620, Cornelis z. van Pieter Hasselaer en Aechje Hoofden.

26 Augustus 1625, Pieter z. van Pieter Cloeck en Jannetje Hooft.

7 Maart 1613, Annetje, d. van Herman Teuling en Grietje Hooft.

Ook de kinderen uit het tweede huwelijk zijn gedoopt:

Christina N. K. 20 Augustus 1628. Getuige Pieter Cloeck.

Arnout N. K. 23 December 1629. Getuigen Jacob Cornelisz. Hooft en Susanna Bartelot.

⁵³) *Nederlandsche Leeuw*, 1904, bl. 223; 1913, bl. 284; 1914, bl. 222, 223; 1920, bl. 8.

⁵⁴) *Alg. Nederl. Familieblad* 1883-84, n° 27.

Misschien ook zijn de drie andere kinderen van Hooft te Muiden gedoopt. Maar dat is niet meer na te gaan, doordat de doopregisters daar eerst in 1636 beginnen.

c. Het geboortejaar van Leonora staat niet vast. Het eenige officieele stuk, dat wij kennen, is in het Huwelijksintekening-register op 26 April 1612 de aanteekening van den ondertrouw van „Jan Baptista Bartolotti van den Heuvel van Hamborgh oud 22 jaren. . . . ende Leonora Helmans Arnoutsdr, mede van Hamborgh oud 17 jaren”²³).

Volgens Brandt trouwde zij met Hooft 30 November 1627 „in 't tweëndertigste jaar haars ouderdoms”. Maar dan zou zij bij haar eerste huwelijk pas 16 jaar geweest zijn. Brandt moet dus bedoeld hebben: „zij was 32 jaar”.

Uit deze beide gegevens⁵⁵) kunnen wij opmaken, dat zij tusschen 30 November 1594 en 26 April 1595 geboren is. Nadere bepaling is niet mogelijk, want ongelukkigerwijze is noch van haar, noch van Bartolotti de datum van den doop in het archief te Hamburg te vinden.

De naam Hellemans wordt in die kerkeboeken slechts éénmaal genoemd, nl. toen Arnout Hellemans, Leonora's vader, in 1597 getuige was bij den doop van Christianus Bartolotti. De beide familiën waren dus reeds te Hamburg bevriend.

d. Dat ook zij er den familienaam van hare moeder bij gekregen had, blijkt uit Br. n° 949 en uit het testament van Leonora.

e. Volgens de luiboekjes te 's-Gravenhage werd 1 Februari 1681 „dhuysvrouw van d. hr. Thesaurier Burgh int voorhout” beluid. Dat zal dan geweest zijn, toen het lijk naar Amsterdam vervoerd werd.

f. Het register op den impost van het begraven in het Gemeente-archief te 's-Gravenhage geeft 15 November als datum. Maar volgens de luiboekjes was het 13 November. Het laatste is waarschijnlijk juist.

g. Alb. Thijm noemt hem onjuist Wolfaerd Geldorp, Resident van den Koning van Zweden.

Zijn geboortejaar wordt gesteld tusschen 1660 en 1670⁵⁶). Hij was raad en resident van Polen en Saksen in 's-Gravenhage en o.a. in 1711 extraordinaris envoyé. Hij hertrouwde na 6 Februari te Leiden ondertrouwd te zijn, 24 Februari 1705 te Warmond met Anna van der Linden⁵⁷), st. te Leiden 10 November 1739⁵⁶). Hij overleed in 1719 te Londen¹⁴).

In het Journaal van Const. Huygens Jr, II, 194, wordt op 17 April 1693 van hem gezegd, dat hij omtrent 26 jaar was, „had eenige character van Envoyé van den Keurvorst van Saxen, maer meer schulden als goedt”. Zie verder aldaar bl. 289, 318, 410, 413, 416, 422.

⁵⁵) De opgaven van den leeftijd zijn echter niet altijd zoo nauwkeurig als wij het wel wenschen.

⁵⁶) *Nav.* X, bl. 10.

⁵⁷) Bij den ondertrouw was zij vergezelschap met haar zwager, Willem Paads, vriendschap van Leiden. Doordien zij „van Rotterdam” was, heeft *Nav.* t.a.p. de onjuistheid, dat zij aldaar getrouwd is.

Zijn grootvader (of overgrootvader) zou van Paracelsus goudmakend poeder ontvangen hebben en daarvan aan elk van zijne zoons een doosje vol op hunne reis hebben medegegeven. Zie K. Kiesewetter, *Die Geheimwissenschaften*, Leipz. 1895, bl. 86.

h. Hij was kapitein der infanterie bij het garnizoen te Amsterdam en werd te Muiden doodgestoken door den postmeester Van Weede⁵⁸).

i. Hij was benoemd tot gouverneur van Curacao, maar op reis daarheen verging het schip, waarop hij zich bevond, bij St. Malo met man en muis, ongeveer drie weken na het vertrek uit Tessel^{5), 19)}.

j. Waarschijnlijk hield Brandt alleen rekening met de kinderen, die in leven waren, toen hij schreef. Wij kunnen nl. vermoeden, dat Burgh meer kinderen heeft gehad. Den 25 Juli 1670 werd begraven „Juffr. Burgh in 't voorhout”. Aangezien de Thesaurier Burgh daar toen woonde en het niet waarschijnlijk is, dat daar nog een andere Burgh woonde, moet dit toch wel eene dochter van hem zijn. Bij zijn dood woonde hij op den Vijverberg.

k. Volgens Elias is Maria van der Hoeven in 1629 geboren. Waarschijnlijk is dit jaartal afgeleid uit de mededeeling bij haar ondertrouw, dat zij 26 jaar was. Zie Unger, *Vondel 1654—1655*, bl. 181. Den juiststen datum vinden wij in eene geslachtslijst der familie Van der Hoeven in *D. W.* 1886, bl. 466.

l. Elias zegt, dat alle kinderen van Arnout Hooft „jong overleden” zijn. Waarschijnlijk is dit „jong” in de plaats gekomen van, of moet het de betekenis hebben van „kinderloos” of „ongehuwd”. Maar wanneer nauwkeurige data ontbreken, geeft zulk een gebruik van het woord slechts misverstand.

Brender à Brandis zegt beter: „welke alle, zonder kinderen na te laten, overleden zijn.”

Waarschijnlijk is Robbert op reis gestorven. Ook nog vóór hij meerderjarig was, heeft hij eenige jaren voor zijn plezier gereisd. In 1691 en 1692 woonde hij op de hofstede 's Gravemade onder Bennebroek, in 1693 en 1694 op Ceeltjensveen te Vogelzang. Maar hij hield zijn domicilie te Amsterdam, waar hij kamers had, eerst van 1688 af in het Blauwhuis op de Heerengracht bij Geesje Ottens, daarna in de Kalverstraat bij den parfumeur Pierre Belesaigne, waar hij het geheele bovenhuis bewoonde.

Dit alles blijkt uit processtukken voor het Hof van Holland. Het proces zelf is van geen belang.

m. Anna van Hoorn was eene dochter van Pieter Claesz. Codde en Josijntgen Gerritsdr. van der Wolff. Zij was eene volle nicht van Anna van Hoorn, de vrouw van Cornelis van Vlooswijk.

Hare dochter Elisabet van der Heede, ged. (in huis door een Rem. predikant) 22 October 1654, begr. N. K. 1 Januari 1694, ondertr. 8 Juni

⁵⁸⁾ Kantteekening van D. C. Meijer Jr in zijn exemplaar van *Het geslacht Hooft* door Alb. Thijm en Vorsterman van Oyen.

1675 Mr. Dirck Pater, ged. N. K. 15 December 1643, begr. N. K. 13 October 1691, Schepen 1683.

n. 1614 bij Elias is dus schrijf- of drukfout, en A. D. de Vries²) en D. C. Meijer Jr⁵⁸) hebben gelijk, als zij zeggen, dat zij in 1613 geboren is. Bij haar ondertrouw op 10 April 1642 verklaarde zij 28 jaar te zijn²). Guiljaem Bartolotti was doopgetuige.

Toen Hooft haar in Augustus 1627 den bekenden brief (n° 180) schreef, was zij dus nog maar even 14 jaar.

o. In het begraafboek van de N. K. staat op 25 Mei 1617 „Leninoerae Barckeloete op die Brestraet int keisers hoeft”.

Bij de inschrijving van Maria wordt aangeteekend, dat zij op de Keizersgracht woonde.

Brandt was dus niet volledig ingelicht, toen hij van Leonora schreef „weduwe van Jan Baptista Bartelot, dien zij twee dochters hadt gebaarde.” Dat hij van die andere nooit gehoord had, is echter wel te begrijpen.

Het is zelfs niet onmogelijk, dat er tusschen Leonora en Maria nog andere kinderen geweest zijn. Maar aangezien ook deze dan jong gestorven zijn, heeft de kennis daarvan voor de geschiedenis slechts geringe waarde.

Ook op andere plaatsen kan deze geslachtslijst, evenals elke andere, onvolledig zijn door het ontbreken van jong gestorven kinderen.

Bij den doop van Leonora was Susanna Hellemans getuige, bij dien van Maria waren het Emanuel van Surck en Margriet Tijbouts.

p. Volgens A. D. de Vries was zij bij het tweede huwelijk van hare moeder drie jaar. Dan zou zij in 1624 geboren zijn. Maar de opgave van Elias bleek bij onderzoek in het archief te Amsterdam juist te zijn. Doopgetuige was Constantia van Geel.

q. Dat Hooft ten huize van zijne stiefdochter zou overleden zijn, zooals meermalen verteld wordt, is dus onjuist. Men had zich maar moeten houden aan Brandt's woorden „ten huize van den Heer Johan van der Meyde. . . . schoonzoon zijner huisvrouw”.

r. Meermalen wordt zij alleen Machteld genoemd, maar de genealogieën in het archief te Rotterdam geven haar beide namen en ook Arnout Hooft noemt haar op het adres van een brief van 9 September 1661 Mathilda Cornelia. Zij zal wel te Londen geboren zijn.

De huwelijksaanteekening te Delft luidt:

den xvjen Meij 1648

De heer Johan vander Meijde outburgemr. der stadt Rotterdam ende iegenwoordich gecommiteerde raet van de Ed: groot Mog: heeren Staten van Hollant en Westvrieslant

juffr. Machtelt Hooft aende Voorstraet.

Op den kant: getrouwt den 17en Junij 1648.

Dat het register van den ondertrouw te Delft 16 Mei noemt, dat te Rotterdam 17 Mei, is begrijpelijk.

In het poorterboek, het wijkboek en de boeken der Weeskamer te Delft wordt de naam Hooft niet gevonden. Willem Janszoon heeft dus zeker niet te Delft gewoond.

Uit dit tweede huwelijk van Van der Meyde is ééne dochter geboren, Ida Catharina, ged. 16 Augustus 1658, waarbij Daniel van Hogendorp en zijne vrouw Ida Maria Hooft getuigen waren. Zij trouwde 19 Juli 1675 Josua van Belle; zie *Nav.* XXVI, bl. 49.

Het portret van Van der Meyden met zijne tweede vrouw en dochter is opgenomen in de Genealogie Reepmaker, Rott. 1905, bl. 90.

s. Bij haar tweede huwelijk wordt zij Leonora Constantia genoemd, en in de acte van overlijden Leonora Constantina.

t. Bij den doop op 7 Februari 1645 waren de beide grootmoeders getuigen, nl. Leonora Hellemans en Helena van der Hooge.

u. Hij was Heer van Diemberbroek, Papekop en Raephorst en sneuvelde in den slag bij Senef.

v. Aan de kinderen van Leonora van der Meyden is tot nog toe door de genealogen weinig aandacht geschonken. Bij Constantia van Vlooswijk komen bovendien eenige moeilijkheden. Daarom deel ik hier alles mede, wat ik van haar gevonden heb.

In het testament van Johanna Constantia Hooft van 14 April 1718 is zij geen erfgenaam, maar krijgt een legaat als de ongehuwde nichten. Dit zou echter ook kunnen zijn, omdat zij geene kinderen had. Maar zij wordt Juffr. Constantia genoemd, en dit schijnt er op te wijzen, dat zij ongehuwd was.

Aangezien er nu in Den Haag meer Van Vlooswijks waren, zou men kunnen vermoeden, dat de vrouw van La Deveze een ander was. Maar ook in den stamboom van Van der Meyden wordt vermeld, dat zij getrouwd was met Abel de Ladevese, zonder kinderen. En in het Archief te Antwerpen vond ik medegedeeld, dat zij, gehuwd met Rodolphe de la Deveze, het proces over het majoraat hernieuwd had.

Het wordt nu waarschijnlijk, dat de familie van dat huwelijk niet heeft willen weten, en dat daarom in het testament maar gedaan wordt, alsof het niet bestond.

Er is bij dat huwelijk iets bijzonders geweest. In het register van ondertrouw in het Archief te 's-Gravenhage wordt vermeld dat Abel Rotolp heere van La De Veze en Constantia van Vlooswijk op 19 Augustus 1714 ondertrouwd zijn, en Getrouwd in de Fransche kerk den 19 Augustus 1714.

Op den kant staat hierbij aangeteekend: „Het 1e ije en ije gebodt gelijk te lesen op Sondagh den xixen aug. 1714 volgens dispensatie van E. gr. Mog. Heeren Staten van Holland en Westvrieslant van date den 16en aug. 1714.”

Eene dergelijke aantekening, maar in het Fransch, staat in het trouwboek der Waalsche Kerk.

In de Resolutiën der Staten van Holland is over deze dispensatie niets te

vinden, ook niet onder de ingekomen stukken. Blijkbaar werd alleen genoteerd en bewaard wat men meende, dat later nog eens noodig kon zijn.

In het archief van de Waalsche Kerk is hierover evenmin iets te vinden. Wat de beweegredenen waren voor dezen zeer buitengewonen maatregel, blijft ons dus onbekend.

Dat het echtpaar in Den Haag is blijven wonen, blijkt uit de registers van overdracht van goederen.

In de jaren 1721—1730 vind ik Constantia van Vlooswijk als verkooper op no. 1141, als kooper op no. 138. In de jaren 1731—1740 komt Rotolp de la Deveze op no. 1584 als kooper voor, en van 1741—1750 dezelfde op no. 2 als verkooper.

Rijk was Constantia niet. In het Register van Collaterale Successie, beginnende October 1744, vinden wij fol. 247 de aangifte, die Rotolp de La Deveze op 9 Maart 1745 deed. „Constantia van Vlooswijk, overl. 28 Januari 1745, heeft de navolgende goederen aan haren man nagelaten, subject den 15en penning wegens de collaterale successie.”

Het totale bedrag was *f* 10488.—.

Er waren heel wat minder soliede effecten bij, b.v. twee obligatiën van *f* 2000.—, in dato 28 April 1695, en twee van *f* 1500.—, in dato 15 Januari 1697, op Vrieslandt, waarop „zedert den jare 1738 geen interessen betaalt” waren. Verder nog 10 obligatiën van *f* 1000.— op Silezië, waarop 60% was afgelost, en waarvan sedert 1 October 1740 geen rente betaald was.

w. Vermoedelijk was hij een kleinzoon van Abel Rotolp de la Deveze, die eerst predikant te Castres was, maar na de opheffing van het edict van Nantes hierheen de wijk nam. Hij was van 1685—1706 buitengewoon predikant bij de Waalsche gemeente te 's-Gravenhage. In het laatstgenoemde jaar werd hij emeritus. Zie De Riemer I, 412.

Of Abel eenig ambt heeft bekleed, heb ik niet kunnen vinden. Officier was hij niet.

In het register van collaterale successie, beginnende April 1750, staat fol. 267 de inventaris van Abel Rotolp de la Deveze, overl. 29 April 1750, „Aangebragt 26 Augustus 1750 door van Swinden.” Hieruit blijkt, dat hij, met voorbijgang van vier zusters, zijn broeder tot erfgenaam benoemde.

x. Volgens *Nederlandsche Leeuw* 1905, bl. 271 zou hij 21 Februari geboren zijn, volgens Wittert van Hoogland 28 Februari gedoopt.

Hij werd 4 Augustus 1729 Geëligeerde Raad, later President der Staten van Utrecht, 8 Maart 1738 Deken van St. Pieter, en in 1740 gedeputeerde wegens Utrecht ter Admiraliteit op de Maze.

Hij hertrouwt 3 Februari 1732⁴³) met Catharina de Leeuw, ged. 1 September 1711⁴³), bij wie hij drie kinderen had, allen zoons.

ij. Nauwkeuriger opgave is niet mogelijk, doordien haar naam in de grafboeken niet voorkomt. Waarschijnlijk is zij dus buiten Amsterdam

overleden en begraven. De eerste datum blijkt uit het testament van Johanna Constantia Hooft, waar van de kinderen van Cornelis van Vlooswijk wordt gesproken. Maar blijkens het begraafregister van de Weeskamer no. 11 leeft bij het overlijden van Catharina Margareta Boudaen, uit haar huwelijk met Cornelis van Vlooswijck, alleen Leonora Constantia. Aangezien deze nog minderjarig was, benoemde haar vader op 2 December 1718 voor den notaris W. Denijs zijne zwagers Ds. Petrus en Mr. Gideon Boudaen tot voogden²³).

Daarnaast kreeg zij nog andere voogden, want in het testament van Johanna Constantia Hooft werden de executeurs, Mr. Johan van de Poll en Mr. Jan Hulft, tevens tot voogden van de minderjarige erfgenamen benoemd.

z. Hij was Heer van Welland, Zoelekerke enz., Kanunnik van Oud-Munster, Geëligeerde Raad van Utrecht, Gecommitteerde ter vergadering van de Staten-Generaal, en in 1672 hoofd der commissie voor de vredesonderhandelingen met Lodewijk XIV. Zie *Genealogische en Heraldische Bladen*, VII, 388.

Hij hertrouwt 28 December 1683⁴⁵,⁴⁸) met Dorothea Pesser, geb. 25 October 1665⁴⁵), st. 21 October 1695⁴⁵), bij wie hij drie kinderen had. Op dit huwelijk is een gedicht in de Kon. Bibl. (852 F. 434).

In het register van den impost op het begraven te 's-Gravenhage: 23 Februari 1708 werd voor Godert Willem van Tuyl van Serooskerken Heer van Vreeland (lees: Welland) vervoerd naar Utrecht plaats zijner residentie als gedeputeerde ter Vergadering van Haar Ho: Mo: f memorie impost betaald.

aa. Doopgetuigen waren haar vader en Susanne Barthelot.

bb. Zij leefde nog 14 April 1718, omdat zij genoemd wordt in het testament van Johanna Constantia Hooft. Dat zij „juffr.” genoemd wordt, bewijst ook, dat zij nog ongehuwd was. Zij en Constantia van Vlooswijk kregen eene jaarlijksche uitkeering van f 500.—, terwijl de gehuwde nichten, Eleonora Constantia van Vlooswijk en Susanna Eleonora van Tuyll van Serooskerken, erfgenamen werden van de nalatenschap, die bijna vier ton bedroeg.

cc. Over de kinderen uit het eerste huwelijk van Godard Willem van Tuyll van Serooskerken vindt men, vooral in de geschreven genealogieën, de meest uiteenlopende opgaven. De twijfelachtige zijn nu in de archieven gecontroleerd, zoodat de hier medegedeelde als juist beschouwd kunnen worden.

dd. Doopboek Groote Kerk op 30 Januari 1646: „Een kindt gedoopt van d' Heer Johan vander Meyde ende Constantia Bartolotti tkindt Pieter peter d' Heer Johan vander Perre ende Jouffe. Helena vander Hooch.”

Waarschijnlijk doordat dit kind vrij jong gestorven is, wordt het in den stamboom van Van der Meijden niet genoemd.

ee. Dr. Wiersum had mij opgegeven: 10—16 Februari. Hij had dezen

datum gevonden in het kerkregister. Toen ik later nog eens in Rotterdam was en zelf de inschrijving wilde zien — soms staat er nog iets bij — sloeg de heer Poelmans de boeken van de Weeskamer op en vond daar 4—10 Februari. Het verschil is zeer verklaarbaar: in het kerkregister werd aange teekend, wanneer het geld ontvangen werd, en dat kon wel eens iets later zijn. Er staat nog bij „3 uren beluyt ende te laet f 53.19.o.” Dat is een buitengewoon hoog bedrag.

Er is nog een bericht over haar dood, nl. in Barlaei Epistolae, n° 489, p. 938. Hij schrijft nl. 1 Maart 1646 aan Joach. de Wicquefort: Apud vos Constantia desiit in humanis stare magno matris optimae dolore.

Zie ook den brief van Schuijl aan Hooft van 15 Februari 1646.

DE FAMILIE VAN ERP

De familie Van Erp is, zooals de naam reeds aanwijst, van Brabantsche afkomst. Het kleine dorpje Erp toch ligt daar aan de Aa, niet ver van Veghel¹⁾. Dat allen, die Van Erp of Erpenius heeten, van dezelfde familie zijn, is mogelijk, maar niet zeker, zelfs niet waarschijnlijk. Wij zullen dat niet onderzoeken²⁾ en ons hier bepalen tot dat gedeelte der familie, dat met Hooft in aanraking kwam.

In het midden der 16e eeuw was de familie in 's-Hertogenbosch gevestigd³⁾, maar trok weldra naar Antwerpen, hetzij omdat het daar veiliger was voor de Hervormden, of om handelsbelangen. Ook hier waren zij in aanzien. In 1585 was Henrik van Erp deken van de oude Handboog⁴⁾, wat Anthonis van Erp in 1579 geweest was, terwijl in hetzelfde jaar 1579 Franchois van Erp tot kolonel van de burgerij benoemd was. Hij behoorde tot degenen, aan wie de magistraat van Antwerpen 17 Augustus 1585 certificatie gaf, dat zij zich trouw van hun plicht gekweten hadden⁵⁾.

In welke betrekking de genoemden tot Hooft's vrouw stonden, is niet bekend. Het kunnen broeders van Arnout van Erp geweest zijn, maar evengoed neven. Wat wij van hare Antwerpsche familie weten, bepaalt zich tot het volgende.

Christina de Bitter, geb. \pm 1530, was in 1576 weduwe van Andries van Erp en hertrouwd met Arnoud Fabry. Hare moeder Agneta Ooms, die bij haar inwoonde, werd bij de Spaansche Furie gedood⁶⁾.

Arnout van Erp, zoon van Andries en Christina de Bitter, geb. te 's-Hertogenbosch \pm 1553⁷⁾, begr. te Amsterdam N. K. 7 November 1618.

tr. 1° 19 Juni 1588 te Haarlem Geertje Willemsdochter van Thensesse⁸⁾, oud 30 jaar, dus geb. 1557 of 1558.

¹⁾ Er is echter ook een dorpje Erp in Zuid-Brabant, niet ver van Vilvoorde.

²⁾ Zie b.v. *Nav.* XIV, bl. 217 vlgg.

³⁾ *Ned. Historiën*, bl. 982.

⁴⁾ *Ib.*, bl. 1018.

⁵⁾ *Antwerpsch Archievenblad*, II, bl. 298.

⁶⁾ *Ned. Hist.*, bl. 472, 1018, 1024.

⁷⁾ A. D. de Vries in *Eigen Haard* 1881, bl. 102 vlg.

⁸⁾ De opgaven in *Nederl. Familieblad* n° 94, bl. 3 b zijn onjuist.

Zij was eene dochter van Willem Pauwelsz. van Thensesse, koopman in de Kalverstraat, st. 1594, Schepen 1565, Raad 1578 na de alteratie.

1. Christina van Erp, ged. O. K. 20 Juni 1591, st. 6 Juni 1624, tr. Pieter Cornelisz. Hooft. Zie Familie Hooft-Hellemans.
2. Maria van Erp¹⁾, ged. O. K. 12 September 1593, st. vóór 31 Augustus 1617, ondertr. 13 Januari, tr. N. K. 9 Februari 1616 Jacobus van Uffelen²⁾, ged. O. K. 4 Februari 1590, begr. W. K.³⁾ 27 Maart 1640. Hij hertrouwt N. K. 16 October 1618 Suzanna de Haze, geb. 1587, begr. N. K. 29 Augustus 1658, wed. van Jacques Marchijs.
 - a. Maria van Uffelen, ged. O. K. 17 November 1616, tr. out 18 jaeren, 2 December (ondertr. 8 November) 1635 Jacomo Borchgraef, out 29 jaeren.
3. Geertruid van Erp, ged. N. K. 7 Januari 1596, st. 16 October, begr. N. K. 21 October 1620, tr. O.K. 29 December (ondertr. 13 December) 1619 Nicolaes Hasselaer, ged. N. K. 23 Februari 1593, st. 14 Augustus 1635, brouwer, van 1622 tot zijn dood Regent van het Burgerweeshuis, sinds Januari 1626 Kapitein-majoor van 't krijgsvolk binnen Amsterdam. Hij hertr. 1622 Sara Wolphaerts van Diemen (zie hierachter).
 - a. Gerard Hasselaer, ged. N. K. 13 October 1620 (zie *Oud-Holland I*, bl. 144⁴⁾), st. 12 Juli 1672.
 - tr. 1° 2 Mei 1645 Agatha Hasselaer, ged. O. K. 6 Juli 1623, begr. N. Z. K. 3 April 1658.
 - tr. 2° te Breda Januari 1667 Susanna Noirot.
 - tr. 2° (ondertr. 15 Juni) 1602 te Dordrecht Jacomina de Jonge van Velzen⁵⁾, geb. te Nijmegen, begr. N. K. 1 Maart 1658.
4. Jacob van Erp⁶⁾, geb. te Dordrecht 1603, begr. N. K. 31 Maart 1643, tr. 10 Februari 1632 Hester de Vogelaer, ged. O. K. 27 Juli 1609, begr. O. K. 1 Maart 1674, dochter van Marcus de Vogelaer en Margareta van Valckenburgh.
 - 6 Mei 1636 werd een kind van hem in de N. K. begraven.

Bij haar ondertrouw werd zij geassisteerd door haar neef Willem Bardesius.

Haar broeder, Mr. Gijsbert van Thenesse, geb. 1557, st. 19 Febr. 1614 zonder kinderen, wordt genoemd in Br. n° 46. Daar wordt als medeerfgenaam genoemd Dirk van der Nat, wiens moeder dus waarschijnlijk ook Van Thenesse heette.

¹⁾ Br. n° 80. Bij testament van 3 Febr. 1617 voor nots. Jacob Gijsbertsen benoemde zij tot voogden over hare dochter Maria, met uitsluiting van de Weeskamer, haar man Jaques van Uffelen, haar vader Aernout van Erp en haar zwager Pieter Hooft. Bij het huwelijk van Maria wilde Hooft rekening doen (Br. 549).

²⁾ Br. n° 80, 549, 550. Ook de Van Uffelens waren eene Antwerpsche familie, zie b.v. *Ned. Hist.* bl. 1018 en *Grafschriften*, en zeer gegoed. Van Cornelis(?) van Uffelen werden in 1639 de schilderijen verkocht en brachten f 58.558 op; zie *Nav.* XIII, bl. 213.

³⁾ N. K. bij Elias is eene drukfout.

Hij woonde toen op de Heerengracht over de 3 Coningenstraat bij Bartolotti.

⁴⁾ Hooft was getuige bij dien doop.

⁵⁾ In Hooft's Brieven wordt zij steeds „Moeder van Erp” genoemd, zie n° 80, 467, 468.

⁶⁾ Br. n° 525, 535, 545, 586.

5. Magdalena van Erp¹⁾, ged. O. K. 7 April 1605, begr. N. K. 3 Mei 1684, tr. 23 Mei (ondertr. 5 Mei) 1623 Joost Baek²⁾, oud 26 jaar, dus geboren 1596 of 1597, begr. O. K. 20 December 1681.
 Van de vele kinderen worden in Hooft's brieven genoemd: Arnout Baek, geb. Juli 1633 (Br. n° 435). Deze is waarschijnlijk jong gestorven, want later, b.v. in 1659, had Baek slechts één zoon:
 Laurens Baek, van wien wij een brief aan Arnout Hooft hebben, ged. Walenk. 14 December 1629, st. ongeh. begr. O. K. 18 December 1702
 Sara Baek, st. (waarsch. 18) September 1646 (Br. 949).
6. Sara van Erp, ged. O. K. 11 Januari 1607³⁾, st. 14 October 1627⁴⁾, tr. N. K. 27 Mei 1625 David van Baerle⁵⁾, geb. 1595, st. 1 September 1671. Uit dit huwelijk zijn geene kinderen geboren, of anders niet in leven gebleven. In 1649 immers worden zij niet onder de erfgenamen van Christina van Erp genoemd. Hij hertr. 17 October 1628 Rachel Godin.
7. Jacoba van Erp⁶⁾, ged. N. K. 7 October 1608, st. 1665⁷⁾, tr. 1 Juni (ondertr. 5 Mei) 1638 Guilielmo Bartolotti, geb. te Emden 1602, st. te Amst. 25 December 1658.

Hooft trok het begrip familie, zooals wij gezien hebben, nog al ver. Ook de afstammelingen uit het tweede huwelijk der grootmoeder van zijne vrouw rekende hij er toe. Dezen moeten wij dus ook nagaan, voor zoover wij ze met Hooft in aanraking zien.

Christina de Bitter tr. 2° Arnout Fabry, st. vóór Januari 1595.

1. Hans Fabry, a) otr. 30 Mei 1592 Maria Municks.
 Een zoon kan zijn „neef Fabri”, die Br. 568 genoemd wordt.
2. Anna Fabry, st. 17 September 1612, tr. te Antwerpen Gerrit Wolphaerts van Diemen, geb. 1548, st. te Haarlem (ten huize van zijn zwager Hans Fabri) 7 Juli 1611 b).
 a. Christina Wolphaerts van Diemen, geb. te Antwerpen 1583, ondertr. 31 October, tr. 16 November 1608 te Amsterdam Nicolas

¹⁾ Bij haren ondertrouw werd zij geassisteerd door hare moeder en haren oom en voogd Jan de Wael. Deze was ook getuige geweest bij haar doop en dien van hare zuster Jacoba.

²⁾ Met dezen was Hooft zeer bevriend, evenals met zijnen broeder Jacob, den rechtsgeleerde. Zie voor den laatsten Br. 263, 448, 672.

³⁾ Doopgetuige waren Willem Bardesius en Maria Alewijn.

⁴⁾ Zie het dagboek van Huygens.

⁵⁾ Deze is misschien bedoeld in Brieven I, bl. 450. Zijne zuster Susanna was de vrouw van Huygens.

⁶⁾ Br. n° 525, 545, 586.

⁷⁾ Misschien is dit onjuist. In het begraafregister der N. K. vond ik op 12 Jan. 1664 Jacoba van Arp op de Heeregraft. Maar dat kan ook eene andere zijn.

- Balestel¹⁾, c) geb. te Atrecht 1577²⁾, st. te Amst. 1 Juli 1650³⁾.
 aa. Christina Balestel, geb. 1611, tr. Dr. Willem Gillon.
 Zie Geslacht Hooft V. D. 1. a.
 bb. Gherardt Balestel, ged. Walenkerk 1 Juli 1615.
 cc. Anne Balestel, ged. Walenkerk 10 October 1618.
- b. Wolfert Wolphaerts van Diemen, geb. 1587, st. ongehuwd 1645.
 c. Anna Wolphaerts van Diemen, geb. 1590, st. 3 November⁴⁾, begr. N. K. 7 November 1647, tr. 22 Juli 1618 Dr. Albert Coenraads Burgh⁵⁾, ged. O. K. 3 Januari 1593, st. 24 December 1647, tijdens een gezantschap in Rusland, begr. O. K. 14 Mei 1648, Raad 1618, Schepen 1619, Burgr. 1638, 1643.
 aa. Coenraad Albertsz. Burgh, tr. Christina Hellemans Hooft.
 Zie Familie Hooft-Hellemans.
 bb. Anna Burgh, ged. O. K. 3 December 1620⁶⁾.
- d. Sara Wolphaerts van Diemen, geb. 1594, st. 1 Mei 1667⁷⁾, ondertr. 29 Juli, tr. 14 Augustus 1622 Nicolaes Hasselaer, ged. N. K. 23 Februari 1593, st. 14 Augustus 1635, wedr. van Geertruid van Erp, ged. N. K. 7 Januari 1596, st. 16 October 1620.
 Hij was een halfbroeder van Pieter Hasselaer, getr. met Agatha Cornelisdr. Hooft.
 Van hunne kinderen heb ik alleen aangeteekend:
 aa. Anna Hasselaer, ged. N. K. 5 April 1626.
- e. Marij Gerrit Wolpherts, st. 16 September 1652⁸⁾.
 f. Trijn Gerrit Wolpherts, st. 4 Juli 1652⁹⁾.
 g. Gerrit Wolpherts d).
 h. Willem Wolpherts.
3. Sara Fabry, st. 1597, tr. Jan de Wael¹⁰⁾ e), van Wevelgem.
 a. Jan Baptist de Wael, geb. te Venetië in 1585, ondertr. 23 Januari 1613 Eva Govertsdr. Wuytiers, oud 19 jaar.
 b. Catharina de Wael, geb. te Venetië in 1588 of 1589, ondertr. 16 Juni tr. N. K. 10 Juli 1612 Dierik Wuijters Govertsz¹¹⁾, oud 23 jaar.
 c. Jan de Wael, begr. O. K. 8 April 1621.
 d. Sara de Wael, geb. 1591, st. 23 Augustus 1652, ondertr. 4 October,

1) Br. n° 404.

2) 1 Juli 1587 heet hij 11 jaar; zijne moeder heette Ysabeau Payen. Thes. extr. 44 b, fol. 10 v°.

3) Thes. extr. 46 c, fol 3 v°.

4) Thes. extr. 46 a, fol. 18.

5) Br. n° 140, 237, 278, 775, 781.

6) Getuigen waren Jan de Wael en „de oude Sara Wolfers”.

7) Thes. extr. 46 p, fol. 6 v°.

8) Thes. extr. 46 e, fol. 14.

9) Thes. extr. 46 f, fol. 13 v°.

10) Br. n° 194, 465, 467.

11) Br. n° 80, 447.

tr. 21 October 1618 Jacob Jacobsz. Hinlopen¹⁾, geb. 1582, begr. O. K. 14 September 1629, Raad 1617, Schepen 1617.

e. Jacob²⁾.

f. Margareta³⁾.

N.B. Hij hertrouwt (ondertr. 13 Mei) 1600 Margriete de Pickere, ged. te Antwerpen 13 October 1560, wed. van Michiel Wachtmans.

AANTEKENINGEN.

a. Bij zijn ondertrouw woonde hij te Amsterdam op den N.Z. Voorburgwal. De bruid was geboortig van 's-Hertogenbosch en woonde te Haarlem.

Na zijn huwelijk is hij naar Haarlem verhuisd. In acten van 16 Mei en 15 November 1594 wordt hij koopman te Haarlem genoemd (nots. Bruijningh, n° 66, fol. 73 v° en n° 65, fol. 129).

Een zoon van hem was waarschijnlijk wel Aernold Fabri, die te Heemstede woonde en 16 Juni 1637 voor 6 maanden van Jeremias Jansz. eene bovenkamer huurde als pied à terre. De verhuurder zou tevreden zijn met hetgeen de huurder gaf (nots. Van Banchem, n° 316, fol. 170).

In 1646 leefden ook nog eene Hester en een Johan Fabri (zie aant. e), waarschijnlijk ook kinderen van Hans.

b. De weduwe van Gerrit Wolphaerts van Diemen maakte 23 Augustus 1612 voor den nots. Bruijningh haar testament (n° 180, fol. 165).

De geboortejaren, en dus ook de volgorde, der vier laatste kinderen weet ik niet.

De erfgenamen van Gerrit Wolpherts van Diemen gaven 7 September 1646 voor nots. Lamberti eene volmacht. Dat waren: Nic. Balestel, man van Christina W. v. D.; Sara W. v. D., wed. van Nic. Hasselaer, geassisteerd met Cornelis van Werckhoven haar zwager; ook uit naam van Alb. Burgh (n° 603, bl. 98). Waaronder de andere kinderen hier niet genoemd worden, blijkt niet; zij waren toch nog niet alle gestorven.

c. Ook de vader heette Nicolaes Balestel. Deze confirmeerde 16 Januari 1625 voor nots. Van Banchem het testament, dat hij met zijne za. vrouw Catharina Hannaert 11 Juli 1608 voor nots. Lieven Heijlinc gepasseerd had (n° 294, fol. 33).

In eene acte voor denzelfden nots. van 25 October 1632 wordt Nic. Balestel regent van het Mannen ende Vrouwen Gasthuijs genoemd (n° 307, fol. 117). Dit zal wel de zoon geweest zijn.

¹⁾ Dit huwelijk is door Vondel bezongen.

²⁾ Deze was 8 Mei 1616 in de O. K. getuige bij den doop van een zoon van zijne zuster Katharina.

³⁾ Deze was 20 Maart 1614 in de O. K. getuige bij den doop van eene dochter van hare zuster Katharina.

d. Gerrit en Willem ken ik alleen uit eene acte van 10 Januari 1619 bij nots. Van Banchem. Daarin geven Niclaes Balestel, man van Cristina Wolffers, en Doctor Albert Verburcht, man van Anna W., erfgenamen van Willem W. hun schoonbroeder, volmacht aan Gerrit W. hun zwager en mede erfgenaam om te Londen te ontvangen enz. (n° 282, fol. 20 v°).

e. Het sterfjaar van Jan de Wael weet ik nog niet. Uit Hooft's brief n° 467 blijkt, dat hij in April 1634 nog leefde, en uit eene acte van 7 September 1646 voor nots. Lamberti, dat hij toen gestorven was. Het is eene gezamenlijke volmacht van Jac. de Jonge, wed. Aert van Erp; Dirck Wuytiers, man van Cathalina de Wael, ook voor alle erfgenamen van Jan de Wael de oude; Alb. Burgh voor Jan Herrewijn, man van Hester Fabri, en voor Johan Fabri (n° 603, bl. 99).

DE FAMILIE HELLEMANS

Deze familie moet uitvoeriger besproken worden dan de andere, omdat verreweg het grootste gedeelte van Hooft's brieven uit den tijd van zijn tweede huwelijk zijn. Bovendien waren er in deze familie vele processen, waarover in de brieven telkens gesproken wordt, en deze zijn niet te begrijpen, wanneer men de familieverhoudingen niet kent.

De naam Hellemans is in Brabant zeer algemeen, wat ons niet behoeft te verwonderen, wanneer wij zien, hoe vaak *helle*, *hille*, *hil* in plaatsnamen voorkomt. Natuurlijk behoeft men bij Hellemans evenmin aan het oord der vervloeking te denken als bij het in den laatsten tijd zoo veelbesproken *Hellegat*.

De algemeenheid van dezen naam is een groot bezwaar voor de genealogen, dat nog vergroot wordt, doordat ook in officieele registers en notarieele acten herhaaldelijk de namen Hellemans, Helmans en Helman verwisseld worden. Voor de familie, waar wij ons hier mede bezighouden, is echter reeds veel gedaan. In het archief te Antwerpen is een lijvige omslag met aanteekeningen over deze familie en hare geschiedenis, door den vroegeren archivaris L. Bisschops uit tal van registers, notarieele acten en processtukken bij elkander gebracht¹⁾). Daaraan is het meeste van hetgeen hier volgt, ontleend, maar aangevuld met de mededeelingen van Nederlandsche genealogen en met hetgeen ik zelf te Amsterdam en elders gevonden heb, vooral in het notarieel archief en in de boeken van de Weeskamer.

Pieter Hellemans, met wien wij hier beginnen, had te Antwerpen met zijn zwager Jan van Santvoort een handel in juweelen en diamanten. Dat deze nog al van beteekenis was, blijkt wel daaruit, dat achtereenvolgens al zijne zoons in de zaak werden opgenomen. Drie gingen naar het filiaal te Venetië, twee naar dat in Sevilla.

Dat zij echter, wanneer er eene goede gelegenheid was, ook wel in

¹⁾ Bisschops maakte zijne aanteekeningen vooral voor de geschiedenis van het eerste majoraat, dat Carel Hellemans later had, en de daaruit voortvloeiende processen. Over het tweede majoraat, waar Hooft's vrouw aanspraak op maakte, vinden wij hier slechts weinig. De geschiedenis van die majoraten bespreek ik in dit opstel niet, alleen de familiebetrekkingen.

andere artikelen handelden, is te vermoeden om eene acte uit het protocol van den nots. L. Heylinc. Karel Hellemans te Venetië had voor den nots. Petro Larehens aldaar volmacht gegeven aan Caspar Quignet te Amsterdam. Deze gaf nu 2 Februari 1600 aan Ghijsbrecht van Beresteijn te Enkhuizen volmacht om van schipper Enne van Ditsen goederen te ontvangen, die van Lissabon of Estobal naar Emden gebracht moesten worden. Dit zullen toch wel geene juweelen geweest zijn.

In de St.-Jacobskerk te Antwerpen is de grafkelder van Pieter Hellemans en zijne vrouw. Het marmeren gedenkteeken daarbij bevat beider wapens en een opschrift, waaruit wij vernemen, dat bij den dood van den vader alle twaalf kinderen nog leefden, maar dat er bij den dood der moeder reeds vier overleden waren¹⁾.

De volgorde der kinderen geef ik hier naar de testamenten der ouders, waarmede het grafschrift te Venetië²⁾ overeenkomt. De volgorde bij Vorsterman van Oyen is geheel anders³⁾, maar diens mededeelingen bevatten veel fouten. Ook de volgorde bij Bisschops is onjuist.

Pieter Arnoutsz. Hellemans, st. 24 April 1581, tr. 1542 of 1543 Catharina Willemsd. van Santvoort, st. 14 Januari 1594.

1. Willem Hellemans, st. z. k. te Venetië 13 September 1593.
2. Arnout Hellemans, st. te Hamburg April 1599, tr. 1583 Susanna van Surck, st. October 1628.

Zie voor de kinderen hierachter.

3. Peter Hellemans, geb. te Antwerpen ± 1550, st. te Sevilla 29 Juni 1601.
 - a. Carel Hellemans, natuurlijke zoon.
4. Catharina Hellemans, tr. in St. Jacob te Antwerpen 11 September 1571 Peter 't Kint.
 - a. Anna 't Kint.
 - b. Peter 't Kint.
 - c. Cornelis 't Kint.
 - d. Carel 't Kint.⁴⁾
 - e. Catharina tr. Andries Pels⁵⁾, geb. 1590 of 1591.
5. Maria Hellemans, st. vóór 1613, tr. vóór 1581 Jan Vasseur.
 - a. Francisco Vasseur.

¹⁾ *Verzameling van Graf- en Gedenkschriften van de Provincie Antwerpen*, 2e deel, 1e afd. Antw. 1863, bl. 95.

Uit dit werk heb ik nog heel wat gegevens geput.

²⁾ Medegedeeld door Aernout Hooft in zijn reisjournaal. Zie *Dietsche Warande X*, bl. 334, bl. 10 van den overdruk.

³⁾ *De Vrouwen van Pieter Cornelisz. Hooft*, in de *Amsterdammer* van 17 April 1881.

Hij noemt slechts 9 kinderen, in deze volgorde: 9, 1, 3, 6, 10, 2, 11, 12, 8.

De volgorde bij Bisschops is: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 8, 9, 7.

⁴⁾ Dezen, die in Hooft's brieven genoemd wordt (n° 519, 544, 96), meen ik hier te moeten plaatsen.

⁵⁾ Nots. Lamberti n° 603, bl. 283.

- b. J. Vasseur.
- c. Pieter Vasseur¹⁾
en dochters.
- 6. Francisco Hellemans, st. 1602 of 1603, tr. N. . . . Rivera.
 - a. Francisco Hellemans (gelegitimeerd), geb. te Sevilla 1592, st. 1634, tr. 1605 Lucrecia Terril.
 - aa. Francisco Hellemans, st. 1634 ongeh.
 - b. Catharina Hellemans, leeft in 1618 nog te Sevilla, tr. Pedro Lopez de Mesa.
- 7. Susanna, st. vóór 7 Mei 1593, tr. vóór Februari 1581 Cornelis de Robiano, st. vóór 1612.
2 kinderen:
Lansloot de Robiano.
Catharina de Robiano.
- 8. Jan Baptist, st. vóór 1591.
- 9. Anton, st. waarschijnlijk 1584.
- 10. Karel Hellemans, st. 1605, tr. Lucretia Manetti, st. vóór 1620.
 - a. Peter Hellemans (gelegitimeerd) geb. te Venetië 18 Maart 1596, st. te Aertselaar 27 Augustus 1655, tr. 26 April 1618 in St. Jacob te Antwerpen Marie Ferdinandsd. Helman (zie 11 b), ged. 15 October 1592, st. 1659.
 - aa. Jeanne Catharina Hellemans, tr. November 1638 Paschier François van der Cruijce, Burgemeester van Antwerpen.
 - bb. Maria Anna Hellemans, tr. Jan Augustinus van Hove, st. 1684.
 - b. Ferdinand Hellemans, geb. te Venetië, st. te Antwerpen vóór October 1619.
- 11. Anna Hellemans, in 1584 nog minderjarig, begr. 16 Februari 1600, tr. in S. Jacob 29 Januari 1589 Ferdinand Helman, st. 1 Augustus 1617.
 - a. Peter Helman, geb. 1 (of 21) Juli 1594, st. 16 October 1644.
Zie verder hierachter, bl. 46.
- 12. Constantia, ged. in S. Jacob 9 September 1568. Stichteres van het klooster der Carmelieten te Leuven, en aldaar priorin.

De verwantschap met Hooft's vrouw van allen, die in zijne brieven met den naam Hellemans, Helman, 't Kint of Vasseur genoemd worden, is uit deze lijst duidelijk, op één na. In Br. 742 van 5 Januari 1640 verzoekt hij de groeten aan „Mademoiselle nostre Tante Hellemans” te Brussel. Was Constantia toen in die stad? Of was het de weduwe van Francisco Hellemans? Het eerste lijkt mij het waarschijnlijkst.

Er zijn in de officieele stukken enkele opmerkelijke tegenstrijdigheden, die wij even moeten bespreken.

¹⁾ Wie van deze zoons in Hooft's brieven vijfmaal genoemd wordt, weet ik nog niet. Slechts éénmaal (n° 157) staan er voorletters bij, maar zeer onduidelijk.

Catharina van Santvoort maakte 6 April 1584 een codicil bij het testament door haar gezamenlijk met haar man op 13 Februari 1581 gemaakt. Zij woonde toen in de Eijckstraat. Zij noemt alle kinderen bij name, en zegt van de dochters, dat Anna en Constantia nog minderjarig zijn en dat Catharina en Susanna getrouwd zijn.

Maar van Anton wordt op zijn graf te Venetië vermeld, dat hij nog jong in 1582 gestorven is. Er zijn hier nu twee mogelijkheden: 1° men heeft voor de moeder het overlijden van haren jongsten zoon verborgen gehouden; 2° het jaartal 1582 is eene schrijffout¹⁾. In het laatste geval zou het 1584 moeten zijn, want in het gezamenlijk testament van Arnout Hellemans en zijne vrouw van 2 April 1585 worden alle broeders genoemd, met wie hij geassocieerd was, en daar is Anton niet bij.

In het besloten testament, dat Willem Hellemans 23 December 1583 te Venetië maakte, benoemde hij, met uitsluiting van de zusters, zijne broeders Peter, Arnout, Carel, Francisco tot erfgenamen. Van Anton en Jan Baptist wordt hier niet gesproken, en toch waren juist deze beiden met hem in Venetië. De eerste nu was misschien reeds overleden, maar de tweede wordt in het testament van Arnout nog als compagnon genoemd en leefde dus nu nog. Waarschijnlijk heeft dus Willem met de beide broeders, die bij hem in Venetië waren, eene schikking gemaakt buiten het testament om. Het eenvoudigste is dus eene schrijffout te vermoeden, en aan te nemen, dat Anton in 1584 gestorven is.

Eene eigenaardige fout in eene notarieele acte is het volgende. In eene rekening, opgemaakt voor den notaris Nicolai, wordt genoemd Cornelis Kind, „daer moeder af was Susanna Hellemans, dochter van Peter Hellemans en Catharina van Santvoort”. Hier moet „Catharina” gelezen worden i. p. v. „Susanna”. In het bovengenoemde codicil toch wordt Catharina de huisvrouw van Peter 't Kint genoemd en ook in het trouwboek van S. Jacob wordt op 11 September 1571 het huwelijk van Peeter Kint en Catharina Hellemans vermeld. Men zou kunnen vermoeden, dat Susanna, weduwe geworden, met haar zwager na den dood van diens vrouw hertrouwd was, als wij niet wisten, dat zij nog vóór hare moeder is overleden.

Van enkelen der tot hier genoemden is het gewenscht nog eenige bijzonderheden mede te deelen.

3. Peter Hellemans. Voor zijn vertrek naar Sevilla maakte hij 27 September 1591 voor den notaris P. Fabri zijn testament. Hij maakte legaten aan:

- a. Anna en Peter, kinderen van P. 't Kint en Catharina Hellemans.
- b. De oudste dochter van Maria Hellemans, huisvrouw van Jan Vasseur.

¹⁾ Het grafschrift in de kerk van Santa Maria Formosa te Venetië is waarschijnlijk nog wel aanwezig. Het zou dus gecontroleerd kunnen worden.

c. Zijn natuurlijke zoon Carel Hellemans.

d. Aan elk van zijne zusters 500 L. Verder waren dezen uitgesloten. Voor de rest waren zijne broeders Willem, Arnold, Franchois en Karel elk voor een vierde erfgenaam.

Het eerste wat ons treft is, dat zijn natuurlijke zoon, wien hij wel zijn naam gaf, toch met een legaat afgescheept wordt. Wij zien hieruit, hoe hoog de legitimiteit toen werd aangeslagen, en begrijpen de uitdrukking „als bastaard deelen”.

Dat er slechts vier broeders genoemd worden, bewijst, dat ook Jan Baptist toen overleden was.

Dat de kinderen van Susanna niet genoemd worden, doet vermoeden, dat ook zij gestorven was.

Bij dit testament maakte hij 12 April 1601 te Sevilla een codicil. Hierbij stelde hij de twee majoraten in, die tot zooveel en zoo langdurige processen aanleiding zouden geven.

Als executeurs van het testament werden aangewezen de broeders Francisco en Carel. Toen de laatste in 1605 gestorven was, traden Ferdinand Helman en Jan van Barlaymont, die ook leden van de firma waren, op als voogden over zijne kinderen. Francisco stierf tusschen 8 November 1602 en 30 September 1603. Zijn zoon Francisco was toen waarschijnlijk nog niet meerderjarig. Dat Ferdinand Helman in 1607 aan Nicolas Mahievi te Sevilla volmacht gaf om te ontvangen uit het sterfhuis van Francisco Hellemans, kan hij echter niet als voogd van Francisco gedaan hebben, omdat deze in 1605 getrouwd was. Dit zal dus ten behoeve der kinderen van Karel geweest zijn.

4. Volgens Vorsterman van Oyen heette Francisco's vrouw Clara de Quiros, geb. te Sevilla, en was de jonge Francisco getrouwd met Lucretia de Meneses. In de bovenstaande lijst heb ik mij aan de opgaven van Bisschops gehouden.

Dezelfde vertelt ook dat Francisco, de zoon, ridder der orde van St. Jago was en kapitein der cavalerie in Spaanschen dienst. Hij zal het dan ook wel geweest zijn, die 25 paarden had in dienst van den Koning van Spanje, wat Vorsterman van Oyen ten onrechte van Carel Arnoutsz. vertelt¹⁾.

Francisco Hellemans sneuvelde in 1634 in eene schermutseling in de buurt van Breda, tegelijk met zijn zoon, ook Francisco genaamd, die Cornet was.

Nog deelt V. v. O. over dit gezin mede, dat Pedro Lopez de Mesa een zoon was van Bartholomeus, ridder van Calatrava. Eene rijke juweliersdochter kon ook toen wel een edelman tot echtgenoot krijgen.

7. Peter Karelszoon Hellemans wordt in de brieven van Hooft gewoonlijk

¹⁾ Waarschijnlijk heeft hij dit overgenomen uit *La véritable origine de la tres-illustre Maison de Sohier*, en dan is er misschien van het geheele verhaal geen woord waar.

Pietro di Carlo of Pietro di Venetia genoemd. Hij was later Heer van Aertselaer, Cleydael en Stoevers.

Bij Vorsterman van Oyen wordt hij onjuist een zoon van Aernout en Susanna van Surck genoemd.

In 1614 kochten zijne voogden voor hem de heerlijkheid Cleydael. Hij zelf kocht 27 Februari 1631 de rest van de heerlijkheid Aertselaer. Op de poort van het kasteel aldaar liet hij zijn wapen en dat van zijne vrouw aanbrengen. Vroeger had deze heerlijkheid behoord aan Antonius del Rio, st. 17 Februari 1586, voor wien en zijne vrouw Eleonora Lopez, st. 21 April 1602 in de kerk te Aertselaer een gedenkteeken was. Peter Hellemans heeft veel gedaan tot verfraaiing van deze bezittingen.

8. Volgens Vorsterman van Oyen zou Pieter Ferdinandsz. Helman in eerste huwelijk Elisabeth Stalpaert van der Wiele, dochter van Willem en Elisabeth Poppe tot vrouw gehad hebben. Dit was echter de vrouw van zijn zoon.

In 1635 kocht hij de heerlijkheid van de Dussen en Muylkercken van Henrick Doedijns¹⁾.

In het grafschrift te Venetië worden de gebroeders Hellemans geprezen om hun ijver voor het Katholieke geloof. Daarin volgden zij zeker hunne moeder. Toch drong de Hervorming ook in deze familie door. In het codicil van 29 Juli 1593 legateerde Catharina van Santvoort L 500.— aan Anna, dochter van Peter 't Kindt en Catharina Hellemans „op conditie ende indien sy haer wel draecht ende in alles volcht den raet van haer testatrices sonen heure ooms, ende oock catolyckelyck ende met hennen avise besteedt wort ende hier te lande blyft woonende, want haer testatrice meyninghe niet is dat sy haer vertreckt oft woone in eenighe andere plaetsen, alwaer d' exercitie vande catholique religie niet openbaer geexerceert en wort”.

Anna was dus blijkbaar niet heel vast in de leer, omdat de grootmoeder zooveel moeite deed om haar te behouden. Dat zat zeker in hare familie, er zijn althans vrij wat leden van de familie 't Kindt naar Amsterdam getrokken.

De meeste leden der familie Hellemans daarentegen zijn Roomsch gebleven, enkele zijn misschien na den val van Antwerpen weer Roomsch geworden. Alleen Arnout was Hervormd en bleef dat. Tijdens het beleg van Antwerpen werd hij benoemd tot kolonel, wat een onbezoldigde eerepost was. Waarschijnlijk heeft hij dien 1 Januari 1585 aanvaard, omdat hem 30 December 1584 gelast werd den eed te doen²⁾. Hij heeft dus in die betrekking den moeilijksten tijd van het beleg medegemaakt. Maar toen den 17en Augustus de stad aan Parma werd overgegeven, gaf op denzelfden dag de magistraat van Antwerpen aan een aantal kolonels,

¹⁾ *Alg. Nederl. Familieblad* 1885, bl. 300.

²⁾ *Antwerpsch Archievenblad* V. 467. Zie ook Br. 608.

waaronder ook Arnout Hellemans, certificatiën, dat zij zich trouw van hun plicht gekweten hadden.

Of hij misschien gehoopt heeft, dat de oorlogskans nog eens zou keeren? Hij is althans zoo lang mogelijk in Antwerpen gebleven. Hij was er zeker nog 12 Mei 1589, toen zijne vrouw voor den notaris Paulus Robijns eene acte liet opmaken, dat de overdracht voor de Wetten van eenige vaste goederen aan Arnout de Cordes „maer pro forma” was geweest. Kort daarna echter — in allen gevalle niet later dan Augustus — moest ook hij zijne geboortestad en zijn huis op de Meir verlaten, om er niet terug te keeren. Hoe groot zijn gezin was, weten wij niet. Hij is in 1583 getrouwd, maar de kinderen, die wij kennen, zijn op één na alle buiten Antwerpen geboren. Er kunnen er echter ook jong gestorven zijn. Dat is echter niet meer na te gaan, want de doopboeken der Hervormden uit die jaren te Antwerpen zullen wel niet bewaard zijn.

Eerst ging hij naar Delft, waar zijne dochter Susanna geboren is¹⁾. Dat hij daar gewoond heeft, is niet waarschijnlijk. Eerder moeten wij aannemen, dat hij de reis naar Hamburg te Delft heeft moeten afbreken om de bevalling van zijne vrouw. Hij zal dan daarna wel zoo spoedig mogelijk verder getrokken zijn.

In Hamburg gingen de zaken weer goed en er werd veel geld verdiend, maar reeds in April 1599 is hij aldaar gestorven.

Zijne weduwe bleef tot 1607 in Hamburg wonen en verkocht 28 Augustus 1601 zijn aandeel in de door zijn vader nagelaten vaste goederen aan zijne broeders Francisco en Carlo.

Van de verwanten van Susanna van Surck leeren wij er verscheidene kennen uit eene acte van 1583²⁾, waarbij de erfgenamen van haar grootvader Cornelis de Renialme afrekenden met zijne compagnons Jan van Hove, wijlen Franch. van den Cruyce en Ancelmus van den Cruyce. De erven zijn:

1. Francina de Renialme Cornelisdr. met haar man Andries Snellinck.
2. Maria de Renialme Cornelisdr., wed. van Jacob Tasso.
3. a. Jaspas de Robiano, plaatsvervanger van wijlen Carel de Renialme.
b. Arnoult de Cordes, gemachtigde van Jan de Cordes;
als voogden van de kinderen van Lanceloot de Renialme en Maria de Cordes.
4. Susanna van Surck Casparsdr. met Arnout Hellemans Pietersz. haar man en Caspar van Surck haar vader.
5. Caspar van Surck en Andries Snellinck als voogden van Leonora van Surck.

Caspar van Surck moet spoedig hierna gestorven zijn, want zijne

¹⁾ De juiste datum is niet te vinden, doordien de doopregisters te Delft pas in 1616 beginnen.

²⁾ Schepenbrieven II M. N. 376, fol. 432.

weduwe Maria de Cordes hertrouwde 16 Februari 1585 met Adriaen Manmaecker¹⁾, st. 1590.

Van Arnout Hellemans, st. April 1599, en Susanna van Surck, begr. N. K. 26 October 1628, kennen wij vijf kinderen²⁾):

1. Guilielmo Hellemans, st. 1609 ongehuwd.
2. Susanna Hellemans, geb. te Delft, in 1589, st. te Amsterdam, 7 of 8 September, begr. O. K. 11 September 1625³⁾.
 - tr. 1° 8 Juni 1608 Eduard van Surck, geb. 1586 of 1587, begr. O. K. 19 Juni 1619.
 - a. Een kind 27 Juni 1615 in de N. K. begr. onder den arm.
 - tr. 2° (ondertr. 23 April) 18 Mei 1621 in de N. K. Nicolaes Sohier, geb. te Keulen 1590 of 1591⁴⁾, st. 8 Juni, begr. O. K. 12 Juni 1642. Hij hertrouwt in de Walenkerk 14 Februari 1629 Anne Clement⁵⁾.
 - a. Felicia Sohier, geb. 8 November 1622, st. 5 Maart 1625.
 - b. Constantijn Sohier⁶⁾, geb. 4 Juni, ged. N. K. 11 Juni 1624, st. 1671⁷⁾, tr. te Beverwijk 31 Mei 1643 Catharina Coejmans, geb. 17 April, ged. O. K. 25 April 1624, st. 12 Januari 1653, eenige dochter van Jeronimo Coejmans.
 - aa. Nicolaes Sohier, geb. te Beverwijk 17 Mei 1645, st. te Bennebroek 26 Februari 1690⁸⁾, tr. 4 October 1671 Christina Pauw, geb. 30 April 1649, st. 11 Januari 1719.
 - aaa. Adriana Constantia⁹⁾.
 - bb. Susanna Elisabeth Sohier, geb. te Beverwijk 21 Februari 1647, st. 25 Juli 1647.

1) *Alg. Nederl. Familieblad*, n° 141, bl. 5a.

2) Vorsterman van Oyen noemt nog twee kinderen:

a. Pieter, Heer van Aertselaer enz. Dit was echter een zoon van Karel Pietersz. Hellemans; zie boven.

b. Constantia, tr. Nikolaas Rubens. Dit was echter eene dochter van Ferdinand Helman.

3) In het grafboek staat verkeerdelijk „Gheertruyt Hellemans”. Bij haar ondertrouw wordt zij terecht „Susanna” genoemd, maar daar is de familienaam onjuist nl. „Helmans”.

4) Bij zijn ondertrouw gaf hij op 30 jaar te zijn. De mededeeling van J. le Carpentier in *Histoire de de Cambray*, Leide 1664, II, 1024, dat hij 26 Dec. 1588 geboren is, zal dus wel onjuist zijn. Dit werk is zeer onbetrouwbaar (zie b.v. *Nav.* 16, 49, 118; 19, 87), maar hier heb ik er een aantal data uit overgenomen, omdat ik geene aanleiding tot twijfel zie.

5) Uit dit huwelijk werd eene dochter Anne 8 Febr. 1632 in de Walenkerk gedoopt.

6) Voor hem dichtte Vondel de *Maydeuntjes* aan Anna Engels.

7) Volgens Van der Aa, i.v. *Poelgeest*.

8) Dezen datum en de volgende ontleen ik aan Elias I, 196.

9) Zij verkocht in 1724 Oud-Poelgeest of Alkemade aan Boerhave (Van der Aa i.v. *Poelgeest*). Met haar stierf het geslacht uit, waarschijnlijk in 1727.

- cc. Maria Catharina Sohier, geb. te Beverwijk 21 Februari 1647¹⁾.
 dd. Jeronimo Sohier, geb. te Beverwijk 27 November 1649²⁾.
 c. Olimpia Sohier, ged. Walenk. 27 Augustus 1625, begr. O. K.
 „ 22 December 1625.
3. Leonora Hellemans, geb. te Hamburg 1594.
 Zie: Familie Hooft-Hellemans.
4. Carel Hellemans, geb. te Hamburg 1595, st. op zijn huis te Deurne
 23 Januari 1652.
 tr. 1° op het Stadhuis te Amsterdam 28 October 1613 Catharina
 Quinget, geb. te Antwerpen 1596, begr. O. K. 24 Juli 1615³⁾.
 a. Catharina Hellemans, ged. Walenkerk 22 Juli 1615, begr. N. K.
 9 Juni 1618⁴⁾;
 tr. 2° Margareta Gonzales.
 a. Een kind begr. N. K. 20 November 1618.
 b. Peter Hellemans, ged. Walenkerk 7 Augustus 1620, st. vóór Juni
 1644, tr. December 1639 Alexandrina de Heze.
 Geene kinderen.
 tr. 3° vóór 19 April 1629⁵⁾ Cornelia Peters, st. Juli of September
 1636⁶⁾,
 a. Susanna Catharina Hellemans, leeft 30 April 1643.
 b. Carlo Hellemans⁷⁾, leeft 29 Juni 1648⁸⁾, st. vóór Januari 1652.
 tr. 4° Catharina van Blijenburg.
 a. Maria Hellemans, ged. 6 October 1637⁹⁾.
 b. Alexander Hellemans ged. 5 November 1639, st. tusschen De-
 cember 1647 en Juni 1648¹⁰⁾.
 c. Catharina Isabella Hellemans, tr. J. Melchior v. d. Morre.
 aa. Maria Albertina¹¹⁾, st. te Brussel 23 October 1738.

¹⁾ Van haar heet het in 1664: „Damoiselle en qui les richesses, la beauté, la grace et la vertu commencent à faire un merveilleux concert, pour luy gagner les coeurs de tout le monde”.

²⁾ Hij stierf vóór zijn broeder, want bij diens dood kwam de vraag, of nu zijne dochter het majoraat zou krijgen, of Robbert Hooft.

³⁾ katrijnnē konyets huysfrou van karl helmont ende begraven op het hoch koor ende beluyt met dye grote kloek drye ure 34.

⁴⁾ „Catrina Helmondt op de Breestraet over Antonis sluijs”.

⁵⁾ Br. 50.

⁶⁾ Br. 627. Er waren toen een zoon en eene dochter.

⁷⁾ Hij is zeker geboren na Sept. 1634, want in Br. 84 spreekt Hooft van „UE zoon en dochter”. Er was toen slechts één zoon. Of was Peter niet in Antwerpen?

⁸⁾ Vonnis van den Raad van Brabant van 3 Juli 1649.

⁹⁾ Bisschops haalt uit de registers van S. Jacob aan:

a ged. Marie dochter van Carolus Hellemans en Catharina van Blijenberghe, 6 Oct. 1637.

b. 5 Nov. 1639. bapt. domi sive exorcis. alexander fil. D. Caroli Hellemans et Da. Catha. v. Blijenburghe, exorcismus factus est in parochia de Deuren.

¹⁰⁾ Vonnis van den Raad van Brabant van 3 Juli 1649.

¹¹⁾ Haar familienaam wordt er niet bij opgegeven. Zij zal wel eerder eene kleindochter dan eene dochter van Catharina Isabella geweest zijn.

- tr. 1° 30 December 1723 Jan de Beaufort, kapitein.
Geen kinderen.
- tr. 2° Jean O'Kelly, geb. 29 December 1672, Ier, kapitein inf.,
st. te Brussel 21 Januari 1753.
- aaa. Jan Karel O'Kelly, st. te Mechelen 20 December 1791.
Bezitter van het 2e majoraat.
- bbb. Philips O'Kelly, écuyer, héraut d'armes de Hainaut, avt.
cons. brab.
- d. Arnout Nicolaas Hellemans, geb. tusschen December 1647 en
Juni 1648, st. vóór Januari 1652¹⁾.
5. Lucretia Hellemans, geb. te Hamburg 1598 of 1599, st. te IJselstein
tusschen 15 Mei 1657 en 21 Mei 1659²⁾, ondert. 15 Juni, tr. N. K.
17 Juli 1618 Emanuel van Surck, geb. te Antwerpen 1597 of 1598,
st. te IJselstein na 1645.
- a. Catharina, ged. N. K. 2 Februari 1620, st. 1654.
- b. Eduardus, ged. N. K. 26 Januari 1621, begr. O. K. 14 Juni 1621³⁾.
- c. Charlotte, ged. N. K. 9 October 1622 (getuige Charles Helmans),
st. vóór 1654.
- d. Leonora, ged. N. K. 31 October 1623, st. vóór 1629.
- e. Lucretia ged. te Voorschoten 6 Juni 1627⁴⁾. In 1654 was zij
getrouwd met Sacharias Sagemans, later met Engelbert van Rhee,
bij wien zij verscheidene kinderen had.
- f. Arnout, geb. Mei 1630 (Br. 235, 241⁵⁾), st. vóór November 1671,
tr. Aletta van Beeck.
- aa. Susanna.
- bb. Johanna Margareta.
- cc. Hermannus.
- dd. Eduart.
- g. Eduard, geb. Juli of 1 Augustus 1632 (Br. 396⁶⁾), st. 1657.

In verband met de moeilijkheden over de majoraten moeten nog enkele familieleden nader besproken worden.

Ferdinand Helman, zoon van Hieronymus Helman en Catharina de Cordes, in 1615 en 1616 Schepen van Antwerpen, st. 1 Augustus 1617;
tr. 1° 29 Januari 1589 Anna Hellemans Pietersdr., begr. 16 Februari 1600.

¹⁾ Bij zijn dood liet Carel Hellemans geen wettigen zoon na, zoodat het eerste majoraat aan den kleinzoon van Anna Hellemans kwam.

²⁾ Weeskamer, reg. 20, fol. 289.

³⁾ „een kynt van manewel van sorck wonende op dye breestraet”.

⁴⁾ Getuigen waren Susanna van Surck en Gonsalvo Romiti. Zie *Ned. Leeuw* 39 (1921), 270.

⁵⁾ Hij was in 1654 meerderjarig.

⁶⁾ Hij was in 1654 nog minderjarig, maar maakte in 1655 zijn testament.

- a. Peter Helman¹⁾, geb. 21 (of 1) Juli 1594, st. 16 October 1644, begr. 's-Grav. Grootte Kerk 23 October 1644.
tr. 1° Cornelia van der Veken, st. vóór 1621.
Geen kinderen.
tr. 2° Maria Vermeeren, begr. 's-Gr. Gr. K., 20 September 1638.
aa. Jan Helman²⁾, tr. Elizabeth Stalpaert van der Wielen³⁾.
bb. Cornelia Helman, tr. Dirk van Voorhout, Heer van Sevenhuysen³⁾ ⁴⁾.
- b. Marie Helman, ged. 15 October 1592, st. 1659, tr. 26 April 1618
Peter Karelsz. Hellemans, geb. 18 Maart 1596, st. 27 Augustus 1655.
Zie bl. 38.
- c. Catharina Helman, geb. 6 Januari 1591.
d. Ferdinand Helman, geb. 7 October 1596.
e. François Helman, geb. 2 September 1598.
tr. 2° Juni 1603 Catharina van der Veken (of Vecken).
a. Constantia Helman, geb. 22 Augustus 1609, † 1678.
tr. 9 October 1640 Nicolaas Rubens, zoon van Pieter Paulus Rubens.

Er moet eene dochter van hem getrouwd zijn met Jac. Pinsen van der Aa, en eene met den president Aerssen.

De familie van de tweede vrouw van Ferdinand Helman woonde blijkbaar hier te lande. In het Vierschaarboek wordt althans vermeld, dat hem 18 Januari 1603 geconsenteerd werd zijne bruid in Holland te beslapen.

Den 17en Maart 1604 maakte hij met zijne vrouw gezamenlijk testament. Wij zien daaruit, dat hij voor zijne zwagers Francisco en Carlo Hellemans hier te lande de zaken der compagnie deed. Hij committeert Balthasar de Robiano Burgemeester en Sr. Antonio van Surck, zijnen zwager, als administrateurs der compagnie.

Na den dood van Carlo Hellemans te Venetië, waren Ferdinand Helman en Jan van Barlaymont voogden der nog onmondige zoons.

Na zijn overlijden treden als voogden voor zijne minderjarige kinderen op, zijn oudste zoon Peter Helman en Peter Hellemans Carelsz.

Peter Ferdinandsz. Helman, Heer van Muilkerke, woonde in 1630 (Br. 58) en 1633 (Br. 82), 1629 (Br. 55*) in Den Haag en was gemachtigde van Peter Karelsz. Hellemans, Heer van Aertselaer en van Karel Arnoutsz. Hellemans.

¹⁾ Volgens *Ned. Leeuw* 31 (1913) 350 is Peter Helman 20 Juli 1594 te Antwerpen in St. Jacob gedoopt, st. aldaar 16 Oct. 1644 en in St. Jacob begraven; tr. 19 Jan. 1620 te 's-Grav. Corn v. d. V., wed. Henricus de Houwijn, Heer van Heemstede en tr. 2° 2 Jan. 1622 Maria Vermeeren.

Deze data kunnen alle juist zijn, maar hij is niet begraven in St. Jacob te Antwerpen, maar te 's-Gravenhage.

²⁾ Deze erfte na den dood van Karel Arnoutsz. Hellemans het 1e majoraat.

³⁾ Carpentier, *Histoire de Cambray*, II. 427.

⁴⁾ Was dit de vriend van Arnout Hellemans Hooft?

Zijn zoon Jan Helman werd 2 Maart 1662 gemachtigd de dotatie van het majoraat te vervreemden. Dit is de laatste mij bekende vermelding van het eerste majoraat, dat daarmede trouwens ook ophield te bestaan.

Cornelis de Renialme, st. in Mei 1583 te Haarlem, tr. Maria van der Cruyce.

1. Francina de Renialme, tr. Andries Snellinck.
2. Maria de Renialme, tr. Jacob Tasso.
3. Carel de Renialme, st. kinderloos vóór 1583¹⁾, tr. Anna Vrancx.
4. Lanceloot de Renialme, tr. 1574 Maria de Cordes.
 - a. Jan Carel de Renialme.
 - b. Maria de Renialme.
5. Geertruid de Renialme, tr. Gaspar van Surck.
 - a. Susanna van Surck, tr. Arnout Hellemans.
 - b. Leonora van Surck.

Hoe onvolledig dit lijstje is, toch verklaart het ons de verwantschap met twee of drie personen, die door Hooft „neef” genoemd worden.

Thomas Tas of „neef Tasso”, koopman te Antwerpen, was zeker wel een zoon van Jacob Tasso en Maria de Renialme. Hij was dan ook voor $\frac{1}{4}$ gerechtigd in de tot 1610 onverdeelde vaste goederen, nagelaten door zijn grootvader. Zoo vinden wij het zeer begrijpelijk, dat hij voor zijne nicht Susanna van Surck de haar toekomende opbrengst in ontvangst nam en haar die overmaakte.

Een andere zoon van Jacob Tasso zal wel geweest zijn „Balthazar Thas, Wachtmeester, neef van myn' huysvrouw Helionora Hellemans”, die in 1583 bij de Fransche furie sneuvelde (*Ned. Hist.* bl. 850).

In alle andere zaken dan die onverdeelde goederen was Antonio van Surck — de zwager van Ferd. Helman — de gemachtigde te Antwerpen van zijne nicht Susanna.

Na zijn dood was het Balthasar Bolgaro, die later ook de zaken in Brabant van Hooft's vrouw behartigde. Hooft noemt hem in zijne brieven „Monsr. mon Cousin”. Na de Brusselsche reis, waarbij Hooft en zijne vrouw ook met de Antwerpsche familie persoonlijk kennis gemaakt hadden, eindigt hij steeds met de groeten aan „Joffre onze welwaerde nichte”. Doch tweemaal, op 2 en 4 November 1638 (n° 132, 133), zijn de groeten aan „Me Joffrⁿ²) onze welwaerde Nichte ende gevaedre”. Aangezien eene nicht niet tegelijk peettante kan zijn, en er bovendien het meervoud gebruikt is, is het duidelijk, dat hier van twee personen gesproken wordt. De „gevaedre” van Hooft's vrouw was zeker wel Leonora van Surck, de zuster van Susanna. Wij zouden dus vermoeden, dat deze in 1638 bij

¹⁾ Volgens Carpentier, *Histoire de Cambray*, was dit de vader van Jan Carel. Maar dat is onjuist: hij was de oom en voogd, zie bl. 42. Dezelfde noemt nog een Karel, jong gestorven, en een Jan „mort à marier”.

²⁾ In n° 133 staat Joffr^e of Joffr^{en}.

Bolgaro op waardschap was. Maar in het testament van haar halfbroeder Ferdinand van Surck van 12 October 1600 wordt zij niet genoemd, en dit doet vermoeden, dat zij toen reeds gestorven was. Er blijft hier dus eene voorloopig niet te beantwoorden vraag.

Verscheidene malen hebben wij in het bovenstaande den naam De Cordes gevonden, maar er zijn slechts twee van dien naam, waarbij wij even zullen stilstaan.

Maria de Cordes, in 1574 getrouwd met Lanceloot de Renialme, wordt 12 Mei 1589 nog als levend genoemd en was zeker niet dezelfde als de tweede vrouw van Caspar van Surck, die later Adriaan Manmaker huwde, maar eene gelijknamige nicht.

Haar zoon Jan Carel de Renialme nam, nadat hij in 1607 door zijn oom Jan de Cordes geadopteerd was, diens familienaam en wapen over. Hij was zeer rijk en kocht veel landerijen en heerlijkheden. Zoo was hij ten slotte Heer van Wichelen, Serscamp, Reeth, Waerloos, Hoybergen, enz. en woonde op het kasteel te Wichelen.

Hij is driemaal getrouwd geweest:

1° Isabella van der Dilft, st. 1612.

2° 3 October 1617 Jacoba of Jacqueline van Castre, st. 1618.

3° Isabella de Robiano.

De portretten van hem en zijne tweede vrouw door Rubens hangen in het Museum te Brussel (n° 386, 387)¹).

Hij overleed 18 Augustus 1641 en werd in de O. L. V. kerk te Antwerpen begraven²).

Bij de overgave van Antwerpen aan Parma was aan de niet-Katholieken een tijd van vier jaar — dus uiterlijk tot 17 Augustus 1589 — gelaten, waarin zij hunne zaken konden regelen en hunne vaste goederen verkoopen. Arnout Hellemans behoorde tot hen, die zoo lang mogelijk bleven. Van alle onroerende goederen wilde of kon hij zich echter niet ontdoen en zoo zien wij hem dan eenige goederen in schijn verkoopen. Of dat ook door anderen gedaan werd, is moeilijk te zeggen. De daarop betrekking hebbende stukken zullen wel geheim gehouden zijn. Over dezen verkoop hebben wij toevallig meer dan één bericht, en het feit dunkt mij merkwaardig genoeg om daarover alles mede te deelen, wat wij weten.

In het sterfhuis van Susanna van Surck was o.a. „een Geschrift voor

¹) Gereproduceerd in Max Rooses, *Rubens' Leven en Werken*, bl. 300, 301.

²) Zie *Grafschriften* enz. In dit werk worden nog een aantal leden der familiën De Cordes, De Renialme enz. genoemd.

Over J. C. de Cordes vindt men ook vrij veel in *Alg. Nederl. Familieblad* 1886 en 1887.

Over de familiën De Renialme en De Cordes wordt ook veel medegedeeld in De Carpentier, *Histoire de Cambrai*. Maar ik twijfel, of dit werk wel altijd betrouwbaar is.

Nots. gepasseert als dat Susanna van Surck aen Sr. Arnout de Cordes¹⁾ maer pro forma haere ampart van het versterf van haer grootvader za. voorde Wetten heeft getransporteert in dato den 12 Juni²⁾ 1589 voor den nots. Paulus Robijns te Antwerpen.

Noch een copie ongedateert vant transport pro forma bij de voors. Joffr. Susanna van Surck gedaen aen Sr. Arnout de Cordes³⁾.

In het *Alg. Nederl. Familieblad* 1885, bl. 130 geeft Mr. Nanninga Uitterdijk een overzicht van een aantal stukken, die hij in handen gehad heeft, o.a.:

„Susanna van Surck, wijlen Jaspars dochter (en van Geertruyt de Renialme) en Arnout Hellemans haar man, draagt al haar recht en deel in de onverdeelde goederen, die haar aangeërfd zijn van Cornelis de Renialme, over aan Arnout de Cordes, als gemachtigde van Jan de Cordes, zijn broeder, voogd over Jan Carel en Maria de Renialme, kinderen van wijlen Lanceloot en Maria de Cordes³⁾.”

In de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam bevindt zich het volgende stuk:

Ic Arnout de Cordes, als gemechtich van Janne de Cordes, testamentelijck momboir vande kinderen wijlen Lanceloots de Renialme daer moeder aff is Jouffr^e Maria de Cordes naer vuytwijsen der procuratien daer aff sijnde gepasseert voir Niclaes van Lommele, openbaer notaris den 19 Novembris a^o 1578, bekenne ende Beleye midts desen. dat al eest soo, dat Jouffr^e Susanna van Surck met Sr. Aernout Hellemans haeren wettighen man ende momboir opten xijen Meije lestleden voir wethouderen alhier tot behoefve van Jan Carel de Renialme een vande voirss. kinderen getransporteert heeft gehadt Alle heur recht, pant, actie ende gedeelte heur competerende in ende aen alle ende iegelijcke de unrue-rende goederen als heur eenichsins aencomen bleven ende verstorven sijn van wijlen Cornelise de Renialme haeren grootvaeder was, Ende dat het selve transport inhoudt dat ic van wegghen den voirss. Jan Carel de Renialme daer voir eenighe merckelijcke pennningen soude getelt hebben, al tselve is maer gedaen simulaet om te verhoeden alle confiscatie ende arresten die desen jegenwoirdighen turbuleuzen tijt eenichsins soude moghen medebringhen, verclaerende hier mede wel expresselijck dat ic noch den voirss. de Renialme daer aen eenich recht oft actie en hebben oft en pretenderen in eenighe maniere, maer dat alle de selve goederen absolutelijc sijn en blijven toebehoirende der voirs. Jouffr^e Susanna van Surck, hebbende alleenlijck daer inne geleent ende laeten gebruyjcken

¹⁾ Dit is natuurlijk een ander dan Aernout de Cordes, koopman, gehuwd met Anna Pels, van wie 18 Oct. of 19 Nov. 1587 in de Oude Kerk te Amsterdam een dochter Susanna gedoopt werd.

²⁾ Dit moet zijn Mei.

³⁾ Een gedeelte der door Nanninga Uitterdijk t.a.p. genoemde stukken bevindt zich thans in het Gemeente-archief van Kampen, maar toevallig juist dit niet.

den naem vanden voirss. Jan Carel de Renialme. Oirconden heb ic dese laten schrijven ende selver onderteekent desen 12 Meije a^o 1589.

ARNOULT DE CORDES.

In het archief te Antwerpen zijn de hier genoemde stukken noch in de Schepenenboeken, noch in het protocol van den notaris Robijns te vinden.

Deze goederen bleven tot Juli 1610 onverdeeld, en ook toen bleef het aan Susanna van Surck toegewezen deel misschien op naam van Jan Carel de Cordes staan, tot zij zelf in 1612 in het bezit geïnvesteerd werd (Br. 73), waarschijnlijk door het Hof van Mechelen, omdat het leengoederen waren. In den feitelijken toestand gaf dit zoo weinig verandering — Tasso bleef de pachten ontvangen en stuurde het geld op — dat De Cordes in 1632 nog niet wist, dat die goederen niet meer op zijn naam stonden.

De vele moeilijkheden met deze goederen zullen wij hier verder onbesproken laten.

Terwijl dus de familie Hellemans zoowel Katholieke als Hervormde leden telde, is het opmerkelijk, dat Leonora ook nog een Lutherschen neef te Frankfort had (Br. 381). Het is echter niet zeker, of hij Hellemans heette; het kan ook een Quignet geweest zijn.

Er woonden anders wel personen met den naam Hellemans in Duitschland. In het protocol van den nots. L. Heylinc vind ik op 6 December 1603 eene verklaring omtrent eene rol messing door Pieter Hellemans te Neurenberg voor Cornelis Stalpaert gekocht van Georgio Herdel om te leveren aan Hans Smit te Erfurt. Maar misschien was het genee familie.

Barent Hellemans, die 12 October 1680 te Amsterdam overleed, en uit wiens rijke nalatenschap het Diaconie-Oudevrouwenhuis gebouwd werd, behoorde zeker niet tot deze familie, want zijn wapen is geheel anders.

Ook Maria Helmans, die 25 September 1622 in de N. K. doopgetuige was, weet ik in de hier besproken familie niet te plaatsen.

Evenmin Abraham Hellemans, schoolmeester wonende in de Brouwersstraat, die 19 November 1655 met zijne vrouw Femmetje Jans van Lingeveen voor nots. G. Meijer testament maakte (n° 2687, fol. 39).

De weduwe maakte 14 Februari 1660 voor denzelfden nots. haar testament (n° 2688, fol 6).

DE FAMILIE VAN SURCK

De familie Van Surck was in de 17e en 18e eeuw zeer talrijk, zoowel in Noord- als in Zuid-Nederland. In het Zuiden vind ik een aantal geestelijken van dien naam.

Het ongewone van den naam gaf aanleiding tot allerlei afwijkende spellingen: Surck, Surcq, Suerck, Seeurck, Sorck, Zurck, Zurk, Żurick, Zurrich, Zurich. Het laatste komt waarschijnlijk het dichtst bij den oorspronkelijken vorm. De gems in het familiewapen wijst ten minsten op afkomst uit Zwitserland.

Wij hebben hier slechts met een klein gedeelte der familie te maken, maar zelfs daarin is niet alles even zeker.

Antonio van Surck.

1. Gaspar van Surck, st. vóór 1585 *a*);
tr. 1° Geertruid de Renialme, st. vóór 1566.
 - a.* Susanna van Surck, geb. vóór 1566, st. October 1628, tr. 1583
Arnout Hellemans.
Zie: Familie Hellemans.
 - b.* Leonora van Surck.
tr. 2° vóór 12 Maart 1566 Maria de Cordes.
 - c.* Ferdinand van Surck, st. ongeh. 1602. *b*)
 - d.* Antonio van Surck, geb. 1576 of 1577, begr. N. K. 16 Februari 1619.
tr. 1° Maria Thibout
 - aa.* Antoni van Surck, geb. 1606 of 1607, tr. N. K. 23 October 1635
Susanna Thibout, ged. N. K. 21 October 1614.
 - bb.* Maria van Surck, ged. N. K. 4 Augustus 1609, st. vóór April 1620.
 - cc.* Jasper van Surck, ged. N. K. 9 October 1611.
 - dd.* Ferdinand van Surck, ged. N. K. 13 Augustus 1613.
 - ee.* Eduard van Surck, ged. O. K. 10 April 1616.
tr. 2° 29 October 1617 Jaqueline Boudewijns van Berlecom.
 - ff.* Boudewijn van Surck, ged. O. K. 10 Februari 1619.
2. Antonio van Surck, geb. 1548, st. April of Mei 1623, tr. Catharina Becanus. *c*)
 - a.* Eduard van Surck, geb. 1586 of 1587, begr. O. K. 19 Juni 1619,
tr. 8 Juni 1608 Susanna Hellemans.

- b.* Emanuel van Surck, geb. 1598, st. vóór 1656, tr. 17 Juli 1618
Lucretia Hellemans.
Zie: Familie Hellemans.
3. Daniel van Surck *d*).
a. Susanna van Surck, geb. te Hamburg 1594, begr. O. K. 10 Juli 1632, ondertr. 27 Februari 1621 Nicolaes Nagels, geb. 1588.
aa. Susanna Nagels, ged. N. K. 24 September 1624, tr. Herman van Swinderen.
bb. Margriet Nagels, ged. N. K. 5 September 1628.
4. Catharina van Surck, tr. Christoffel Quinget.
a. Caspar Quinget, tr. Elisabet Becanus.
aa. Catharina Quinget, geb. 1596, st. 1615 of 1616, tr. 28 October 1613 Karel Hellemans.
aaa. Catharina Hellemans, ged. Walenkerk 22 Juli 1615, st. Juni 1618.
bb. Johan Antonio Quinget.
cc. Maria Quinget, tr. 1633 Adriaen van Akerlaeken.
- b.* Christoffel Quinget, koopman te Keulen, later te Frankfort.
aa. Catharina Quinget, tr. Marcus van Valckenborch.

In Hooft's brieven worden nog twee neven, Antonio en Caspar van Surck genoemd, met wie hij zeer bevriend was. Er is veel voor, hierin de zoons van Antonio Jaspersz. te zien. In de eerste plaats zouden het dan volle neven, zij het ook 12 en 17 jaar jonger, van Hooft's vrouw geweest zijn, wat de hartelijke verhouding verklaart.

Antonio trouwde in de N. K. 23 October 1635 (otr. 22 September Susanna Thibouts *e*). Hij gaf op 28 jaar te zijn, zij 20. Is zij het, die 21 October 1614 in de N. K. gedoopt werd, dan was zij eene dochter van Adriaen Thibout en Susanna van Hove. Haar vader was dan de zwager van Antonio Jaspersz. Huwelijken van neef en nicht kwamen in deze familie veel voor, en dit zou dus zeker niet tegen onze veronderstelling pleiten.

Maar vooral pleit voor onze voorstelling, dat zij in 1662, zooals uit de brieven van Arnout Hooft blijkt, ijverig werkzaam waren om te Antwerpen de rechten der familie op de nalatenschap van Gaspar van Surck te handhaven. Deze moet dan toch wel hun grootvader geweest zijn.

Een bezwaar tegen ons vermoeden is, dat zij zich later¹⁾ Studler van Zurk noemden. Een dergelijke tweede naam toch is gewoonlijk die van de moeder en de beide vrouwen van Antonio Jaspersz. heetten anders. Zoolang wij niet weten, vanwaar zij dien naamhadden, blijft er eenige onzekerheid.

Maar ook de naam van een oom kon worden overgenomen, zooals wij bij

¹⁾ Het eerst vinden wij deze bijvoeging in een brief van 14 Aug. 1642 (n° 817).

de Bartolotti's zien, en misschien zelfs wel die van een vriend der familie¹⁾.

De beide broeders hebben in Leiden gestudeerd. Daar vinden wij de volgende inschrijvingen:

1633. 13 October. Antonius van Surck Amsterodamensis 25.

1636. 18 September. Antonius van Surck Amstelodamensis 28 J. Dr.

1636. 18 September. Casparus van Surck Amstelodamensis 25 J. Dr.

1639. 17 Juni. Antonius van Surck 30. Dr. J.

1639. 17 Juni. Caspar van Surck 25. J. Dr.

Dat de opgaven van den leeftijd niet nauwkeurig zijn, ziet men dadelijk, en daaruit is dus geene gevolgtrekking te maken. Caspar promoveerde in April of Mei 1632 (Br. 376).

Antonio kocht waarschijnlijk de heerlijkheid Bergen. Het eerst vind ik hem Heer van Bergen genoemd in een brief van Hooft van 18 December 1642 (n° 831). Den naam Van Zurck vond hij blijkbaar niet aangenaam en de jongere vrienden vermeden dien. Van der Meijden noemt hem „neeff van Bergen” (Br. 936) en Arnout Hooft noemt hem ook gewoonlijk zoo.

In *Klloos Kraam* II, bl. 98 vinden wij van Jan Batist van Foornenberg een „Bruylofts-sange, Op het vereenigen van den Hoogh-gebooren Heer, Georg de Hertoge, Heer van Valckenburgh, en Hogenhuysen, Capiteyn &c. Ende de Wel Edele Susanna Stutler, Jonck-vrouw tot Bergen.” Ook hier is dus de naam Van Zurck weggelaten.

Behalve deze dochter, die in 1656 trouwde, had hij nog een zoon²⁾ (Br. 831, 855). Ook zijn er kinderen jong gestorven (Br. 611, 743, 906).

Er waren meer Van Surck's in Amsterdam, van wie enkele zeker wel verwant waren met de hier besproken familie. Ik heb de volgende aangeetekend.

Er was een Joos van Surck „coopman residerende binnen deser stede”. Een volmacht, die hij 6 Augustus 1590 gaf, is opgenomen in eene acte van 27 April 1592 voor nots. J. Ghijsberts (n° 32, fol. 61 v°). Zie ook aldaar acten van 27 Juli 1592 en 25 Juni 1593. Deze zou de vader kunnen zijn van de drie volgende, maar er is geene enkele bepaalde aanwijzing.

In de N. K. werd 18 April 1617 begraven Marytgen van Surrich inde Nes.

Reijnier Scholier van Antwerpen, oud 35 jaar, ondertrouwde 7 Mei, tr. N. K. 24 Mei 1616 met Anna van Zurck, wed. van Aert Raeste. Hun zoon Willem werd 5 Mei 1618 in de N. K. gedoopt.

Kornelis Franssen boekdrukker, oud 26 jaar, ondertr. 25 Mei 1613 met Antoinette van Zurck van Antwerpen, oud 22 jaar, geassisteerd met Leonora Schaffers hare moeder.

¹⁾ Den naam Studler heb ik verder slechts éénmaal gevonden. Te Leiden werd 3 Juli 1602 als student ingeschreven: Joannes Studler, Turingus Finariensis 26. J.

²⁾ Deze was later advocaat te 's-Gravenhage; zie Journaal van Const. Huygens Jr., II bl. 503.

De huwelijksvoorwaarden werden 13 Juni 1613 voor den nots. Ghijsberts opgemaakt (n° 39, fol. 346).

Uit dit huwelijk heb ik drie kinderen aangeteekend:

Francijntje, ged. O. K. 10 November 1613. Getuigen waren Derk Fransz. en Giertjen Franss.

Willem, ged. O. K. 19 October 1617. Getuige was Leonora van Surck.

Susanna, ged. O. K. 29 November 1620. Getuigen waren Sr. Fransoijs van Hove, Joffrou Susanna van Surck en Neeltje Dierxdr.

De namen der getuigen bij dit laatste kind wijzen wel op verwantschap.

Caspar van Zurck, commandeur, was de eerste gezant naar Japara, in 1614, en sloot een verdrag met den vorst van Mataram. Hij stierf op de terugreis aan den rooden loop. (Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge. *De opkomst van het Nederlandsche gezag over Java*, IV, bl. xi.)

Behoorde deze ook tot de familie?

AANTEKENINGEN.

a. In 1585 hertrouwde zijne weduwe met Adriaen Manmaecker.

Was hij het of een naamgenoot, die in 1572 van Plantijn *f* 13.878 te vorderen had voor geleend geld en rente? Zie Max Rooses, *Plantijns Koninklijke Bijbel* in de *Gids* 1880, III, bl. 264.

In 1578 ontving hij van de Magistraat van Antwerpen 56460 rijksdaalders voor de betaling van aangeworven troepen; zie *Ned. Hist.* bl. 569.

b. In het protocol van den nots. J. F. Bruijningh vinden wij (n° 15, fol. 206) een afschrift van een besloten eigenhandig testament door Ferdinand van Surck 12 October 1600 bij den nots. J. Walewijns te Antwerpen in bewaring gegeven. Hieruit leeren wij heel wat over de familie.

Hij was de zoon van wijlen Gaspar van Surck en Maria de Cordes.

Zou hij zonder kinderen sterven, dan werd zijn broeder Antonio erfgenaam.

Zijne halve zuster Susanna van Surck zou £ 100 krijgen tot eene gedachtenisse.

Aan de armen van Antwerpen legateerde hij £ 100.

Zijn oom Anthoni van Surck zou executeur zijn.

Buitenop stond: Nota dat dit testament besloten zijnde geopend is 16 October 1602 bij en in tegenwoordigheid van Ant.^o van Surck de Jonghe Jaspersen des testateurs broeder, item Sr. Fernando Helmans Sr. Ant.^o van Surck sijn Ooms Juffr. Catharina van Surck wed. wijlen Christoffel Quingetti ende Joffr^e Elisabet becanus huysvrouwe van Sr. Jaspas Quinget.

c. Zij was eene halfzuster van Ferdinand Helmans.

d. Het is niet geheel zeker, dat deze hier geplaatst moet worden, maar wel zeer waarschijnlijk.

e. Zij noemt zich in Br. 832. Arnout Hellemans Hooft zond hun 16 October 1660 een gelukwensch bij hun 25-jarig huwelijk.

DE FAMILIE BARTOLOTTI

De familie Bartolotti heeft altijd bij de genealogen veel belangstelling gevonden. Toch zijn, althans voor dat gedeelte der familie, dat met Hooft in aanraking kwam, de mededeelingen zelfs van Anspach en van Elias niet volledig en hier en daar onjuist. Een verbeterd overzicht was dus noodig.

Bij elken datum noem ik mijne bron, zoodat ieder onmiddellijk de mate van betrouwbaarheid kan bepalen. Enkele, die ik om eene of andere reden niet vertrouwd, zijn op mijn verzoek in de archieven geverifieerd. Daarbij wordt dan dat archief als bron genoemd.

Het geslacht Bartolotti is, zooals de naam reeds aanduidt, van Italiaanschen oorsprong. Omstreeks het midden der 16e eeuw trok Jean Baptista Bartolotti uit Bologna naar de Nederlanden, waar meer geloofsvrijheid was, en vestigde zich te Antwerpen. Hier trouwde hij Maria de Boubais of Boubay. Toen ook hier de vervolging heviger werd, verhuisden zij eerst naar Londen, waar hij in 1562 de raadsman van Em. van Meteren was¹⁾, met wien hij ook een der voormannen van de verdraagzamen in de Nederlandsche Hervormde gemeente was, en vervolgens naar Stade en Hamburg. Hun huwelijk bleef kinderloos, en om den naam Bartolotti niet verloren te doen gaan, benoemden zij in hun testament van 26 October 1577 de kinderen van hare zuster Jenne of Jeanne en Christiaan van den Heuvel tot erfgenamen, op voorwaarde, dat zij den naam en het wapen der familie Bartolotti aannamen. Deze kinderen waren drie in getal: Willem, Cornelia en Jan Baptist.

De laatste, die zeker wel naar oom Bartolotti genoemd was, sneuvelde in 1586 als adelaar in het gevecht bij Boxum (Hooft, *Ned. Hist.* bl. 1058). Doordien hij geene kinderen naliet, hebben de genealogen hem weinig opgemerkt en spreken gewoonlijk slechts van twee kinderen van Christiaan van den Heuvel*.

¹⁾ Zie Leven van Van Meteren achter zijne Historiën.

*) In eene door een paar der afstammelingen ± 1700 opgemaakte acte wordt de adoptie op 17 Juni 1589 gesteld (*Nav.* 63. 179). Waarschijnlijk is dus toen van die adoptie eene nieuwe acte opgesteld, en daarin werd dan natuurlijk Jan Baptist van den Heuvel niet meer genoemd.

Cornelia van den Heuvel Bartolotti, begr. O. K. 6 Augustus 1613*), tr. **) Dirk Rodenburg, geb. 1586, st. 1619, Baljuw van Amstelland¹⁾,²⁾, bij wien zij drie kinderen had.

Toen Dierick Rodenburch Bets, balliu van Amstellant en Cornelia Bartholotti van den Heuvel 25 Maart 1613 — hij gezond, zij ziek — voor den nots. Fred. van Banchem hun testament maakten, hadden zij vier kinderen: Horatius, Christiaen, Jannetgen, Maritgen (n° 269, fol. 128 v°).

Een volgend testament wordt wel in het register van n° 270 genoemd, maar is niet meer aanwezig, doordien daar 20 bladen ontbreken.

14 September 1628 herriep hij „eertijds bailliu van Amstellant” zijn testament van 20 November 1617 voor Jac. Ghijsberts en alle andere behalve hetgeen hij met zijne vrouw 25 Maart 1613 gemaakt had (n° 299, fol. 131).

In de registers van ondertrouw enz. vinden wij de verdere leden van deze familie nu eens Bartolotti, dan weer Van den Heuvel Bartolotti genoemd en met vrij wat verschillen van spelling. Ook vinden wij door elkander Gulielmo, Guilliaem en Willem. Wij schrijven nu geregeld Bartolotti en geven den voornaam, zooals wij dien telkens vinden.

Willem Bartolotti, geb. te Delft 1560¹⁾ begr. te Amsterdam N. K. 13 Maart 1634²⁾, op het koor.

tr. 1° te Staden 20 April 1589³⁾ Maria Pels.

1. Jan Baptist Bartolotti, geb. te Hamburg 1590, begr. te Amsterdam N. K. 28 Mei 1624²⁾, tr. 15 Mei 1612²⁾ Leonora Hellemans, geb. te Hamburg 1594 of 1595, begr. te Amsterdam N. K. 5 April 1661⁶⁾.

Zie verder: Familie Hooft-Hellemans.

tr. 2° te Middelburg 27 Juli (ondertr. 3 Juli 1593⁷⁾ Margariete Tibouts, begr. N. K. 15 Mei 1649.

2. Guilelmus, ged. te Stade 28 April 1594³⁾.
3. Henry, ged. te Stade 6 Augustus 1595³⁾.
4. Christianus, ged. te Stade 23 Juli 1597³⁾, st. 1617¹⁾.
5. Guilliemo, geb. te Emden 1601 of 1602, st. 25 December 1658²⁾, tr. 1 Juni (ondertr. 5 Mei) 1638⁴⁾ Jacoba van Erp, ged. N. K. 7 October 1608⁴⁾, st. 1665²⁾.

Kinderen¹⁾, ²⁾.

6. Maria, ged. te Haarlem 25 Mei 1603⁵⁾, st. 1634⁸⁾, tr. 23 Januari

*) Zij heet daar Krelia Bareletus.

**) Zij is niet te Amsterdam getrouwd en daardoor is de datum niet te bepalen.

¹⁾ J. Anspach in den *Navorscher* XXVI, bl. 41 vlgg.

²⁾ J. E. Elias, *De Vroedschap van Amsterdam*.

³⁾ Volgens mededeelingen uit het archief te Hamburg.

⁴⁾ Volgens mededeelingen uit het archief te Amsterdam.

⁵⁾ Volgens mededeelingen uit het archief te Haarlem.

⁶⁾ A. D. de Vries in *Eigen Haard*, 1881.

⁷⁾ Mededeeling van Dr. W. S. Unger, archivaris te Middelburg.

⁸⁾ Worp geeft dit jaartal. Maar in de voorhanden begraafboeken is zij in dat jaar niet te vinden.

- 1629 (ondertr. 28 December 1628)⁴⁾ Wijnand Schuyt, geb. te Stade 1598.
 Eén kind¹⁾.
7. Margriete, geb. te Middelburg in 1604, ondertr. 9 April, tr. 6 Mei 1629 Johannes de Renialme van Middelburg, wedr. van Maria de Coquel.
8. Antonius, ged. te Haarlem 13 April 1607⁵⁾.
9. Beatrix, geb. 1609⁹⁾.
10. Caspar, ged. N. K. 10 April 1612, begr. N. K. 5 Februari 1637.
11. Leonora, ged. O. K. 13 October 1613²⁾, begr. N. K. 13 April 1674²⁾, tr. 22 Mei 1640²⁾ Jacob Pergens, geb. te Keulen, begr. N. K. 7 Juli 1681²⁾.
 Kinderen¹⁾.
12. Constance, ged. O. K. 1 Maart 1615²⁾, st. 30 April 1679²⁾, tr. 2 November 1638²⁾ Jacobus Rijckaert, ged. N. K. 1 September 1610²⁾, begr. te 's-Gravenhage 11 September 1671²⁾.
 Drie²⁾ of vier¹⁾ kinderen, o.a.:
- a. Susanna Rijckaert, ged. N. K. 25 Februari 1642²⁾, st. 21 September 1712²⁾, tr. 28 Augustus 1668²⁾ Const. Huygens, geb. 10 Maart 1628²⁾, begr. 2 November 1697²⁾.
- b. Margaretha Rijckaert, ged. N. K. 5 Februari 1640²⁾, st. te 's-Gravenhage 22 December 1722; tr. te 's-Grav. 26 October 1661²⁾ Adriaan Pauw, geb. 12 September 1637²⁾, st. in Oost-Indië 17 Juni 1664²⁾.
13. Aernout of Arnauld, ged. N. K. 10 December 1617, st. ongeh. in Indië¹⁾.

a. Men zou kunnen twifelen, of Willem van den Heuvel, later Bartolotti genoemd, wel te Delft geboren is, omdat het trouwboek te Stade van zijn eerste huwelijk zegt: „Guilelmo Bartelotti, jeune homme, natif d'Anvers, dem. à Hambourg, fils adoptif de Jehan Baptiste Bartelotti dem. à Staden, et Marie Pels, fille de Bartholomeus Pels, dem. à Hambourg”. Maar daar staat tegenover, dat hij bij zijn tweede huwelijk genoemd wordt „Guillaem Barteloot, weduwnaar van Delft”.

Nu zou men kunnen vermoeden, dat in de laatste aantekening niet zijne geboorteplaats, maar zijne woonplaats genoemd werd. Maar dan hadden de geboden ook te Delft moeten gaan, wat niet gebeurd is. Ook komt hij daar niet als poorter voor. Hij zou daar dan ook niet lang gewoond kunnen hebben, omdat in 1590 en in 1594 te Hamburg een zoon geboren werd. Daar komt nog bij, dat hij ook bij den doop van zijn dochter Maria „Guillam Bartelootti van Delft” genoemd wordt, en evenzoo bij den doop van zijn zoon Antonius. Men moet zich dus in Stade

⁹⁾ Volgens eene geschreven genealogie Van den Heuvel in het archief te Delft. Hierin zijn echter nog al wat leemten en fouten.

vergist hebben. Waar een zoo groot aantal der Hervormden te Hamburg uit Antwerpen afkomstig waren, is deze vergissing zeer verklaarbaar.

Bij dit laatste wijzen wij er op, dat de adoptievader Bartolotti ook eerst in Antwerpen gewoond heeft. De familie Pels kwam eveneens uit die stad. Arnoult Pels b.v. komt voor op eene lijst van Calvinisten aldaar¹⁰). Zelfs was er eene familie Van den Heuvel. Wij vinden b.v. een Willem van den Heuvel, die in 1579 overman van de Kamer van den Ouden Handboog was.

Misschien vindt iemand het vreemd, dat hij te Stade trouwde, maar de naar Hamburg uitgeweken Calvinisten „bildeten bis zum Jahre 1602 keine eigene Gemeinde, sondern waren Mitglieder der aus gleichen Elementen bestehenden wallonischen Gemeinde in Stade, deren Kirchenbücher 1588 beginnen und sich abschriftlich im Staatsarchiv befinden³).

Margareta Thibout, geb. te Antwerpen¹¹), was de dochter van Hendrik Thibout en Margareta van Nispen¹).

Guillelmo Bartolotti heeft zich hier te lande eerst te Haarlem gevestigd, maar kwam dikwijls voor zaken in Amsterdam, b.v. wanneer hij een schip charterde om rogge en tarwe naar Italië te brengen. De eerste keer, dien ik heb aangeteekend, was 6 October 1605 (nots. Bruijningh, n° 102, fol. 103).

Dat hij ook nog te Middelburg gewoond heeft, is niet waarschijnlijk. Zijne dochter Margriete zal dus geboren zijn, toen hij met zijne vrouw bij de Middelburgsche familie op bezoek was.

De eerste keer, dat hij koopman te Amsterdam genoemd wordt, is 5 Juni 1609 in eene volmacht (dez. nots. n° 116, fol. 92).

Verder zijn de koopmansacten voor ons van geen belang, op eene enkele na.

15 November 1629 gaf hij volmacht aan zijn zoon Antonio (nots. Warnaefts, n° 663, 1e omslag, fol. 217 v°). Deze heeft eenig belang, omdat wij van dien zoon zoo weinig hooren.

9 Januari 1621 verkocht hij een ledig erf aan de Keizersgracht (nots. Bruijningh, n° 201, fol. 377 v°). Dat was zeker wel, nadat hij daar zijn mooie huis gebouwd had.

27 Maart 1612 maakte hij met zijne vrouw hun gezamenlijk testament voor nots. Bruijningh (n° 180, fol. 101).

15 Mei en 4 Juni 1631 maakten zij opnieuw hun testament¹).

Na den dood van Bartolotti heeft zijne weduwe waarschijnlijk de

¹⁰) *Antwerpsch Archievenblad*, IX, bl. 413.

¹¹) Haar broeder Adriaen was te Gent geboren, volgens de kerkelijke proclamatiën van 19 Oct. 1612:

Adriaen Tibaut van Gend, out 30 jaren, wonende (1 an) inde Nesse. . . . geass. met Guilel^o. Bartolotti zijn zwager. . . . ende Susanna van Hove, out 23 jaren, geass. met François van Hove haeren vader.

zaken voortgezet. Wij lezen ten minsten, dat zij aan Floris van Palland *f* 12 750.— leende op drie gouden koppen als onderpand¹²⁾.

2 April 1637 verkocht Margareta Thibout wed. Guill. Bartolotti aan Frederik van Berck hare landen in de heerlijkheid van Zevenbergen voor *f* 108.000.—

16 Juni 1637 vond zij goed, dat Van Berck dit geld op intrest hield (nots. Ruttens, n° 619).

b. Bij zijn ondertrouw op 26 April 1612 gaf Jan Baptist Bartolotti op 22 jaar oud te zijn en te Hamburg geboren. Waarom zijn doop niet in het kerkeboek van Stade is opgenomen, weten wij niet te verklaren. Maar ook de kinderen van Arnout Hellemans komen daarin niet voor.

Dezelfde geboorteplaats en -jaar lezen wij in het Album Studiosorum van Leiden:

„19 Mei 1606. Johannes Baptista Bartelotti Hamburgensis 16. L.”

Hij heeft dus in de letteren gestudeerd.

16 Maart 1612 maakte hij voor nots. Bruijningh zijn testament. Hij probeert het testament van 16 April 1604 voor nots. Willem van Trier te Haarlem, waarin zijn vader universeel erfgenaam was. Hij benoemt nu zijne halve zuster en broeders, alleen legateert hij aan zijn oom Arnout Pels *f* 1000.—

Gedaan ten huize van Guilielmo Bartolotti in de Nes, uithangende de Santberch.

n° 180, fol. 98.

28 Maart 1612 werden voor nots. Bruijningh de huwlijksvoorwaarden opgemaakt van Jan Baptista Bartolotti en Leonora Hellemans. Hij was geassisteerd met Guilielmo Bartolotti zijn vader, Reijnier Paeuw oud-burgemeester en Jan Jacobsz. Huijdecooper thesaurier, zij met Susanna van Surck hare moeder, Eduard van S. haar zwager, Antonio van S. haar oom, Jaspas Quingets en Francoijs van Hove, hare neven.

Hij zal inbrengen £ 10.000 van zijn moederlijk erfdeel en nog £ 2000 van zijn vader, waarvan £ 1000 afgaat voor de juweelen, die hij zijne bruid zal schenken.

Zij zal inbrengen £ 7525 van haar vaderlijk erfdeel, waarin begrepen zijn £ 2531-11-9 van de erfenis van haar broeder Guilielmo, en nog £ 1000, die hare moeder vrijwillig geeft, te zamen £ 8525 alles in contenten, boven de onkosten van de bruiloft, kleederen en uitzet.

n° 192, fol. 15 v°.

28 Februari 1613 maakte hij zijn testament voor den nots. Ruttens. Hij herroept enz., ook het contract antenuptial voor den nots. Bruijningh gepasseerd. Hij legateert *f* 1000.— aan de Gereformeerde armen, en ook *f* 1000.— aan zijn oom Arnoult Pels. Verder wordt zijne vrouw universeel erfgenaam, zonder dat zij aan iemand, wie ook, opening van zaken

¹²⁾ G. D. J. Schotel, *Floris I en II van Pallant*, Arnhem, 1846, bl. 57 van de Aanteekeningen.

behoeft te doen, inventaris te geven enz. Maar als zijn vader nog leeft, zal deze de legitieme portie ontvangen.

n° 612, fol. 39.

16 April 1613 maakte hij opnieuw testament. De inhoud is grootendeels woordelijk gelijk, maar er is bijgevoegd, dat als er een kind is, dit £ 8000 zal krijgen.

ib. fol. 64.

22 April 1613 maakte Leonora Hellemans, huisvrouw van Jan Baptista Bartolotti voor nots. Bruijningh haar testament. Zij herriep alle vroegere en speciaal de huwlijksvoorwaarden.

n° 181, fol. 83 v°.

22 Juni 1613 transporteerde hij aan zijn neef Barthelmeus aux Brebis zijn part, dat hem van zijne moeder Maria Pels en dus als mede-erfgenaar van zijn grootvader Barthelmeus Pels competeerde.

Nots. Bruijningh, n° 132, fo. 65.

29 April 1614 transporteerde hij eene vordering op Aernout Cobbaut.

id. n° 135, fo. 94.

5 Mei 1621 maakten zij te zamen hun testament voor nots. Bruijningh. Zij revoceeren alle vroegere schikkingen, speciaal de huwlijksvoorwaarden en ook zijn testament voor nots. Ruttens en het hare voor nots. Bruijningh. Hij benoemt zijne dochter Susanna, als die dan alleen in leven is, tot erfgenaar voor £ 7000 vls., zijne vrouw voor de rest.

Zij benoemt in dat geval Susanna voor £ 9000 met kleederen enz., haar man voor de rest.

Zijn er twee kinderen, dan krijgen zij van hem £ 10 000, zijne vrouw de rest.

In dat geval krijgen de kinderen van haar de helft en haar man de andere helft.

enz. enz.

n° 189, fol. 88.

19 Juni 1624 gaf zijne weduwe eene volmacht aan Carel van der Wijen „ten huijse vande voorsz. Joffr^e. Leonora Hellemans gestaen op de Keijzersgracht”. (Nots. J. Warnaefts, n° 659, 2e omsl.).

Zij woonde dus toen nog in het huis, waar zij met Bartolotti gewoon had.

22 Augustus 1625 heeft Leonora Hellemans, geassisteerd met haar zwager Nicolas Sohier haren twee kinderen, Susanna oud 12 jaren en Constantia oud 2 jaren, wier vader Jan Babtista Bartolotti was, bewezen enz..

27 Mei 1642 heeft Susanna haar aandeel, groot f 26 000.—, ontvangen.

21 Juni 1644 heeft Constantia haar deel ontvangen.

Weeskamer reg. 19, fol. 271.

De op de Weeskamer ingebrachte helft der nalatenschap van Bartolotti bedroeg dus f 52 000.—. Maar daarnaast had Leonora den kinderen ook

nog de helft van sommige vaste goederen bewezen, o.a. een huis te Beverwijk. Dit werd in 1627 verkocht. Den 19 Maart gaf Leonora volmacht aan Carel van der Wijen om dit huis voor schepenen van Beverwijk over te dragen aan de wed. van Jacob Jansen.

Nots. Warnaerts, n° 661, 2e omsl., fol 124.

c. Guilelmus is waarschijnlijk jong gestorven, omdat een latere zoon denzelfden naam kreeg. Wel is het niet zonder voorbeeld, dat er twee gelijknamige kinderen in een gezin waren, maar van dezen hooren wij later niets meer.

Ook Henry vinden wij nooit meer genoemd.

d. In het Album Studiosorum van Leiden lezen wij: „12 November 1615. Christianus Bartolotti Harlemensis 19. J.”

Dit moet de zoon zijn, die 23 Juli 1597 gedoopt is. Hij was dan echter bij zijne inschrijving nog geen 19 jaar, maar in zijn 19e, tenzij hij heel laat gedoopt zou zijn, wat niet waarschijnlijk is. Maar de opgaven in het album zijn niet altijd zoo heel nauwkeurig. Ook „Harlemensis” is onjuist: wel heeft hij zijne jeugd in Haarlem doorgebracht, maar hij is in Hamburg geboren.

Volgens Anspach is hij in 1617 te Leiden vermoord, nadat hij zijne studiën geëindigd had.

e. In het register van den ondertrouw vinden wij op 5 Mei 1638: „Guilliaem Bartholotti tot Embden geboren, out 36 Jaer, wonende op de Heregracht geas^t. met sijn moeder margriet tibout ende Jacoba van Erp van A. out 28 jaer, geas^t. met haer moeder Jacomina de Jongh wonende opde Kleuveniersburghwall”¹³).

Hieruit leeren wij geboorteplaats en -jaar van den bruidegom kennen¹⁴). Eene nauwkeuriger opgave is niet mogelijk, doordat de doopboeken der Hervormde Gemeente te Emden eerst met 1623 beginnen, zooals de Heer W. Herbrecht, predikant aldaar, de goedheid had mij mede te deelen.

Bij de bruid doet zich eene moeilijkheid voor. In het doopboek van de N. K. vinden wij op 7 October 1608:

Arent van Erp	}	Jacomijntje
Jacomijntje de jong		
Jan de Wale		

Dit moet de doopsinschrijving der bruid van Bartolotti zijn. De namen Jacoba en Jacomijntje verschillen niet meer dan Willem en Guilliaem. En dat eene gelukkige bruid zich iets te jong gevoelt, kan men haar niet kwalijk nemen. Dr. de Bussy, die de goedheid had voor mij de doopregisters van 1609, 1610 en 1611 daarvoor door te zien, heeft dan ook geene andere Jacoba van Erp gevonden.

¹³) Dit ook bij Unger, Vondel, 1637—1639, bl. 137.

¹⁴) 1607 in de genealogie Van den Heuvel in het archief te Delft zal dus wel fout zijn.

29 April 1638 maakte nots. Ruttens de huwlijksvoorwaarden op. Onder de getuigen waren Hooft en Baeck als hare gewezen voogden.

n° 619.

3 Maart 1661 gaf zij als weduwe eene volmacht aan Mr. Laurens Baeck advocaat.

nots. G. Meijer, n° 2696.

8 Januari 1666 heeft Baeck ter Weeskamer geld ingebracht voor de erven van Jacoba van Erp, wed. Guil. Bartolotti.

Weesk. reg. 32, fol. 94.

f. Anspach noemt de vrouw van Schuijl Margaretha, maar in de geschreven genealogie te Delft vond ik: „Maria Bartholotti van den Heuvel Guiljaemsdr. geb. 1603”. De Heer Knappert, gemeente-archivaris te Haarlem, had de vriendelijkheid voor mij de doopregisters door te zien en vond daar den datum en de bevestiging van de opgave, dat zij Maria heette.

Het geboortejaar van Schuijl wordt afgeleid uit de mededeeling bij zijn ondertrouw, dat hij 30 jaar was.

g. In de kerkelijke proclamatien vond ik:

9 April 1629. Johannes de Renialme coopman, wedr. van Marija de Coquel wonende te Middelburch alwaer de geboden mede gaen sullen en Margrieta Bartolotti van den Heuvel van Middelburg out 25 jaeren geassisteert met Margrieta Tybouts haer moeder. Jan Jacobsz. Oysten verclaert dat de vader in het huwelijk gekent is. wonende op de heregracht.

i. m. de geboden sijn te middelburgh gegaen volgende acte van
30 April 1629.

Zij trouwden 6 Mei.

In geene der mij bekende genealogieën heb ik deze Margriete gevonden. Toch laat bovenstaande inschrijving geen twijfel over.

30 Juni 1620 was zij getuige bij den doop in de N. K. van Salomon, zoon van Adriaen van Nieulant en Catrijna Vaes. Dat lijkt misschien vreemd, omdat zij toen nog maar 16 jaar was, maar ik vind herhaaldelijk jonge meisjes als doopgetuige.

Na zijn huwelijk is Joh. de Renialme in Amsterdam komen wonen. Hij komt zeer dikwijls voor in notarieele acten, meermalen te zamen met een van zijne zwagers Bartolotti of Schuijl.

21 Augustus 1640 kocht hij een graf in de Westerkerk, n° 31, en 29 December 1640, 15 Januari 1641 en 7 Juni 1747 werd daar een kind van hem begraven.

h. Van Antonius of Antoine weet ik alleen wat Anspach mededeelt: „reist door Europa na zijne studiën volbragt te hebben, en sterft onghewd.”

i. Beatrix vond ik alleen vermeld in de genealogie te Delft. In de registers te Haarlem is zij niet gevonden. Waarschijnlijk is zij dus te Amsterdam geboren. Daarheen moet haar vader in 1608 of begin 1609

verhuisd zijn, omdat Jan Baptist 15 Mei 1612 opgeeft drie jaar in Amsterdam te wonen. Maar ook daar is zij niet te vinden.

j. „Gaspar of Caspar liet na den dood zijns vaders de studiën varen en trad in militairen dienst, deed met prins Maurits eene reis naar Brazilië en stierf aldaar kinderloos.”¹⁾)

Dat Gaspar in Brazilië geweest is, kan juist zijn, maar dan niet met Johan Maurits, en hij is daar zeker niet gestorven. Of zou men het lijk hierheen gebracht hebben?

Opmerking verdient, dat volgens deze opgaven alle zoons van Willem Bartolotti gestudeerd hebben.

k. Bij den doop van Leonora waren Gerard Thibaut en Leonora Hellemans getuigen.

l. 7 October 1638 ondertrouwden Jacobus Rijckaert, oud 27 jaar, en Constance Bartolotti, oud 22 jaar. Zij woonde op de Heerengracht en was geassisteerd met hare moeder Margrieta Thibouts.

Beiden gaven dus hun leeftijd een jaar te weinig.

30 September 1638 werden door nots. Ruttens de huwlijksvoorwaarden opgemaakt.

n° 619.

18 November 1643 maakten zij voor nots. Lamberti hun gezamenlijk testament.

n° 583, bl. 849.

m. „Arnauld werd door zijne moeder en voogden, om eene liaison beneden zijn stand te voorkomen, naar Oost-indiën gezonden, waar hij bij de verdediging van het gebouw der Oostindische compagnie te Surate door een vergiftigen pijl gedood werd.”¹⁾)

Over Arnauld wordt ook even gesproken in *Den Herstelden Apollo's Harp* ('s-Grav.), 1663.

Aldaar bl. 72 vlgg. vinden wij *Afscheyd-sangh van den Heere van Nieuwerkercke Aen sijn Vrienden*.

Deze Heer van Nieuwerkercke was Adriaan Pauw, getrouwd met Margaretha Rijckaert. Elias, I 194, zegt van hem: „aangesteld tot Vaandrig 3 April 1663 en tot Luitenant 6 April d.a.v.; vertrok daarop met achterlating van zijn gezin naar Oost-Indië.” Hij was een kleinzoon van den bekenden Adriaan Pauw.

In den *Afscheyd-sangh* beklagt hij zich over zijne vrouw, die hem door hare gierigheid en hare tirannie het huis uitdreef en aan den drank bracht. Nu stuurde men hem naar Indië, zooals men het haren oom ook gedaan had. Dit laatste wijt hij aan hare moeder, en dus aan de zuster en niet aan de moeder van Arnauld.

Hij waarschuwt verder zijn vriend Capteyn Droste, dat deze niet om het geld het hof zal maken aan Santje (dat is volgens de noot: Juffrouw Susanna Rijckers), want hij zal eene hel vinden.

In een *Toe-gift* wordt een van de klaploopers van Nieuwerkerk, een

De Vries, aangeraden ook maar naar Indië te gaan, eer hij hier misschien weer eens in de gevangenis of aan de galg raakt.

n. Op 28 December 1608 vind ik onder de getuigen bij den doop in de O. K. van Frederik, zoon van Frederik Lhermitte en Anne van Boomberge, ook Helena Batlot. Als dit Bartolotti moet zijn, hebben wij hier nog eene dochter uit het eerste huwelijk van Willem Bartolotti. Zij moet dan echter vóór 27 Maart 1612 gestorven zijn, want in het testament van dien datum van Guilelmo Bartholotti en Margrieta Thybout wordt alleen Jan Baptist als kind uit het eerste huwelijk genoemd.

ONBEKENDE VERWANTSCHAP

In zijne Brieven noemt Hooft een aantal personen „neef”, van wie het mij niet gelukt is te vinden, hoe zij met hem verwant waren. Ik deel ze hier mede, in de hoop, dat anderen mijne gebrekkige kennis mogen aanvullen.

1. *Akkerlak*. Deze wordt genoemd in n° 627 aan Carel Hellemans. In een fragment van een brief van Em. van Surck aan Hooft's vrouw vinden wij ook „nichte akkerlaken met haer man”. Het zal wel Adriaen Akkerlak zijn, getrouwd met Maria Quinget.

2. *Bardens (van)*. Willem van Bardens noemt Hooft in een brief uit IJpensteijn van 2 December 1624 „Monsieur mon Cousin” en onderteekent „U.E. . . . Neve”.

Aan de weduwe van diens broeder, Arent of Arnold, zond Hooft in September 1646 een brief van rouwbeklag, waarin hij haar „welwaerde Nichte” noemt en met „Neeve” onderteekent.

Volgens C. W. Bruinvis, *Navorscher* V. 336, waren dit kleinzoons van den Amsterdamschen burgemeester Willem Bardes, st. 21 Maart 1601. Deze was een neef van Geertruid Willemsdr. van Thenesse (zie bl. 30) en assisteerde als zoodanig bij haar ondertrouw.

Hoe de familiën Bardes en Van Thenesse verwant waren, weet ik niet, maar die verwantschap staat toch vast. Dat Hooft den band met de zoo verre familie van zijne eerste vrouw nog steeds aanhield, is echter wel teekend.

3. *Haelwijn (D. van)*. Deze schreef 13 Maart 1626 een brief om te bedanken voor de toezending van *Henrik de Grootte* en noemt Hooft daarin „Cousijn”. Van dezen weet ik verder niets.

4. *Hasselaer*. Hooft had twee zwagers Hasselaer. Maar ook Dirk Pietersz. Hasselaer, den broeder van Nicolaas, noemt hij „neef”, b.v. in Br. 523. Blijkbaar waren de Hasselaers, met wie hij steeds zeer bevriend was, reeds eerder familie, maar hoe de verwantschap was, heb ik nog niet gevonden.

Misschien hebben wij het te zoeken in het huwelijk van Pieter Dircksz. Hasselaer (de oude), den broeder van Kenau, op 19 April 1587 met Margriet Benningh. De familie Benningh of Banningh toch schijnt met

de familie Hooft verwant geweest te zijn, en was dan ook misschien een der schakels tusschen deze en de familie Wuytiers.

5. *Koeimans, Coymans*. De gebroeders Balthasar, Jeronimo en Johan Coeimans worden door Hooft herhaaldelijk „neef” genoemd. Hij was zeer met hen bevriend, maar hoe de verwantschap met deze rijke kooplieden was, blijkt niet.

6. *Olikan (Pieter Jacobsz.)*. In twee brieven van December 1640 (n° 777 en 779) noemt Hooft dezen invloedrijken burgemeester van Haarlem „neef”. Is hier misschien de familie Hasselaer de schakel?

7. *Pinsen van der Aa*. Aan Jacob Pinsen van der Aa, Raedt ende Meester van Rekeninghe der koninklijke Majesteit van Spanje, te Brussel, hebben wij acht brieven van Hooft. Hij noemt hem steeds „neef” en had veel vertrouwen in hem. Waarschijnlijk was hij een neef van Leonora Hellemans, en evenals de president Aerssen, getrouwd met eene dochter van Ferdinand Helman. Beiden noemen zich zwager van Peter Carelsz.

8. *Repeel*. Dat er ook familie van dezen naam was, blijkt uit een fragment van een brief van Emanuel van Surck aan Leonora Hellemans. Hij spreekt daarin van „nichte Jan repeels”.

9. *Sixti (Dirk)*. In Br. 875 schrijft Hooft over zijn „Neef Sixti” en in den volgenden brief noemt hij hem nog eens, doch zonder „neef”. Hiermede bedoelt hij Dirk Sixti, die in 1642 raadsheer werd in het Hof van Holland.

Of hij familie was van Ripperdus Sixti, predikant te Leeuwarden, met wien Hooft ook zeer bevriend was, weet ik niet.

10. *Smits*. In een brief van 8 September 1643 (n° 862) aan Joach. van Wikkevoort verzoekt Hooft dezen „Heer ende Neeve Smits te beweeghen” om naar Muiden te komen. Terwijl er dus eene hartelijke verhouding was, is dit de eenige keer, dat wij hem genoemd vinden, en blijft de aard der verwantschap ons verborgen.

11. *Veer (Mr. Albert de)*. Met dezen bekenden raadsheer in den Hoogen Raad was Hooft zeer bevriend. Zij noemen elkander „neef”, en de verwantschap zal wel in de Amsterdamsche familie gezocht moeten worden. Maar waar?

12. *Veer (Mr. Quintijn de)*. Deze „neef” was van 1620 tot 1667 Baljuw van 's-Gravenhage. Hij was een zoon van den vorige.

13. *Wikkevoort (Joachim van)*. Deze neef was tevens een der vertrouwdste vrienden van Hooft. Maar in de talrijke brieven van Hooft aan hem vinden wij niet de minste aanwijzing, hoe zij verwant waren.

14. Van den Lutherschen neef van Leonora Hellemans (Br. 381) hooren wij zelfs den naam niet. Van dezen valt dus in het geheel niets te zeggen.

HOOFT ALS KOOPMAN

In den *Navorscher* XXV, 540—545 vermoedden Ter Gouw en P. Leendertz Wz. terecht, dat Hooft oorspronkelijk voor den handel bestemd was. Maar zijn vader vond in hem niet veel „inclinatie totte coopmanschap”. Hij had er ook niet veel aanleg voor.

In brief n° 661 van 29 Juni 1637 vraagt hij Baek, dat deze eene berekening over de legersterkte zal narekenen, want „Ik. . . mistrouw mijner onvastigheid in 't optellen.”

In brief n° 306 wil hij voor 360 steenen van *f* 24.— de 100, maar *f* 74.40 betalen, i.p.v. *f* 86.40.

Evenzoo berekent hij $5\frac{1}{2}$ jaar rente van *f* 6000.— tegen 7 % op *f* 2320.— i.p.v. *f* 2310.—.

Daarbij is het grappig te zien, dat hij in zijne brieven graag als een koopman spreekt en allerlei voorstellen doet, naar zijne eigen meening erg handig, maar in werkelijkheid soms onhandig, misschien ook wel eens een beetje chicaneerend. Dat laatste komt trouwens veel voor bij menschen, die scherpzinnig willen zijn in iets, dat buiten hun gewone werk ligt.

Elias meent de bewijzen gevonden te hebben, dat Hooft koopman geweest is, maar daarmee heeft hij zich toch vergist. Het eene bewijs nl. moet bepaald afgewezen worden, het andere is van zeer twijfelachtige waarde. Laten wij met het laatste beginnen.

Elias vond eene schepenkenis¹⁾, waarin Dirck Jansz. erkent *f* 905-15-4 schuldig te zijn „uijt saecke van geleverde coopmanschappen”. Dat ziet er overtuigend uit, maar is toch op zichzelf nog geen bewijs. Zoolang wij niet weten, wat er verkocht is, bestaat de mogelijkheid, dat het voor Dirck Jansz. „coopmanschappen” waren, maar voor Hooft niet. Het zou b.v. kunnen zijn, dat Hooft nieuwe meubelen had aangeschaft en nu de oude aan Dirck Jansz. had overgedaan, of iets dergelijks. Maar daarvoor is het bedrag wel wat hoog. Eerder denk ik aan de mogelijkheid, dat Hooft iemand geld geleend had en, terwijl de kans op terugbetaling gering was, zich met goederen tevredengesteld had, die hij nu van de hand moest doen.

¹⁾ Zie den volledigen tekst hierachter.

Wij kunnen hier niet verder komen dan tot vermoedens, maar het is zeer onwaarschijnlijk, dat Hooft als drost van Muiden nog handel zou gedreven hebben. Dat het eene overgebleven post zou zijn uit den tijd voor zijn drostschap, zou alleen aannemelijk zijn, als het kort na de aanvaarding van dat ambt geweest was, niet nu het acht jaar daarna was. Dat de koper op betrekkelijk korten termijn belooft te betalen, wijst er ook eerder op, dat de koop pas onlangs was gesloten.

Eenige zekerheid hebben wij hier dus niet, maar in allen gevalle kan deze schepenkennis niet als bewijs gelden, dat Hooft koopman geweest is. Bij zijn tweede bewijs is Elias het slachtoffer geworden van de onvolledigheid der bestaande genealogieën.

In de registers op de verdwenen boeken der Wisselbank vond hij de firma's Hendrik en Pieter Hooft, en Hendrik, Pieter en Jacob Hooft¹⁾. Nu vond hij drie broeders van dien naam alleen in het gezin van den burgemeester Cornelis Pietersz. en het was zeker geene gewaagde gevolgtrekking, toen hij meende deze gebroeders voor zich te hebben. Er waren echter ook drie broeders van dien naam in het gezin van Willem Pietersz. Hooft. Maar in de gedrukte geslachtlijst ontbreekt Pieter. Deze komt wel voor in eene geschreven geslachtlijst in mijn bezit, maar daar ontbreekt Willem.

Dat deze Pieter werkelijk tot dit gezin behoorde, bleek mij uit het testament, dat Jacob Willemsz. Hooft met zijne vrouw Maria Jonckheyn 29 December 1618 voor nots. Bruijningh maakte. Hij noemt daarin al zijne broeders en zusters, nl. Hendrik, Pieter, Willem, Jannetgen en Claesgen (n° 187, fol. 23).

Wij weten zelfs, hoe lang die tweede vennootschap heeft geduurd. 23 Juni 1627 verklaarden Pieter en Jacob Willemsz. Hooft voor nots. Lamberti, dat zij met Hendrik Hooft z.g. in 1614 een compagnieschap hadden gemaakt. Tot zijn dood in 1626 had Hendrik alleen de administratie gehad. Zijne weduwe had met behulp van haar zwager Abraham Gillon [dat was de man van Jannetje] hun goede rekening gedaan. Daarvan gaven zij nu quitantie (n° 591, bl. 869). Den 24 November 1632 herhaalden zij deze quitantie (n° 594, bl. 539), terwijl zij 10 December 1632 de eerste herriepen, omdat Haesje Houtloock en Gillon die niet mede gepasseerd hadden. Zij refereerden zich dus aan de acte, die zij 24 November ll. met haar gepasseerd hadden.

Terwijl het nu dus vaststaat, wie de firma Hendrik, Pieter en Jacob Hooft uitmaakten, mogen wij wel aannemen, dat Hendrik en Pieter Hooft de twee eersten van dit drietal waren.

Wanneer wij ergens alleen Pieter Hooft genoemd vinden, kan het deze Pieter Willemsz. zijn, maar ook de andere Pieter Willemsz. of Pieter Gerritsz.

¹⁾ In 1627 was het Pieter en Jacob Hooft.

Dat Hooft werkelijk koopman geweest is, blijkt dus nergens, wel dat zijn vader getracht heeft een koopman van hem te maken. Hij zal dan allicht na zijn terugkeer uit Italië door zijn vader in de zaak genomen zijn. Brandt zegt, dat hij eenige uren daags aan de studie der oude historieschrijvers besteedde, en er zijn nog eenige uittreksels over, die hij in dezen tijd maakte. Bovendien heeft hij in die jaren waarschijnlijk heel wat gedichten geschreven. Het is dan ook te begrijpen, dat zijn vader de hoop opgaf van een koopman van hem te maken. Dat zal wel eene teleurstelling geweest zijn, maar de oude Hooft had zelf te veel belangstelling voor de geschiedenis, om het niet misschien toch ook wel aangenaam te vinden, dat zijn zoon die richting uitging. Zoo werd dan eindelijk besloten, dat deze naar de Universiteit zou gaan.

Tot bevestiging van het vermoeden, dat Hooft koopman gebleven is, zou men kunnen wijzen op den brief van 9 October 1633 (n° 453), waarin hij spreekt over het koopen van graan. Dit is m.i. niet afdoende. In eene stad als Amsterdam kwam iedereen wel eens met den handel in aankoming. Zelfs een groote koopman heeft wel eens niet voldoende contanten beschikbaar, terwijl hij kans ziet een voordeeligen koop te sluiten. Dan stelt hij familie en vrienden in de gelegenheid daaraan deel te nemen. Zoo kon Baek hem voorgesteld hebben samen graan te koopen. Maar daarmee is Hooft nog geen koopman. Zijn vriend Dr. Robert van der Hoeven noemen wij toch ook geen reeder, al heeft hij b.v. in Mei 1633 met zijn zwager Kerkringh het schip Neptunus uitgerust (nots. Warnarcts, n° 668, fol. 1).

Even weinig afdoende is het feit, dat hij wel eens op de Beurs kwam (Br. 476). Dat was de plaats, waar de Amsterdammers van eenigen stand elkander opzochten om zaken — niet alleen handelszaken — te bespreken.

Schepenk. 20 fol. 219 v°.

Compareerde voor Schepenen onderges. Dirck Jansz. eñ bekende deuchdel. schuldich te wezen den Heere Pieter Hooft drossaert tot Muijden de somme van neghen hondert vijff gul. vijfthien stuvers vier pñ uijt saecke van geleverde coopmanschappen Ende belooffde de vss. somme te betalen opten viij aprilis eerstcomende praecijs daer voren verbindē alle zijne goederen roereñ onroereñ jegenwoordig eñ toecomeñ hem houdeñ bij faulte van betalinghe geloospant geeeygenpant met allen rechte verwonnen Actum in Amstelred. den 25en Augustij año 1617.

I.m. den 8 Ja^{rij} 1619 de pnte (d.i. de presente = deze) gecasst. eñ hier geroijeert.

N.B. De schepenkennissen van 1619 ontbreken en wij kunnen dus niet nagaan, of deze misschien door eene andere vervangen is. Waarschijnlijk echter heeft Dirck Jansz. toen betaald.

HOOFT ALS BALJUW VAN GOOILAND ENZ.

Een volledig beeld van Hooft als baljuw en drost kunnen wij niet teekenen, doordien wij niet genoeg gegevens hebben. Op het eerste gezicht zou men meenen, dat de brieven voldoende stof bevatten, maar al spoedig blijkt het, hoeveel daaraan ontbreekt. Bij zijn dood zullen de ambtelijke brieven — voor zoover zij nog aanwezig waren — wel aan zijn opvolger zijn overhandigd, behalve enkele, die tusschen andere papieren waren geraakt. Van de uitgaande brieven heeft hij bovendien soms, in den beginne vrij vaak, later minder, een afschrift of uittreksel in zijn kladboek opgenomen. Van de ingekomen brieven uit de laatste jaren zijn er verscheidene gebruikt voor het klad der Historiën, waaruit meteen blijkt, dat hij zelfs ambtelijke brieven lang niet alle bewaarde.

Ik had gehoopt in het Rijksarchief nog veel te vinden. Maar van de Staten van Holland en van de Gecommitteerde Raden is van dezen tijd niets meer over, en in de archieven van het Hof van Holland en van de Rekenkamer vond ik slechts enkele stukken, die hier voor ons van belang zijn, in dat van den Raad van State slechts één briefje, waarvan de korte inhoud ons reeds bekend was. Men ziet hieruit, dat het betrekkelijk toeval is, wanneer wij over de ambtsbezigheden van Hooft iets naders vinden. De hier volgende schets bevat dan ook heel wat leemten en geeft eigenlijk meer staaltjes van zijne werkzaamheid dan eene beschrijving daarvan.

Voor een juist begrip van zijne ambtsbrieven is het noodig te weten, hoe de regeering in zijn rechtsgebied was. Een kort overzicht daarvan mag dus hier niet ontbreken, vooral ook omdat wij nergens elders eene volledige beschrijving vinden.

Om te beginnen moeten wij Gooiland en de Kasteleinijs van Muiden wel onderscheiden, al hadden zij eenige privilegiën gemeen.

Gooiland bevatte de stad Naarden en de dorpen Huizen, Blarikum, Laren, Hilversum, Bussum en Muiderberg. In Hooft's tijd kwam daar nog 's-Graveland bij.

Het oudste dorp was waarschijnlijk Laren, dat ook de grootste uitgestrektheid had en waartoe ook Hilversum behoorde. Maar in 1423 werd het laatste er van gescheiden en kreeg een eigen gerecht. Van den ouden toestand bleef alleen, dat alle breuken, die in het Gooier bosch vielen,

door Schepenen van Laren en Hilversum gezamenlijk berecht zouden worden. (*Hantvesten van Weesp, Muiden en Naarden*, bl. 30).

Op dezelfde wijze moest Hilversum later het grondgebied voor 's-Graveland afstaan.

De Kasteleiniij bevatte de steden Muiden en Weesp en Weesperkarspel. In Hooft's tijd is daar de Bijlmermeer afgegaan.

De regeering van Naarden bestond uit den Baljuw, den Schout, 3 Burgemeesters, 7 Schepenen, 31 Vroedschappen en den Secretaris. Of er in Hooft's tijd reeds een Thesaurier was, is mij niet gebleken.

Jaarlijks op 1 Februari maakten Schout, Burgemeesters en Schepenen eene voordracht van 14 personen (vóór 1621 van 21; zie beneden), waaruit de Baljuw den volgenden dag 7 Schepenen koos.

De nieuwe Schepenen kozen twee nieuwe Burgemeesters, welke uit die van het voorgaande jaar één kozen, die aanbleef en President-Burgemeester werd.

Acht dagen later kozen de oude en de nieuwe Burgemeesters en Schepenen 12 Notabelen, die met hen de Vroedschap vormden (dus van 31 leden). Deze Vroedschap maakte, met medewerking van den Schout, de keuren.

De Rekenkamer benoemde den Secretaris (Br. 367, 115*). Dit vonden de Heeren in Naarden later blijkbaar onaangenaam en daarom hielden zij den Secretaris, zooveel zij konden, buiten de zaken. In 1641 liep het geschil zoo hoog, dat de Rekenkamer er in gemengd werd. Burgemeesteren beweerden, dat zij den Secretaris niet behoefden te gebruiken in de zaken van hun college (Br. 783). Het schijnt, dat de Rekenkamer heeft toegegeven, want later vinden wij twee secretarissen, waarvan die der stad door de Gecommitteerde Raden¹⁾, die van Burgemeesteren door de Vroedschap benoemd werd.

De Schout werd, evenals alle schouten (Br. 572) door den Baljuw benoemd. Ook deze ambtenaar had het in Naarden niet altijd even aangenaam en werd door Burgemeesters en Schepenen geregeld tegengewerkt. Zij weigerden hem te laten deelnemen aan het maken der keuren en onthielden hem zijn aandeel in de boeten. Hierin waren zij zoo hardnekkig, dat ten slotte de schouten er zich bij neerlegden (Br. 168). In rechtszaken werd hem dikwijls zijn eisch ontzegd.

In de dorpen had men behalve den door den Baljuw benoemden Schout, nog 2 Buurmeesters en 5 of 7 Schepenen. De laatsten werden in Hooft's tijd nog zonder voordracht door den Baljuw gekozen (Br. 572). Hooft maakte van dit recht een eigenaardig gebruik; hij maakte nl. zelf eene voordracht en liet den Schout daaruit kiezen. Zoo ging het te Hilversum (Br. 564) en dus waarschijnlijk ook wel op de andere dorpen. Of zijne voorgangers het ook zoo gedaan hebben, blijkt niet. Later maakten Schout en Schepenen een dubbeltal op, waaruit de Baljuw koos.

¹⁾ Aan dezen was dit recht overgegaan na de opheffing van de Rekenkamer in 1728.

Van de Buurmeesters trad er jaarlijks één af, voor wien de nieuwe Schepenen een opvolger kozen.

De Schepenenbanken op de dorpen hadden alleen civiele rechtspraak. De crimineele rechtspraak voor geheel Gooiland behoorde aan de Schepenenbank te Naarden. Natuurlijk deed daarbij dan ook de secretaris van Naarden dienst. Voor het overige had ieder dorp zijn eigen secretaris.

Laren en Blarikum hadden gezamenlijk eene Schepenenbank en een Secretaris (Br. 61 en hs. II C 9⁵³). Maar in Hoofts tijd hadden zij nog elk hun Schout (Br. 854) en Buurmeesters, die Hooft in Br. 61 „Wethouderen” noemt.¹⁾

In de 18e eeuw bediende de secretaris van Naarden ook Laren, Blarikum, Huizen en 's-Graveland.²⁾

Te Muiden bestond de regeering uit den Drost, den Schout, 2 Burge-meesters, 5 Schepenen en den Secretaris.

De Schepenen werden zonder voordracht door den Drost gekozen. Dadelijk na hunne beëediging kozen zij de Burgemeesters. Daarna kozen Burgemeesters en Schepenen drie Weesmeesters en een Armmeester, die met hen — en waarschijnlijk met de oud-burgemeesters — de Vroedschap vormden³⁾.

De Secretaris werd waarschijnlijk door Burgemeesteren of door de Vroedschap benoemd; ware het anders geweest, dan zou Hooft daar allicht in Br. 367 op gewezen hebben. Later werd hij door de Staten benoemd.

De Drost was ook kolonel van de twee compagnieën schutterij. Ook was hij Dijkgraaf.

De regeering van Weesp bestond uit den Hoofdofficier, den Schout, 3 Burgemeesters, 7 Schepenen, 21 Vroedschappen en den Secretaris⁴⁾.

Volgens het privilege van 1445 bestond de vroedschap van Weesp uit de 31 hoogst aangeslagenen. Dit getal werd in 1622 tot 21 teruggebracht, maar het blijkt niet, dat er tegelijk eene andere wijze van verkiezen werd ingevoerd. Waarschijnlijk zijn het dus de rijksten gebleven.

Deze Vroedschap maakte eene voordracht van 14 personen, waaruit de Hoofdofficier de Schepenen koos.

De nieuwe Schepenen kozen twee Burgemeesters, terwijl er één van het vorige jaar aanbleef. Wie dezen aanwezen, is mij niet gebleken.

Burgemeesters en Vroedschap benoemden den Secretaris (Br. 367, 372). Later werd de secretaris van Schepenen door de Rekenkamer benoemd.

¹⁾ Misschien hadden zij ook te zamen één aandeel in de Maatlanden. Er is ten minsten wel een Laarder, maar geen Blarikummer Maat.

²⁾ Volgens den *Tegenw. Staat*. Maar misschien ziet dit alleen op de crimineele rechtspraak, en was dus de toestand toen nog als in Hoofts tijd.

³⁾ Zoo was althans de samenstelling in de 18e eeuw. Berichten uit den tijd van Hooft heb ik niet.

⁴⁾ Later waren ook hier twee secretarissen, een voor Burgemeesters en Vroedschap, en een voor Schepenen.

Opmerkelijk is, dat de hoogere colleges zich zooveel met de regeering van Weesp bemoeiden. Volgens Br. 367 (van 1632) benoemde de Rekenkamer zelfs de stadsboden, die toch lagere ambtenaren waren, terwijl in 1616 de regeerders van Weesp nog zelf den bode aanstelden (Br. 49). Deze verandering heeft in 1622 plaats gehad (Br. 110).

Weesperkarspel had twee schepenenbanken, eene van 7 leden voor Overvegt of Uitermeer, het Gein en de Gaasp, de andere van 5 leden voor de Bijlmer. Beide behandelden crimineele zaken met den Hoofdofficier, civiele zaken met den Schout.

De Schout en de Secretaris van Weesp bekleedden dit ambt ook in Weesperkarspel.

Waarschijnlijk waren ook hier wel Buurmeesters, maar ik heb ze niet vermeld gevonden.

De hier genoemde overheden hadden een aantal ambtenaren onder zich, die zij zelf benoemden. Maar er waren ook ambtenaren, die door anderen benoemd werden.

De directe belastingen, zooals verponding, 30e en 40e penning enz., werden geïnd door ontvangers. In dit district waren de secretarissen der steden daarvoor aangewezen (Br. 38). Dezen droegen — althans in de 18e eeuw, maar waarschijnlijk ook wel in de 17e — hunne ontvangsten af aan het kantoor der gemeene middelen te Amsterdam. De afkondiging echter en het toezicht op de naleving der plakaten was het werk van den Baljuw (Br. 71, 122, 123, 25, 115, 116).

De ontvangers en controleurs der licenten werden door de Staten Generaal gekozen uit eene voordracht van de Admiraliteit (Br. 776).

De Rentmeester van de Espargne had hier een eigen substituut (Br. 917). Over de duinmeiers zie beneden.

Ten slotte waren de pachters der accijnzen en hunne helpers ijverig in het opsporen van belastingovertredingen. Maar voor handelend optreden hadden zij de medewerking van den Schout noodig.

Hooft verloor nooit uit het oog, dat Gooiland en de Kasteleinij twee districten waren. Toen hij in 1626 als Baljuw van Gooiland van de Gecommitteerde Raden last kreeg om wagens voor het leger op te vorderen, liet hij Muiden, Weesp en Weesperkarspel dan ook ongemoeid. Dit was voor Naarden eene gelegenheid om zich over Hooft te beklagen en te verlangen, dat Muiden en Weesp een deel der door Naarden gemaakte kosten zouden vergoeden (Br. 151).

Er was ook groot verschil in de gesteldheid van den bodem tusschen het Gooi en het gebied van Muiden en Weesp. Het eerste was zandgrond en voor een groot gedeelte nog heide, waarop schapen gehouden werden en vanwaar men de turf haalde. Waarschijnlijk was alleen de naaste omgeving van de dorpen ontgonnen en tot bouwland gemaakt. Maar rijke oogsten kreeg men daar zeker niet, als wij zien, dat van de heide gehaalde

plaggen een belangrijk deel van de meststof waren (Br. 89). Wegen behoefde men hier niet aan te leggen; men kon gaan in elke richting, die men wilde. Gingen velen denzelfden kant uit, dan ontstond er een karrespoor, dat in het vervolg de gewone weg werd. Van deze karresporen waren er zeker wel vrij veel, zoodat niet alleen later de soldaten van Willem II, maar in 1619 ook Hooft op de heide verdwaalde.

Het gebied van Muiden en Weesp was laag polderland, waar men soms veel last van het water kon hebben. Daardoor waren zelfs de wegen somtijds onbegaanbaar. Had men b.v. in 1626 ook de wagens van Weesp en Muiden willen opvorderen, dan hadden die op schuiten vervoerd moeten worden, omdat de wegen toen daarvoor onbruikbaar waren (Br. 151).

De aard der bevolking was eveneens zeer verschillend. De eigenlijke Gooiers waren stroopers in hun hart, die er ook geen been in vonden op een anders grond turf te steken. Dat veroorzaakte Hooft heel veel moeilijkheden, toen het ten nadeele van eene aanzienlijke Utrechtsche dame gebeurde (Br. 10, 15, 17, 64, 65). De Huizer visschers waren ook toen reeds groote vechtersbazen.

In het polderland waren geene konijnen en patrijzen en zeker ook wel weinig hazen. Strooperijen kwamen dus vanzelf bijna niet voor. Daarentegen vond men er vrij wat eendenkooien en daar zullen de Fransche soldaten hun buit wel gevonden hebben (Br. 554). Wel zal de bevolking ook hier wel niet door groote braafheid uitgemunt hebben, maar uit de bewaard gebleven brieven krijgen wij den indruk, dat de meeste vechtpartijen en doodslagen in het Gooi voorvielen en dat Hooft met de Gooiers meer moeite had dan met de anderen.

De grenzen waren niet altijd even zeker. Zoo waren er landeigenaars, die twiŀfelden, of zij sommige belastingen te Muiden of te Naarden moesten betalen. In dit geval maakte het niet veel uit, omdat het geld toch altijd in dezelfde kas kwam (Br. 38). Maar indien er op die landerijen, waarover verschil was, iets gebeurde, waar de justitie zich mede bemoeien moest, kon het tot groote moeilijkheden aanleiding geven. Meermalen was er dan ook geschil over de grenzen der jurisdictie. Maar in Hooft's brieven hooren wij daar weinig van.

In 1642 meenden de Burgemeesters van Naarden, dat de Schepenen van Huizen van plan waren de crimineelee justitie aan zich te trekken. Zij wendden zich nu tot Hooft als hoofd der justitie in geheel Gooiland. Hij beloofde het recht der stad te handhaven, evenzeer als dat der dorpen (Br. 828).

Terwijl dit eigenlijk meer een geschil was over den omvang der jurisdictie, betrof het volgende de grenzen.

Een deel van Weesperkarspel, nl. de Bijlmer, had eene eigen Schepenenbank, die met den Schout van Weesp, als vertegenwoordiger van den Kastelein van Muiden, recht sprak. Maar in 1622 was aan eenige Amsterdamsche heeren vergunning verleend om de rest van het meer droog te

maken, en toen die droogmaking in 1627 voltooid was, werd daarvan eene nieuwe ambachtsheerlijkheid gemaakt, de Bijlmermeer, die van Weesperkarspel en de Kasteleij van Muiden gescheiden werd en een eigen baljuw kreeg. De dijk werd echter niet onmiddellijk aan het water gelegd, maar op eenigen afstand daarvan, zoodat een aantal huizen daarbinnen vielen. De bedijkers wilden de jurisdictie aanvaarden en richtten daartoe een verzoek aan de Rekenkamer. Deze zond nu dat verzoekschrift aan Hooft om advies. Hij zond dit 16 December 1627 (Br. 183). Hij wijst daarin op de moeilijkheden, die er ontstaan door de vorming van dit nieuwe rechtsgebied. Door de afscheiding van de genoemde huizen werd het getal inwoners van het gehucht de Bijlmer zoo gering, dat het moeilijk zou zijn daar nog vijf geschikte personen te vinden voor het vormen van eene Schepenenbank¹). Het zou dus noodig zijn die hoeven buiten de nieuwe jurisdictie te houden, of het overschietende deel van de Bijlmer bij Weesperkarspel te voegen.

Een tweede bezwaar was, dat dit meer en het aanliggende land tot het ambtsgebied van Hooft behoorden. Werden zij daarvan gescheiden, dan kon hij de hem door de Staten gegeven opdracht, waarop hij den eed had gedaan, niet geheel vervullen. Hij verzocht dus, dat in geval van scheiding de Rekenkamer zou bewerken, dat de Staten hem van dat gedeelte van zijn ambt zouden ontlasten.

Overigens was Hooft van oordeel, dat de vorming van het nieuwe rechtsgebied wel wenschelijk was, en daarom adviseerde hij gunstig, ofschoon het voor hem eene vermindering van inkomsten medebracht; hij verloor nl. zijn aandeel in de boeten.

Reeds spoedig echter kwamen er moeilijkheden, zoodat de regeerders van Weesp, Weesperkarspel en de Bijlmer zich gezamenlijk tot de Rekenkamer wendden, die het advies van Hooft vroeg. Hij stelde voor, dat hem de jurisdictie gegeven zou worden, zoowel over het oude district van de Bijlmer (die hij reeds had) als over de tien hoeven en het drooggemaakte meer. Dat zou dan één district worden, waarvoor hij vijf Schepenen zou kiezen (Br. 223).

Dit advies is niet gevolgd en de moeilijkheden herhaalden zich. Eén geval daarvan vinden wij in Br. 647, 651 en 716. Er was een doodslag gepleegd in een van de binnen den dijk getrokken huizen. De dader was gevluht, maar had zich verzoend met de familie van den gedoode en de op een doodslag staande boete van f 100.— was betaald. De dader verzocht nu van den Stadhouder remissie (d.i. vergiffenis), waardoor hij naar zijne woonplaats zou kunnen terugkeeren. De Stadhouder vroeg inlichtingen van Hooft, in wiens gebied het feit zou zijn voorgevallen²).

¹) Men ziet hier, hoe klein dikwijls een rechtsgebied was, dat de vermindering met tien hoeven reeds zoo groote moeilijkheid kon geven.

²) De raadslieden van den Prins wisten dus blijkbaar niet, dat er een nieuw rechtsgebied was gekomen.

Deze had zich niet met de zaak bemoeid, oordeelende dat zij alleen den Baljuw van de Bijlmermeer aanging. Hij meende echter den Stadhouder niet zonder antwoord te mogen laten, en vroeg daarom Davelaar, den Baljuw van de Bijlmermeer, om afschriften van alle informatiën, die deze genomen had. Davelaar weigerde, omdat hij daarin eene verkorting van zijne jurisdictie zag. Bovendien liet hij door A. Oetgens van Waveren, die waarschijnlijk een der ingelanden was, Hooft verzoeken den Prins geen ander antwoord te geven, dan dat de informatiën door den baljuw Davelaar moesten worden genomen. Bovendien waarschuwde Oetgens, dat er groote moeilijkheden uit voort konden komen, als Hooft zelf informatiën nam (Br. 647).

Intusschen hadden de regeerders van Weesp en de schepenen van de Bijlmer, die niet in de afscheiding van die tien hoeven wilden berusten, van den Hoogen Raad een mandement gekregen, waarbij hunne rechten gehandhaafd werden. Hetzij hierom of om andere redenen hadden de heemraden van de Bijlmermeer geen vonnis geveld, al hadden zij den dader wel ingedaagd.

Nu hij niet alle stukken kon krijgen, had Hooft, om zooveel mogelijk aan de opdracht van den Prins te voldoen, de mannen, die voor Davelaar een getuigenis hadden afgelegd, dat getuigenis doen herhalen. Den 19en Januari 1637 zond hij dus den Prins wat hij van informatiën had kunnen krijgen en adviseerde gunstig (Br. 651).

De f 100.—, waarmede de verbeurdverklaring der goederen kon worden afgekocht, had Hooft geweigerd te ontvangen, omdat het feit buiten zijn rechtsgebied was voorgevallen. Om niet in strijd te komen met de heeren van Weesp en Weesperkarspel wilde de doodslager niet aan den baljuwdijkgraaf van de Bijlmermeer betalen. Misschien had deze ook wel geweigerd het geld te ontvangen, omdat het recht van afkopen berustte op de privileges van Gooiland en de Kasteleini van Muiden (Br. 27), terwijl de Bijlmermeer dat privilege niet had. Er werd dus aan de Rekenkamer gevraagd, aan wien dat geld betaald moest worden, en deze wees daarvoor den Rentmeester van de exploten van het Hof van Holland aan.

Ruim twee jaar later kreeg Hooft nog eens aanschrijving om alle stukken, die op deze zaak betrekking hadden, op te zenden aan den Advocaat-Fiscaal. Dezen keer verwees Hooft hem eenvoudig naar den vroegeren of den tegenwoordigen Baljuw-Dijkgraaf.

Men ziet hieruit, hoe groot de moeilijkheden soms konden zijn, terwijl het niet waarschijnlijk is, dat dit het eenige geval van dien aard zou geweest zijn.

In Hooft's tijd kwam er nog eene jurisdictie bij. In 1625 werd aan Mr. Jan Ingels c.s. door de Staten octrooi verleend om eene drassige en onvruchtbare streek in de buurt van Hilversum te bedijken en te ont-

ginnen.¹⁾ Vlug ging het niet en men had met vele moeilijkheden te kampen, o.a. met het verzet der Hilversummers, die zelfs de polderwerkers beschoten. Dit ging zoover, dat er soldaten ingelegerd moesten worden. Eerst in 1634 kon men tot de verkaveling overgaan.

Zooals gewoonlijk bij bedijkingen enz. waren in het octrooi den ondernemers verschillende voorrechten toegekend voor een aantal, in dit geval voor tien jaren. Doordien het werk zoolang geduurd had, zouden zij daarvan niet veel genieten. Daarom richtten zij zich in het begin van 1636 tot de Rekenkamer met verzoek om verlenging van dien termijn en om het recht van eigen bestuur en jurisdictie²⁾. Hun verzoekschrift werd aan Hooft gezonden om advies, die dit gaf in Br. 572. Hij stelde voor de bovengenoemde tien jaren nu te laten beginnen en zelfs nog eenige meerdere vrijdommen te schenken. Maar hij raadde af den ingelanden de voordracht voor Schout en Schepenen te gunnen. Hij raadde aan, dat deze beiden evenals dit in de andere dorpen gebeurde, door den Baljuw benoemd zouden worden zonder voordracht. Dit advies werd gevolgd, maar de vrijdommen werden verleend voor 20 jaren, in te gaan met het begin van 1636. Hier werd dus ook eene nieuwe jurisdictie gevormd, maar zonder inbreuk op het gezag van Hooft. Wel was het eene verkleining van het rechtsgebied van Hilversum, waartoe deze landen voordien behoorden.

Naar den kant van Utrecht werd de grens van Gooiland aangegeven door eene greppel (Br. 17). Maar in 1618 was die greppel op vele plaatsen dichtgegooid. Hooft verzocht daarom (Br. 78), dat commissarissen van Utrecht en Holland voorgoed de grenzen zouden vaststellen. Er zou dan eene nieuwe greppel gemaakt moeten worden van voldoende breedte en diepte, met aan weerskanten een met boomen beplant dijkje. Dat is gebeurd: in 1619 zijn er Commissarissen van de Staten op de inspectie van de Limiten van Goylandt geweest (Gr. Placcaatb. II, 1780), en in 1632 stelt Hooft maatregelen voor om de greppel op hare breedte en diepte te onderhouden (Br. 368).

¹⁾ Zij kregen daarbij vrijdom van verponding, tollens enz. voor 15 jaar, ingaande 10 jaar na den datum van dit octrooi (17 Maart 1625). Daarna zouden zij de 11e schoof opbrengen.

Verder mochten zij keuren enz. maken op wegen enz., mits de schouw en de berichting aan den Baljuw bleven.

In eene ampliatie van 9 Oct. 1626 werden o.a. de grenzen nader bepaald (Groot Placcaatboek, II, 1784).

²⁾ Zij wezen er op, dat zij door de agressie van het Gooi, vooral van Hilversum, genoodzaakt geweest waren 30 Mei 1634 een accoord met die van Goylandt aan te gaan, waarbij zij een groot deel van hun grond afstonden. Zij verzochten nu, dat de 15 jaar zouden worden verlengd tot 30, en dat zij eerst 10 jaar na dezen zouden ingaan.

Bovendien verzochten zij eigen rechtspraak, omdat zij van die te Hilversum geen heil verwachtten.

Hooft was baljuw van Gooiland, drost of kastelein van Muiden en hoofdofficier van Weesp en Weesperkarspel. Ofschoon de eerste betrekking de hoogste in rang was, wordt hij toch zelden baljuw, maar gewoonlijk drost genoemd. Dit zal wel een gevolg daarvan zijn, dat zijne ambtswoning te Muiden was.

De drie titels noemden geheel gelijke ambten. Wat wij dus van de rechten en plichten van den baljuw zeggen, geldt ook voor die van den drost en den hoofdofficier. Enkele kleine verschillen vloeiden niet uit den aard van het ambt voort, maar berustten op de bijzondere privilegiën, die sommige plaatsen hadden.

De Baljuw was de vertegenwoordiger of de plaatsvervanger van den landsheer, van den Graaf.

Na de omwenteling was een deel van de macht van den Graaf op de Staten overgegaan. Dezen benoemden o.a. den Baljuw en gaven hem zijne instructie. Zij bleven zich als zijne meesters beschouwen en zoowel de Staten zelf als de Gecommitteerde Raden gaven hem herhaaldelijk bevelen of opdrachten.

Een belangrijk deel van de macht der grafelijkheid was gekomen aan de Rekenkamer van de Grafelijkheids Domeinen. Deze toch had niet alleen het toezicht op de financiën, maar zij had het beheer en de rechtspraak — die zij blijkbaar somtijds aan het Hof van Holland overdroeg — over alles, wat vroeger tot de inkomsten van den Graaf behoord had: domeinen, boeten, tollën, strandvonderij, woeste gronden, jacht. Bovendien had zij het oppertoezicht op de regeering ten platten lande en beslechtte de geschillen van bestuur aldaar.

De graven hadden reeds een deel van hunne rechtspraak overgedragen aan het Hof van Holland. Ook na de afzwering bleef dit college, vooral als hof van appel. Maar in enkele gevallen nam het in eerste instantie kennis van een misdrijf.

Ook de Raad van State had eenigen tijd aandeel aan de regeering gehad, en bleef het hoogste administratief college, vooral voor krijgssaken.

Ten slotte was er de Stadhouder, die oorspronkelijk de vertegenwoordiger van den Graaf was, en die later gedeeltelijk de grafelijke macht had overgenomen.

Aan deze allen nu: Staten van Holland, Gecommitteerde Raden, Rekenkamer, Hof van Holland, Raad van State, Stadhouder, was de Baljuw ondergeschikt. Zij gaven hem bevelen en hij vroeg hunne voorschriften en gaf hun verantwoording van zijne daden.

Eene instructie voor Hooft als baljuw heb ik niet gevonden. Toch heeft hij er eene gehad, want hij noemt ze in eene volmacht van 19 December 1642. Het is erg jammer, dat wij die niet hebben, omdat daardoor heel veel ons nu duister en onbegrijpelijk blijft.

Uit de weinige brieven, die er over zijn, blijkt wel, dat het baljuwschap geene sinecure was, en dat Hooft geenszins van plan was dit er van te

maken, b.v. door het werk aan ondergeschikten over te laten. De voorstelling, die ik eens gelezen heb, dat Hooft zooveel letterkundig werk heeft kunnen doen, doordat hij zich geheel aan de poëzie en de studie kon wijden, is dan ook geheel onjuist. Hij had een ambtelijken werkkring, die voor anderen genoeg geweest zou zijn om al hun tijd in beslag te nemen.

Niet alleen was er veel ambtswerk en had hij daarbij zeer verschillende meesters te voldoen, maar er waren nog eigenaardige moeilijkheden.

De tegenstelling van landsregeering en plaatselijk bestuur beheerscht misschien niet onze geheele geschiedenis, maar is er toch een der krachtigste factoren in, en openbaart zich op elk gebied. Over welke zaak ook een strijd mag gaan, over bestuur, rechtspraak, godsdienst, onderwijs of wat ook, bijna altijd zal men, welke beweegredenen er ook opgegeven worden, de genoemde tegenstelling terugvinden. Dreigen van buitenaf politieke of economische gevaren, dan zullen de verstandigsten de noodzakelijkheid van centralisatie inzien, maar de meesten blijven ongeneigd iets van hunne zelfstandigheid af te staan, en verlangen alleen, dat anderen het doen zullen.

De opstand tegen Philips II was in hoofdzaak een verzet tegen de ver gaande centralisatie, zelfs op het gebied van den godsdienst. Philips en zijne raadsliden zagen het verschil niet tusschen eene Romaansche en eene Germaansche bevolking en misten daardoor den tact om hunne plannen door te zetten. De nieuwe landsregeering had om den aangevangen strijd vol te houden, evenzeer een krachtig centraal gezag noodig. Zij moest dus eigenlijk juist datgene doen, waarom men Philips bestreed. Maar zij was uit het volk voortgekomen en gevoelde, hoe dit behandeld moest worden. Zij schreef handhaving der privilegiën in haar vaandel, terwijl afschaffing toch eigenlijk haar einddoel moest zijn. Daartoe ging zij voorzichtig te werk en zorgde er voor, niet te velen tegelijk voor het hoofd te stooten. De privilegiën der gilden, schutterijen enz. werden opgeheven of beperkt, maar die der plaatselijke besturen, vooral der plaatselijke gerechten, der feudale heeren enz. werden zooveel mogelijk ontzien.

Of dit alles met dit overleg en zoo doelbewust gebeurde, moet betwijfeld worden. De moeilijkheden en gevaren, waarin de jonge staat verkeerde, eischte daden. Voor theoretiseeren was er geen tijd, en slechts een zeer enkele heeft misschien de diepere gronden gezien.

Hierdoor waren veel te veel verouderde instellingen in stand gebleven, en na de eerste jaren van den strijd heeft men aan de opruiming daarvan zoogoed als niets gedaan. Dat gaf doorlopend aanleiding tot grootere en kleinere botsingen. Dit was wel de grootste moeilijkheid in het ambt van Hooft. Als baljuw was hij de vertegenwoordiger van den landsheer en moest dus het centraal gezag hooghouden en zoo mogelijk versterken. Dat zal ook wel, zij het niet met die woorden, in zijne instructie gestaan

hebben. Maar bij zijne ambtsaanvaarding moest hij zweren de privilegiën te zullen handhaven. Aanhoudend werden hem uit Den Haag plakkaten en ordonnantiën gestuurd, die hij moest handhaven en uitvoeren. Maar zoodra een bevel uit Den Haag afkomstig was, en zoodra Hooft krachtens zijne ambtsbevoegdheid iets wilde gelasten of doen, zochten de plaatselijke autoriteiten in hunne privilegiën, of zij een grond of voorwendsel konden vinden om gehoorzaamheid te weigeren en hem te dwarsboomen. Klaagde Hooft in Den Haag over die tegenwerking, dan vond hij daar in den regel geen steun. Men durfde daar den strijd tegen de plaatselijke besturen niet beginnen, of meende belangrijker zaken te doen te hebben dan eene beslissing te geven in de zaken van het arme Gooi of de kleine stadjes aldaar. Slechts eene enkele maal kwam er eene krachtig gestelde aanschrijving. Maar daar bleef het dan ook meestal bij. Van een met kracht handhaven der genomen besluiten was geene sprake. Dat hier groote beginselen op het spel stonden, dat zag men niet in of wilde men niet inzien. De toch al zoo balsturige bevolking van het Gooi werd daarmede zeker niet handelbaarder en het vereischte veel beleid van Hooft om niet in openlijken strijd te komen met de plaatselijke besturen en alle samenwerking onmogelijk te maken.

Wanneer er verschil van meening kwam, wees Hooft er op, dat hij niet voor zich persoonlijk optrad, maar alleen volgens zijne instructie handelde of de ontvangen bevelen opvolgde. Dat zullen misschien sommigen weer niet fier vinden, maar het was de eenige mogelijke handelwijze. Wanneer dan ten slotte de landsregeering weer niet doortastte, was het niet Hooft, die toegaf, en stond hij niet als de verslagen tegenstander tegenover de plaatselijke besturen. Daardoor kon hij in het vervolg nog met hen samenwerken, en kon er zelfs in den uiterlijken vorm eene vriendschappelijke verhouding blijven. Hoezeer dit een goeden gang van zaken moest bevorderen, ligt voor de hand.

Wanneer Hooft van het goed recht der steden overtuigd was, kwam hij, in overeenstemming met zijn ambtseed, voor de handhaving der privilegiën op. Dat was b.v. het geval in 1612, toen hij op last van Gecommitteerde Raden iemand op het Slot gevangen gezet had, terwijl men te Naarden beweerde, dat hij daar terecht moest staan (Br. 12, 13, 14, 16).

In 1626 was hij er voor, dat de Rekenkamer zeker iemand het gebruik van de gemeene weide zou toestaan. Hij vond dit wenschelijk, om duidelijk te doen uitkomen, dat de gemeene weiden eigendom van de Grafelijkheid waren. Maar aangezien de bedoelde persoon niet aan de eischen voldeed, adviseerde Hooft, dat er uitdrukkelijk gezegd zou worden, dat het werd toegestaan als eene gunst, niet als een recht (Br. 156). Toen zes jaar later zich weer zulk een geval voordeed, verzetten de dorpen zich daartegen ten sterkste. Zij vreesden nl., dat door de herhaling van gunst een recht

zou worden geschapen¹⁾. Hooft bracht hunne bezwaren aan de Rekenkamer over, en schijnt ze wel gegrond geacht te hebben. Maar aan den anderen kant vond hij het toch ook zeer wenschelijk, dat het recht der Grafelijkheid tegenover de Gooiers zou gehandhaafd worden (Br. 378, 382).

Toen in 1613 een burger van Weesp door een deurwaarder van de Gecommitteerde Raden gedagvaard werd, in strijd met het jus de non evocando, protesteerde Hooft daartegen (Br. 29).

Wanneer ergens de regeering moeilijkheden had met onrustige gemeentenaren, zooals de Wethouders van Blarikum in 1617, steunde Hooft hen zoo krachtig mogelijk (Br. 61, 70, 71).

Terwijl dus de samenwerking niet ontbrak, vinden wij daarnaast een grooter aantal gevallen van het tegendeel.

Met geene enkele plaats had Hooft zooveel moeilijkheden als met Naarden. Dit was zonder twijfel, ook als sterke vesting, de voornaamste plaats van Gooiland. Het beschouwde zich als de hoofdstad en had ook werkelijk in sommige zaken gezag over het geheele district, b.v. in de crimineele rechtspraak. Ofschoon het geene afgevaardigden naar de Statenvergadering zond, deed het toch nu en dan niet onder voor de stemmende steden in vasthoudendheid aan werkelijke of vermeende rechten.

Herhaaldelijk wendde de regeering van Naarden zich tot Gecommitteerde Raden, niet alleen om over Hooft te klagen (Br. 62, 151), maar ook om rechtstreeks met dit college te handelen zonder tusschenkomst van den Baljuw. Toen in 1622 de steden bezwaren hadden om den eed af te leggen op het plakkaat van de munt, deelden Muiden en Weesp die bezwaren mede door bemiddeling van Hooft, maar Naarden ging hem voorbij en schreef rechtstreeks aan Gecommitteerde Raden (Br. 119). Hetzelfde deed het een jaar later, toen een nieuw kohier voor de verponding gemaakt moest worden (Br. 123). Hoe kalm Hooft dergelijke dingen opnam en van zijn kant alles deed om strijd te vermijden, zien wij in Br. 109. Over de tegenwerking in rechtszaken spreken wij straks. Maar als zij zijne voorspraak noodig hadden, wisten de Naarders hem wel te vinden (Br. 160*).

Wij krijgen den indruk, dat Hoofts voorganger wat slap geweest was en aan Naarden te veel had toegegeven. Hooft daarentegen nam zijn ambt zeer ernstig op en wilde de rechten van de Grafelijkheid handhaven. Vandaar de vele botsingen met Naarden.

Maar ook met de andere besturen had Hooft meermalen verschil over de bevoegdheden. Hij was nog geen veertien dagen in zijn ambt, of hij

¹⁾ Het ging er over, of de zoon van eene Gooische moeder, maar van een uitheemschen vader, recht zou hebben op het gebruik van de gemeene weide. Eene andere kwestie over de gemeene weide wordt aangeroerd in Br. 360, maar daar weten wij geene bijzonderheden van.

had al moeilijkheden met de burgemeesters van Muiden over de verkiezing van de officieren der schutterij (Br. 4). Wij weten echter niet, wat het verschil was, en evenmin hoe dit is afgeloopen. Uit den brief moeten wij opmaken, dat burgemeesters de officieren kozen; misschien wilde Hooft, die als drost ook kolonel der burgerij was, dan de voordracht opmaken. Het kan echter ook zijn, dat hij de verkiezing wilde hebben en aan de Burgemeesters alleen de voordracht laten. Dit is de eenige brief, die over de schutterijen handelt, en wij kunnen dus ook elders geene opheldering vinden.

Als plaatsvervanger van den landsheer had de Baljuw de verkiezing van de schepenen, niet overal echter op denzelfden voet. In Weesp koos hij uit een dubbeltal, in Naarden tot 1621 uit een driedubbeltal, later uit een dubbeltal. Te Muiden had hij de vrije keuze zonder voordracht, evenals op de dorpen.

Hoe de verandering in Naarden tot stand gekomen is, lezen wij in Br. 98, 99 en 105. De bedoeling was blijkbaar om de regeering der stad — en de daaraan verbonden voordeelen — binnen een kleineren kring van personen te brengen en den invloed van den Baljuw te verminderen door zijne keuze te beperken. Dit was dus een aanslag op de macht der landsregeering en daarom waarschuwde Hooft de Rekenkamer, die de Grafelijkheid vertegenwoordigde. Hij verwachtte, dat deze bij de Staten haar invloed zou aanwenden, om het verzoek der vroedschap van Naarden niet in te willigen. Of de Rekenkamer dit gedaan heeft, blijkt niet, wel dat de Staten het door Naarden verzochte octrooi verleend hebben. Waarschijnlijk heeft Hooft niet vroeg genoeg van die plannen kennis gekregen en heeft hij het daardoor niet kunnen voorkomen. Wel heeft hij nog de Staten op de bedenkelijke gevolgen gewezen, maar deze brief kwam te laat en de Staten hadden begrijpelijkerwijze geen lust op het pas genomen besluit terug te komen.

Toen deze poging om eene meer oligarchische regeering te verkrijgen geslaagd was, wilde men in Naarden in 1627 nog een stap verder gaan. Aan de Staten van Holland werd verzocht het regeeringsreglement zoodanig te wijzigen, dat er eene blijvende vroedschap zou zijn, evenals in de stemmende steden. Maar dezen keer lieten de Staten zich niet overrompelen, en vroegen het advies van het Hof van Holland, dat op zijne beurt weer het advies van den Baljuw vroeg. Dit laatste hebben wij in Br. 168.

Dit is niettegenstaande zijne afschuwelijke taal een der merkwaardigste brieven van Hooft. Hij was tegen inwilliging van het verzoek. Maar had hij dit eenvoudig verklaard en gezegd, waarom hij het verlangde stelsel afkeurde, dan zouden de Staten, die immers voor het grootste gedeelte uit afgevaardigden van blijvende vroedschappen bestonden, zijn advies zeker dadelijk op zijde gelegd hebben. Hij moest dus dit stelsel in zijne

waarde laten en aantoonen, waarom het bepaaldelijk voor Naarden niet geschikt was. Dat zijne schets van de Naarders daarbij allicht wat eenzijdig en wat sterk gekleurd was, ligt voor de hand. Maar de medegedeelde feiten zijn zeker juist: Hooft was er de man niet naar, om opzettelijk onjuistheden te vertellen, wat hier bovendien zeer gevaarlijk zou geweest zijn. Waar hij de voor- en nadeelen der beide stelsels uiteenzet, vinden wij een aantal opmerkingen, die zeer de overweging waard zijn, en toonen, hoe ernstig en degelijk hij de zaken overdacht. Hierbij treft het ons, dat hij er zoo den nadruk op legt, dat het deelnemen aan de regeering begeerlijk was om de daaraan verbonden voordeelen. Ten slotte stelt hij, voor het geval dat men bepaald veranderen wil, eene regeling voor, waarbij zoowel met de belangen der burgerij als met het gezag der hooge overheid rekening gehouden werd. De Staten hebben echter zijn eerste advies gevolgd en de verkiezing der vroedschap van Naarden gelaten zooals zij was.

Van geheel anderen aard waren de moeilijkheden met Weesp. In een brief aan Oldenbarnevelt van 20 Januari 1614 (n° 31) zegt Hooft, dat de goede patriotten te Weesp zoo schaarsch zijn, en daardoor voor de verkiezing van Schepenen de keuze zeer beperkt is. Dat was in de eerste plaats een gevolg daarvan, dat er zooveel Roomschen waren. Maar ook de drijvers van andere richtingen waren in de oogen van Hooft minder geschikt.

Natuurlijk vonden nu ook die drijvers Hooft minder geschikt als baljuw en wendden zich rechtstreeks tot de Staten van Holland. In het laatst van 1621 hebben zij blijkbaar geklaagd over de Arminianen. De Staten zonden nu twee commissarissen, Van Santen en Witsen, naar Weesp om een onderzoek in te stellen naar het preeken der Arminianen, dat daar zou geschieden. Dezen rapporteerden 6 Januari 1622, dat zij van het preeken der Arminianen niet gevonden hadden dan van één huis, maar dat de Roomschen er sterk grasseerden, „dewyle de Magistraet en Vroedschap meest alle Papistigh zijn” enz.

In dezelfde vergadering van 6 Januari 1622 kwam eene klacht in van den kerkeraad te Weesp over „de groote Papistigheyt van de Regeringe”. Daarop werd besloten, dat dezelfde commissarissen er nog dezelfde maand weer heen zouden gaan, de vroedschap vermaken en reduceeren tot 21 personen „soo veele van de Religie als bequaamelyken sal kunnen geschieden”, den eed reformeeren, zoodat die voortaan zonder restrictie gedaan kon worden, den Schout ontslaan en met advies van den Baljuw „een bequaamer Persoon van de Religie weesende” aanstellen. Waarschijnlijk was dus de toenmalige schout een dissenter, of althans niet zuiver in de leer.

De heeren zijn er zeker wel geweest, maar hebben die opdracht niet uitgevoerd. Het verzetten van de wet door commissarissen van de Staten zou ook waarschijnlijk een staatsrechtelijk novum geweest zijn. Men

droeg het dus op aan den vertegenwoordiger van den landsheer, aan den Baljuw. Deze kreeg 13 Januari 1622 de nieuwe formulieren en eene lijst van de nieuwe vroedschappen, die hij te benoemen had. Hoe beperkt men te Weesp in zijne keuze was, blijkt wel daaruit, dat men zelfs dezen keer niet tot het getal van 21 kon komen zonder ook drie Mennonieten te kiezen. Het rapport van Hooft is ons bewaard in Br. 110. Daarin spreekt hij echter niet van het ontslag van den schout, wel van de beide stadsboden.

Wel had Hooft hier alleen gedaan wat hem was opgedragen, maar wij kunnen vermoeden, dat de harden er hem niet vriendelijker om gezind waren. Hij beklagt zich dan ook zeer over hen in een brief aan A. van Blijenburgh van 22 April 1622. Zij hebben moeite gedaan „om my te versteken van 't recht van den Schout tot Weesp te stellen: en zijn tot hun vermeten gecomen, over Amsterdam, over al, dat my handt boven 't hooft hield” (Br. 115).

Waarschijnlijk is alleen dezen keer de schout door een ander, en dan wel door de Gecommitteerde Raden benoemd. Tien jaar later toch schrijft Hooft, dat de schout door hem benoemd wordt (Br. 372).

In 1636 was er weer heftige strijd in Weesp. Wij hebben daarover slechts enkele stukken, maar kunnen toch in hoofdzaak begrijpen, wat er gebeurd is. Men had zich bij het Hof van Holland of bij de Staten beklagd, dat er veel papisten in de regeering zaten. Het Hof schreef daarover aan Hooft. Deze ontkent dit in zijn antwoord (Br. 562). Wel heeft er een Roomsche op de nominatie voor Schepen gestaan, maar dezen heeft hij juist daarom voorbijgegaan. Hij deelt nu mede, wie hij gekozen heeft. Wij zien daaruit, dat hij getracht heeft allen recht te doen door uit beide partijen, de harden en de rekkelijken, een gelijk getal te kiezen. Maar daarmee heeft hij den strijd, die onder de burgerij was, in de regeering overgebracht. De nieuwe schepenen kozen een Roomsche, of althans een van Roomsche neigingen verdachte, tot burgemeester. De gecontinueerde burgemeester verklaarde nu, dat hij met dezen niet wilde samenwerken. Daarop richtten zeven schepenen en vroedschapsleden zich 10 Februari 1636 tot het Hof van Holland met het verzoek maatregelen te nemen „tot maintenu van haere Ed. Mo. missive ende voorstandt vande waere gereformeerde relegie ende ruste van de relegieus gesinde”.

Zooals zoo dikwijls weten wij ook hier den afloop niet. Maar het is duidelijk, dat Hooft met de regeering van Weesp heel wat moeilijkheden gehad heeft.

De Baljuw moest niet alleen de meeste magistraten kiezen, maar hij moest ze ook beëedigen (Br. 104). Ook het uitvaardigen der plakkat en ordonnantiën was hem opgedragen (Br. 178*, 180*, 184*), waarbij hij allen magistraten en ambtenaren en wie er meer bij de uitvoering betrokken waren, den eed moest afnemen, dat zij die plakkat en enz. ge-

trouw zouden naleven (Br. 106, 109, 119, 353—357, 807). Maar ook hierin had hij soms moeite met Naarden (Br. 119, 807) en Weesp (Br. 354), of met de bierbrouwers en tappers (Br. 354—357).

Bij zijne ambtsaanvaarding had Hooft gezworen de vrijheden en rechten van het Gooi en van de steden en dorpen te handhaven. Dit was zeker een van zijne moeilijkste plichten, want zij hadden dikwijls onderlinge geschillen, die in eerste instantie door den Baljuw beslecht moesten worden.

Wij hebben reeds gezien (bl. 74), dat Naarden zich tot Hooft wendde, toen het meende, dat Huizen inbreuk wilde maken op zijne jurisdictie.

Naarden had het privilege, dat alle koren uit het Gooi daar ter markt moest komen. De boeren trachtten dit te ontgaan door hun koren in voorloop van de hand te doen. Naarden klaagde daarover bij Hooft en deze beloofde de schouten ernstig te vermanen, dat zij het zouden beletten (Br. 298).

Maar toen de regenten van Naarden in 1631 zich een gezag over de dorpen wilden aanmatigen, dat hun niet toekwam, weigerde Hooft zijne hulp en zond hun eene ernstige vermaning, en wilde niet dat de Schout zich met die zaak zou inlaten (Br. 339).

Weesp had in rechtszaken zeker overwicht over het omliggende land. De door den Baljuw benoemde schout van Weesp vervulde dit ambt ook in Weesperkarspel en de Bijlmer. Evenzoo deed de secretaris van Weesp aldaar dienst. Maar in 1632 wilden de beide landelijke gerechten zelf hunnen secretaris benoemen. Hooft moest hier tusschenbeiden komen en schreef hun, dat hij het niet zou toelaten (Br. 367). Daarop wendden zij zich met een verzoekschrift tot de Rekenkamer. Deze vroeg het advies van Hooft, wiens antwoord wij in Br. 372 hebben. Hij geeft eene duidelijke uiteenzetting van de zaak, en raadt geene nieuwigheden toe te laten. Dat is dan ook niet gebeurd.

Natuurlijk kon de baljuw niet altijd zelf overal zijn. Daarom stelde hij in de verschillende steden en dorpen schouten aan als zijne plaatsvervangers. Deze schouten waren dus ook vertegenwoordigers van het centraal gezag, en werden daarom door de plaatselijke besturen zooveel mogelijk tegengewerkt. Dan moest Hooft tusschenbeiden komen om den schout in zijn recht te handhaven.

In Hilversum weigerden in 1635 de nieuwe Schepenen den eed af te leggen voor den Schout (Br. 564, 565, 567). Hooft nam dit zoo hoog op, dat hij voorstelde de weigerachtigen gerechtelijk te vervolgen (Br. 580). Of dat ook gebeurd is, blijkt niet, maar wel dat de Schepenen den Schout vijandig bleven. De voornaamste oorzaak daarvan was volgens Hooft, dat hij het geweld tegen de bedijkers van 's-Graveland niet goedkeurde en weigerde daaraan mede te doen. Zij verlangden zelfs van Hooft, dat hij den Schout zou afzetten. Hij had daar weinig ooren naar, doch liet de beslissing aan de Rekenkamer, die den Schout handhaafde (Br. 555, 556, 557, 559, 560).

Te Naarden onthield men den Schout zijn aandeel in de boeten. Hooft, richtte 29 April 1617 een ernstig schrijven daarover aan de regeering van Naarden (Br. 63, 68). Maar tien jaar later was er nog geene verandering gekomen, en gebruikten de Heeren hetgeen zij den Schout onthielden nog voor hunne maaltijden (Br. 168). Bovendien weigerden zij den Schout te laten deelnemen aan het maken van keuren en resolutiën (ib).

Ook met anderen lag men te Naarden wel overhoop. In 1614 was er een proces tusschen de stad en een oud-burgemeester. Waarover dit liep, weten wij niet. Wij vernemen alleen, dat Hooft eene aanschrijving van Gecommitteerde Raden kreeg om dit proces verder te laten rusten (Br. 46).

In Huizen weigerden de Schepenen in 1646 terecht te zitten met den toenmaligen Schout. Hooft schreef hun daarover eene ernstige vermaning en beval hun uitdrukkelijk op te komen, wanneer de Schout hen opriep (Br. 887). Kort daarna trachtten eenige inwoners van Huizen door „sinistre proceduren”, zooals Hooft zegt, den Schout onmogelijk te maken. Hooft waarschuwde daarom de heeren van de Rekenkamer (Br. 942).

Maar nergens liepen de twisten zoo hoog als te Naarden, waar men in 1615 zelfs dreigde den Schout te zullen gijzelen (Br. 17).

In civiele zaken weigerden de schepenenbanken de schouten, die het proces-verbaal hadden opgemaakt, als getuigen toe te laten, omdat zij belanghebbenden waren. Meermalen kon daardoor eene zaak niet vervolgd worden.

Bij de bevolking waren de schouten natuurlijk nog minder in aanzien, en deze nam dikwijls eene dreigende houding aan.

Toch was het schoutambt blijkbaar zeer begeerlijk. Wij zien immers, dat Hooft iemand voor zijne benoeming eene vrij groote som aan de armen liet geven (Br. 134).

Hooft zelf verklaarde (Br. 129), dat zijn ambt meest de justitie betrof. Van de zeer weinige ambtelijke brieven, die bewaard zijn, gaan dan ook de meeste hierover.

In crimineele zaken werd in de steden, en ook in Weesperkarspel en de Bijlmer recht gesproken door den Baljuw en de Schepenen. Crimineele zaken in de dorpen van het Gooi kwamen voor Schepenen van Naarden.

In civiele zaken werd recht gesproken door den Baljuw of gewoonlijk door zijn plaatsvervanger en de Schepenen ter plaatse.

Het verschil was niet in den aard van het misdrijf gelegen, maar in de straf, die er op stond of geëischt werd. Hooft omschrijft zelf in Br. 828 het verschil. Crimineel zijn die zaken „waar over straffe aan lijf oft lidt oft by bannissement geëischt wordt”; civiel daarentegen die „waar over men enkle geldstraf ejscht”.

Vergrijpen tegen de hooge overheid waren crimineel; daarover bestond

geen twijfel. De pachter, die de gedeputeerden van de Gecommitteerde Raden beleedigd had, moest dus crimineel vervolgd worden (Br. 11 enz.). Zoo ook alle andere feiten, waardoor de rechten der Grafelijkheid werden geschonden, b.v. jachtovertredingen.

Overigens hing het meermalen van de opvatting van den Baljuw of Schout of van de Schepenen af, of eene zaak crimineel of civiel zou heeten. Hoofd dreigde b.v. de turfstekers crimineel te vervolgen (Br. 10). Daarentegen had — vóór Hooft's tijd — het gerecht van Naarden een ergerlijken doodslag met eene civiele boete gestraft (Br. 26). Hetzelfde gebeurde in 1617, maar toen waren er verzachtende omstandigheden (Br. 66).

Meermalen was er dan ook twijfel, of eene zaak crimineel of civiel vervolgd zou worden.

Voor den baljuw waren de civiele zaken meermalen voordeeliger dan de crimineele. De opbrengst der civiele boeten had hij voor eene vaste som gepacht, terwijl hij de crimineele boeten verantwoorden moest en daarvan slechts een derde genoot. De baljuw was dientengevolge nog al geneigd eene zaak als civiel te beschouwen (Bij n° 39).

Een verderfelijk gevolg van de instelling, dat de rechterlijke ambtenaren geene andere inkomsten hadden dan hun aandeel in de boeten, was dat zij nu ook die boeten zoo hoog mogelijk maakten. Daartegenover traden nu de schepenenbanken dikwijls op als beschermers van de burgerij, en maakten de straffen zoo gering mogelijk. De baljuw kon daarvan in appel gaan¹⁾, maar dan duurde het zeker geruimen tijd, eer er eene beslissing viel, en in dien tusschentijd moest hij de kosten uitschieten, zonder zekerheid dat hij die terugkreeg.

Processen voor het Hof van Holland en den Hoogen Raad bleven soms heel lang hangen. Ook in Hooft's brieven vinden wij meermalen klachten daarover. In Br. 85 b.v. spreekt hij van „verscheiden andere saken. . . die t' Hove blijven hangen”.

In Br. 598 en 599 dringt hij er op aan, dat iemand, die door de Schepenen van Naarden veroordeeld was, maar in appel was gegaan, gedwongen zou worden de boete voorloopig te betalen. Gebeurt dit niet, dan zullen voortaan alle veroordeelden in appel gaan. Zij zullen dan nl. voor onbepaalde tijd uitstel hebben van de betaling der boete²⁾. De Baljuw daarentegen zal niet alleen zijn aandeel in de boeten en betaling der reeds gemaakte kosten missen, maar bovendien groote kosten moeten maken voor dat appel. Hetzelfde lezen wij in Br. 589.

¹⁾ De schouten handelden als plaatsvervangers van den Baljuw. Wanneer de schout appelleerde van een vonnis der schepenenbank, moest de baljuw dit overnemen om het voor het Hof te brengen. Weigerde hij dit, dan kon de Advocaat-Fiscaal het doen (Br. 942). Dat deze zelf eene vervolging instelde, waardoor de zaak in eerste instantie voor het Hof kwam, zal in het Gooi wel niet dikwijls zijn voorgekomen, al vond Hooft het in enkele gevallen niet onmogelijk of zelfs wenschelijk.

²⁾ Zie bl. 90.

Ook zonder dat er geappelleerd was, was het soms moeilijk de gemaakte kosten terug te krijgen. Toen in Weesp gevangenen uitgebroken waren — waardoor dus het proces niet ten einde gebracht kon worden — weigerde de Rekenkamer de gemaakte kosten te vergoeden. Toen er nu later gevaar dreigde, dat men ook te Naarden gevangenen zou laten ontsnappen, verklaarde Hooft van te voren, dat hij niet geneigd was in dat geval de kosten te dragen (Br. 60). Een anderen keer vraagt hij, waar de zeer hooge kosten moeten gevonden worden (Br. 96, 294).

De vervolging van iemand, die geene eigendommen had, waarop men de boete en de kosten verhalen kon, was altijd eene schadepost voor den baljuw. Het is dan ook te begrijpen, dat de baljuw, en vooral de schouten, er naar onze meening wel eens wat gemakkelijk toe overgingen te verklaren, dat de daders niet te vinden waren. Het was trouwens altijd moeilijk, doordat de Gooiers niet tegen elkander wilden of durfden getuigen (Br. 42, 64). Hooft spreekt in dit verband van „de corruptie van meest de gemeente van Goeylelandt” (Br. 42) en zegt (Br. 62), dat ten platten lande vele doodslagers ontkwamen.

De grenzen van de rechtsbevoegdheid der verschillende hogere colleges waren waarschijnlijk wel nauwkeurig omschreven, en Hooft wist altijd, op wien hij zich moest beroepen. Maar uit de bewaard gebleven brieven is het mij niet in alle opzichten duidelijk geworden.

Overtredingen en misdrijven in verband met de belastingen werden in hooger beroep behandeld door de Gecommitteerde Raden, zoowel in het crimineel als in het civiel (Br. 25, zie ook bl. 91).

In andere crimineele zaken zal hij zich wel steeds op het Hof van Holland beroepen hebben. Slechts enkele zaken zijn ons wat nader bekend geworden; de meeste worden eenvoudig genoemd, zonder dat wij zelfs weten, wat het misdrijf was.

In het begin van 1617 appelleerde Hooft aan het Hof van Holland van een vonnis van de Schepenen van Naarden. Men nam hem dat zeer kwalijk, bewerende dat het nog nooit was voorgekomen, dat van een crimineel vonnis geappelleerd was. De deurwaarder van het Hof bracht nu het mandement van appel. Toen Hooft dienvolgens den gevangene naar Den Haag wilde brengen, verklaarden Burgemeesters van Naarden, dat zij dat beletten zouden. Volgens hen kon de gevangene volstaan met een gemachtigde naar het Hof te zenden. Hooft stelde dus voor, dat hij door dienaars van den Procureur-Generaal gehaald zou worden (Br. 60).

Van dezen Albert Heinrixz. hooren wij verder niets meer. Maar in Br. 92 lezen wij, dat men Hooft het appel en het vervoeren van Eppe van Cleef zeer kwalijk genomen had, en in Br. 23 dat de deurwaarder en de dienaars van den Procureur-Generaal Eppe uit Naarden gehaald hadden. Waarschijnlijk zijn dus Albert Heinrixz. en Eppe van Cleef dezelfde persoon. Dan hebben wij zes brieven, waarin over die zaak ge-

sproken wordt (n° 60, 67, 21, 23, 24 en 92), zonder dat wij nog de bijzonderheden kennen. Alleen weten wij, dat de gevangene doodslag en diefstal gepleegd had, en dat Hooft f 60.70 onkosten gemaakt had, die hij hoopte terug te krijgen.

Eene zaak, waar wij iets meer van weten, is het verbranden van het Duinhuis op Rijsbergen. Dit was een wachthuis van de duinmeiers of jachtopzieners ongeveer halverwege tusschen Huizen en Blarikum, dat in het begin van 1619 door een troep gewapende boeren was bestormd en verbrand, nadat zij de beide duinmeiers, die er in waren, gedwongen hadden het huis te verlaten. Hierop hebben een aantal brieven betrekking, nl. n° 84, 85, 90—96, 31—33.

Aangezien het hier de warande of het jachtterrein der Grafelijkheid betrof, moest Hooft verslag doen aan de Rekenkamer en hare instructies afwachten. Maar het was eene crimineele zaak en moest ten slotte door het Hof van Holland berecht worden. Hooft meende zelfs, dat eene zoo ernstige zaak in eerste instantie reeds voor het Hof moest komen (Br. 93).

Het was uiterst moeilijk de schuldigen te vinden, ofschoon zij waarschijnlijk algemeen bekend waren. Maar de Gooiers trokken tegenover het gezag ééne lijn en verklapten elkander niet, terwijl de schouten en andere dienaars der justitie niet durfden getuigen en dus verklaarden, dat zij niets gezien of dat zij niemand herkend hadden (Br. 42, 55, 84). Deze houding is zeer begrijpelijk. In Br. 85 lezen wij, dat een duinmeier door boeren aangevallen en gekwetst was, en in Br. 55 en 93, dat een ander met den dood bedreigd was. Ook in Br. 592 wijst Hooft op het gevaar, dat de schouten liepen¹).

De duinmeiers, die tijdens den overval op het duinhuis waren, konden natuurlijk niet verklaren, dat zij niets gezien hadden en hun getuigenis was van het grootste gewicht. Maar als zij voor een notaris of eene rechtbank in het Gooi hunne verklaring aflegden, zouden de verdachten zeker gewaarschuwd worden en dan werd eene bestraffing onmogelijk (Br. 84). Daarom liet Hooft hen voor den notaris Bruijningh te Amsterdam hunne verklaring afleggen. (Zie Bijlage II).

Hooft wilde de door hen aangewezen personen arresteren, maar voorzag wel, dat het niet gemakkelijk zou gaan (Br. 85). Dat hij daarin gelijk had, zien wij in Br. 90, 91 en 94. Hoeveel kosten zulk eene arrestatie medebracht, lezen wij in Br. 95. Deze moest de baljuw grootendeels voorschieten.

Dat hij ook in deze zaak veel tegenwerking bij de plaatselijke gerechten vond, zien wij in Br. 90, 91 93. Dit ging zoover, dat Hooft begreep niet sterk genoeg te zijn om de gevangenen naar Den Haag te vervoeren, wat hij noodig achtte om hen tot bekentenis te brengen, nu de Schepenen van Naarden weigerden tot scherp examen over te gaan. Hij vroeg dus, dat zij van wege eene hoogere autoriteit gehaald zouden worden (Br. 91).

¹) Dat dit niet alleen in het Gooi zoo was, zien wij in Bijlage I.

Er kwam dan ook een deurwaarder met zes dienaars van den Procureur-Generaal. Maar ook tegenover dezen kwam men met zooveel redeneeringen en beroep op privilegiën — en nam men misschien eene zoo dreigende houding aan — dat zij onverrichter zake aftrokken (Br. 94). Zij zouden trouwens slechts één der gevangenen hebben kunnen medenemen. De andere had zich opgehangen, waarschijnlijk uit vrees voor de pijnbank; dat kwam althans vaker voor. Den 17 November 1619 zond Hooft nog een aantal getuigenissen aan den Advocaat-Fiscaal, maar verder hooren wij niets over deze zaak. Onder de vonnissen van het Hof van Holland vinden wij er geen, dat op deze zaak betrekking heeft. Waarschijnlijk is dus deze zaak, als zoovele andere, slepend gebleven en ten slotte in het vergeetboek geraakt.

Alleen tegen den zelfmoordenaar werd de zaak beëindigd. Het lijk werd onder de galg begraven en al zijne goederen werden verbeurd verklaard. Op een request van de weduwe om van confiscatie verschoond te blijven, adviseerde Hooft gunstig (Br. 92, 93, 95), zooals hij ook reeds eerder in een geval van zelfmoord tot zachtheid geneigd was (Br. 50). De kosten van al deze zaken declareerde hij aan de Rekenkamer (Br. 32, 33).

Terwijl Hooft de vonnissen der schepenenbanken dikwijls te zacht vond, vonden de veroordeelden ze menigmaal nog te streng, en gingen dan in hooger beroep. Den afloop vernemen wij gewoonlijk niet. Ik heb slechts één vonnis gevonden, toevallig in eene zaak, die in de bewaard gebleven brieven niet genoemd wordt.

Cornelis Jacobsz. Glaesmaker had in 1631, ofschoon hij met de pacht van het zout niets uitstaande had, cedels geschreven en laten schrijven, en die te Amsterdam verkocht, tot groot nadeel van de pachters. Hooft had hem voor de Schepenenbank te Weesp gedaagd en eerloosverklaring, verbanning en confiscatie van zijne goederen geëischt. Schepenen hadden hem veroordeeld tot *f* 100.— boete en de kosten. Daarvan ging hij in appel. Het Hof verklaarde 26 Maart 1638, dat de partijen door het vonnis niet bezwaard waren, en veroordeelde den impetrant in de kosten en in de boete van fol appel.

Dat de processen voor het Hof zoo lang duurden, dikwijls zelfs niet beëindigd werden, beteekende voor de schuldingen uitstel of soms zelfs vrijstelling van straf. Er waren er, die daar blijkbaar op rekenden.

Hooft heeft vrij wat last gehad van Cornelis Glaezekas uit Muiden¹). In Br. 558 zegt hij te verlangen „nae d'ujtkoomst der zaeke tegens Glaezekas”. Hij was dus in appel gegaan van een schepenvonnis tegen Glaezekas. Waarschijnlijk heeft het Hof hem in het ongelijk gesteld, want 28 Mei 1638 zond hij zijn procureur geld „in betaeling van sententie en rapportgeldt, tegens Cornelis Glaezekas” (Br. 127).

Daarvan is hij dan in beroep gegaan bij den Hoogen Raad, die al even

¹) Misschien is dit dezelfde als bovengenoemde Cornelis Glaesmaker uit Weesp.

langzaam werkte. Den 21en Juni 1645 dringt hij aan op een vonnis „in dat arme zaaxken teegens eenen drog, genaamt Glaazekas, 't welk, kunnende in eenen voormiddag afgedaan worden, nu omtrent 12 jaaren gehangen heeft”. Een vonnis heb ik echter niet gevonden.

Terwijl Hooft er zich over beklaagde, was Glaazekas er zeker zeer tevreden mede, en kreeg daardoor den smaak van appelleeren. Wegens ongeoorloofde compositie veroordeelden Schepenen van Muiden hem „inde boete van 35 guld. bij hem in voorss. compositie genoten”. Hoe zacht dit vonnis ook was, toch ging hij hiervan nog in beroep bij de Gecommitteerde Raden. Den afloop van dit beroep kennen wij weer niet.

Beklaagden voor het Hof van Holland zaten gevangen op de Voorpoort te 's-Gravenhage. De stedelijke regeeringen, die van Weesp en Naarden, evengoed als die van Amsterdam, verzetten zich altijd zooveel mogelijk tegen het daarheen overbrengen der beklagden. Slaagden zij daarin, dan kon van eene behandeling der zaak voor het Hof geene sprake zijn en de appelleerende baljuw had weer eens de nederlaag geleden.

Processen voor het Hof van Holland duurden gewoonlijk zeer lang, en zoolang er geen vonnis was gevallen, was de afschrikkende werking van eene vervolging niet groot. De rechtsorde was dus dikwijls meer gebaat met een zacht, maar spoedig vonnis van de schepenenbank dan met een misschien zwaarder, maar in de toekomst liggend en dus onzeker vonnis van het Hof.

Ten slotte, zoolang eene zaak niet beëindigd was, wist men niet, wie de kosten zou betalen, en de baljuw moest waarschijnlijk al dien tijd op terugbetaling van zijne uitschotten wachten.

Het is dan ook begrijpelijk, dat Hooft soms aarzelde en eerst het advies van hoogere autoriteiten vroeg (Br. 62, 66, 67, 87, 117, 26), om eenige zekerheid te hebben, dat hij in het gelijk gesteld zou worden. Daar kwam zeker ook wel bij, dat hij, wanneer de Rekenkamer hem gelastte te appelleeren, de kosten in rekening kon brengen.

Zeer onaangenaam was het voor den baljuw, wanneer hij in hooger beroep in het ongelijk werd gesteld. Ook dit kwam voor (Br. 117) en Hooft noemt dit als eene der redenen, waarom hij in eene andere zaak niet wil appelleeren. Vindt men het in Den Haag noodig, dan moet de Procureur-Generaal het maar doen.

Hooft wilde de rechtsorde met kracht handhaven en drong daarom meermalen op strenge bestraffing aan (b.v. Br. 26, 55, 62, 422) of althans op een fors optreden (Br. 42). De schepenenbanken oordeelden naar zijne meening gewoonlijk veel te zacht (Br. 49, 62, 66, 67), maar hij kon niet altijd in hooger beroep gaan. Eigenaardig is hierbij, dat hij nog zoo groote waarde hechtte aan de pijnbank als middel om de waarheid te ontdekken (Br. 26, 85, 86, 87, 91). Waarschijnlijk is dit een gevolg van zijne klassieke opleiding en de studie van het Romeinsche recht. De uit

de burgerij voortgekomen schepenenbanken wilden er daarentegen in den regel niet van hooren¹).

Wanneer er echter verzachtende omstandigheden waren, zooals in het geval van den valschen munter (Br. 117), dan was ook hij tot zachtheid geneigd. Zie ook Br. 27, 39, 45, 118, 281 en 746. Hij had medelijden met de vrouw en de kinderen van een veroordeelde, die onschuldig leden door het vonnis (Br. 96). Brandt vertelt daarvan „dat hy zelfs van de verbeurgemaakte goederen nooit iet wilde trekken, maar liet zyn deel aan de weduwen, of erfgenaamen der misdaadigen, volgen”. Uit de brieven vernemen wij dit niet, en Brandt zal het dus van Arnout Hooft gehoord hebben.

Deze neiging tot zachtheid zien wij vooral in de vele (21) adviezen² aan den Stadhouder en de Rekenkamer op requesten van remissie, rappel van ban, landwinning en gratie, meest van doodslagers, maar ook van enkele anderen.

Terwijl de schepenenbanken meermalen meenden, dat Hooft te streng was, en dan een zachter, soms een heel veel zachter vonnis wezen dan de eisch was, waren er ook, die meenden, dat hij te slap was in het handhaven van het recht. Diē ontevredenen wendden zich dan tot de Gecommitteerde Raden of het Hof van Holland (Br. 62). Daarop kreeg Hooft dan eene aanschrijving, hetzij om eene bepaalde zaak ernstig te vervolgen (zie Br. 138, 135a*) of om in het algemeen strenger toe te zien. Natuurlijk antwoordde hij dan daarop met eene verklaring, dat het hem aan ijver niet ontbrak (Br. 138, 139). Daarbij wees hij dan ook op de groote moeilijkheden en de eigenaardige bezwaren, die er soms bij eene vervolging waren. Het in Br. 138 bedoelde feit b.v. had blijkbaar plaats gehad te Weesp, terwijl de beschuldigde te Muiden woonde. Zou Hooft hem nu arresteren, dan kwam de zaak voor de Schepenen van Muiden, waar men eene vrijspraak of althans een zeer zacht vonnis kon verwachten. Daarom gaf Hooft er de voorkeur aan hem te dagvaarden voor Schepenen van Weesp, die de zaak waarschijnlijk ernstiger zouden opnemen.

Vooraf werd er dikwijls — waarschijnlijk niet ten onrechte — geklaagd over zijn gebrek aan ijver tegenover de Roomschen en Arminianen. Zie hierover bij *Hooft en de dissenters*. Eene verklaring van zijne slaphed geeft Hooft in Br. 838, — nl. dat in verscheidene gevallen, waarin hij eene vervolging had ingesteld, de schepenenbanken zijn eisch hadden afgewezen, omdat zij de getuigenissen van de schouten en hunne helpers

¹) Ik heb den indruk, dat de Germaansche volken minder gebruik maakten van de pijnbank en van allerlei uitgezocht wreede vormen van doodstraf dan de Romaansche. Maar ik heb niet genoeg gegevens om een oordeel uit te spreken.

Burgemeester Hooft vertelt ook, dat Schepenen er altijd erg tegen opzagen een doodvonnis te vellen (*Memoriën en Adviezen*, II, 81).

²) Br. 9, 27, 39, 48, 83, 96, 11, 116, 118, 127, 130, 220, 301, 329, 347, 454, 651, 662, 663, 746, 783.

niet wilden aannemen — en de afloop van de daarin besproken zaak stelde hem volkomen in het gelijk. Zie ook Br. 490.

De handhaving der plakaten op het stuk van den godsdienst betrof echter niet alleen de verboden samenkomsten. In Februari 1616 ontving Hooft van de Staten of van de Gecommitteerde Raden eenige resolutiën met een begeleidend schrijven van 22 December 1615, waarin hij ernstig vermaand werd die resolutiën te handhaven (Br. 23*; zie Bijlage III). In October van dat jaar deed zich een geval voor, waarin hij volgens die aanschrijving moest handelen. Hij verlangde dus, dat de nieuwe predikant te Huizen niet alleen door den kerkeraad zou beroepen worden, maar dat daaraan gecommitteerden van de regeering zouden medewerken. Daartegen kwam verzet en twee Amsterdamsche predikanten kwamen Hooft uit naam der synode verzoeken alles bij het oude te laten. Hooft vroeg nu naderen last van de Gecommitteerde Raden. Het antwoord was zoo slap mogelijk. Van een gestreng handhaven der verordeningen was geene sprake meer. In de hoofdzaak, nl. wat den te beroepen persoon betreft, moest hij toegeven en verder zooveel mogelijk zien te redden van den schijn, alsof de verordening gehandhaafd was (Br. 53).

Er waren ook nog andere kerkelijke zaken. De kosten van den eeredienst en van de armenzorg waren voor arme gemeenten meermalen te zwaar en deze kregen dan subsidie van de Staten van Holland. In Br. 151 zegt Hooft, dat Naarden vele subsidiën genoot, en uit Br. 27 blijkt, dat de armenzorg te Muiden grootendeels door de Staten bekostigd werd.

De regeering van Weesp verzocht in 1616 aan de Gecommitteerde Raden, dat er naast den predikant een ziekentrooster zou worden aangesteld (Br. 56), en in 1618 verzochten de Laarders van de Staten een subsidie voor het herstellen van de kerk (Br. 76). In beide gevallen ondersteunde Hooft het verzoek.

De directe belastingen, als de 30e en 40e penning, werden geïnd door gaarders. In het Gooi waren de secretarissen der steden daarvoor aangewezen. Hooft had daar alleen mede te maken, als de ordonnantiën overtreden werden. Of nu de Gecommitteerde Raden geheime controleurs hadden, of dat er waren, die zich geroepen achtten hen te waarschuwen, blijkt niet. Maar uit Br. 38 zien wij, dat Hooft eene aanschrijving ontvangen had om de overtreders op te sporen.

Het innen der aan de Grafelijkheid toekomende tienden behoorde echter tot de werkzaamheid van Hooft (Br. 394, 398).

De accijnzen werden in het openbaar verpacht. Daarvoor kwamen op gezette tijden twee gedeputeerden van de Gecommitteerde Raden uit Den Haag over. Niet altijd hadden dezen het gemakkelijk. Wel liepen zoo hooge heeren geen persoonlijk gevaar, maar zij konden toch soms eene zeer onaangename bejegening ondervinden. Zoo verging het in 1612 den heeren Van der Dussen en Deiman. De pachters waren gewoon

met de belastingplichtigen te componeeren, d.w.z. zij stelden zich met minder accijns tevreden dan volgens de verordeningen geëischt moest worden. Dit was natuurlijk ten koste van de landskas; de pachters toch hielden daarmede rekening bij het bepalen van de pachtsom. Daarom vaardigden de Staten herhaaldelijk plakkaten uit, waarin alle compositie ten strengste verboden werd. Maar het kwaad was onuitroeibaar, doordien men het zo goed als nooit kon bewijzen. Degenen immers, die zouden moeten getuigen, waren medeschuldigen en zwegens dus. En zelfs wanneer men een enkele maal al eens voldoende aanwijzingen had, dan volgde nog soms voor de plaatselijke rechtbank eene vrijspraak (Br. 25). Toen nu in 1612 de voorwaarden der verpachting werden voorgelezen en daarbij alle compositie ten strengste verboden werd, ontstak een der pachters in woede en voer heftig tegen de gedeputeerden uit. Dezen vertegenwoordigden de hooge landsregeering en het was dus een ergerlijk feit. Gecommitteerde Raden gelastten dan ook Hooft den schuldige gevangen te nemen, wat hij deed volgens zijn brief van 9 April 1612 (Br. 11). Maar nog denzelfden dag lieten Burgemeesters van Naarden hem verzoeken, dat hij aan Gecommitteerde Raden zou voorstellen, dat de zaak binnen die stad zou worden berecht volgens de privileges. Tegelijk zonden zij een verzoekschrift van dezelfde strekking aan Gecommitteerde Raden. Dit werd aan Hooft gezonden met opdracht te onderzoeken, in hoeverre de Naarders zich terecht op die privileges beriepen. Dit onderzoek viel gunstig voor Naarden uit (Br. 14). Gecommitteerde Raden gelastten nu Hooft den gevangene te ontslaan onder borgtocht van *f* 1000.—, met de belofte, dat hij te allen tijde in persoon zou verschijnen, hetzij voor Gecommitteerde Raden, hetzij voor het gerecht van Naarden. (Het was dus nog niet beslist, waar de zaak zou worden berecht.) Nadat hij dus den 19en April den gevangene ontslagen had, vroeg Hooft den 30en nadere instructie (Br. 16). Omdat hij geen antwoord kreeg, herhaalde hij dat verzoek op 27 Mei (Br. 18). Tegelijk deelde hij mede, dat de schuldige wel geneigd scheen de zaak bij compositie af te doen¹⁾. Als men dit goedkeurde, wilde Hooft ook daaromtrent wel nadere orders. Den 8en Juni kreeg hij last de zaak nog twee of drie maanden op te houden en na te gaan, hoe de schuldige zich in dien tijd zou gedragen. Den 9en October rapporteerde Hooft, dat de man zich in dien tijd goed gedragen had, en verzocht opnieuw instructie. Hierop antwoordden Gecommitteerde Raden 20 October, dat Hooft de zaak maar moest afmaken, hetzij bij compositie of op andere wijze, zooals hem het oorbaarst docht (Br. 23). Toen Hooft den pachter nu voor de compositie *f* 1000.— vroeg, wilde deze dat niet betalen, maar zond een verzoekschrift aan Gecommitteerde Raden om een zachter vonnis. Den inhoud daarvan leeren wij kennen uit Br. 26, waarin Hooft hierop zijn advies geeft, en waarin wij tevens

¹⁾ D.w.z. eene zekere som gelds te betalen, waarna dan de zaak niet verder vervolgd werd.

allerlei bijzonderheden over den schuldige en zijn misdrijf vinden. Den afloop hooren wij weer niet, maar het is wel waarschijnlijk, dat Gecommitteerde Raden dezen keer het advies van Hooft gevolgd hebben en dat Hendrik Claesz. de *f* 1000.— zal hebben betaald.

Een der middelen om belastingovertredingen te voorkomen was, dat men alle daarbij betrokkenen een eed liet doen van zich aan de voorschriften te zullen houden. Maar toen Hooft in 1621 in alle dorpen had laten bekend maken, dat hij drie dagen zitting zou houden om den molenaars dien eed af te nemen, verscheen er niemand. Hij vreesde nu, dat de aanschrijving van Gecommitteerde Raden „illusoir” zou blijven (Br. 109). Hij had dus geene macht om de molenaars te dwingen, en dezen begrepen dat blijkbaar ook. Hij wist nu dan ook niet anders te doen, dan de pachters en de schouten ernstig te vermanen, dat zij scherp zouden toezien. Men ziet hieruit alweer, hoe weinig macht de centrale regeering had, en ook hoe moeilijk de positie van den baljuw was. Het kwam er eigenlijk op neer, dat niemand macht had om de wetten te handhaven, en dat nu iedereen aan zijne ondergeschikten strengen last daartoe gaf.

Iets beter ging het tien jaar later. Bij de verpachting van den accijns op het bier hadden de Commissarissen van Gecommitteerde Raden zelf den aanwezigen regenten den eed afgenomen en aan Hooft een formulier achtergelaten, volgens hetwelk hij den afwezigen regenten den eed zou afnemen. De regenten van Muiden, evenals de schouten en wethouders in de dorpen schijnen niet veel bezwaar gemaakt te hebben (Br. 353). Ook die van Weesperkarspel en Bijdelmeer deden den eed (Br. 355). Maar de magistraten van Weesp en alle brouwers enz. maakten zooveel bezwaren, dat Hooft zich niet sterk genoeg gevoelde om hen er toe te brengen, en dus verzocht, dat Gecommitteerde Raden de noodige maatregelen zouden nemen (Br. 354). Dezen zonden weer een commissaris met een bijzonderen lastbrief aan Hooft om de ordonnantie streng te handhaven. Daarop machtigde hij 19 October opnieuw de schouten van Muiden, Naarden en Weesp om alle brouwers enz. onder den eed te brengen en in geval van weigering naar de Gecommitteerde Raden te verwijzen, en voor elken dag uitstel te beboeten. De schout van Weesp moest bovendien tegen de weigerachtige magistraten optreden (Br. 356). Vijf dagen later kon Hooft den Commissaris de acten van beëdiging van alle brouwers enz. overhandigen (Br. 357). Dezen keer was dus het centrale gezag gehandhaafd.

Ook nu was het verbod van compositie de groote zwaarigheid geweest. Niet alleen de pachters enz., maar ook de magistraten hadden zich dezen keer tegen dat verbod verzet. Men meende, dat dit door de nabijheid van het Sticht niet kon gehandhaafd worden. Blijkbaar vreesde men dan een uitgebreiden smokkelhandel in Stichtsch bier, tot groot nadeel van de brouwers en pachters in de drie steden, en dan ten slotte ook van de

landskas. Hooft erkende deze bezwaren en was hun voorspraak bij den Commissaris. Hij schreef daarom aan de Burgemeesters van Weesp, dat als eerst maar de eed gedaan was — en daarmede dus gehoorzaamd aan de ordonnantie van de Staten — waarschijnlijk wel eene verzachting van de bepalingen te verkrijgen was (Br. 357).

Er is nog een anonieme brief, waarin Hooft wordt aangespoord streng tegen compositie op te treden, met bedreiging, dat men zich anders tot den Fiscaal zal wenden (Br. 30*). Deze is belangrijk om de bijzonderheden, die daarin over de compositie worden medegedeeld. Daarom laat ik hem in Bijlage IV volgen. Hij is echter ongedateerd en er is ook geene enkele aanwijzing omtrent den tijd.

Er is slechts één rapport over eene bekeuring — van den Schout van Naarden — dat ik daarom ook in Bijlage V geef (n° 128*). Hoe hoog de boeten waren, zien wij in Br. 26. Op het sluiken van een half vat bier stond reeds *f* 200.—.

Teekenend voor de houding der Gooiers tegenover de belastingen is Br. 42 van 9 November 1614, al vinden wij daarin geen verhaal van de feiten, maar alleen aanduidingen. In de eerste plaats zien wij dan, dat sommige Gooiers hun koren in het Sticht, b.v. te Eemnes, lieten malen, zeker wel om de belasting te ontgaan. Toen nu de pachters met hunne helpers de overtreders wilden betrappen, werden zij deerlijk mishandeld. De schuldigen waren niet te vinden, doordat de molenaar te Eemnes natuurlijk zijne klanten niet wilde verraden en het gerecht aldaar hem daartoe niet wilde dwingen.

Te Huizen waren de pachter van het zout en zijn gaarder lastig gevallen, en te Laren schijnt nog erger gebeurd te zijn. De Gooiers waren trouwens tot alles in staat: in Br. 55 lezen wij zelfs van een pachter, die onder den grond gestopt is.

Alle pogingen van Hooft om de namen der geweldplegers te weten te komen waren vergeefs, ofschoon zij blijkbaar wel bekend waren. Ook van het gerecht van Naarden verwachtte hij geene medewerking. Toen hij nu ten slotte toch eenige namen gehoord had, stelde hij voor, dat Gecommitteerde Raden hem zouden gelasten eenige verdachten gevangen te nemen en naar Den Haag te brengen (Br. 42). Het lijkt mij niet waarschijnlijk, dat Gecommitteerde Raden hem dien last zullen gegeven hebben: de aanwijzingen waren immers niet sterk genoeg om tot pijniging over te gaan, en dat was toch de bedoeling van het overbrengen naar Den Haag.

De Baljuw was het hoofd van de justitie en van de politie. Hij had te waken voor de handhaving van alle wetten en verordeningen en het bewaren van de veiligheid. Daarvoor had hij onder zich de schouten, die soms weer hunne helpers hadden.

Het opsporen van overtredingen, het eerste onderzoek en de arrestatie

van op heeter daad betrapten en verdachten was voornamelijk aan de schouten en hunne helpers opgedragen. Belastingovertredingen werden ook door de pachters en hunne helpers opgespoord. Voor het opsporen en verhinderen van jachtovertredingen waren er bovendien nog de duinmeiers, die gedeeltelijk door den Baljuw werden aangesteld, gedeeltelijk door de pachters van de jacht, en die weer duinwachters onder zich hadden.

In moeilijke gevallen echter, vooral waar het gezag der schouten te kort schoot en dezen gevaar liepen, trad Hooft ook zelf op.

Toen de klachten over het ongerechtigd turf steken niet ophielden, ondanks de strengste aanschrijvingen van Hooft aan de schouten en de buurlieden van de dorpen, trok hij er zelf op uit om de schuldigen te betrappen (Br. 15, 64). Maar hij kon het evenmin beletten als de schouten, doordien alle Gooiers steeds samenspannen tegen de justitie en de schuldigen in dit geval zelfs door de besturen der dorpen geholpen werden.

Na de ernstige aanschrijving van het Hof van Holland van 24 Juni 1644 om „alle paepse kercken ende andere meer” te sluiten, is hij zelf het geheele district doorgegaan. Zie bij *Hooft en de Dissenters*.

Bij die arrestaties toonde Hooft wel, dat het hem aan persoonlijken moed niet ontbrak. Een der geappointeerden maakte op zekeren avond in 1636, gewapend met pistool en vuurroer, groot kabaal en dreigde zelfs den Schout te doorschieten. Hooft, het lawaai hoorende, kwam er op af en arresteerde den woesteling.

Arrestaties werden bij voorkeur des nachts gedaan (Br. 11, 12, 51 enz.), 1° omdat men den gezochte dan thuis vond, 2° om te voorkomen, dat vrienden en bureu te hoop zouden loopen om de arrestatie te verhinderen (Br. 281). Dat dit laatste geene ijdele vrees was, zien wij in Br. 26. Hooft had iemand uit Naarden gehaald. Was dit niet zoo snel en stil gedaan, dan zou hij, zooals Burgemeesteren hem daarna vertelden, groot gevaar gelooopen hebben.

Nog gevaarlijker was de arrestatie van twee personen te Huizen, waar het geheele dorp te hoop liep om de gevangenen te bevrijden (Br. 90, 91, 94). Had Hooft dit niet van te voren begrepen (Br. 85) en zich van extra hulp, o.a. van den Landdrost van Haarlem voorzien, dan zou hij allicht zijne gevangenen niet gehouden hebben. Ook in een ander geval verwachtte hij krachtdadig verzet (Br. 592).

De kosten van de arrestatie moesten door den gevangene betaald worden. Hoog waren die naar onze opvatting niet. Bij den bovengenoemden arrestant uit Naarden was het voor drie schouten met drie dienaars en twee wagenvrachten van Muiden naar Naarden slechts *f* 14.—. Maar de gezamenlijke proceskosten konden nog al oploopen. In 1618 had Hooft in de zaak van Ep van Cleef reeds *f* 60.70 uitgeschoten (Br. 92) en de kosten in de zaak van den overval op het Duinhuis kwamen ver over

de f 300.— (Br. 96), nog voordat h.t. eigenlijke proces begonnen was.

Naarden en Weesp hadden eene gevangenis. Of Muiden er ook eene had, is mij niet gebleken. In die te Naarden was behalve één kelder geen vertrek, of de gevangene kon spreken met hen, die buiten stonden (Br. 93). Die te Weesp was zoo, dat men wel ontsnappen kon (Br. 60).

Op de dorpen in het Gooi zullen wel geene gevangenissen geweest zijn. In civiele zaken toch zal wel geene preventieve hechtenis zijn toegepast, en crimineele zaken kwamen voor de schepenenbank te Naarden, waar dus ook de gevangenen bewaard werden.

De gevangenen van Weesperkarspel — en dus zeker ook wel die van de Bijlmer — werden te Weesp bewaard (Br. 838) waarmede het één schout had.

Verdachten, die in Den Haag voor het Hof van Holland moesten terechtstaan, en degenen, die op last van een hooger college waren gevangen genomen, werden op het Slot te Muiden vastgezet (Br. 11, 12). Waarschijnlijk werden daar ook de gevangenen van de schepenenbank te Muiden vastgezet. In Mei 1630 had Hooft zelfs 10 of 11 gevangenen te huisvesten.

Bovendien werd het Muiderslot, evenals andere kasteelen in Holland, gebruikt als gevangenis van aanzienlijke personen. Dit was zeker wel een van de minst aangename ambtsplichten van Hooft. Hoe dikwijls hij dien te vervullen gehad heeft, weet ik niet. In de bewaarde brieven wordt er slechts tweemaal melding van gemaakt (Br. 6, 15*). Geen van beide keeren weten wij, wie de gevangene was.

Gevangenen, die naar Den Haag vervoerd moesten worden, werden soms gehaald (Br. 15*, 60, 91, 92, 96). Anders bracht Hooft ze zelf (Br. 42, Briefwisseling Huygens I, 148), of liet ze door een schout of onderschout brengen (Br. 281).

Hooft was ook Dijkgraaf van den dijk beoosten Muiden. De schout van Muiden was substituut-dijkgraaf en had volgens het plakkaat van 20 December 1567 met schepenen van Muiden den dijkschouw. In de 18e eeuw kwamen daar twee schepenen van Weesperkarspel bij.

In 1639 hadden deze Schepenen eene regeling gemaakt, welke stukken dijk door ieder der ingelanden moesten worden in orde gemaakt¹⁾. Een dezer ingelanden, A. Oetgens van Waveren, maakte daartegen bezwaar en meende, dat zij niet het recht hadden hem dat te gelasten (Br. 733). Toen nu Schepenen het werk — natuurlijk te zijnen koste — wilden aanbesteden, wendde hij zich tot Hooft als Dijkgraaf, opdat deze het zou verbieden. Hooft meende echter, dat Schout en Schepenen in hun recht waren, en raadde hem aan het werk aan te vangen, voordat de aanbesteding gehouden werd. In dat geval zou hij Schepenen wel bewegen daar niet mede voort te gaan (Br. 734). Oetgens was daar echter niet toe geneigd en bracht de zaak voor het Hof (Br. 738). Den afloop kennen wij weer niet.

¹⁾ Dit heeft Hooft m.i. bedoeld met de „ujtgifte van Schepenen” in Br. 734.

In 1631 vroegen Gecommitteerde Raden zijn advies op een ingekomen verzoekschrift van landeigenaars, wier land was afgegraven ten behoeve van den dijk. Bij zijn advies legde hij een certificaat van de Heemraden over (Br. 365).

Drie jaar later gaf hij advies op een verzoekschrift van landeigenaars om ontheven te worden van de verplichting om een gedeelte van den dijk te onderhouden (Br. 461).

Wij vinden in de brieven nog enkele dijkzaken genoemd. Deze behandelde Hooft echter niet als Dijkgraaf, maar als Baljuw van het Gooi.

In 1633 wilden Naarden en de dorpen van het Gooi behalve Hilversum de maatlanden¹⁾ ten Oosten van Huizen met eene kade tegen de zee beschermen. Zij vroegen nu de Rekenkamer vergunning om tot die bekading over te gaan en een bestuur te verkiezen, dat de kosten zoowel van de eerste bekading als later van het onderhoud over de eigenaars zou omslaan, en het recht zou hebben onwilligen te dwingen. Dit verzoekschrift werd aan Hooft gezonden om advies. Hij was er sterk voor en slaagde er in overeenstemming tusschen Hilversum en de anderen tot stand te brengen (Br. 411, 413).

De bedijkers van de Naardermeer ondervonden bij dit werk groote moeilijkheden en verzochten daarom van de Staten verlichting van lasten. Hierop werd weder het advies van Hooft gevraagd. Dit was gunstig. Hij oordeelde, dat die droogmaking van groot algemeen belang was, maar vreesde dat zij niet zou gelukken (Br. 185). De uitkomst heeft hem gelijk gegeven.

De woeste gronden behoorden aan de Grafelijkheid. Wel werd aan de omwonenden uitdrukkelijk of stilzwijgend toegestaan hun vee daarop te houden, en voor eigen behoefte — met uitdrukkelijk verbod van verkoopen — vandaar turf en hout te halen, maar het jachtrecht behield de Grafelijkheid voor zich en inbreuken daarop werden zwaar gestraft.

Welk een ruim gebruik de Gooiers van die vrijheden maakten, blijkt uit de geschiedenis van het Gooier bosch. Dit was 200 of 300 morgen groot. Hieruit mocht ieder op zijne beurt het hout halen, dat hij noodig had. Maar niemand dacht aan bijplanten, zoodat reeds voor het begin der 17e eeuw het geheele bosch verdwenen was en er niets dan kale heide overbleef. Dat het geen kreupelhout was geweest, maar zwaar geboomte, blijkt daaruit, dat de laatste boomen gebruikt zijn voor het herstellen der kerk te Naarden.

¹⁾ Er waren in het Gooi twee stukken, die Maatlanden heetten. Het eerste was een smalle buitendijksche polder tusschen Naarden en Muiderberg; hiervan heb ik verder niets gevonden. Het tweede lag ten Oosten van Huizen. Dit was het eigendom van het geheele Gooi. Het was echter geen gemeenschappelijk eigendom, maar Naarden en elk der dorpen was eigenaar van een gedeelte en had daar, zooals uit Hoofds brieven blijkt, ook de jurisdictie. Alleen Huizen grensde aan deze Maatlanden; het gebied van de anderen waren dus enclaves. Dat van Hilversum was het oostelijkste en het hoogste.

In 1619 vroeg de Prins van Portugal van de Staten vergunning om dit terrein te ontginnen. De Rekenkamer vroeg het advies van Hooft. Deze onderzocht nauwkeurig, welke werkelijke of vermeende rechten Naarden en de dorpen van Gooiland konden doen gelden. Er bleek een algemeen verzet te zijn tegen het plan van de Staten. Hooft raadde dit dan ook sterk af. Wel behoorde die grond zonder eenigen twijfel aan de Grafelijkheid en de Staten hadden het volste recht om daarover te beschikken, maar hij wees op de eindeloze en haast onoverkomelijke moeilijkheden, die er het gevolg van zouden zijn „gelijk d'ervarenheit aanwijst dat ordinarie vallen in saecken die doorgedreven werden tegens wil en danck van een gansche gemeente” (Br. 89). Zijn advies is zeker wel gevolgd, want in de 18e eeuw was het nog „een dorre hooge Heide”.

Het toezicht op de wildernissen van Holland was opgedragen aan den Opperhoutvester, bijgestaan door een Luitenant-Houtvester en Meesterknepen, die ook recht spraken bij jachtovertredingen. De Stadhouder was Opperhoutvester, maar liet alles aan zijn Luitenant over. In Hoofts tijd was dit Johan van Duivenvoorde en na 1625 Jan van Wassenaar.

Het Gooi was blijkbaar niet in de houtvesterij van Holland begrepen, want Hooft was aldaar houtvester. Wel vind ik hem slechts éénmaal zoo genoemd (zie Bijlage II), maar toch staat het wel vast. Een negatief bewijs is, dat wij geen enkelen brief of rapport van hem aan den Houtvester van Holland hebben, en dat hij over de keuren op de jacht niet aan dezen, maar aan de Rekenkamer schrijft. Er is echter ook een positief bewijs. In 1614 werden hem twee duinmeiers (d.i. jachtopzieners) gestuurd om te beëedigen „op datse gelooff mogen hebben int gene haer bejegt ende willen comen seggen”. Deze duinmeiers waren waarschijnlijk aangesteld door de pachters van de warande. Die beëdiging was noodig, omdat volgens de ordonnantie van Maart 1586 de duinmeiers geen geloof zouden hebben, tenzij zij door den Houtvester beëdigd waren. In den begeleidenden brief wordt er ook over gesproken, dat hij een Luitenant-Houtvester wil aanstellen en wordt hem daarvoor iemand aanbevolen (Br. 21*). Hij heeft dezen aangesteld, maar noemt hem later steeds substituut van de warande, niet substituut-houtvester. Waarschijnlijk heeft dus Hooft aan den titel houtvester niet veel waarde gehecht.

Uit de Memorie voor de Buirmeesteren der Dorpen in Goeylandt (bij Br. 81) en enkele brieven (51, 81, 85) vernemen wij belangrijke bijzonderheden. Het schijnt dat van ouds alleen de Baljuw, als vertegenwoordiger van den Graaf, het jachtrecht had en ook door anderen liet jagen¹⁾. Daardoor behoorde tot de emolumenten van Hooft, dat hij geregeld van wild, bepaaldelijk van konijnen, voorzien werd (Br. 21*). Hij spreekt dan ook van „vervullinge van lijftoght in onsen quartiere” (Br. 51).

¹⁾ Hooft jaagde zeker niet. Wij zouden anders allicht eens hooren, dat hij vrienden op eene jachtpartij noodigde. Waarschijnlijk had hij zijn recht overgedaan aan de pachters der warande.

Maar er werd weinig toezicht op gehouden, en hoewel in den grafelijken tijd op het stroopen van konijnen zelfs de doodstraf stond, stoorden de Gooiers zich daar weinig aan. Toen de bevolking talrijker werd en zij niet alleen voor eigen gebruik het wild vingen, maar er eene broodwinning van maakten door de hazen en patrijzen te Amsterdam te verkoopen, kreeg het stroopen zulk een omvang, dat er gevaar ontstond voor het uitroeien van het wild. Daarom maakte Hooft in 1613 met de Regeerders van Naarden eene keur op de jacht. De dorpen ontzegden hun het recht daartoe en brachten de zaak voor het Hof van Holland en vervolgens voor den Hoogen Raad.

Inmiddels maakte de Vroedschap van Naarden in 1614 twee keuren, zonder er den Baljuw in te kennen, en ging zelfs zoover van den oudsten Burgemeester den titel van Houtvester te geven (Br. 81). De geldigheid hiervan werd nu natuurlijk niet alleen door de dorpen, maar ook door Hooft ontkend.

Terwijl de zaak voor den Hoogen Raad nog hangende was, deden de dorpen in December 1618 het voorstel, dat voortaan alle keuren betreffende de jacht zouden opgemaakt worden met drie stemmen, nl. van den Baljuw, van Naarden en van de dorpen. Hooft keurde dit goed en maande de dorpen aan bij dit voorstel te blijven, terwijl hij tegelijk zocht te bewerken, dat het vonnis van den Hoogen Raad van denzelfden inhoud zou zijn.

Den afloop van dezen strijd vernemen wij niet. Misschien heeft Naarden ten slotte het voorstel van de dorpen aangenomen en heeft de Hooge Raad, nu er eene schikking getroffen was, geen vonnis gewezen.

Tot eene uitvoering van die overeenkomst is het dan echter niet gekomen. Blijkbaar heeft men in Den Haag geoordeeld, dat hierdoor inbreuk gemaakt werd op de rechten der Grafelijkheid, en is daarom bepaald, dat het recht tot het maken van keuren op de jacht alleen den Baljuw toekwam. Dit kan bepaald zijn bij vonnis van den Hoogen Raad, of bij besluit van Gecommitteerde Raden of van de Rekenkamer. Wij zien dan ook, dat Hooft 30 Augustus 1619 op eigen gezag, zonder iemands medewerking eene „Keure op jaght en gansen” uitvaardigde (zie Bijlage VI).

Nog meermalen, in 1708, 1719 en 1788, heeft Naarden getracht de judicatuur van het jachtrecht aan zich te trekken. De President-burgemeester zou dan Houtvester zijn en de Schepenen Meesterknepen. De laatste maal werd de stad zelfs gesteund door Laren, Hilversum, Huizen en Blarikum. Maar steeds hebben de Staten een daartoe strekkend verzoek afgewezen (Groot Placcaatboek, IX, 758).

Natuurlijk golden in het Gooi ook de plakaten, die de Staten voor geheel Holland uitvaardigden. In 1616 kregen de gecommitteerden van de Rekenkamer klachten te hooren, dat zoogoed als alle bepalingen geregeld werden overtreden, en daarop schijnt Hooft van de Rekenkamer eene aanschrijving ontvangen te hebben om scherper toe te zien. Wie

de klagers waren, blijkt niet. Waarschijnlijk waren het de pachters van de warande, d.i. van het jachtveld. Hooft antwoordde, dat het niet aan hem lag. Juist op aandringen van de pachters — de „geïnteresseerde” noemt hij ze hier — had hij een afzonderlijken substituut over de warande aangesteld. Op verschillende plaatsen had hij huiszoeking gedaan, maar geene fretten of jachtgereedschap gevonden. Het was ook zeer moeilijk de daders te betrappen, want ofschoon hij dien substituut had aangesteld en de pachters daarnaast nog een eigen duinmeier, had hij al in bijna een jaar van geene bekeuring gehoord (Br. 51). Toch werd er zeker heel wat gestroopt, maar wanneer iemand bij nacht in het duin gezien werd, kon men hem alleen daarom nog niet vervolgen, wanneer men niet ook constateerde, dat hij konijnen of jachttuig bij zich had. Werd er al eens iemand betrapt, dan werd hij bovendien nog soms door Schepenen van Naarden vrijgesproken (Br. 15, aant. bij Br. 51). De bekeuringen waren ook niet zonder gevaar. Een der duinmeiers werd zelfs met den dood bedreigd, indien hij het vangen van konijnen wilde verhinderen (Br. 55). Een andermaal waren twee duinmeiers mishandeld, maar Hooft achtte het niet mogelijk voldoende getuigenissen te krijgen om tot eene veroordeeling van de daders te komen (Br. 85, 94).

Soms ook was de overtreding voldoende bewezen en kon toch geene veroordeeling volgen, omdat de overtreder door een aanzienlijk persoon gesteund werd. Een jager van Jonkheer van Zuilen had in 1614 met een hond op patrijzen gejaagd, wat streng verboden was. De zaak kwam voor Schepenen van Naarden, doch nu kwamen Van Zuilen en zijn oom Johan van Schagen voor den jager op. De Heer van Schagen was lid van Gecommitteerde Raden en nu kreeg Hooft van dit college eene aanschrijving om te zorgen, dat de zaak te Naarden niet verder vervolgd werd. Hij deed dit, maar verzocht Gecommitteerde Raden, ook uit naam van Schepenen, dat het hun in het vervolg geoorloofd zou zijn de keur te handhaven. Zou toch deze jager met zijn bedrijf doorgaan, dan zou het onmogelijk zijn anderen van overtredingen te weerhouden (Br. 32). Tegelijk schreef Hooft aan Jonkheer van Zuilen en den Heer van Schagen met het verzoek, dat zij den jager geene verdere overtredingen zouden toestaan (Br. 33, 34).

De wildernis was eigendom van de Grafelijkheid en zonder bijzondere vergunning was daar niet alleen de jacht verboden, maar mocht men er ook geen vee weiden of er plaggen en heide vandaan halen¹⁾. Blijkbaar was daar echter nooit scherp op toegezien, en de Gooiers deden alsof zij daar het volste recht op hadden. Maar Hooft vatte zijn ambt ernstig op en stelde — hetzij uit zichzelf of op last van de Rekenkamer — eene

¹⁾ Dit gold niet voor de gemeene weiden. Ofschoon ook deze eigendom van de Grafelijkheid waren, hadden de inwoners van Naarden en de dorpen al van ouds het recht daar hun vee te weiden. Zelfs hadden zij het recht keuren te maken op het gebruik daarvan.

vervolging in tegen hen, die ongerechtigd de warande gebruikten. De dorpen maakten er nu eene rechtszaak van. Het einde was, dat aan Hooft een mandement van den Hoogen Raad van 10 December 1614 beteekend werd, waarbij de dorpen in hun gebruiksrecht gehandhaafd werden en hem gelast werd alle vervolging te staken. Hij deed dit voorloopig en verzocht den 18en¹⁾ de Rekenkamer om nadere orders (Br. 43). Wat daarop geantwoord is, weten wij niet. Waarschijnlijk zal ook de Rekenkamer zich bij de beslissing van den Hoogen Raad hebben neergelegd.

Zonder dat hij een militairen rang bezat, had Hooft toch vrij wat met krijgsszaken te doen.

Een geregeld, waarschijnlijk tweemaal in het jaar, terugkeerende werkzaamheid was, dat hij op last van den Raad van State de garnizoenen monsterde. Over de eigenaardige moeilijkheden, die hij daarbij soms had, lezen wij in Br. 152. Het is trouwens ook van elders genoeg bekend, hoe het meermalen bij die monsteringen toeging. In Br. 299, 64 en 68 zien wij, dat de monstering in zijn naam door den schout gehouden werd. Daaruit blijkt duidelijk, dat de monstercommissarissen geene militairen behoeften te zijn.

Ook de belangen dier garnizoenen en van de steden, waar zij lagen, had Hooft te behartigen. In November 1629 drong hij bij den Raad van State aan op betaling van de achterstallige soldij der garnizoenen van Weesp en Muiden, omdat anders de discipline, die toch al slap was, geheel verloren zou gaan (Br. 217). In denzelfden tijd verzocht hij den Stadhouder, dat Muiden in den komenden winter van garnizoen verschoond zou worden, of dat althans het tegenwoordige garnizoen door een goed gedisciplineerde compagnie zou worden vervangen (Br. 218).

Terwijl men dus in Muiden liefst geen garnizoen had, dacht men daar in Naarden anders over. Toen in September 1643 het leger de winterkwartieren zou betrekken, zond men iemand naar Den Haag om den Stadhouder te verzoeken, dat Naarden ook een of twee compagnieën zou krijgen. Tegelijk schreven Burgemeesters aan Hooft om hem te verzoeken, dat hij door bemiddeling van den Heer van Zuilichem hun verzoek bij den Prins zou ondersteunen (Br. 160*).

Toen in 1624 en 1629 door de invallen van Graaf Hendrik van den Berg in de Veluwe het oorlogsgevaar naderbij kwam, gaf dit ook Hooft veel drukte. In 1624 gaf Maurits last de rivieren, o.a. de Vecht, open te bijten. Hooft heeft er voor gezorgd, dat het gebeurde en berichtte dit den Prins (Br. 128). Maar bij de ons nu bekende neiging der Gooiers om zich aan alle verplichtingen te onttrekken, zal hem dat wel niet gemakkelijk gevallen zijn.

In 1629 moest hij de door Amsterdam gezonden compagnie ontvangen en voor onderdak zorgen. Ook zag hij toe, dat zij behoorlijk van munitie

¹⁾ In de uitgaven is deze brief onjuist den 8en gedateerd.

voorzien werd (Br. 209). Moest het tot een doorsteken der dijken komen, dan kwam de zorg daarvoor ook weer op hem neer, al wilde hij niet gaarne alleen daarvoor de verantwoordelijkheid dragen (Br. 212).

Hoezeer ook het handhaven der justitie door den oorlogstoestand verzwaaard werd, zien wij in Br. 213 en 215.

Was het tot een strijd gekomen, dan had Hooft daaraan moeten deelnemen. Hij was immers kolonel van de schutterij van Muiden (*Tegenw. Staat XVIII*, bl. 69). Of hij dat ambt ook te Naarden en Weesp bekleedde, weet ik niet; het is wel waarschijnlijk.

Tot het minst aangename van zijn ambt behoorde het bevel over de geappointeerden (Br. 242). Dit waren oude en verminkte soldaten, aan wie door de Staten eene toelage was verleend, en die gerekend werden in dienst te blijven. Zij worden dan ook soldaten genoemd en er wordt van hun garnizoen gesproken, waaruit zij zich niet zonder verlof mogen verwijderen (Br. 45, 46, 74). Volgens Br. 573 kregen zij dit appointement van de Gecommitteerde Raden. Later is dat veranderd; volgens den *Tegenw. Staat IV*, 169 stond de begeving aan de Staten en gaven Gecommitteerde Raden alleen hun advies daarover. In de Resolutiën der Staten van Holland van 1648, bl. 451, vinden wij, dat er toen 1215 waren. Er werd toen bepaald, dat degenen, die door verminktheid of ouderdom voor alles ongeschikt waren, onder de compagnie of op de huizen van Muiden en Woerden zouden worden gesteld en onderhouden.

Wat het criterium voor het verleenen van een appointement was, heb ik niet gevonden. Uit Hoofts brieven blijkt, dat het vooral de voorspraak van een invloedrijk persoon was, die den doorslag gaf. Wytz schijnt Hooft verzocht te hebben iemand onder de geappointeerden te Muiden op te nemen. Maar deze verwees hem naar Gecommitteerde Raden (Br. 573).

De gewone wedde was *f* 10.— in de maand van zes weken, boven het logiesgeld. Enkelen kregen *f* 12.—. Dat logiesgeld werd door de Burge-meesters van Muiden uitbetaald, die het weer van Gecommitteerde Raden ontvingen (Br. 74). De betaling der tractementen ging echter zeer ongeregeld. In October 1630 hadden zij b.v. in vier maanden geene betaling gehad (Br. 282). Reeds vaker was daarover geklaagd, en daarom had Hooft in 1617 verzocht, dat hij evenals zijne voorgangers voor die betaling zou zorg dragen (Br. 69). Hij zou het geld dan natuurlijk moeten voorschieten. Dat is echter blijkbaar niet goed gevonden. In 1642 schijnt de solliciteur te IJselstein voor de betaling gezorgd te hebben (Br. 821). Maar in 1644 werd daarvoor een der Gecommitteerde Raden naar Muiden gezonden (Br. 168*).

Om er eenigszins den militairen geest in te houden liet men hen wacht doen, doch alleen overdag (Br. 821).

Herhaaldelijk bepleitte Hooft de belangen van een der geappointeerden, hetzij om herstel (Br. 45) of verhooging van tractement (Br. 30, 27)

te verzoeken, hetzij om verlof te vragen om buiten zijn garnizoen te wonen (Br. 46, 47).

Over het geheel oordeelde Hooft niet gunstig over hen, „die doch meest alle een ongeregeldt leven leiden” (Br. 45), al waren zij zeker niet allen zulke woestelingen als hij er ons een laat zien in Br. 561. Hij zegt dan ook in Br. 242, dat hij had „in ordre te houden ontrent 50 geappointeerde, veelal schuim ende wtschot van den oorlogh, zulx my wel van bevelhebbers, binnen Mujden garnizoen houdende, gezeidt is, dat men met een heel Regiment knechten geen meerder moeijte en heeft” Dat wilde heel wat zeggen, als men weet, hoe slap naar onze opvatting soms de krijgstuicht was, en aan hoeveel baldadigheid de soldaten zich schuldig maakten. Ook in Hooft's brieven vinden wij daarvan de bewijzen (Br. 215, 217, 218, 554).

Ten slotte had de Baljuw nog het toezicht op de strandvonderij. Aangespoelde goederen vervielen, als niet binnen een bepaalden tijd de eigenaar bekend werd, evenals andere onbeheerde goederen, aan de Grafelijkheid. Zij werden door den Schout in beslag genomen en eenigen tijd bewaard. Daarna werden zij verkocht en de opbrengst, na aftrek der kosten, werd aan den Rentmeester van de Espargne afgedragen. Waren de goederen van geringe waarde, dan werden zij gelaten aan het armbestuur van de plaats, waar zij aangespoeld waren.

Er zijn toevallig verscheidene brieven van Hooft aan den Rentmeester of de Rekenkamer bewaard, waarin hij vraagt, wat met die goederen gebeuren moet (Br. 135, 198, 412, 457, 772, 839, 914). Dat ook in het Gooi lang niet alle aangespoelde goederen in handen van den Schout kwamen, kunnen wij wel vermoeden. Zelfs konden de schouten ze niet altijd ongeschonden bewaren (Br. 135); het wegnemen van onbeheerd goed beschouwden de Gooiers natuurlijk niet als diefstal.

Dat Hooft met dergelijke zaken moeilijkheden gehad heeft, blijkt niet. Toen in October 1646 de armvoogden van Muiden een onbeheerden os hadden aangetast en verkocht, en daarmede inbreuk gemaakt hadden op het recht van de Grafelijkheid, heeft hij niet zelf maatregelen genomen, maar alleen het feit aan den Rentmeester medegedeeld, omdat hij zich met zaken van de Espargne liever niet bemoeide (Br. 917).

Het aantal ambtelijke brieven, die Hooft ontving en die hij te schrijven had, was zeer groot. De bewaard geblevene zijn daarvan zonder twijfel slechts een zeer klein gedeelte. Maar het ambt bracht ook nog andere briefwisseling mede. Wanneer er een schout of een andere ambtenaar benoemd moest worden, kreeg hij niet alleen bezoeken en brieven van de sollicitanten, maar ook van hunne beschermers (Br. 854, 19*, 115*). Deze moesten ook weer beantwoord worden. Dat ook dikwijls zijne voorspraak gevraagd werd, die hij niet weigeren kon, ligt voor de hand (Br. 31, 73, 629, 775—782, 920).

Voor hulp in zijne vele werkzaamheden had de Baljuw in de eerste plaats de schouten onder zich, die zijne plaatsvervangers waren. Een van dezen benoemde hij tot plaatsvervangend baljuw. Dat deze zich daarop wel eens wat veel liet voorstaan, zien wij in Br. 126.

Ook de secretarissen stonden onder hem, voor zoover zij dienst deden bij de schepenenbanken. Dit waren altijd meer ontwikkelde personen: zij moesten immers de vonnissen opmaken en in staat zijn een behoorlijken brief aan een hooger college op te stellen. Wij zien dan ook in 1613 een Meester in de Rechten solliciteeren voor secretaris te Weesp (Br. 19*), en in 1641 noodigde Hooft den Secretaris van Naarden nevens den Burgemeester ter maaltijd (Br. 136*).

De Rekenkamer stond hem toe nog een Dienaar van Justitie ten laste van de Grafelijkheid te onderhouden. Wel werd hem dit slechts voor enkele jaren vergund, maar waarschijnlijk heeft hij die vergunning reeds van den beginne gehad en is zij steeds verlengd (Br. 36, 60, III, II4). Het zal wel toeval zijn, dat wij die vergunning alleen van 1641 hebben (Br. 153*).

Waarschijnlijk heeft Hooft krachtens deze vergunning den hiervoor genoemden substituut van de warande aangesteld. Is dit niet zoo, dan hooren wij verder niets van dien dienaar van Justitie.

Een vreemden indruk maakt het op ons, dat al die ondergeschikten hem hazen en patrijzen zonden (Br. 81 a*, 126*, 137*). Maar daarover dacht men toen anders dan tegenwoordig.

Door deze ambtenaren werd hij echter niet altijd zoo gediend als hij wel wenschte. In 1615 moest hij den Secretaris van Naarden tot zijn plicht vermanen, wat hij zeer ernstig, maar in hoffelijke woorden deed (Br. 44). Over de schouten kwamen dikwijls klachten, die meermalen ongegrond waren. Waren zij wel gegrond, dan gaf Hooft den schuldige eene vermaning, en in 1625 ontsloeg hij zelfs den schout van Blarikum (Br. 134).

In 1619 voerde de substituut voor de warande onder allerlei voorwendsels een hem uitdrukkelijk gegeven last niet uit, en Hooft was wel verplicht het er bij te laten (Br. 85). Hij had nl. den substituut gelast eene vervolging in te stellen tegen degenen, die den duinmeier aangevallen hadden. Maar de substituut, en evenzoo de pachters van de warande, meende dat men daar niet veel mee uitrichten zou. Hooft moest hun gelijk geven en had daarvoor zelfs meer gronden dan zij. De stroopers hadden nl. eenigen tijd later weer den duinmeier met zware bedreigingen uit het veld gejaagd, maar hij beweerde, dat hij die dreigers niet kende. Hij durfde dus blijkbaar niet tegen hen getuigen. Hooft deelde dit alles den Advocaat-Fiscaal mede om dezen duidelijk te maken, waarom de zaak niet vervolgd werd (Br. 85).

Dit gebrek aan medewerking van zijne ondergeschikten maakte Hooft de uitoefening van zijn ambt zeer moeilijk. Daar kwam dan nog de tegen-

werking bij van de plaatselijke regeeringen en gerechten, waarover wij hierboven reeds verscheidene malen gesproken hebben. In 1618 trachtten de regeerders van Naarden zelfs Hooft geheel op zijde te schuiven (Br. 81).

Soms bestond die tegenwerking alleen in het niet of eerst na lang uitstel voldoen aan eene lastgeving, b.v. toen eerst in 1623 na eene scherpe aanschrijving de aanvulling op de kohieren van de verponding werd gemaakt, die bij plakkaat van 1621 was voorgeschreven (Br. 122, 123).

Ook hebben wij reeds eenige malen gezien, dat men zich bij de hoogere colleges over Hooft beklaagde. In den regel wist hij zich daarop goed te verantwoorden. Maar het kwam toch ook voor, dat men in Den Haag op die klachten inging zonder Hooft eerst te hooren. Dat schijnt b.v. gebeurd te zijn bij de verandering van de regeering te Weesp in 1622 (zie bl. 84). Een anderen keer was de vraag om inlichtingen zoo onvriendelijk gesteld, dat blijkbaar de klagers dadelijk geloof gevonden hadden (Br. 139).

Ook tegen inbreuk van hooger hand op zijn gezag moest hij soms waken. Wij vinden in de bewaarde brieven slechts één geval vermeld, maar er kunnen er meer geweest zijn. Op verzoek van den officier te Hoorn hadden in 1613 Gecommitteerde Raden door hun deurwaarder een burger van Weesp doen dagvaarden. Deze deed dat zonder er den Schout van Weesp, den plaatsvervanger van den Hoofdofficier, in te kennen. Hooft wijst er op, dat dit een inbreuk is zoowel op zijn gezag als op de privilegiën; wanneer hierop een vonnis volgde, zou het niet uitgevoerd kunnen worden. Hij verzoekt Gecommitteerde Raden dus, den Officier te Hoorn aan te schrijven, dat hij den gewonen weg moest volgen, d.i. Hooft's medewerking te vragen, die in dat geval niet weigerachtig zou zijn (Br. 29).

De Officier van Hoorn heeft natuurlijk wel geweten, dat hij niet den regelmatigen weg volgde. Maar hij zal gehoopt hebben door tusschenkomst van Gecommitteerde Raden den Schout of den Officier van Weesp te kunnen voorbijgaan. Dezen zou hij anders een deel der opbrengst van het proces moeten afstaan.

Een der nadeelen van het heerschende stelsel, waarbij hun aandeel in de boeten het grootste deel was van het inkomen der baljuwen, was een gebrek aan samenwerking en een angstvallig waken voor de grenzen van hun rechtsgebied. Vooral deed dit bezwaar zich gevoelen, wanneer twee naast elkander gelegen districten tot verschillende provincies behoorden.

Iemand, die in het Gooi bij verstek veroordeeld was, vestigde zich b.v. te Eemnes, was daar veilig en kon gemakkelijk zijne familie in het Gooi bezoeken en met hen in verbinding blijven. Wilde men hem te Eemnes laten gevangen nemen, dan liep dat over zooveel schijven en nam zooveel tijd, dat hij allang gewaarschuwd was en eene andere woonplaats had

opgezocht, eer alle formaliteiten vervuld waren. Intusschen had dan echter de Baljuw van Gooiland groote kosten gemaakt, die hij niet terugkreeg. Het is dan ook te begrijpen, dat Hooft, voor zoover wij weten, nooit zoo iets beproefd heeft.

Maar ook tegenover de collega's in dezelfde provincie waren de baljuwen, om dezelfde redenen, zeer naijverig op hunne rechten. Wanneer de schout of zijne dienaars een vluchteling achtervolgden, moesten zij bij de grenzen van hun district halt houden. Alleen wanneer het verboden conventikelen betrof, hadden de Staten van Holland in 1626 den baljuwen het recht gegeven de overtreders ook in andere districten te vervolgen.

In Hooft's brieven is nog viermaal sprake van samenwerking met collega's. Boven (bl. 76) hebben wij reeds gezien, dat de Baljuw van de Bijlmermeer samenwerking weigerde, omdat hij eene verkorting van zijne jurisdictie vreesde. De Maarschalk van der Eem daarentegen was in 1614 tot alle medewerking bereid, maar desniettegenstaande verwachtte Hooft weinig van zijn optreden (Br. 42). De Landdrost van Gouda vroeg en verkreeg in 1642 Hooft's medewerking (Br. 816, 818). Maar met den Maarschalk van het Nederkwartier van Utrecht, Jhr. Fred. van Nievelt, was de samenwerking in 1623 zeer moeilijk (Br. 124). Over de beide laatste gevallen heb ik uitvoerig gesproken in *Hooft en de Dissenters*. Deze Van Nievelt was trouwens een lastig man, die het ook misschien Hooft niet kon vergeven, dat deze in 1609 benoemd was, terwijl hijzelf op de benoeming hoopte.

Eene laatste moeilijkheid was nog, dat in de Republiek bij de rechtsbedeeling groot onderscheid gemaakt werd tusschen aanzienlijke personen of hunne beschermelingen en gewone burgers of boeren, niet alleen wanneer het strafbare feiten, maar ook wanneer het civiele vorderingen betrof. Boven (bl. 102) hebben wij reeds gezien, dat eene jachtovertreding niet gestraft werd, omdat de schuldige de jager van een groot heer was.

In de volgende geschiedenis hebben de Hilversummers, tengevolge van de tusschenkomst van hooge heeren, waarschijnlijk minder gekregen dan anders het geval zou geweest zijn.

Omstreeks Nieuwjaar van 1620¹⁾ hadden de Hilversummers in het Gooier bosch 145 schapen aangehaald, die uit Utrecht overgelopen waren. Volgens het privilege waren deze verbeurd, maar de eigenaar vroeg, dat zij onder borgtocht zouden ontslagen worden. De Hilversummers vroegen Hooft om advies. Deze raadde ter wille van de goede buurschap het verzoek in te willigen, mits de eigenaar de volle waarde als waarborgsom stortte. Maar de eigenaar was een pachter van den Landcommandeur te Utrecht. Hooft kreeg nu hierover een brief van

¹⁾ In de uitgave zijn de hierbij behorende brieven op 1622 gesteld. Dat dit onjuist is, volgt reeds daaruit, dat Ernst Casimir in 1622 Stadhouder van Friesland was, en dus niet meer te Utrecht woonde.

Graaf Ernst Casimir van Nassau en van de Gedeputeerde Staten van Utrecht (Br. 112). Zijn antwoord aan de Gedeputeerden hebben wij niet meer, wel dat aan Ernst Casimir (Br. 113). Hij zegt daarin, dat hij eene beslissing van de Rekenkamer zal vragen. Ernst Casimir schreef daarop ook aan de Rekenkamer¹). Den afloop kennen wij weer niet, maar het is wel waarschijnlijk, dat de Rekenkamer Hooft's advies gevolgd heeft, dat aan beide partijen tegemoet kwam.

Ook minder hoogstaande personen wilden ontzien worden. Oetgens van Waveren was verontwaardigd, dat Schout en Schepenen van Muideren hem wilden dwingen (zie bl. 98). In 1631 verzocht Hooft den Buurmeesters der dorpen, dat zij Kiliaen van Rensselaer zooveel mogelijk tegemoet zouden komen in het gebruik der gemeene weiden (Br. 360).

Wat kon nu een ambt begeerlijk maken, dat zooveel moeilijkheden en onaangenaamheden medebracht?

In de eerste plaats zeker wel datgene, wat elken regeeringspost voor een man van karakter aantrekkelijk maakt, nl. het bewustzijn, dat hij nuttig werkzaam zijn kan. Wie zijne kracht gevoelt, neemt gaarne verantwoordelijkheid op zich; is hij daarbij wijs, dan zal hij geene grootere verantwoording op zich nemen dan zijne krachten dragen kunnen.

Of Hooft wel eens op hoogere waardigheden gehoopt heeft, weten wij niet. Het is mogelijk, dat hij ook aan de diplomatie gedacht heeft, en het kan zijn, dat hij ook daarin zou voldaan hebben. Maar hij is, voor zoover wij kunnen nagaan, met zijn baljuwschap zeer tevreden geweest, en wat wij er van weten, doet ons zeggen, dat hij dit ambt met eere bekleed heeft.

Met deze zucht om nuttig werkzaam te zijn gaat in den regel eene alleszins geoorloofde — misschien mogen wij zelfs wel zeggen: lofwaardige — eerezucht gepaard. Wie gevoelt, dat hij iets beteekent, wil dat gewoonlijk ook erkend zien. Het baljuwschap was in het algemeen eene aanzienlijke betrekking en dat van Gooiland was een der voornaamste. Vóór Hooft was het nooit anders dan door adellijke personen bekleed en naast Hooft hadden twee edellieden op de voordracht gestaan.

Het was echter niet alleen eene eerepost. Dat zou ook niet overeenkomen met het karakter der 17e eeuw. Alle aanzienlijke betrekkingen werden goed betaald of brachten allerlei voordeelen mede. Bij het baljuwschap had men zelfs alleen de laatste. Hooft had geene bezoldiging, maar de inkomsten uit zijn ambt waren waarschijnlijk meer dan de hoogste bezoldiging had kunnen bedragen. Wij kunnen echter zelfs uit de verte niet schatten, hoe groot zijne inkomsten waren.

Hij was verplicht het Muiderslot te bewonen. Eene aangename woning was dat waarschijnlijk niet. Wij zien dan ook, dat hij nog al eens in Amsterdam verblijf hield. In het eerst ging dat betrekkelijk steelsgewijze

¹) Zie Bijlage VII.

en verontschuldigde hij zich als het ware, wanneer hij in Amsterdam was (Br. 53). Maar toen hij eenmaal goed vast zat en wat meer vertrouwd was met de boven hem staande colleges, schreef hij ook ambtsbrieven uit Amsterdam. Later woonde hij alleen des zomers op het Slot, maar des winters te Amsterdam, waar hij ook een huis had. Alleen den winter van 1635 op 1636 is hij te Muiden gebleven, zeker wel omdat toen in Amsterdam pest was.

Over geen enkel onderwerp zijn zooveel brieven bewaard als over het onderhoud van het Slot. Het zijn er 36. Aan een oud gebouw zijn altijd veel herstellingen noodig. Hooft deed jaarlijks eene aanvraag daarvoor, maar de Rekenkamer was nog wel eens geneigd daarop te beknibbelen. In den eersten tijd was de zorg daarvoor opgedragen aan den fabriekmeester Jhr. Albert van der Hel, die daarvoor 10 % genoot (Br. 242), na 1623 (Br. 39) aan Hooft zelf, die er niets voor kreeg. Maar wanneer de kosten van het gewone onderhoud meer bedroegen dan *f* 50.— in het jaar, moest hij expresse ordonnantie van de Rekenkamer vragen (Br. 125). Voor herstellingen en vernieuwingen, die door de Rekenkamer waren toegestaan, moest Hooft eerst het geld uitschieten en soms lang op de terugbetaling wachten. Zelfs kwam het voor, dat sommige posten op de ingediende rekening geschrapt werden, zoodat hij daarvoor het geld niet terugkreeg (Br. 320). Hetgeen niet onmiddellijk tot het onderhoud behoorde, maar diende om de bewoning aangenamer te maken, betaalde hij zelf (Br. 28).

Of in den beginne misschien ook de Rekenkamer niet ingenomen geweest is met de benoeming van Hooft, kunnen wij niet beslissen. Wel blijkt het, dat men tegenover hem minder toeschietelijk was dan tegenover zijne voorgangers. Terwijl bij zijne benoeming uitdrukkelijk bepaald was, dat hij alle emolumenten zou genieten, die zijne voorgangers genoten hadden, onthield men hem sommige en stond hem andere slechts schoorvoetend toe.

Zijne voorgangers hadden het Slot gemeubileerd gekregen, zelfs voorzien van linnen, tinwerk enz. Men had, om aan de bewoondingen van zijne aanstelling te voldoen, hem ook van alles gegeven, maar zoo weinig, dat alles te zamen nog geen *f* 100.— waard was (Br. 28). Hij had dus op zijne eigen kosten het geheele Slot moeten meubileeren (Br. 242).

Tegenover dit genot van vrije woning stond de verplichting om aan tal van personen huisvesting te geven, wanneer zij te Muiden waren. Zoo ontving hij den Stadhouder, de gedeputeerden van de Staten, van de Gecommitteerde Raden, van de Rekenkamer enz. (Br. 237, 242). Dit was geene geringe verplichting, want er kwamen dikwijls van die heeren, voor de verpachting der accijnzen, voor het toezicht op het Slot, op het dijkwezen of met bijzondere zendingen¹⁾. In 1629 hadden de

¹⁾ Wij krijgen den indruk, dat Gec. Raden, Rekenmeesters enz. nog al veel dienstreizen deden. Waarschijnlijk schoot daar wel wat op over.

gecommitteerden van de Staten zelfs twee maanden lang bijna alle kamers in beslag genomen. Voor dit alles kreeg hij waarschijnlijk geene vergoeding, want hij noemt het een servituut. Wel kreeg hij betaling voor de gevangenen, die hij moest bewaren, zelfs wel 10 of 11 tegelijk (Br. 237). Dezen moesten, eer zij ontslagen werden, de kosten van hun logies betalen of daarvoor borg stellen. Zelfs de vrijgesprokenen moesten in dien tijd de kosten der voorloopige hechtenis betalen.

Voor al in 1629 was gebleken, dat de inrichting van het Slot niet aan alle vereischten voldeed. Op de stoep voor den ingang was een portaal gebouwd — Hooft noemt het eene galerij — met ramen en eene deur. Maar dit was veel te klein. Wanneer de heeren in de groote zaal vergaderden, moesten de opgeroepenen buiten in den regen staan wachten. Hooft kreeg dan ook vergunning dit portaal te laten vergrooten, zoodat het eene voldoende wachtkamer of voorzaal werd. Na allerlei oponthoud en tegenspoed was dit werk in Mei 1631 klaar (Br. 320). In de 19e eeuw is dit portaal bij de restauratie van het Slot weer afgebroken.

Tot de emolumenten van den Baljuw behoorde ook het genot van de Hofweide. Waar deze gelegen was, blijkt niet. Maar uit Br. 35 en 371 zien wij, dat er gorzen of aangeslibde gronden toe behoorden. Zij lag dus waarschijnlijk aan den zee kant, en dan niet ver van Muiden, omdat Hooft in Br. 371 voorstelt, dat Schepenen van deze stad de pacht voor een gedeelte der hofweide zullen bepalen. De Baljuw kreeg deze weide — zeker voor een gering bedrag — in pacht, en kon ze dan zelf gebruiken of weer verhuren (Br. 19). Maar ofschoon het een der vaste emolumenten was, werd die pacht toch slechts voor een bepaald aantal jaren gegeven en dan telkens verlengd (Br. 36, 242, 36, III, II4).

Hooft heeft deze Hofweide eerst in 1614 gekregen. Wel had hij ze bij zijne ambtsaanvaarding in bezit genomen, maar de zoon van zijn voorganger beweerde, dat de Rekenkamer de weide voor een zeker aantal jaren aan zijn vader verpacht had met de bepaling, dat indien deze voor het verlopen van die jaren stierf, de pacht aan zijne erfgenamen zou komen. Bij gebrek aan stukken van den anderen kant kunnen wij de zaak niet beoordeelen, maar het schijnt, dat de Rekenkamer, die in dit geschil beslissen moest, ook hierin niet zeer welwillend tegenover Hooft was. Deze is althans geëindigd met aan Van Zuylen te betalen, wat hij in vijf jaar aan pacht ontvangen had, te zamen *f* 230.— (Br. 35, 37, II).

De meeste inkomsten trok de Baljuw uit zijn aandeel in de boeten. De opbrengst der civiele boeten werd hem telkens voor drie jaren verpacht (Br. 36, 60, III, II4), in 1633 voor *f* 100.— jaarlijks (Br. 450). Dit zal wel steeds het bedrag geweest zijn.

Van de crimineele boeten kreeg hij een derde (Br. 39). De opbrengst hiervan moest hij aan de Rekenkamer verantwoorden en deze rekening beëdiggen.

19 December 1642 liet Hooft door den notaris Laurens Lamberti eene

acte opmaken, waarbij hij Hiob de Vos, zijn procureur in Den Haag, machtigde om voor de Rekenkamer bij eede te verklaren, dat zijne rekening van 2 Juni 1639 tot 1 Juni 1642 „nae sijn beste memorie ende verstant is gestelt conform dinstructie zonder eenighe criminele oft exemte zaeken te omitteren tot vercortingh der graeflijcheijt” enz. (Not. arch. n° 601, bl. 573).

Dit is tot nog toe de eenige dergelijke acte, die ik gevonden heb. Maar dit was niet de eenige rekening die beëdigd moest worden. Wij zullen dus wel moeten aannemen, dat een groot aantal dergelijke acten spoorloos verdwenen zijn. Ook met betrekking tot andere zaken en van andere personen krijg ik den indruk, dat slechts een klein gedeelte der volmachten in de protocollen der notarissen bewaard bleven.

Men zou kunnen vermoeden, dat Hooft zijn procureur eene doorloopende volmacht gegeven had. Maar De Vos was reeds sinds Juli 1639 zijn procureur, en had ook in dat jaar de rekening beëdigd (Br. 723), en waarvoor zou dan deze volmacht noodig zijn?

De rekening werd altijd om de drie jaar ingezonden (Br. 234, 429, 449) en daarna kwam dan de vernieuwing van de pacht enz. Dat de rekening 1 Juni begint, zal wel daarmede samenhangen, dat Hooft 4 Juni 1609 beëdigd werd.

Bij overtredingen van het jacht- en vogelrecht was volgens de ordonnantiën een derde van de boete voor den aanbrenger, een derde voor de bezitters van het recht, dus voor de pachters van de warande of den eigenaar van de kooi, en een derde voor den Houtvester (zie ook Br. 58). Hiervan behoefde hij dus niets aan de Rekenkamer af te dragen. Maar waarschijnlijk moest hij ze wel in zijne rekening vermelden, omdat hij in de volmacht ook van de „exemte zaeken”¹⁾ spreekt.

De opbrengst van al deze boeten was echter nog geen zuiver inkomen voor den Baljuw. In de eerste plaats moest hij in vele gevallen een gedeelte daarvan — in enkele gevallen zelfs het geheel — afstaan aan de schouten. Bovendien kon er heel wat afgaan, wanneer de kosten wat hoog liepen. Wel moest de veroordeelde de kosten betalen, maar als hij daartoe niet in staat was, bleef de Baljuw, die begonnen was ze voor te schieten, daarmede zitten. Daarom was in art. 68 der instructie van 1593 voor de Rekenkamer bepaald, dat wanneer de onkosten hooger werden dan het aandeel in de boeten bedroeg, de Rekenkamer daarvoor vergoeding mocht geven (*Gr. Placcaatb.* III, 728).

Deze laatste bepaling gold natuurlijk alleen voor crimineele en exempte zaken, waarvan de Baljuw rekening moest doen. In civiele zaken waren de

¹⁾ „Exempte” of „uytgeseide” zaken waren die, waarvan de Graaf zich de berechting had voorbehouden en niet aan de plaatselijke gerechten afgestaan. Volgens het privilege van Hertog Albrecht van 8 Sept. 1387 waren het: „Moort, Moort-Brant, Vrouwen-craft, Raeroof, ende die hem teghens onse lijf settede met wapender handt, ende die misdede binnen den Raesloot van onsen Reigherbroeck, ter ouder Amstel, ende aen onsen Konijnen, in Goylant”.

kosten in den regel waarschijnlijk geringer en daarbij zullen dergelijke gevallen wel zeldzaam geweest zijn.

Een middel om de hooge kosten te ontgaan en den langen duur van het proces — vooral wanneer er geappelleerd werd — te vermijden, was de compositie. Dit was tevens het middel om personen van eenig aanzien buiten opspraak te houden en hun eene veroordeeling te besparen.

Die compositie was eene regeling tusschen den Baljuw en den schuldige, waarbij de laatste eene overeengekomen som betaalde, waarvoor dan de vervolging gestaakt werd. Ook voor de proceskosten werd soms gecomponeerd. Men meene vooral niet, dat dit een misbruik was; het werd door de regeering niet alleen toegelaten, maar soms zelfs voorgeschreven.

Bij compositie van eene civiele boete stond het bepalen van het bedrag alleen aan den Baljuw, die rekening hield met de meerdere of mindere goeodheid van den overtreder of diens familie. Maar wanneer het eene crimineele zaak betrof, waarvan hij dus rekening moest doen, moest de Baljuw overleg plegen met Gecommitteerde Raden of met de Rekenkamer.

De boeten waren van ouds een belangrijk deel der inkomsten van den landsheer, in wiens belang het dus was, dat zijne onderdanen zooveel mogelijk de wetten schonden. Het was evenzoo in zijn belang, en dus ook in dat van zijn plaatsvervanger, dat de boeten zoo hoog mogelijk gesteld werden. Wij zien dan ook, dat de baljuwen gewoonlijk hooge boeten eischten, waardoor zij hun eigen belangen dienden en tegelijk zich verdienstelijk maakten tegenover den Graaf, en later tegenover die colleges, die de Grafelijkheid vertegenwoordigden. Eene bescherming daartegen vonden de burgers in de schepenenbanken, die veelal in hun vonnis eene lagere boete oplegden. Daartegen kon echter de Baljuw in hooger beroep gaan, waardoor de zaak voor eene grafelijke rechtbank kwam.

Voor ons, die aan eene andere rechtspraak gewoon zijn, was het zeker een zeer ongezonde toestand, dat de ambtenaren der justitie belang hadden bij zware straffen. Maar men was er toen aan gewend, en misschien niemand zag er kwaad in. Wij moeten bij de beoordeeling van het stelsel en van de personen dus trachten eene voorstelling te krijgen van de toenmalige opvattingen, maar dat is heel moeilijk. Misschien komen wij het dichtst bij de 17e eeuwse beschouwing, als wij zeggen: „evenals een koopman zooveel mogelijk winst zoekt te maken en de goederen, die hij heeft, daarom zoo duur mogelijk tracht te verkoopen, zoo zoekt ook de baljuw zijn inkomen te vergrooten en bedeeft het recht, dat hij moet handhaven, daarom zoo duur mogelijk. Geen van beiden mag men daarom ongeoorloofde geldzucht verwijten.”

Wij mogen bovendien niet vergeten, dat men toen algemeen een grooten dunk had van de afschrikkende werking van zware straffen, die dus groote waarde hadden voor de verzekering van orde en veiligheid. Er is geene

enkele reden om aan te nemen, dat de vele uitlatingen van Hooft in dien geest niet oprecht gemeend zouden zijn, al werd daardoor tevens zijn eigen belang gediend. Het is alleszins geoorloofd, dat iemand zijne eigen belangen behartigt, als hij daarmee tegelijk het algemeen belang dient. Men kan alleen eischen, dat hij niet zijn eigen belang zoekt ten koste van het algemeene. Maar eene dwaasheid zou het zijn te verlangen, dat iemand het algemeen belang zou verwaarloozen, omdat hij anders ook zijn eigen zou bevorderen.

Er zijn een paar gevallen, waarin het ons, met onze moderne opvattingen, moeilijk valt aan Hooft's onbaatzuchtigheid te gelooven. Dit is nog niet zoo, wanneer hij (Br. 42) zijn recht handhaaft, als eene zaak, die eigenlijk door hem moest worden behandeld, in Den Haag zou worden berecht. Evenmin wanneer hij (bij Br. 39) verlangt, dat een bepaald vonnis als civiel, en niet als crimineel, beschouwd zal worden, omdat het eerste hem voordeelig is.

Zeer onaangenaam doen ons echter twee zaken aan, die in Br. 86 en 87 genoemd worden. In het eerste geval blijft Hooft iemand vervolgen, ook nadat de betrokken personen de zaak met elkander geschikt hadden, en splitst de zaak in twee misdrijven om er twee processen van te maken, terwijl hij eene zeer hooge boete eischt voor een vergrijp, dat naar onze opvatting eene zoo strenge straf geenszins verdiende.

In het andere geval zegt hij uitdrukkelijk, dat er eene goede gelegenheid gekomen is om een voordeel voor de Grafelijkheid te behalen, en dat hij zich verplicht acht daarvan gebruik te maken. Hij wil nl. dengenen, die zich tot eene waarzegster gewend hebben, en waaronder blijkbaar eenige zeer gegoede personen waren, eene flinke boete afvorderen. Zij zullen deze wel betalen om opspraak te voorkomen. Hier schijnt dan toch wel de rechtspraak misbruikt te worden als een middel om geld te maken. Maar als wij zien, dat Hooft verwacht, dat de Rekenkamer daartoe zal medewerken, dan moet het naar de opvattingen van die dagen niet zoo erg geweest zijn.

Een ergerlijk misbruik van de compositie was, dat niet alleen voor reeds begane overtredingen, maar ook voor toekomstige de vervolging werd afgekocht. Dit kwam voor bij de verboden samenkomsten der Roomschen, die op een aantal plaatsen voor een overeengekomen jaarlijksch bedrag door den baljuw ongemoeid gelaten werden. Herhaaldelijk hebben de Staten dit ten strengste verboden, maar de baljuwen stoorden zich aan dit verbod evenmin als aan vele andere.

Brandt zegt uitdrukkelijk (bl. 34), dat Hooft voor zijne toegefelijkheid tegenover de Roomschen nooit een penning heeft willen genieten, en er is geene reden om aan de juistheid van deze mededeeling te twifelen. Al was hij, evenals de meeste baljuwen, niet streng in het uitvoeren van de plakaten tegen de dissenters, zoo was hij er toch de man niet naar, om zelf de plakaten en ordonnantiën te overtreden.

Ook in andere opzichten vermeed hij alles, wat zijne onbaatzuchtigheid in verdenking kon brengen. Daarom wilde hij b.v. in zijn eigen district geene eigendommen hebben, ofschoon hij meermalen de gelegenheid had zeer voordeelig land te koopen. In strijd hiermede is, dat hij deelgenomen heeft aan de inpoldering van 's-Graveland: bij de verkaveling in 1634 werden hem 20 morgen toegewezen. Hij heeft dit echter spoedig van de hand gedaan. Twee jaar later zegt hij reeds, dat hij daar geen grond bezit (Br. 572), en in den na zijn dood opgemaakten inventaris wordt het dan ook niet genoemd.¹⁾

Evenzoo nam hij geen geld aan voor benoemingen, die aan hem stonden. Als hij daarvoor liet betalen, was het ten voordeele van de armen (Br. 134).

Hoezeer hij in het algemeen voor strenge bestraffing was en, zooals wij gezien hebben, soms zeer hooge boeten eischte, drong hij aan den anderen kant ook wel op lichtere boeten aan, wanneer het menschen betrof, die het moeilijk betalen konden (Br. 55, 116, 117, 118, 746), of wanneer er verzachtende omstandigheden waren (Br. 27).

Van de emolumenten, die Hooft genoot, kunnen wij er nog een noemen. Het recht van den wind behoorde van ouds tot de regalia, de den landsheer voorbehouden rechten. Dit was voor het Gooi en de Kasteleinij van Muiden aan den Baljuw en Drost afgestaan. Men mocht dus geene molens bouwen zonder van hem het recht van den wind gekregen te hebben. Duur was Hooft daar trouwens niet mede; voor drie watermolens was hij met veertig rijksdaalders tevreden (Br. 878). De aldaar genoemde poldermeesters meenden echter later, dat zij niet behoefden te betalen, omdat het recht van molens te bouwen inbegrepen was in het octrooi van den polder. Hoe de beslissing van Gecommitteerde Raden in dit geschil geweest is, weten wij weer niet.

Twaalf jaar vroeger sprak Hooft naar aanleiding van een te bouwen molen alleen over de pacht, die men hem zou moeten betalen, omdat daarvoor een stuk van de Hofweide moest afgegraven worden. Dat hij in dit geval niets voor het recht van den wind gevraagd zou hebben, is niet waarschijnlijk; maar als het polderbestuur daar geen bezwaar tegen maakte, behoefde hij er de Rekenkamer niet in te kennen.

Hoe onvolledig ook op verscheidene punten, toch geeft het bovenstaande ons een denkbeeld van Hooft's werkzaamheid als baljuw, en tegelijk eene bijdrage tot de kennis der toestanden, vooral der rechtstoestanden op het platteland in die dagen. Wat de persoonlijkheid van Hooft betreft, vinden wij hier eene bevestiging van Brandt's oordeel: „Wyders was hy een ernstigh rechtsvorderaar, gevreesd van de quaaden, bemindt van de goeden: zeer naauw van gemoedt: een haater van oneerlyk gewin”.

¹⁾ In Br. 933 wordt niet gesproken van land, dat hij daar bezat, maar van eene hypotheek, die hij op aldaar gelegen land had gegeven.

BIJLAGE I.

Adriaan van Dorp, schout van Nedorper Cogge, overleed 26 Augustus 1574 aan eene wond, „die hij bij het opvangen van een misdadiger had opgelopen”.

Zijn vrienden in den Haag hun beklag ingediend hebbende, deed de Regeering aldaar besluiten een Provoost met eenige ruiters naar Nieuwe Niedorp af te zenden. Deze lieten al de menschen in de banne van Niedorp in de kerk ontbieden en lieten den predikant op den preekstoel gaan, opdat die onder eede zou verklaren, of de schuldige man al dan niet in de kerk was en deze verklarende, dat hij er niet was, liep de zaak daarmee ten einde. Wat den misdadiger betrof, maar de uitgezonden provoost werd bij zijn teruggaan naar den Haag vanuit een bezuiden Alkmaar verscholen hinderlaag, doodgeschoten, zonder dat er ooit een haan naar gekraaid heeft. (Overgenomen uit *West-Friesland's „Oud en Nieuw”*, VII (1933) bl. 236).

BIJLAGE II.

Op huyden, den veertienden Martius a^o. xvj^e : negenthien, compareerden etc. ter pñtie etc. Bastiaen Cornelissen oudt ontrent sevenentwintich jaren, en Ghijsbert Pietersen oudt ontrent tweentwintich jaren, beyde Duijn Wachters in s gravelijckheijts Warande op Goijlandt, Ende hebben bijden Eede, die hen solemneelijck is affgenomen vanden Heere Drost van Muijden en Baeilliu van Goijlandt als houtvester van voorsz. Warande, verclaert getuycht en geattesteert, ter Instantie en versoecke vanden voorsz. heere Drost, hoe waer is, Dat op sondach, den derden deser maent, Jan Gerritsen Duijnmeijer inde Warande van Rijsbergen, vandaer verrocken wesende, sij getuygen aldaer gebleven sijn, tot bewaringe vant Duijnhuijs en gepachte Duijnen, en dat des nachts tusschen die voorsz. sondach en maendach, aen tvoorsz Duijnhuijs gecommen sijn geweest, ontrent vijffentwintich huijsluijden, gemonteert met roers, brandende lonten, piecken en ander geweer, en aende voorsz. Duijnwachter Gijsberth geroepen, dat sijt Duijnhuijs souden openen, en daer uijtgaen, oft dat sy daer in souden sterven, en sij getuygen tselve niet willende openen, hebben die voor seijde huijsluijden eenige schuijffvensters daerin sijnde met geweld opgeslagen en geopent gehadt, en daer deur int huijs met piecken gesteecken, aen stucken slaende met stocken en steenen, die gelasen en het Dack, henluijden dreijgende dat sij van hare handen souden sterven, ten ware sij daer uijt gingen, Ende hebben daer naer geropen wilt ghij luijden uijtget huijs gaen goet willich, ende tselve verlaten, het leven sal u geschoncken sijn, waer over sij getuygen als hen over meestert vindende, hebben op de belofte van tleven te behouden die deur geopent en sijn

daer uijt gegaen, en buijten die Deure gecommen wesende hebben die voorsz. huijsluijden noch tot twee verscheijden reijzen naer hen getuijgen met piecken gesteecken sulcx zij genootsaeckt waren weder het huijs te kiezen twelck sij ter nauwer noot conden gecrijgen, Waer naer die voorsz. huijsluijden weder geroepen hebben comptert uijt sonder geweert, tleven is u geschoncken twelck sij getuijgen eerst niet willende doen seijden wij en vertrouwen u niet, en naer hooge beloften van hen t'levenen (sic) te sullen laeten behouden, soo sijnsse met haer hedde en andere goederen daer uijt gevluucht, gaende ter wijlen de huijsluijden haer verberghen achter een Dijkgen om niet bekent te werden soet scheen, Ende alsoe sij luijden alle haere dingen van netten, fretten en andere gereetschap niet machtich waren tseffens te dragen, soe hebben sij tselve ten deele buijten sweechs gebracht, en ten deele naert Dorp Huijsen. Daer nae weder keerende om die reste te halen, en hebbent niet al connen becommen, maer eenige goederen gemist, Ende weder int huijs gekeert sijnde, bevonden dat seedert haer vertreck geen schade meer aen tselve was gedaen, Daer nae sijn sij getuijgen met een deel vande resterende goederen naert voorsz. Dorp Huijsen gekeert, en aldaer vertoeft totten dach toe, Ende alsdoen weder aent Duijnhuijs commen, hebben bevonden dat die Deuren en een ladder midtsgaders seecker luijck van een Denschip van daer waren, twelck sij getuijgen presumeerden alle verbrant te sijn, Doerdien claerlijck te sien was dat int voorsz. huijs groot vier gestoockt ware geweest, sulcx dat oock die mantel vande schoorsteen ten deele verbrant was, Ende dat die Sloten en henghselen inde Assche lagen, Verclaert noch die voorñ Bastiaen Cornelissen alleen, niemant vande voorsz. huijsluijden gekent te hebben, alsoo hij daer eerst gecommen en vreemt was, en de voorsz. Gijsberth Pietersen alleene, Deposerende, verclaert dat hij overmidts het nach was, Ende dat die huijsluijden hen achter het Dijken berchden doen hij uijten huijse quam niemant heeft gekent, Maer dat hij vastelijck vermoede aende sprake, Dat die geenge Die de meeste woorden gebruijckte, is eenen gent Elbert, sonder sijn bijnaem te weten, Buijzman tot Huijsen voorsz., die des anderen daechs een gat in sijn hoofd hadde, twelck hij getuijge vermoede dat d'voorsz. Elbert moste gecregen hebben, int affstooten vande pannen, te meer door dien d'voorsz. Elbert in een gemeen geselschap oft tsamen spreeckinge gevraecht sijnde, hoe dat hij de voorsz. quetsure hadde gecregen, was varierende in sijn antwoorde, seijde voorts dat die voorsz. Elbert is een man van matelijcke lenghte, smal van aengesicht, ruijch ende bruijnachtich van Baert, woonende schuijn tegens over Lambert van Asten herbergier tot Huijsen, en scheen ontrent veertich jaeren oudt te wesen, Verclaerde noch wijders Die voorsz. Ghijsberth alleen, dat eenen mieuws Ebben, oock Buijzman tot Huijsen voorsz., hem getuijge op sondage voort plegen vande Violentie hadde int oor geluijstert in substantie deze woorden Gijsberth gater uijt het huijsge sal affgebroocken worden wijders ver-

claren sij getuijgen noch te samen, dat sij des maendachs naermiddachs tot Emmenes wesende aldaer hoorden seggen Dattet voorsz. hujs in brant stont gelijck sij tegens den avont Daer bij commeñ bevonden tselve affgebrant te wesen, Gedaen binnen der voorsz. Stede Amsterdamme ten huijse mijns nôts ter pñtie van Adriaen der Weduwen eñ Daniel Otten getuijgen hier toe versocht.

Uit het Notarieel Archief, n° 200, n° 70, fol. 26 (blauw fol.158).

BIJLAGE III.

Erentfesten vromen discreten goeden vrundt,

In dese onse vergaderinge hebben wij omme veele gerechtige redenen goet, dienstich ende noodich bevonden tot voirderinge van Godes eere ende glorie, welstant der Landen ende Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, ruste, eenicheyt ende opbouwinge der Christel. gereformeerde kercken ende gemeente, mitsgaders weeringe van alle oneenicheyden ende scheuringe (:daer vuyt nyemant als die vyanden vanden welstant der Landen ende de christel. religie prouffyt ofte contentement en kan verwachten) uwe L. over te seynden onse Resolutie neffens desen gaende, geteyckent Nu^o j^o, Item extract vuyte kerckel. ordonnantie vanden Jare 1594. aengaende die verkiesinge vande kerckendienaren, ouderlingen ende diaconen, mitsgaders het houden vande vergaderinge vande kercken-Raden inde Steden, ende oick vande Classicale vergaderingen inde respective quartieren, geteykent, nu^o: 2°., Noch onse twee resolutien successivel. in Februario ende Julio 1612 genomen, daer by den Regierders van allen Steden, Heerlycheyden, Ambochtsheerlycheiden ende dorpen toegestaen es van onsen t'wege ende onder onse Authoriteyt nade selve Articulen inde voorss. saecke te mogen procederen geteykent nu: 3°. Item onse Resolutien genomen in Maio ende Septembry a^o. 1611, daer by wy verstaen ende geordonneert hebben dat nyetjegenstaende het verscheyden gevoelen byde predicanten kerckel. ende andere persoonen opte vyff poincten inde conferentie vande selve jaeren tusschen de twaelf kerckendienaren verhandelt, deselve den anderen in Christel. ende Broederl. Liefde behooren te bejegenen, ende den Predicanten in hare Predicatie vande selve poincten soe soberlyck ende moderatelyck handelen, als tot meeste ruste vrede ende stichtinge der gemeente dient geteyckent Nu: 4°. Ende lestelyck onse Resolutie genomen in Januario inden Jare 1614, daer by wy provisionel. geordonneert hebben in wat Limiten inde gecontroverteerde poincten die kerckendienaren in hare predicatie tot opbouwinge der Christel. gemeente ende weeringe van voirdere misverstanden ende oneenicheyden hen behooren te dragen geteyckent Nu: 5°. Naer alle welke onse ordonnantien ende Resolutien wy hoochnoodich bevinden, ende als noch verstaen ende ordonneren, dat een yegelyck hem behoirt

te gedragen, ende mit ernst inden heuren te letten, dat daer jegens directelyck noch indirectel. nyet gedaen en worde dat oick jegens den Contraveuteurs behoirlycke correctien als wederhoorige van hare wette-lycke overicheyt gebruyckt worden. Alles by provisie, ende tot dat by naerder kennisse anders by ons sal werden geordonneert. Waer naer ul. hem sal hebben te reguleren.

Hier mede

Erentfesten vromen discreten goeden vrundt zydt Godt bevolen, Geschreven inden haeghe den xxij^{en} decembris a^o. 1615

Ter ordonnantie vanden
Staten

.....
1616

Het handschrift is in de Universiteitsbibliotheek te Leiden (Pap. I. c).

BIJLAGE IV.

Mijn heer

Nae dat ick verstaen hebbe dat gij alomme aen u officieren heeft geschreven soo verneem Ick als datter noch Inde sack niet vervordert en wort soo ist dat Ick presumeer als datse U.E. geen licht en geven daerom Ick niet naelaten en can U een weijnicht daer van te adverteren en sooder als dan niet en gedaen en wort soo ben Ick genootsaect 't selfde aenden Fiskael te adverteren soo ist sulcks alsdat op onsen dorpen van goylant die meste tapper selfs pachter ofte medestander sijn ende die tapper die geen pachters en sijn makense alsulcken accoort als datse bij provisie sullen laten aenteykenen ende betalen in plaes van 5—14 stuij maer 3 gûl ende de resterende peñ sooder swarigheijt comt vanden eedt datse als dan moeten betalen de resterende pachtpeñ twelck grotelijts strijt tot naedeel van ons die mede die nerege heeft gedaen ende nu tenemaal moet uyt scheyden over sulcks sij haer bier niet hooger geven als voor desen is gedaen Maer wat aengaet binnen naerden heb Ick expresselijck nae vernomen hoet aldaer toegaet en is oock warachtich dat die tappers betalen in plaes van 5—14 st maar 3—6 st Ende sooder swaricheijt vanden eedt compt als dan te betalen de resterende peñ maer de smockelaers betalen 2 gûl in plaes van 5—14 st ende die burgers betalen in plaes 5—10 st van vat maer 1—5 st twelck altemael strijdt tegens den swaren eedt dieder gedaen is ende oock tegens punt vande ordonnantie waer in U.E. groot proffijit te verhalen staet ende soo gijt tselfde nu niet en wilt vervorderen soo salt gemonstreert worden anden H. Fiscael daer bij noch verstaende als datse een kolletuer hebben die niet onder den Eedt is en wat personen de pachters sijn is U.E. wel berocht.

Achterkant: Te bestellen aenden
 Heer Baelliu van
 Goijlant woenende recht
 over de groenlandts
 packhuijs
 Tot Amsterdam
 of tot Muijden
 Loent de boede.

N.B. Het stuk is keurig geschreven, maar vol fouten, zooals uit dit nauwkeurig afschrift blijkt. Het handschrift is eigendom van de Kon. Akademie.

BIJLAGE V.

mijn Here

Ick hebbe verstaen dat de Paechter van de bijeren over Hielversom becuurt heft een gerret gerretsen over Seekeren vier tonnen bijer de hij nijet aengebraecht en hadde waer over de Paechter met de Schout ende Schepenen van Hielversom ten huijse van gerret gerretsen gecomen sijn om de 4 tonnen bijers de hij gefraudent haedde te haelen het de voorschreven gerret gerretsen met noch een ander wlke met een virek of mees grieck den paechter met geweelt gerestert den Schout van Hielversom het de Paechter voer Aeges¹) van de becuering hondert gulden beoelt

Hijer mede

Errentfeste welwijse voersinge seer diescrete Here mijn Heere goede in genade bevoelen uijt naerden den 22 Januarij Anno 1640

UE. Jacob dirckss
 De noij

Men ziet uit dezen brief, dat een schout geen geletterd persoon behoefde te zijn. Daarom geven wij hem nauwkeurig naar het handschrift in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam (II C 9⁴⁹).

BIJLAGE VI.

Keure op jaght en gansen
 A⁰ 1619

Ick P. C. H. Castelein van Muyden ende Baljuw van Goeylandt doe te weten eenen ijghelijcken dient behoort Alsoo overmits de extraordinarie drooghte des tegenwoordigen jaers het cooren saet ende vruchten op de landen van Goeijlandt geschapen sijn niet alle ter gewoonlijcker tijdt te komen tot maturitejt ende rijpheid, sulx de selve dienvolghens oock

¹) = gage?

niet gewonnen ende vanden velde sullen kunnen werden gehaelt met den wtgang van Oegstmaent precis, maer op sommighe plaetsen ongelijck laeter nootlijck moeten blijven staen; welcke door d'ongeregeltheit ende insolentie van somige dergenen, die haer geneeren ter jaght pleeghende met de expiratie van oestmaent voorss. haeren ingang te nemen, perikel loopen van vertreden verdruckt ende andersins grootelijx beschadight ende bedorven te werden: soo ist dat ick omme behoorlijck daertegens te voorsien, gekeurt ende geordonneert hebbe keure ende ordonnere mits desen, dat niettegenstaende oestmaent sal sijn geëndight, niemant sich en sal vervorderen te jaeghen op eenighe erften ackers ofte landen daer rogge boeckweit oft andere vruchten subject om bedorven te werden op sijn staende: op peene dat de geene die bevonden sal werden contrarie gedaen te hebben ende oft selfs in persoen oft door honden oft ander gereedschap op de voorss. vruchtdraeghende landen gejaeght, daer over verbeuren sal een boete van 25 ponden van veertigh grooten t'elcken maele, behoudens den geinteresseerden oft beschaedighden sijne actie daer en boven t'applicieren d'eene helft den schout ende d'ander helft den geenen die de bekeuringe sullen doen. Waer toe geauthoriseert werden alle luijden van goeden naeme ende faeme op haeren eedt mits nevens haer hebbende een geloofwaerdigh getujghe.

Gemerckt oock inden voorss. lande sommighe persoonen beginnen haer te begeven tot aenhouden van gansen waer bij haere gebujren ende anderen merckelijck worden verkort ende beschaedight; heb van gelijcken gekeurt ende geordonneert, keure ende ordonnere bij desen, dat niemant aldaer en sal moghen houden eenighe gansen op peene van dat een yghelijck vrij ende geoorloft sijn sal deselve doot te slaen, sonder daer aen te misdoen ende daerenboven de geene diese bevonden werdt aen gehouden te hebben, verbeuren nevens elcken gans de boete van drie ponden ten prijse voorss.

Lasten ende bevelen den schouten ende wethouderen vande respectieve dorpen der voorss. landen desen alomme daer 't costujme is te doen publiceren ende voorts te doen achtervolgen ende exsecuteren naer haeren teneure ende inhoudt sonder eenighe dissimilatie alsoo 't gemeene nutt¹⁾ sulx nootlijck vereischt. Gedaen op den huise te Mijden den XXXen Aug. 1619.

P. C. HOOFT.

(Naar het handschrift van de Kon. Akademie).

BIJLAGE VII.

Edele Eerentveste, wijze ende zeer Voorsienighe Heeren.

Voor een dach ofte vier hebben wij aenden Drossart van Goijlant ge-

¹⁾ Er staat eigenlijk *must*. Waarschijnlijk heeft Hooft tegelijk aan *best* en *nutt* gedacht.

schreven ten eynde hem believe zoude ordre te stellen dat Johan Ghijsbertsz Pachter vanden heere Lantcommendeur binnen Utrecht, wonende aen St. Martensdijck, restitutie mochte becommen van zijne Coppel-schappen int getal van omtrent hondert ende vijftich, bij die van Hilversum metterdaet vant Goijerbosch (daerop deselve in absentie vanden harder gestreken waren:) aengehaelt, tot zijnen grooten schade, ten minsten onder de cautie bij hem gepresenteert voor alle actien die sijluyden op deselve schappen zouden mogen pretenderen Welcke cautie hij te vreden was binnen het resort van Hollant ofte Goijlant te stellen, op dat alle vordere schade ende onlust voorgecommen mochte worden. Wijl dan t'selve niet en is geschiet ende den Drossart sich op U.E. advis is beroepende, gelijc blijkt by zyne missive hierbygaende, So is ons gants vrientelic versoeck dat U.E. de sake daertoe believe te dirigeren, dat de voors. Schappen, staende tot grooten schade, sonder preiuditie van d'een off d'anders gerechticheit, ten minsten onder cautie mogen worden ontslagen, Waeraen ons vrientschap (: ende t'geene onses gevoelens recht is:) geschieden zal.

U.E. hiermede Godtlicker protectie bevelende, Utrecht den 7 January 1620 stilo Novo

U.E.

dienstwillighe Vriendt

ERNST CASIMIR graf zu Nassau.

(Naar het handschrift in het Rijksarchief, onder de ingekomen stukken van de Rekenkamer).

HET BEGIN VAN HOOFT'S HISTORISCHE STUDIEN

Hooft's vader wilde hem voor den handel opleiden. Maar hij had blijkbaar meer lust in studie. Dat had hij trouwens van geen vreemde. Wij zien toch, dat ook zijn vader heel wat gelezen had en vooral tot de historie getrokken werd. Wel zal dat in de eerste plaats om de nuttige leering zijn geweest, die daaruit geput kon worden, maar dat was toen eene algemeene opvatting. De zoon had natuurlijk de Latijnsche school afgehoopen, en daar zal de lust in hem ontwaakt zijn om een geleerde philoloog te worden. Het eerste, dat wij daarvan bemerken is in de *Reisheuchenis*. Dat hij belang stelt in de overblijfselen van oude bouwwerken, zegt nog niets. Maar wel opmerkelijk is, dat hij van een opschrift te Lyon weet te zeggen, dat het is afgedrukt in den commentaar van Lipsius op Tacitus. Hieruit blijkt niet alleen, dat hij toen reeds Tacitus hoog stelde, maar ook Lipsius, en dat hij de klassieken niet vluchtig las, maar als een philoloog. Misschien hoopte hij eens een geleerde in den trant van Lipsius te worden.

Dat hij in Italië niet alleen oog had voor de renaissance, zien wij uit hetgeen hij van Rome vertelt. Maar een nog duidelijker bewijs van zijne belangstelling voor de oude geschiedenis is het volgende.

Nadat hij 8 Mei 1601 te Amsterdam teruggekeerd was, berichtte hij reeds spoedig zijne behouden aankomst aan zijne vrienden in Italië, o.a. aan Jac. Badouere. Deze antwoordde hem 14 Juni en verzocht o.a. in dien brief „se ritrovasse mai in quelle bande Ob. gyphij Justinus di mandarmi ò l'essemplare istesso ò almen' la copia del passo intiero dove parola d'i Badoueri.”

Het hier bedoelde werk is *De Imperatore Justiniano Commentarius* van Hub. Giphanius, dat in 1591 te Ingolstadt verschenen was. Op bl. 16 zegt de schrijver, dat de familie Badoarius te Venetië een van de oudste en aanzienlijkste geslachten is, omdat het naar zijne meening afstamt van Vigilantia, de zuster van Justinianus.¹⁾

Blijkbaar had Hooft dit in Italië aan Badouere verteld. Maar dan moet

¹⁾ Hare dochter trouwde Badoarius. „A quo Badoarios qui hac aetate inter Venetos patricos vigent & celebrantur ut nobilissimi & antiquissimi propagatos esse arbitror.”

hij het werk van Giphanius vóór het begin van zijne groote reis, 11 Juni 1598, niet alleen gelezen, maar ook degelijk bestudeerd hebben. Anders had hij zich eene zoo bijkomstige bijzonderheid niet zoo goed herinnerd. Ook moet de naam Badoarius reeds toen zijne aandacht getrokken hebben, doordien hij hetzij de in 1550 door Frider. Badoarius te Venetië gestichte academie, hetzij de gedichten van Lauro Badoari (1546—1593) kende.

Wij zien dus, dat Hooft reeds op zijn 17e jaar eene degelijke studie maakte van de oude geschiedenis. Later trok hem vooral de nieuwe geschiedenis aan.

WIE HEEFT VONDEL LATIÏN GELEERD?

Brandt zegt: „Eerst liet hy zich door een' Engelsman de beginsels van 't Latyn leeren. Daarna ging hy ten huize van eenen Abbama, een Vries, Leermeester in de Latynsche schoole aan d' oude zyde; die hem, ziende zynen grooten yver, vlytig en gaarne onderwees.”

Hierin is de naam onjuist: een leermeester Abbama is er aan de Latijnsche school niet geweest. Blijkbaar is dus bedoeld Hayo Gabbema, die van 1612—1618 conrector aan de Oude Zijde was.

Maar wie was die Engelschman? Sommigen zeggen zonder eenige aarzeling, alsof het een vaststaand feit was, dat het Mattheus Sladus geweest is, waarschijnlijk omdat zij geen anderen Engelschman-Latinist uit die dagen kennen. Dat is echter een zeer zwakke grond. Bovendien is het hoogst onwaarschijnlijk. Dezen, die van 1598—1603 conrector en van 1603 tot 1628 rector was, zou Brandt — en Vondel, die hier toch zeker wel Brandt's zegsman geweest is — niet eenvoudig „een Engelsman” genoemd hebben, vooral niet waar van den volgende de naam genoemd wordt. Dat Vondel of Brandt den naam zou vergeten hebben, is uitgesloten, omdat deze nog lang in Amsterdam bekend bleef, doordien de zoon Cornelis van 1618 tot 1628 conrector en van 1628 tot 1678 rector was. Vondel of Brandt zou dan dus opzettelijk den naam verzwegen hebben, b.v. omdat Sladus een ijverig Contraremonstrant was. Maar zonder bepaalde aanwijzing mogen wij hun eene dergelijke kleinzieligheid niet toeschrijven. Het zou ook wel vreemd zijn, dat de rector hem de eerste beginselen had onderwezen en het verdere onderwijs aan een ander had overgelaten. Bovendien wijzen Brandt's woorden er op, dat de Engelschman bij Vondel aan huis kwam om hem les te geven, wat de rector zeker evenmin zou gedaan hebben als de conrector.

Maar er is geene enkele aanwijzing, dat het Sladus zou geweest zijn. Ook waren er zeker wel meer Engelschen in Amsterdam, die Latijn kenden, al zou ik er slechts één weten te noemen. Diens naam verzwijg ik hier echter, om geene aanleiding te geven tot nieuwe lichtvaardige beweringen.

DE OUDSTE BRIEF AAN HOOFT

Nadat het eerste deel van zijne uitgave der Brieven van Hooft verschenen was, vernam Van Vloten, dat Mr. J. A. Grothe te Utrecht nog een aantal brieven van en aan Hooft bezat. Deze werden hem met de grootste welwillendheid ter beschikking gesteld en voor de volgende deelen heeft hij ze geregeld gebruikt. Van de brieven, die eigenlijk in het eerste deel hadden moeten komen, heeft hij er nog eenige als bijlagen in het tweede deel opgenomen. Maar een aantal zijn nog niet uitgegeven.

Van alle nog onuitgegeven brieven heb ik een afschrift gemaakt en hoop die nog eens te kunnen uitgeven. Hier deel ik nu alleen den alleroudesten mede.

Monsieur. J'ay receu la Vre premier le 14 decembre le seconde le 20. Je vous fies responce et attendois que le serviteur le devoit venir querir mais voiant quil tardoit trop a venir je l'ay envoie a rome A Monsr. Thoris que j'ay prie de le vous faire venir. Je ne vous dire aultre chose pour le present sinon que mon deseigne d'aller par dela est rompu de fason que si vous plait retourner par icy nous prendrons quel resolucion qui vous plaira. Cependant je vous prie conserve moy tousiours en voz bonnes graces et soies assure que je suis et sera eternelement

Monsieur

Vre tres humble affectione a
vous faire service Isabelle . . .

(Adres)

A Monsieur

Monsieur

PIERE HOOFT

Roma

Op de onderteekening *Isabelle* volgen nog eenige krabbels. Misschien is daar de familienaam van de schrijfster in verscholen. Men zou er Passer of Pesser uit kunnen halen, maar waarschijnlijk zijn het geene letters.

Op het adres staat nog met kleine letters: „iace al m. s. Damiano palea”, wat zeker Hooft's nader adres te Rome was.

Over de schrijfster kunnen wij niets mededeelen. Alleen kunnen wij m.i. uit de fouten in haar brief en hare verzen opmaken, dat het Fransch niet hare moedertaal was. Dat de vrijerij van haar kant zeer ernstig werd opgevat, blijkt uit de twee sonnetten van hare hand, die bij den brief bewaard zijn. Zij is dan ook zeker wel de „Madame”, voor wie Hooft in 1601 te Venetië de *Chanson* dichtte, die hij later vernietigd heeft, nadat hij er eene vertaling van gemaakt had.

Wij geven hier hare gedichten zeer nauwkeurig naar het handschrift. Niettegenstaande de vele spelfouten zijn zij toch goed verstaanbaar. Ook vs. 3 van het tweede sonnet is te begrijpen, wanneer men *repase* opvat als *repassent*.

Las ie meurs sans mourir iayme et hait mon martire
 Je me plais en mon mal et suis ce qui me fuit
 Je deteste mon heur et veux ce qui me nuit
 En ses divers pensers sans cesse ie soupire

Tout ce qui ne se peut seulement je desire
 Je vois cherchant l'obscur quand le soleil me luit
 Lors quil fait un beau jour ie souhais la nuit
 Et rien qu'n seul obiect ie ne veux ny aspire

Obiect pour qui ie meurs pour qui ie vis aussi
 Vous estes tout mon bien vous estes tout mon souscy
 Mon ayse mon suplice et la source faconde

Don desrive le cors de ses diversites
 Ainsy que ie me plais en voz infinites
 Plaises vous d'estre a moy autant qu'a tout le monde.

SONNET

Ha que de divers pensers afligent mon courage \$
 que de accidens divers excitent mon tourment
 que de diverses peurs repase insesament \$
 Dans mon esprit ardant de despit et de rage

\$

Mon mal je veus mourir Le monde est une servage
 Ou Ceux sont malheureus qui aymant consument \$
 Leur fidellite est une sertayn argument \$
 Qui ferant en leurs veux une desastre nofrage.

\$

Ah quil ya de bien aimer qu'en discours \$
 A plaindre sans souffrir l'ardeur de ces amours
 Et ne resenter rien de ce que lon soupire \$

\$

Je Croy que le findre est une extreme bon heur
 Mais ie saurois rien dire avoir dans le coeur
 Qui ne naisse du vray de mon cruel martire.

VOLKSETYMOLOGIE

In mijne jeugd heetten in Medemblik de vier zijden van den bikkel *watje*, *nietje* of *niesje*, *essel*, *staander*. Wanneer de bikkel op het dikke uiteinde te staan kwam, heette dat een *koter*, en men was „af”. Dit laatste woord is duidelijk, wanneer men weet, dat er elders *schijt* voor gezegd wordt. *Staander* is de platste lange kant, waarop de bikkel gemakkelijk staat. *Essel* is de tegenovergestelde lange kant, waarin twee kuiltjes zijn; de opstaande rand daartusschen heeft een S.vorm. *Watje* is de bovenkant, rond, zacht en (bij een nieuwen bikkel) wit als watten. De naam werd echter niet altijd juist gevoeld, en dan opgevat als „een ietsje”; daardoor kwam men er toe den tegenovergestelden kant een *nietje* of *niesje* te noemen. In het spel zelf is geene enkele aanleiding om dezen kant van mindere waarde te noemen.

EENE AANHALING

Zeer bekend is het antwoord, dat Burgemeester Simon Kops aan Laurens Jakobsz. Reael gaf, toen deze het vermoeden uitsprak, dat nog wel eens alle burgemeesters bij de Hervormden ter preek zouden komen: „Ik zat liever in het bordeel tusschen zeven hoeren.” (Wagenaar, Amsterdam I, 301).

Minder algemeen bekend is het waarschijnlijk, dat Kops hier niet oorspronkelijk was, en een weerslag gaf op een gezegde van Protestantsche vrouwen.

Dit wordt ons medegedeeld door Montaigne in zijne *Essais* III, chap. 5: „celles qui nous protestent, en ce temps, qu' elles aimeroient mieux charger leur conscience de dix hommes, que d'une messe.”

Het zal ook wel door anderen verteld worden, maar dit is de eenige plaats, waar mijne aandacht er op viel.

Natuurlijk is het mogelijk, dat Kops met bewustheid Montaigne navolgde. Maar het is toch eerder aan te nemen, dat hij in een vinnig twistgesprek een algemeen bekend gezegde wijzigde.

ALEXANDER

Er zijn enkele kleine prozastukken van Hooft nog steeds niet uitgegeven, waarschijnlijk omdat het fragmenten zijn. Toch zijn zij juist in hun onafgewerkten staat van belang om de wijze van werken van Hooft te leeren kennen.

Van Vloten zegt in eene aanteekening bij Br. 107: „Achter het H.S. van Hooft's Poëzy is nog een gedeeltelijke vertaling van den Alexander [nl. van Lucianus] van Hooft's hand bewaard.”

Mijn vader heeft dit in zijne inleiding op Hooft's Gedichten overgenomen. Misschien heeft hij — wel wat onvoorzichtig — op Van Vloten vertrouwd. Maar het kan ook zijn, dat hij voorloopig „van Lucianus” heeft bijgevoegd, met de bedoeling dit nog nader te onderzoeken, en dit vergeten heeft te doen. Tusschen het maken der aanteekeningen en het drukken liggen immers een vrij groot aantal jaren.

Bij Lucianus is niets van dien aard te vinden, evenmin bij een anderen klassieke schrijver. De inhoud maakt dit trouwens reeds onwaarschijnlijk.

Ten overvloede heb ik in de humanistische en de Fransche literatuur gezocht, maar ook daar geen voorbeeld gevonden. De mogelijkheid blijft nu, dat Hooft hier een Spaanschen of Italiaanschen schrijver gevolgd heeft. Daaromtrent is geene zekerheid te verkrijgen, doordat onze bibliotheken dezen lang niet alle bezitten.

Ten slotte acht ik het waarschijnlijkst, dat Hooft hier eene zelfstandige navolging van Lucianus heeft gegeven, evenals in den *Brief van Menelaus aen Helena* van Ovidius. Eene nauwkeurige beschouwing van den tekst versterkt dat vermoeden:

1°. De aard der doorhalingen — die ik daarom volledig mededeel — doet eerder aan een oorspronkelijk werk denken dan aan eene vertaling.

2°. Er zijn een aantal echt Hooftiaansche denkbeelden in.

Het slot ontbreekt. Het kan echter ook zijn, dat een gedeelte van het handschrift verloren gegaan is.

Om de spelling moeten wij dit stuk op 1618 of 1619 stellen.

Dits 't eerst in ontrent driehondert jaeren dat jck den glimp der sonnen aenschouwt heb. Soo lang ist al dat jck in d' onderaerdsche deemsternissen onder bedwang van Pluto gescholen heb. Nu heeft hij mij desen dagh veroorlooft om mijn ooghen te verclaeren met de doodt van Pompejus, die d' eerste is dien de wereldt bij mij geleecken heeft in naem [boven doorgehaald: *hem gevende den bijnaem van de Grootte*]. Want jck ben Alexander. Het noodlot heeft Aegypten toegelejd de [boven doorgeh.: *twee*] lijcken van de twee grooten die tot deser tijdt toe op aerden verschenen sijn. Heden sal de ameloose romp van Pompeius op de Aegiptische strandt leggen. Ende hier leg ick. dit is 't lijf en leden dat soo veel mickenden swaerden en hellebaerden, bijlen, piecken, en pijlen ontsprongen sijnde, eintlijck van 't bedrogh benart is [achter doorgeh.: *beset is*], en gepriemt¹⁾ van 't venijn dat Antipater overschickte in een paerdsclaeuw: om dat het houdt, ijser, stael, cooper, loot, steen en glas met sijn doordringende cracht te machtigh was: sulx datment nergens anders in houden moght. Maer wat moght Ptolomeus mijn soldaet dit lijck dus doen balsemen en drooghen om het soo veel hondert jaeren over te doen dujren? Goede geselle hebdijt gemeent grooten dienst te doen met het te bewaeren tegens 't knabbelen der wormen? Indien ghij waent dat het eenigh beweghen van gevoelen of ander sinlijckheijt heeft, waerom en doet ghij 't oock niet dienen met bancketty van veele gerechten en allerleij wijnen? en onderhoudt sijn sangers en speellieden in jaergeldt? oft legt voor al het lijck van Roxane aen sijn zijde om hem te verfrooijen met die minnelijcke stovingen? Maer alsoo luttel becorings als het vleesch sonder vaegh heeft van de smaeckelijkheden van Venus, alsoo luttel kreunt het sich 't cnaeghen van 't crujpent gedierte daer 't wel naemaeghschap mede rekenen magh, gemerckt het meestendeel wt sijn vleesch bloedt en geest is groeiende [boven doorgeh.: *gegroeijt is*]. Seker 't waer onnodigh geweest dit aldus te sulten in 't sap en reucke van dierbaere crujden. Ende jck soude immers soo goeden gevallen genomen hebben aen de gemeene wijze van mijn vaderlandt. Want datmen sich daer aen houdt, daer heeft men de meeste eer af. ende mij dunckt dat het de hoogte van mijne glorie bet geleken soude hebben het lijck door den brandt te behoeden voor de mismacktheit van 't besterven en alsoo te verfijnen dat het ten deele in lucht en vier verandert sijnen wegh genomen had om inder hoochte met die elementen te woenen. Maer Ptolomeus heeft, soo veel immers moghelijck was van Alexander willen overhouden. Dan acharmen de bejtel van Phidias en de penceel van Apelles hebben in desen veel meer wtgerecht gemerckt d' een mijn maxel en d' ander oock mijn verwen sulx getroffen heeft, dat indien 't wesen des menschen meer bestondt inde dingen die d' wterlijcke sinnen onderworpen sijn, als in 't gemoedt, Alexander en waere noch ter tijdt wt de wereldt niet. Wat is hier doch wel anders bewaert als de stoffe die haer eerste forme

¹⁾ Eerst: *gepraemt*

verlooren hebbende onbequaem is om eenigh schick van nieuw maxel t' ontvangen. Voorwaer de Coningen geven haeren geest eenen wel rijmen oorlof om spelen te gaen in allerleij vreemde inbeeldingen, welcker eene is sich te vlaeijen daermede datter lange tijdt menschen zijn sullen die de plaetse van haer assche eñ gebeente ofte gebalsemde prijje sullen weten. Want aengaende de behoudenis van de stoffe, die wordt vande geringste soo wel genoten als vande treffelijkste: aengesien de stoffe niet vergaen can maer alleen verandert van gedaente. Ende noch schijnt het immers soo heerlijk in 't gedencken van eenen verstorvenen, op te haelen dat sijn stoffe in 't heelal besloten is; als dat Aegipten, jae in¹⁾ Alexandrijen, jae een kelder die in haer enghe begraven²⁾ houdt. 'Tis waer deese begraffen is met heerlijcke beelden eñ wt³⁾ constrijcker handt wel prachtelijck voltoijt. Maer al dit beschaemt te meer de onbehaeghlijckh⁴⁾ van 't lijck⁵⁾ dat door de dootd soo seer ontvallen is. Boven al dit, staet te beduchten, indien ten eenen oft ten anderen daeghe gebeurt dat de wereld oft dit landt, op een ander wijze geregeert wordt, eñ de Coningen⁶⁾ inden haet neemt,⁷⁾ zijnde de heerschappij gestelt in handen vande Edelen, oft vande gemeente, dat alsdan het volck tot een weerwraecke met alle dartele schamperheden dit lijck sal mishandelen, om dat jck gedient heb tot een exempel dat sulcken geweldighen eind aertrijx aen eenen man kan onderworpen wesen. doch 't is tijdt om mijn rejse te vorderen nae de plaetse daer de groote Pompeius blijven sal, indien jck niet versuemen wil den troost te genieten⁸⁾ die geleghen is in 't aenschouwen van eenen medegesel sijner⁹⁾ ellende, eñ dat hij alsoo wel door trouwloose verraderije gerukt wordt wt sijn treffelijck aensien, als jck gestoten ben wt het midden van mijn alom ontseene groothejdt. mij ketelt noch dat hij d' ongeluckighste van bejden is eñ dat door al te lange leven. Had hem de moordt comen slaen op den¹⁰⁾ waeghen van sijn laeste triumphe, soo en had hij de gloorye behaelt door soo veel overwinningen niet soo lelijck laeten leggen inde nederlaeghe van Pharsalien, ende en hadden sijn aenhangers sijn dootd door menighvuldighe bedevaerten¹¹⁾ niet afgeloopen, bij de goden, doen hij in Campanjen aen de koortse lagh, soo soud hij ten minsten ongeschent aen sijn lijck gebleven hebben eñ niet geleghen met de misstal van een afgeknotte romp, gelijk hem nu is genaeckende. Dan wat wil dit gaepen van 't aerdrijck seggen, wet verrijst ons hier? 't is de raserij megaera.

¹⁾ Eerst: als dat *die in Aegipten, lejdt oft* jae in

²⁾ Achter: *besloten hou*

³⁾ Eerst: *door*

⁴⁾ Eerst: leelijckheit, toen: onbevallijckh.

⁵⁾ Achter: *lich*

⁶⁾ Eerst: *de vorst*, toen: *de heerschappij van eenen der*

⁷⁾ Eerst: *aenwaerdende den staat der gemeent*

⁸⁾ Eerst: *nemen*

⁹⁾ Eerst: *der*

¹⁰⁾ Eerst: *inden*

¹¹⁾ Eerst: *gebeden*

Jck weet haer boodtschap. Zij gaet om de gemoeden der Aegyptische vorsten te berejden tot wtvoering van 't afgrijsselijck stuck: en soo te versien inde saecken dat het hart den wtvoerders niet come t' ontsincken als zij handt aen werck slaen.

Megaera. Ha ha he, meendij mij met kermen te vermorwen oft moedt te maecken?

Julia. Om quijtschelding bid jck niet maer alleen om wtstel, eñ wat leenigher gramschappen.

Alexander. 'T is Julia die haer onderwindt voor haeren voorighen man te bidden. Siet hoe sot wortmen door 't minnen. Zij waent datter mededoghen inde verwoedthejdt comen kan.

Julia. Jck bid en besweer u O kindt des nachts, door de naerhejdt der duisternissen door de felhejdt uwer toortse, door de rusteloose knaeginge die ghij den gemoeden weet aen te setten, door de trotse des wreethejds, de smaecke des bloeds eñ de vernoeghing der wraecke, gunt den grooten Pompejus eenighe wenigh daeghen tijds eñ dat hij omcome door eenighen wegh sijn grootheid beter voeghende.

Megaera. U claeghen queelt mij heel lieflijck inde ooren, maer u bidden maeckt mij hoe langer hoe baloorigher. Soude Megaera leeren medooghen hebben? Ver zij van haer die cleenighejdt.

Julia. Laet u in den sin comen hoe menegh mensche door 't swaerdt van Pompejus is omgeraeckt [eerst: *omgecomen*], watter een volck inden slagh van Pharsalien is op den velde blijven leggen, eñ ten gunste van soo veel moords gedooght dat hij voor sijnen vijandt sterve daer hij soo menighmael nae gestaen heeft.

Megaera. Sijn tijdt isser. Ende wat onrechtvaerdigher bedede? ghij slaght al mede uwen vaeder die sijn begerlijckheden geenen maet en weet. Hij die soo veel eers eñ aensiens gehadt heeft al sijn leven door, ist niet luttel genoegh dat het eindt wat smaedelijck valt?

Julia. Ach! isser geen verlengen aen sijn tijdt, soo bid ick om een ongenaedighe genaede, verkortse; ende eer hij den strandt van Egypten naeder comt, soo ruijet alle ontsinnighe winden op, eñ hist hem op het lijf de verbolghenhejdt vande geheele zee, die hij eertijds bevredight heeft.

Megaera. Aen 't opset van Megaera is geen verandering eñ het noodlot gaet sijnen gang. Dies doet ghij verlooren moeijte. Doch soo 't u lust mij geselschap te houden op desen toght, jck ben te vreden dat ghij het schouwspel aensiet.

Julia. Ach! neen. Jck keer weërom.

Alexander. Jck sal Megaera volghen: eñ 't spel wt zijnde keeren daer jck beschejden ben, door de goote waer lanx zij ter hellen daelt.

Julia. Ach becoorlijcke Hooghejdt eñ sujropbreekende begeerte van heerschen, soo behaeghlijck ende vleijende als ghij aencomt, met sulcken stanck zijt ghij meest al gewent te rujmen. 'T geluck eñ de groote aenslaeghen kunnen bij elckander quaelijck dujren. Noch-

tans soo lang het Caesar qualijck ging soud het Pompeius welgaen, en de tegenspoedt van Pompeius is de voorspoedt van Caesar. Maer Julia is aen alle kanten daer de slaeghen vallen. Treft et ongeluck Caesar zij heeft d' ellende aen haer vaeder, Treft het Pompejus zij heeft se aen haeren man.

O helden, welcker werkelijke geesten geen rust en konnen houden, indien ghij soo togtigh zijt om geweld van oorlogh aen te rechten, wat ruckt ghij daerom het eene deel der borgerije tegens 't ander, wat voert ghij broeder aen tegens broeder? neef tegens neef? maegh tegens bloedverwant? Wat verset ghij schoonvader u tegens swaegher, ghij swaegher tegens schoonvader? Daer staet het opgeblaesen babilon vol schats en onwaerdeerlijcker Costelijckheden. Sulcken bujt soude immers passen tot cieraet van uwe tempelen en glorijs van de Roomsche moghenheijt. Den Parten, den Parten behoordemen sijnen staet af te loopen. Wat raserij ist, soo lang als Crassus gaet waeren met een ongewroocken geest, crijgh te voeren daer gheen triumphe toe en staet? ach! ach! wat hadmen een hoope Lands en en Zees konnen t' onderbrengen, met het bloedt dat de burgerlijke handen vergoten hebben? Wat hadmen 't Roomsche gebiedt een groot stuck weeghs kunnen wtbreijden nae den opgang der sonnen toe, en nae de schijlwinckel des avonts; onse paelen opruijmen tot daer de middagh hijghet nae haeren adem inde bernende wren, en daer de stijve winter wetende van geen ontdoijen op 't voorjaer, de scytische zee door ijsselijke kowde doet stijveren. Tot dus deerlijcken verloop en souden de saken niet gecomen sijn nocht ghijlieden tot soo verbitterden tweespaligh. en had mij de doot niet wt den lijve geruckt: Ick soude met mijn open haijr als een beseten wijf ingevloghen hebben tusschen bejde de spitsen van¹⁾ Pharsalien, en de verwoede gemoeden der soldaeten doen ommesen nae de menschelijke harten diese ten bosen wtgeschuddet hadden. Ick soud mijn vaeder en man versoent hebben oft de punten haerer swaerden elckander gemoet in mijn lichaem. O, ghij mijn lieve vrucht gesproten wt het saet van de twee moghenste der wereldt, wat soudt ghij al ellenden geschut, bloeds gespaert, en vreedes in gebracht hebben, had het noodlot tusschen uw vaeder en grootvaeder eenen strijdt verweckt, wie van bejden 't meest gedaen soude hebben om u ten oppersten toppe van aensien en gloorie te brengen! Maer helaes uwen avondt is gevallen eer dat het middagh was, en de ruste die voorhanden scheen was een reddeloose beroerte, de welvaert die scheen te naecken een ogehoopte commer, en de gelucksalicheijt die u over 't hoeft scheen te hangen, de doot. Al te ontijdighe doot die mij voor voorheen gesonden hebbende met den troost, acharmen, van dat jck u in 't leven liet, u binnen soo corten tijdt, uwen geest noch onversocht inde soetigheden des lichts, in dese armen gebracht heeft. Gaenwe gaenwe rampsaligh sieltjen, onse ellenden betreuren in 't diepste van de helsche nacht.

¹⁾ Eerst: *der soldaeten van*

HOOFT EN DE DISSENTERS

Al worden er geene brandstapels meer opgericht, toch zijn wij van den toestand, dat niemand door een ander om zijn geloof lastig gevallen wordt, nog even ver verwijderd als van een algemeenen wereldvrede. Zoolang nog niet iedereen aan anderen de vrijheid gunt die hij voor zichzelf verlangt, zoolang nog de meerderheid het eigenbelang boven het recht van anderen stelt, zoolang er nog menschen zich inbeelden, dat zij alleen de waarheid en het verstand hebben, zoolang zullen ook geloofsdwang en oorlog blijven.

Wie echter de geschiedenis aandachtig beschouwt, en niet moedwillig de oogen sluit voor hetgeen er vroeger verkeerd was, put daaruit levensmoed, doordat hij een geregelden, zij het ook uit den aard der zaak langzamen, vooruitgang waarneemt.

Natuurlijk mag men evenmin moedwillig het oog sluiten voor het goede in vroegere tijden. Men moet zoowel voor het heden als voor het verleden de volle waarheid durven en willen zien, en zich bij beide zooveel mogelijk vrijhouden van vooropgezette meeningen.

Wij Nederlanders gevoelen bij het beschouwen der geschiedenis altijd eene zekere vreugde en voldoening, wanneer wij opmerken, dat geloofsdwang en oorlogszucht, al ontbraken zij geenszins, hier te lande toch altijd minder waren dan terzelfder tijd elders, of dat althans ons land behoorde tot die, waar deze treurige verschijnselen het minst zich vertoonden.

Als de voornaamste oorzaak hiervan wordt gewoonlijk de handelsgeest der Nederlanders genoemd. De voorstanders van verdraagzaamheid verzuimen dan ook niet er op te wijzen, dat de landen, waar de meeste vrijheid van denken gevonden werd, tot hoogen bloei zijn gekomen, terwijl de landen, waar de geloofsvervolgingen het sterkst waren, snel zijn achteruitgegaan.

Dit is eene gevolgtrekking, uit de waarneming der feiten gemaakt, geenszins eene verklaring van de oorzaak. Was toch de handelsgeest op zichzelf voldoende om tot verdraagzaamheid te leiden, dan zouden wij deze vooral moeten vinden in landen, waar de handel eene belangrijke rol in het leven der volkeren speelde. Dat nu zien wij juist niet. Op het einde der Middeleeuwen was nergens de handel bloeiender dan in Italië,

Spanje, Portugal, en niemand zal toch beweren, dat deze landen alle andere in verdraagzaamheid te boven gingen.

De verdraagzaamheid is geen gevolg van den handelsgeest, maar wel is zij eene oorzaak geweest van handelsbloei. Dat heeft men echter niet zoo spoedig ingezien. Eerst heeft men het negatief daarvan moeten zien, nl. dat onverdraagzaamheid den handel te gronde richt. Dientengevolge vinden wij dan ook overal meer bestrijding van onverdraagzaamheid dan verdediging van verdraagzaamheid. Die op de uiterlijke ervaring berustende bestrijding is trouwens veel gemakkelijker te begrijpen dan de op redeneering gegronde verdediging van het tegenovergestelde.

Eerst nadat het historische feit erkend was, heeft men verdraagzaamheid geëischt in het belang van den handel. In lateren tijd zijn er natuurlijk velen geweest, die uitsluitend op dezen grond den eisch gesteld hebben. Het ligt toch voor de hand, dat waar een aan het werkelijke leven ontleende grond voorhanden was, men zich de moeite van abstracte redeneering spaarde. Maar hiermede is de oorsprong der verdraagzaamheid nog niet aangewezen.

Als tweede oorzaak van verdraagzaamheid wordt veelal onverschilligheid genoemd. Zelfs zijn er, die dit eenvoudig twee namen voor dezelfde eigenschap noemen. Dit is echter eene dwaling ten gevolge van onvoldoende waarneming. Wel zullen de onverschilligen in den regel de verdraagzamen steunen in hun verzet tegen gewetensdwang, maar de beweegredenen zijn verschillend.

De onverschillige verzet zich tegen dwangmaatregelen, omdat zij volgens hem noodeloos en nutteloos zijn. Hij beschouwt ze als eene krachtsverspilling zonder redelijk doel, een plagen van zijne medemenschen zonder noodzaak, eene verstoring van de rust zonder eenige nuttige uitwerking. Het is dus iets, dat beter nagelaten dan gedaan wordt. Maar zijne geheele redeneering is negatief, niet op vaste beginselen gegrond.

Geheel anders is het bij den verdraagzame. Hij komt op voor de rechten van den enkeling. Hij wil zelf vrij zijn en erkent, dat een ander hetzelfde recht op vrijheid heeft. Hij eerbiedigt de vrijheid van een ander, niet uit overwegingen van nuttigheid, niet uit zachtmoedigheid, menschlievendheid of wat ook, maar eenvoudig omdat de ander daar recht op heeft. Dat geldt van de vrijheid van denken evengoed als van de vrijheid in het maatschappelijk verkeer. Volkomen vrijheid is alleen denkbaar voor wie als Robinson Crusoe geheel alleen is. Zoodra er twee menschen samen moeten leven, is reeds beperking der vrijheid onvermijdelijk, en deze beperking wordt steeds grooter, naarmate het aantal der samenlevenden toeneemt. Maar deze beperkingen mogen nooit verder gaan dan voor een rustig samenleven, waarin ieders rechten gelijkelijk geëerbiedigd worden, onvermijdelijk is. Voor zoover de noodzakelijkheid gevoeld wordt, zal men zich die beperking gaarne getroosten, en ze zelfs niet eens als zoodanig gevoelen. Het beste criterium geeft ook hier het Evangelie: „Gelijk gij

wilt dat u de menschen doen zullen, doet gij hun ook desgelijks". Men legge dus niemand eene beperking van zijne vrijheid op, die men niet voor zichzelf als noodzakelijk zou willen aanvaarden.

De rustige samenleving wordt het gemakkelijkst verstoord door daden. Dientengevolge zullen wij de meeste beperking aanvaarden in onze vrijheid van handelen. Ook door het spreken kan de rustige samenleving verstoord worden, kunnen de rechten van een ander noodeloos aangetast worden. Daarom is ook eene onbeperkte vrijheid van spreken niet mogelijk. Maar hierbij moet men zeer voorzichtig zijn en niet te spoedig de noodzaak aannemen. Hier vooral blijve men het Evangeliewoord indachtig.

Het denken daarentegen kan nooit de samenleving in gevaar brengen. Daarom is elke beperking in de vrijheid van denken ontoelaatbaar. Natuurlijk geldt dit ook van het godsdienstig denken, van het geloof. Voor zoover hij dit niet geheel onafhankelijk acht van den wil, meent de verdraagzame dan ook, dat de mensch hiervan alleen verantwoording schuldig is aan God, niet aan zijne medemenschen.

Eene volledige bespreking van het vraagstuk der verdraagzaamheid ligt hier niet in mijne bedoeling. Waar het in den grond eene gevoelszaak, eene overtuiging is, zal zij zich in tal van vormen openbaren en de formuleering van den scepticus zal heel anders zijn dan die van den rechtgeloovige of van den staatsman enz. Maar het bovenstaande bevat m.i. de kern van alle opvattingen¹⁾ en deze moeten wij kennen om hare verspreiding te begripen.

Er zit dus in de verdraagzaamheid eene sterke kern van individualisme,

¹⁾ Ik spreek hier hoofdzakelijk over de verdraagzaamheid als maatschappelijk verschijnsel. Als wetenschappelijke overtuiging heeft zij andere gronden, waarvan de voornaamste zijn:

^{1°} De waarheid is alleen bij God. Wij menschen kunnen trachten haar een weinig nader te komen, maar wij zullen haar hier op aarde niet zien.

^{2°} Het grootste verschil, dat er tusschen twee ernstig zoekende menschen bestaan kan, is nog microscopisch klein in vergelijking met den afstand, die den verstgevorderde nog van de waarheid scheidt.

^{3°} Ieder meent, dat de door hem gevolgde weg het zekerst naar de waarheid leidt. Was hij daar niet vast van overtuigd, dan zou hij onmiddellijk een anderen weg kiezen.

^{4°} Wij mogen ons niet inbeelden, dat wij alleen verstand hebben. Derhalve moeten wij altijd de theoretische mogelijkheid aannemen, dat een ander de dingen beter inziet den wij, hoezeer wij ook van de juistheid van ons eigen inzicht overtuigd blijven.

^{5°} Hoe onzeker onze wijsheid is, blijkt wel daaruit, dat er nog zooveel verschil van meening is tusschen menschen, die in waarheidsliefde en verstand elkanders gelijken zijn.

^{6°} Dit geldt ook van de „geopenbaarde waarheden". Al erkennen wij deze als absolute waarheid, dan blijft de uitlegging daarvan nog menschenwerk, dus feilbaar. Vandaar de zoo uiteenlopende uitleggingen.

^{7°} Daaruit volgt, dat het eene geloof evenveel recht van bestaan heeft als het andere.

van de geestesstemming, die geene inmenging van anderen in eigen zaken duldt. Voor zoover de samenleving die inmenging onvermijdelijk maakt, berust men er in, maar men zal hare kracht en haar omvang zoo gering mogelijk doen zijn. Men schikt er zich in, maar verzet er zich toch tegelijk zooveel mogelijk tegen. Men erkent, dat men deel uitmaakt van eene gemeenschap, maar tracht steeds zooveel mogelijk van zijne persoonlijke onafhankelijkheid te bewaren. Zoo handelt het individu in de kleine gemeenschap van het gezin, het gezin in de familie, de familie in de buurschap enz. In den staat openbaart zich dit als verzet tegen de centralisatie. Wel erkent men, dat de ontwikkeling van staat en maatschappij steeds meer centralisatie eischt, maar men blijft deze beschouwen als een kwaad, dat men alleen aanneemt, als de noodzakelijkheid gebleken is. Op stoffelijk gebied nu zal deze eerder blijken dan op geestelijk gebied.

Over de oorzaken, waardoor het eene volkskarakter zoo geheel anders is dan het andere, zullen wij hier niet spreken, maar er alleen op wijzen, dat het verschil van volkskarakter zich ook openbaart in de houding, die het volk aanneemt tegenover het centrale gezag en de pogingen om dit uit te breiden.

Op grond van bovenstaande beschouwingen kunnen wij dus de grootste verdraagzaamheid verwachten bij die volkeren, die ook het minst geneigd zijn zich te onderwerpen aan het centraal gezag. Het allereerst komt ons hier de tegenstelling voor den geest van de volkeren van Zuid-Europa en die van Midden- en Noord-Europa in de 16e en 17e eeuw.¹⁾ Dat bijna overal het verzet tegen het centrale staatsgezag en de Hervorming hand aan hand gingen, is dan ook zeer begrijpelijk, want de laatste ontleende veel van hare kracht aan den algemeenen weerzin tegen het steeds sterker centraliseerend karakter der Roomsche Kerk. En toen later de leiders der Hervorming ook gingen centraliseeren en dwingende belijdenissen opstellen, toen ook zij onverdraagzaam werden, gaf dit op zijne beurt weer veel kracht aan de Contra-reformatie.

Wat wij hier in zeer algemeene trekken aangaven, zien wij ook in de Nederlanden gebeuren. Onze geschiedenis in de Middeleeuwen is een doorlopend verhaal van verzet der kleinere eenheden tegen de grootere, van de plaatselijke besturen, gesteund door de burgerij, tegen het centraal gezag, dat zijn hoogtepunt bereikte, toen men ook op geestelijk gebied wilde centraliseeren en geloofsdwang invoeren.

Ofschoon de niet-Katholieken verre in de minderheid waren, en een groot gedeelte daarvan nog tot de weerlooze Doopsgezinden behoorde, slaagde de regeering er niet in de Hervorming uit te roeien. De inquisiteurs klaagden over de geringe medewerking van de schouten en baljuwen, die zeker meermalen lijdelijk verzet werd, terwijl de stedelijke besturen alle moeite deden om hunne burgers uit de handen der geloofsonderzoekers te

¹⁾ Daar komt natuurlijk bij, dat bij de eerste het gevoelsleven sterker ontwikkeld is, bij de laatste het verstandsleven.

houden. Wat hadden vreemden zich met hunne zaken te bemoeien? Zoolang zij zelf zich niet over hunne medeburgers te beklagen hadden, behoorde een ander daarover te zwijgen. De een was verdraagzaam uit overtuiging, de ander uit verlangen om de privileges te handhaven, de derde uit afkeer van vreemde inmenging, en slechts weinigen waren geneigd de regeering te wille te zijn.

Hoe de zegepraal van den opstand tevens die van de Hervorming werd, zullen wij hier niet nagaan, maar overspringen op den tijd van het Bestand en daarna. Dat de leiders der Hervorming het veelzijdig karakter der beweging niet begrepen hebben, is hun niet kwalijk te nemen. Zij waren er te veel middenin, en misschien niemand heeft een juist begrip van zijn eigen tijd; dat komt pas veel later. Zij meenden eene nieuwe kerk te moeten stichten ter vervanging van de Katholieke, en hebben ook werkelijk een grootendeels nieuw gebouw op de oude grondslagen gezet. De hiërarchie, het caelibaat en een aantal ceremoniën werden afgeschaft, een deel der dogma's werd door andere vervangen, maar de kerk als abstracte eenheid, staande boven de leden en met dwingend gezag bekleed, bleef behouden.

Toen nu deze nieuwe kerk hetzelfde centraliseerend karakter begon te vertoonen als de oude, toen hare predikanten zich steeds meer als priesters begonnen te gevoelen en te gedragen, en zich wel niet de middelaars tusschen God en de menschen noemden, maar toch de zaligheid ontzegden aan ieder, die zich niet blindelings aan hunne leiding onderwierp, toen moest zich wel tegen deze nieuwe kerk hetzelfde verzet openbaren als vroeger tegen de oude.

Dit nieuwe verzet was echter niet zoo sterk als het oude, en kon ook niet zoo sterk zijn. Er was immers slechts ééne van de oorzaken teruggekeerd, en wel die, waarvan de groote massa zich het minst bewust geweest was. Van de meer aan de oppervlakte liggende, uiterlijk waarneembare eigenaardigheden der oude kerk, die tot het verzet geleid hadden, wist de nieuwe zich grootendeels vrij te houden. Bovendien gebruikte zij andere middelen. Uitsluiting van het Heilig Avondmaal, weigering van doop, excommunicatie, uitstooting uit ambten enz. mochten voor den betrokkene hoogst onaangenaam zijn, maar zij werkten niet op de verbeelding der groote massa, zooals de brandstapels gedaan hadden.

Het nieuwe verzet openbaarde zich dus voornamelijk bij de intellectueelen en was drieledig: 1°. tegen de centralisatie, 2°. tegen de bijzondere plaats, die de predikanten wilden innemen, 3°. tegen geloofsdwang. In de praktijk waren deze drie echter niet altijd scherp te scheiden.

Van den aard van dit verzet onder de intellectueelen kunnen wij ons een vrij nauwkeurig beeld vormen uit de geschriften van C. P. Hooft, den bekenden burgemeester van Amsterdam. Ondanks hunne langdradigheid verdienen deze dan ook nog altijd gelezen te worden.¹⁾ Naast

¹⁾ *Memoriën en Adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft*. Utrecht, 1871, in *Werken van het Hist. Genootschap te Utrecht*, Nieuwe reeks, n° 16.

de theoretische verdediging der verdraagzaamheid vinden wij hier ook ernstige waarschuwingen tegen de gevaren der onverdraagzaamheid.

In de politiek was Hooft een tegenstander van centralisatie. Maar waarschijnlijk is hij zelf zich daarvan niet ten volle bewust geweest. Dat wij geene scherpe formuleering van het begrip bij hem vinden, behoeft ons niet te verwonderen; dat lag niet in zijn aard. Wij vinden echter ook nergens eene algemeene bespreking van de zaak. Het blijft zoogoed als altijd bij de beschouwing van het enkele geval. Theoretisch komt hij niet verder dan dat hij geene inmenging van vreemden in eigen zaken wil. Dat was trouwens toen, en is voor de meesten nu nog, het beginsel, waarop het verzet tegen centralisatie berust.

Natuurlijk wilde Hooft geene anarchie. Binnen de door hem als noodzakelijk erkende eenheden moest dus de minderheid zich naar de meerderheid schikken. Immers „Eendracht maakt macht”. Het was maar de vraag, hoe groot de kring moest zijn, binnen welken die eendracht vereischt werd, en of dit op elk gebied noodig was.

Tijdens het Bestand kwam de strijd over de centralisatie zoowel op politiek als godsdienstig gebied tot uitbarsting, waarbij de onontwikkelde massa natuurlijk alleen den laatsten zag. Voor ontwikkelden als Hooft was het niet moeilijk partij te kiezen: hij was in het eene opzicht, zoowel als in het andere, tegen centralisatie. Anderen waren er in beide opzichten voor. Maar er waren er ook, wier gevoelens verdeeld waren en die nu moesten kiezen, wat het zwaarste woog, en in welk opzicht zij dus hunne meening moesten onderdrukken. Het was nu eenmaal zoover gekomen, dat in beide opzichten tegelijk het centraliseerend beginsel de overhand moest behouden of opgegeven worden. Zoo zien wij ten slotte Maurits, die even verdraagzaam was als alle Oranje's, de hand leenen aan geloofsvervolging. En er moesten verscheidene jaren overheen gaan, eer de verbittering zoover bedaald was, dat Frederik Hendrik met alle kracht kon streven naar politieke centralisatie en tegelijk weer de verdraagzaamheid bevorderen.

Zoolang de strijd in de Hervormde kerk zoo hevig gevoerd werd, schijnt de groote massa den steeds toenemenden groei van het Katholicisme over het hoofd gezien te hebben. In de eerste plaats moet dat worden toegeschreven aan het bekende verschijnsel, dat bij kerkelijke zoowel als politieke partijen altijd de grootste verbittering is tusschen die partijen, welke elkander het naast staan. Kleine verschillen verwekken meer haat en strijd dan groote. Bovendien werkte de Roomsche propaganda in stilte en verreed zorgvuldig alles wat de aandacht moest trekken.

Hierdoor was het mogelijk, dat zelfs regeeringspersonen zich konden

Idem, 2e deel, uitg. door Dr. H. A. Enno van Gelder, Utr. 1925. *Werken* enz. Derde serie, n° 48.

H. A. Enno van Gelder, *De levensbeschouwing van Cornelis Pieterszoon Hooft*. Amsterdam, 1918.

verbeelden, dat het Katholicisme aan het uitsterven was, in denzelfden tijd, dat het zich krachtig ontwikkelde.

Het Katholicisme had tweeërlei vijanden. Ten eerste de staatslieden, omdat zij de Katholieken als onbetrouwbare staatsburgers beschouwden. Daarom wilden zelfs die regenten, die anders voor de grootst mogelijke godsdienstvrijheid waren, hun geene volledige burgerrechten toekennen. Daar was wel grond voor, omdat een groot deel der Katholieken, vooral van hunne woordvoerders, den Koning van Spanje als den wettigen vorst bleven beschouwen, al hadden zij dan ook aan het verzet tegen de Inquisitie deelgenomen. Wij, die de gebeurtenissen op een afstand, en dus misschien breeder, zien, mogen vermoeden, dat indien men hen als gelijke burgers had behandeld, als men hun volledige vrijheid had gelaten, als hunne priesters hier in het eigen land hunne opleiding hadden kunnen ontvangen, dat dan ook bij hen het nationaal gevoel de overhand zou behouden hebben, maar wij kunnen er den regeerders van die dagen geen verwijt van maken, dat zij dat niet aangedurfd hebben.¹⁾

Er werden dus plakaten tegen de Roomschen gemaakt. Maar daarbij beging men de groote fout van half werk te doen. Men wilde het beginsel van godsdienstvrijheid handhaven, maar de macht der kerk vernietigen. Daarbij zag men over het hoofd, dat voor de Katholieken godsdienst en kerk onafscheidelijk verbonden zijn. Zoo werd dus de Katholieke godsdienst toegelaten, maar de openbare eeredienst verboden. Dat moest op eene mislukking uitloopen. Dit werd eene vervolging, juist genoeg om den vervolgd den sympathie van de toeschouwers te verzekeren, en niet genoeg om ook maar één geloovigen Katholiek van zijne kerk te doen afvallen. Wilde men geene vrijheid laten, dan had men krachtiger moeten optreden. Natuurlijk had men geene Nederlandsche inquisitie moeten invoeren naar het model der Spaansche, maar men had van Parma kunnen afzien, hoe men een godsdienst moet uitroeien. Natuurlijk verheugen wij ons, dat het niet gebeurd is, maar dat neemt niet weg, dat de plakaten, zooals zij nu werden, niets uitwerkten en alleen aan spotters de gelegenheid gaven om te zeggen, dat de Nederlanders van vervolging niet het minste begrip hadden.²⁾ De tweede vijand van het Katholicisme waren de predikanten, die zich als wachters op Sions muren geroepen achtten

¹⁾ Wel waren er ook in de 17e eeuw reeds enkelen hier te lande, die zoo rede-neerden, maar hun getal was te klein om invloed uit te oefenen. Eene der weinige uitingen van deze gevoelens vinden wij in de aan Utenbogaert toegeschreven memorie, uitgegeven in het *Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*, II, bl. 1 vlgg. Indien deze echter door een Katholiek geschreven is, heeft zij niet zooveel bewijskracht voor het bestaan van verdraagzaamheid in meer moderne opvatting. Zie W. P. C. Knuttel, *De toestand der Nederlandsche Katholieken ten tijde der Republiek*, 's-Grav. 1892, bl. 142.

²⁾ Reeds in 1602 kon dan ook de Vikaris Apostoliek in zijn verslag zeggen, dat niemand zich om die plakaten bekommerde. Zie Fruin, *De wederopluiking van het Katholicisme* in de *Gids*, 1894, I, bl. 27. Herdrukt in *Verspreide Geschriften*, III.

steeds alarm te blazen tegen den Antichrist. Wanneer men echter doorlopend alarm blaast, zonder dat er strijd volgt, luistert er ten slotte niemand meer naar. Bovendien zagen vele predikanten in het eerste kwart der zeventiende eeuw den Antichrist nog meer in de Arminianen dan in Rome, vooral in de steden. Het waren dan ook in de eerste plaats de plattelandspredikanten, die in de synoden en de classes klaagden over de toeneming van het Katholicisme. Zij toch hadden over het geheel minder tegen de Arminianen te strijden, terwijl op de dorpen de propaganda niet zoo ongemerkt kon voortgaan als in de steden.

De klachten in de synodale en classicale vergaderingen geuit, werden gewoonlijk samengevat in een adres aan de Staten. Deze schreven daarop aan het Hof van Holland en dit zond eene aanschrijving aan alle schouten en baljuwen om op handhaving der plakaten aan te dringen.¹⁾

Hoe gedroegen dezen zich daarop en hoe stond het volk er tegenover?

Toen het Bestand ten einde liep, waren er slechts weinigen meer, die zich de eerste jaren van den opstand nog herinnerden en slechts enkelen, die het Spaansche bestuur nog gezien hadden. De meesten waren tijdens den oorlog opgegroeid en beschouwden dezen als iets heel gewoons, bijna als iets normaals. Doordien het leger voor het grootste gedeelte uit vreemdelingen bestond, en de strijd buiten de grenzen van het gewest gevoerd werd, terwijl handel en nijverheid bloeiden, gevoelden de Hollanders het verschrikkelijke van den oorlog niet. Wel hoorde men soms van iemand, die gesneuveld was, maar daar maakte men zich niet druk over. Wie soldaat of zeeman werd, liep gevaar van zijn leven te verliezen; dat behoorde nu eenmaal bij het beroep. Alleen wanneer er ten behoeve van den oorlog eene extra belasting geheven werd, gevoelde men, dat vrede toch eigenlijk beter was. Maar direct persoonlijk gevaar had men van den oorlog niet te duchten. Aan de mogelijkheid van verraders in de eigen omgeving kon de gewone Hollander dan ook niet denken, en wie hem daarvan sprak, werd voor een fantast aangezien.²⁾

Dat de koning van Spanje ook maar eenige kans zou hebben van hier ooit weer de heerschappij te verkrijgen, gevoelde de Hollander terecht als eene onmogelijkheid. Mochten er eenige dwazen zijn, die dat wenschelijk vonden, dan achtte hij dezen daarom volstrekt ongevaarlijk. Zou iemand hem zeggen, dat toch alle Katholieken den terugkeer van de Spaansche regeering wenschten, dan geloofde hij dat niet. Het waren immers rustige burgers, die zich niet met de regeering bemoeiden, en tevreden waren, als zij ongestoord hun bedrijf konden uitoefenen. En

¹⁾ Zoo ging het in Holland. Met den gang van zaken in de andere provinciën ben ik minder bekend. Maar het zal daar wel op ongeveer gelijke wijze gegaan zijn.

²⁾ Alleen wanneer het oorlogsgevaar naderbij kwam, begon men de Katholieken te wantrouwen. Wij vermoeden althans, dat dit de reden geweest is, waarom Maurits in 1624 tijdens den inval van Graaf Hendrik van den Berg in de Veluwe de buurmeesters der dorpen van Gooiland in verzekering heeft laten stellen (Hooft's Brieven, n° 128).

hoe was het dan mogelijk geweest, dat de opstand niet alleen begonnen, maar ook geslaagd was in een tijd, toen de overgrootste meerderheid nog Katholiek was?

Misschien had de gewone burger hier gelijk en zagen de regenten niet bestaande gevaren, doordat zij te veel afgingen op de uitspraken van buitenlandsche Katholieken en van enkele leiders, maar niet bekend waren met de gevoelens van de meerderheid der Katholieken hier te lande. De sympathie van de meeste Katholieken voor den Koning van Spanje zal wel niet verder gegaan zijn dan dat zij van hem hoopten, dat hij bij de vredesonderhandelingen voor hen vrijheid van godsdienst en volledig burgerrecht zou weten te bedingen. Maar zelfs dat ontging den gewonen Hollander, want voor zoover zij dergelijke gevoelens hadden en er over nadachten, wachtten de Katholieken er zich uit den aard der zaak wel voor, daarover met anderen dan vertrouwde geloofsgenooten te spreken.

De redenen, waarom de regenten de plakaten noodig achtten en telkens hernieuwden, drongen dus niet tot het volk door, en dit zag daarin geene politiek, maar alleen geloofsvervolging, waarvan het zoo afkeerig was.

Daar kwam bij, dat men de Roomsche Kerk nu met een geheel ander oog aanzag dan vijftig jaar geleden. Van de machtige, voor wie zelfs vorsten bogen, was zij de verdrukte geworden. Dat was op zich zelf reeds voldoende om haar de sympathie van velen te verzekeren. De macht om te vervolgen was haar ontnomen. Men behoefde haar niet meer te vreezen, en daarmee verdween de haat, die immers voor het grootste deel slechts op vrees berust. Bovendien had de Kerk veel geleerd en was, althans hier te lande, geheel anders geworden. De groote Hervorming der 16e eeuw had hare uitbreiding niet alleen te danken aan de zuivering van de leer en de kerkgebruiken, maar misschien nog meer aan den algemeenen afkeer van de Roomsche kerk. Deze nu vond zijne oorzaak vooral in de minachting, waarin de geestelijkheid geraakt was, die voor een groot gedeelte geen voorbeeld gaf van christelijken levenswandel en nog minder van ontwikkeling en beschaving. Dat zooveel priesters het onderspit moesten delven in een dispuut met een ongeleerden handwerksman, die echter zijn bijbel kende, alsof hij hem had opgegeten, was moordend geweest voor de Kerk. Zij zorgde er voor, dat dit zich niet herhaalde. De priesters en missionarissen, die hierheen gezonden werden, waren voor de groote meerderheid beschaafde en ontwikkelde, soms zelfs geleerde mannen, ervaren en gedruild in de casuïstiek, toonbeelden van Christelijke deugden, van geloofsijver en dienende liefde.

Daartegenover droeg nu de Hervormde kerk het odium van de machtige, die hare macht wilde gebruiken en naar de heerschappij over de zielen streefde. Wel werd ook hier de groote meerderheid der predikanten door een heiligen geloofsijver gedreven, maar er kwamen er toch ook, voor wie het ambt meer eene broodwinning dan eene roeping was. De afgunst van vroeger op het weelderige leven van vele hooge geestelijken

werd nu overgebracht op de Hervormde predikanten, die wel geene rijke inkomens hadden, maar toch maatschappelijk boven velen van hunne gemeentenaren stonden.

De rollen waren omgekeerd. Een deel der bijkomende omstandigheden, die vroeger in het nadeel van de Katholieke kerk waren, waren nu in haar voordeel, en de Hervormde kerk ondervond alle nadeelen, aan de positie van eene heerschende partij verbonden. Wijs beleid en gematigdheid hadden nog veel kunnen redden. Maar hoe zelden weerstaat een machtige verleiding om zijne macht te gebruiken! Door steeds met hel en duivel te dreigen en altijd de dogma's voorop te stellen, dreven integendeel vele predikanten de angstige zielen uit de kerk naar de geheime vergaderplaatsen, waar slechts woorden van liefde gehoord werden en vergiffenis voor de zwaarste zonden werd beloofd. Er waren te weinig Kamphuizens en dezen werden bovendien niet gewaardeerd.

Dat bij deze verhoudingen de vervolging der Katholieken onder het volk weinig instemming vond, ligt voor de hand. Doordien het echter op de buitenstaanders meer den indruk maakte van plagerijen dan van vervolging, kwam het niet tot een algemeen verzet. Maar van medewerking was in het geheel geene sprake, en het bleek ook hier weer, dat wetten, die niet in overeenstemming zijn met den volksgeest, onuitvoerbaar zijn.

De rechterlijke ambtenaren, schouten en baljuwen, waren verplicht de plakkatens te handhaven. Zij behoorden tot de meer ontwikkelden, velen tot de regentenfamiliën. Er konden onder hen dus mannen zijn, die de noodzakelijkheid der plakkatens inzagen en ze dus met overtuiging handhaafden. Maar de meesten ook van dezen behoorden tot de gematigden, die het voldoende achtten, wanneer den Roomschen alle politieke invloed onthouden werd, maar die hun geloofsvrijheid wilden toekennen en den eeredienst oogluikend toelaten. Van eene strenge handhaving der plakkatens was dan ook nergens sprake. Maar van een geheel buiten werking stellen evenmin. Daarmede zouden zij al te zeer tegen hun lastbrief en hun ambtseed gehandeld hebben. Daar kwam nog iets bij.

Het verderfelijke stelsel, dat een ambtenaar betaald wordt naar de hoeveelheid van den door hem geleverden arbeid, gold in die dagen ook voor de rechterlijke macht. De schouten en baljuwen hadden daardoor geene of bijna geene andere inkomsten dan hun aandeel in de boeten. Op de overtreding der hier bedoelde plakkatens nu stond eene hooge boete. Strenge handhaving verzekerde dus den schout of baljuw een groot inkomen. Wie zou er hem een verwijt van kunnen maken, als hij trouw aan zijn ambtseed nauwgezet zijn plicht vervulde? Wat zien wij echter gebeuren? Dat nergens de plakkatens streng gehandhaafd werden. Wij, die de verdraagzaamheid hoog houden, verheugen ons daar zeer zeker over, maar waar wij ook eerbied voor de wet en trouwe plichtsvervulling eischen, krijgen wij toch een onbehaaglijk gevoel, dat wij ons verheugen moeten over schending van de wet en plichtsverzaking. Natuurlijk was

er groot verschil in het optreden der schouten en baljuwen. Gedeeltelijk moet dat verklaard worden uit het persoonlijk karakter, maar gedeeltelijk zeker ook uit de familieomstandigheden. Zeer vrijzinnige mannen met een filosofischen aanleg, die men toen „Libertijnen” noemde, waren meer geneigd tot matiging dan streng rechtzinnige Hervormden. Maar ook kon iemand, die van zichzelf rijk was, gemakkelijker van zijn aandeel in de boeten afzien dan wie met een groot gezin van de opbrengst van zijn ambt leven moest.¹⁾ Terwijl dus de eene ziende blind was, liet een ander de overtreders der plakkaten met rust voor een bepaald bedrag, ongeveer overeenkomende met hetgeen eene matige handhaving hem zou opleveren. Dat was trouwens niet zoo erg, als het ons tegenwoordig toeschijnt. Schikkingen tusschen de handhavers der wet en de overtreders — compositie noemde men dat — waren iets heel gewoons en werden in vele gevallen door de overheid goedgekeurd. Wel nam de overheid tegenover de hier besproken schikkingen eene afkeurende houding aan,²⁾ maar van krachtige maatregelen om ze te verhinderen blijkt niets. Wel werd er b.v. in het plakkaat van 30 Augustus 1641 eene zware straf op gesteld, maar er is alle reden om te twijfelen, of deze ooit is toegepast.

Het is bijna grappig te zien, hoe het ging, als er weer eens over „paapsche stoutigheden” geklaagd was.³⁾ Het Hof van Holland moest dan eene aanschrijving zenden aan alle baljuwen en schouten. Al dadelijk was daarbij eene groote moeilijkheid. De strijd tusschen het Germaansche en het Romeinsche recht was nog lang niet geëindigd, en in de zeventiende eeuw verzetten de plaatselijke schepenenbanken zich nog steeds tegen de centrale jurisdictie. Het Hof moest dus voorzichtig zijn, geen onnoodigen strijd uitlokken, maar ook niets van het met moeite verworven gezag prijsgeven. Daarom werd de aanschrijving gewoonlijk in tweeërlei redactie opgesteld: eene voor de baljuwen in de stemmende steden, de andere

¹⁾ Dat er ook baljuwen waren, voor wie deze verschoonende omstandigheden niet bestonden, geven wij gaarne toe. In welke groote groep vindt men geene onwaardige individuen? Maar daarom heeft men nog niet het recht zoo in het algemeen van de hebzucht der baljuwen te spreken, als gewoonlijk gedaan wordt. Het gaat niet aan den uitvoerenden ambtenaren de gebreken der wet te verwijten. De fout was, dat de rechtspraak niet alleen zichzelf moest onderhouden, maar zelfs een bron van inkomsten voor den staat was. Daardoor zag het volk ook in de justitie en politie minder zijne beschermers dan zijne vijanden.

²⁾ Zie b.v. *Bijdragen* enz. VI. 161—164, 172—190 over den baljuw van Purmerend. Dit verhinderde echter niet, dat de Staten van Holland hem op de voordracht zetten voor raadsheer in den Hoogen Raad.

³⁾ De bewijsstukken voor hetgeen hier volgt, zijn in het Rijksarchief, vooral onder de ingekomen en uitgaande stukken van het Hof van Holland. Het meeste daarvan is uitgegeven door A. van Lommel in de *Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom Haarlem*, VI, VII en VIII. Deze uitgave is, op enkele onbelangrijke kleinigheden na, zeer nauwkeurig en volkomen betrouwbaar. Ook waar hij stukken niet heeft opgenomen, die hij toch zeker wel in handen gehad heeft, kan ik niet zien, dat er eenige aanleiding is om te denken, dat dit opzettelijk zou gedaan zijn in verband met eene vooropgezette meening.

voor die van de niet stemmende steden en het platteland. In die aanschrijving werd dan eerst gewezen op de ingekomen klachten en de noodzakelijkheid van het handhaven der plakaten en vervolgens den baljuwen opgedragen een ernstig onderzoek in te stellen, verdere overtredingen te verhinderen en aan het Hof nauwkeurig verslag te doen.

Een geregelde postdienst was er ten platten lande niet en de schippers waren misschien niet altijd betrouwbaar of hadden althans een breeden rug, waar veel op geschoven kon worden. Wanneer het dus heel ernstig was, zond het Hof een deurwaarder met de aanschrijvingen rond en iedere baljuw moest een bewijs van ontvangst teekenen.

Soms werd de zaak nog ernstiger, doordat het Hof den baljuwen gelastte binnen een bepaalden termijn hun rapport op te stellen en dit in persoon te komen inleveren. Maar dat ging zeer moeilijk. De een werd verhinderd door de jicht, een ander door de bevalling van zijne vrouw, een derde door weer iets anders. Ook waren er, die geene redenen opgaven en toch hun rapport eenvoudig schriftelijk inzonden. Blijkbaar waren de baljuwen van meening, dat de ijver ook van het Hof meer vertoon dan werkelijkheid was. Slechts heel zelden blijkt het ook, dat er met die rapporten iets anders gedaan werd dan ze bij de ingekomen stukken voegen.

De inhoud der rapporten, hoe uiteenlopend ook, is in overeenstemming met het bovenstaande. In het algemeen vermelden zij, dat de baljuw ijverig en nauwkeurig onderzocht heeft, maar dat hij slechts weinig overtredingen heeft kunnen vaststellen, waarbij sommigen echter te verstaan geven, dat er vermoedelijk wel meer gepleegd zijn. Om herhaling te voorkomen heeft de baljuw veelal de plaatsen, waar de verboden conventikelen gehouden waren, verzegeld. Sommigen hebben die plaatsen voor verder ongeoorloofd gebruik ongeschikt gemaakt door de banken om te gooien enz. Een enkele heeft de voor den eeredienst gebruikte voorwerpen in beslag genomen. Meermalen heeft de baljuw den eigenaar van het lokaal laten beloven, dat hij het niet meer voor dit doel zou beschikbaar stellen. Ook wordt wel eens melding gemaakt van opgelegde boeten. Enkelen voegen er eene rekening bij van de gemaakte onkosten. Misschien hebben er dat wel meer gedaan, maar is er slechts een enkele bewaard. Dat zal dan wel zijn, omdat deze nog al gepeperd is.

Voor de Katholieken, wien dit overkwam, was het zeker allernaamste en in hooge mate ergerlijk. Van een modern standpunt bekeken is het ook ergerlijk, al vergeten wij ook nooit, dat het in geen vergelijking komt met hetgeen de Protestanten terzelfder tijd in Katholieke landen te verduren hadden.

Beschouwen wij echter deze rapporten in verband met de aanschrijvingen, met den inhoud der plakaten, en met den werkelijken toestand, dan krijgen wij den indruk, dat de baljuwen over het algemeen niet meer deden dan zij voor hun eigen veiligheid niet laten konden, en dat zij

daarvan zooveel mogelijk ophef maakten. Het gevolg was dan ook, dat de plakaten den opbloei van het Katholicisme bevorderd hebben.¹⁾

Deze algemeene beschouwingen moesten voorafgaan om Hooft's houding als baljuw van Gooiland tegenover de dissenters in het algemeen en de Katholieken in het bijzonder te begrijpen. Omgekeerd kan de kennis van die houding tot opheldering van den algemeenen toestand dienen. Daarom laat ik hier alles volgen, wat wij daarvan weten en deel daarbij alle bewaard gebleven stukken onverkort mede.

Van Hooft's briefwisseling is slechts zeer weinig bewaard gebleven, vooral van de ingekomen stukken. Hij bewaarde alleen, wat hij meende later nog noodig te hebben, of wat hij om eene of andere reden belangrijk vond. Met zijne eigen brieven handelde hij evenzoo. Wel begon hij nu en dan een kopieboek aan te leggen, maar hield dat niet vol. Het is dan ook betrekkelijk toeval, wanneer wij van eene zaak eenigszins nauwkeurig kennis krijgen.

Bij de officieele lichamen ging het eigenlijk niet anders. Wel zijn er b. v. nog een groot aantal portefeuilles met ingekomen en uitgaande brieven van het Hof van Holland, maar wanneer men ze doorziet, bemerkt men al spoedig, dat zij verre van volledig zijn, terwijl zij van sommige jaren geheel ontbreken. Om ons eene voorstelling van eene zaak te vormen, moeten wij dus altijd gevolgtrekkingen maken uit meer of minder onvolledige gegevens. Het lijkt mij nu gewenscht deze in hun geheel mede te deelen om den lezer een zelfstandig oordeel mogelijk te maken.

Voor zoover de stukken reeds vroeger zijn uitgegeven, deel ik dat aan den voet der bladzijde mede. Den tekst daarvan heb ik met de origineele stukken gecollationneerd. De vroeger nog niet uitgegevene heb ik uit de papieren van het Hof overgeschreven.

Het allereerst trekt het zeker de aandacht, dat al deze stukken uit de jaren 1634—1646 zijn. Dat ligt daaraan, dat ik hier alleen brieven en rapporten van Hooft mededeel en missiven van het Hof, die aan hem gericht zijn. Wanneer wij van een vroeger jaar de minuut van eene aanschrijving aan baljuwen vinden, kunnen wij vermoeden, dat Hooft er ook eene gekregen heeft, maar wij zijn er niet zeker van. Bovendien hebben wij er voor de kennis van Hooft niets aan, omdat zijn antwoord ontbreekt. De onvolledigheid van Hooft's papieren is dus de voornaamste oorzaak, maar evenzeer de onvolledigheid der papieren van het Hof. Er is één rapport van Hooft, dat wij niet in zijne kladboeken vinden, maar wel onder de ingekomen stukken van het Hof. Daarentegen vinden wij in zijne copieboeken het klad van twee rapporten en het uittreksel van een derde, terwijl

¹⁾ Men vergelijke hiermede de reeds aangehaalde studie van Fruin, *De wederopluiking van het Katholicisme* in de *Gids* 1894, I. bl. 1—33 en 240—242, herdrukt in *Verspreide geschriften*, III, bl. 249—344.

die onder de ingekomen stukken van het Hof niet te vinden zijn.

De eerste minuut van het Hof is gedateerd 26 Mei 1634, terwijl Hooft in zijn rapport van 21 Juli verwijst naar eene missive van 27 Mei. Dat behoeft ons niet te bevreemden, omdat de klerk van het Hof toch zeker de missiven aan alle baljuwen niet op één dag schrijven kon.

Doordien er in de minuut doorhalingen zijn, weten wij niet zeker, in welken vorm de baljuwen de missive ontvangen hebben. Maar het verdient de opmerking, dat op de politieke bedoeling van de plakaten zoozeer de nadruk gelegd wordt.¹⁾

Uit het antwoord van Hooft²⁾ zien wij, dat ook hij tot de Politieken behoorde, en dus gaarne zooveel mogelijk vrijheid liet. Voor zoover de Katholieken zich aan de plakaten hielden, wilde hij hun de hand boven het hoofd houden. Maar tegen de overtreders meende hij nu en dan te moeten optreden. Of hij daarbij zoo ijverig was, als hij in zijn schrijven doet voorkomen, mogen wij betwijfelen, ook al schreef hij 10 Juni 1629 aan Gecommitteerde Raden: „alhoewel geen debvoir, zoo verre 't Placcaet toelaet, en wert verzuimt.” Belangrijk is echter zijne mededeeling, dat er in dergelijke zaken buiten de schouten en hunne dienaren geene onbesproken getuigen te krijgen zijn, en dat de schepenenbanken zoo geneigd zijn tot vrijspraak.

Nog geen jaar later zien wij het Hof de aanschrijving herhalen met de opmerking, dat de vorige zoo weinig uitgewerkt heeft. Hiervan zijn drie minuten, twee van 26 April 1635, een van 28 Mei. Wij hebben den kortsten van 26 April hier opgenomen.³⁾ Hooft antwoordde hierop den 29en Mei met eene herhaling van wat hij het vorige jaar geschreven had.⁴⁾

Dit was zeker geen bevredigend antwoord, en waarschijnlijk maakten de andere baljuwen het niet veel beter. De Staten en het Hof wilden nu trachten althans den omvang van het kwaad te kennen. Daartoe richtte het Hof aan alle stedelijke besturen en baljuwen op 3 December 1635 eene aanschrijving om nauwkeurige opgaven.⁵⁾

Hooft antwoordde reeds den 17en van dezelfde maand. Dit antwoord is onder de ingekomen stukken van het Hof niet meer te vinden, maar het klad daarvan is bewaard gebleven.⁶⁾ Daaruit kennen wij de namen van zes priesters, die toen in het Gooi werkzaam waren.

¹⁾ Bijlage I.

²⁾ Bijlage II. Dit is ook uitgegeven in Hooft's Brieven (bij Huydecoper n° 429, bij Van Vloten n° 490) en in de *Bijdragen* enz. VI, bl. 166. De laatste heeft echter onjuist het jaartal 1624, doordien de brief onder de ingekomen stukken van het Hof op dit jaar ligt. (Er liggen daar vrij wat stukken niet op hunne plaats).

³⁾ Bijlage III.

⁴⁾ Bijlage IV.

⁵⁾ Bijlage V. Deze is uitgegeven in de *Bijdragen* enz. VII, bl. 77.

Zie hierover ook W. P. C. Knuttel, *De toestand der Nederlandsche Katholieken ten tijde der Republiek*, 's-Grav. 1892, bl. 134.

⁶⁾ Bijlage VI. Uitgegeven in Hooft's Brieven, bij Huydecoper n° 481, bij Van Vloten n° 552.

Hoe talrijk en hoe invloedrijk ook de Katholieken te Weesp werden¹⁾, zien wij uit hetgeen in 1636 plaats vond. Het Hof zond 14 Januari aan Hooft eene missive, die verloren gegaan is; ook de minuut heb ik niet gevonden. Maar wij kunnen den inhoud opmaken uit Hooft's antwoord. Blijkbaar was er bij het Hof eene klacht ingekomen, dat er zelfs Katholieken in den magistraat kwamen en dat Hooft dit bevorderde.

Hooft ontkent dit in zijn antwoord van 3 Februari²⁾ en vertelt, dat op de laatste voordracht voor schepen wel een Katholiek gestaan had, maar dat hij dezen daarom opzettelijk niet gekozen had, ofschoon het een man was, die anders wel in aanmerking kwam. Zijn ijver tegen de Katholieken kon blijken uit het proces, dat hij tegen Heiltje Jans begonnen is. Dit bewijst echter niet veel, want deze werd niet vervolgd, omdat zij de plakaten overtreden had, maar omdat zij „schandelijk missprooken” had van den Prins.³⁾

De moeilijkheden waren hiermede echter niet van de baan. Wel hield Hooft er zich buiten, maar er was in Weesp blijkbaar een felle kerkelijke strijd tusschen de harden en de rekkelijken. De missive van het Hof aan de magistraat van Weesp kennen wij niet, maar uit de hier medegedeelde remonstrantie⁴⁾ kunnen wij opmaken, dat er gewezen werd op het ongeoorloofde van de verkiezing van een dissenter. Desniettenstaande kozen de nieuwe schepenen een Katholiek tot burgemeester. De aanblijvende burgemeester en drie der nieuwe schepenen weigerden met den nieuwbenoemde samen te werken en nu riepen de demonstranten de hulp van het Hof in.

Vergelijken wij de namen der onderteekenaars met die der door Hooft pas gekozen schepenen, dan zien wij, dat hij getracht heeft elke partij tot haar recht te laten komen, maar dat hij juist daardoor den strijd, die onder de burgerij was, in de regeering heeft overgebracht.

Opmerkelijk is nog, dat in dit stuk ook over een Remonstrantschen schepen of vroedschap gesproken wordt, terwijl Hooft in zijn schrijven van 10 Juni 1629 aan Gecommitteerde Raden zegt niet te gelooven, dat er in zijn district Remonstrantsche conventiculen gehouden worden. Waarschijnlijk worden diegenen, van wie Hooft „koomende tot het gehoor der gereformeerde predicatie” zegt, en die geen „lidmaedt der kerke” waren, in het verzoekschrift met meer of minder juistheid Remonstranten genoemd.

Hoe deze strijd is afgelopen, weten wij helaas niet, doordat alle volgen-

¹⁾ Reeds in 1614 had Hooft er over geklaagd, dat de goede patriotten te Weesp zoo schaarsch waren (Br. n° 31). Over hetgeen daar in 1621 gebeurde, zie *Hooft als Baljuw* enz., bl. 83 vlg.

²⁾ Bijlage VII. Dit is uitgegeven in Hooft's Brieven (bij Huydecoper n° 491, bij Van Vloten n° 562) en in de *Bijdragen* enz. VII, bl. 80.

³⁾ Deze zaak werd in hooger beroep voor het Hof gebracht, maar is aldaar „aan den spijker gehangen”.

⁴⁾ Bijlage VIII.

de stukken ontbreken. Eerst ruim zes jaar later vinden wij weer eene zaak, waar Hooft in betrokken was.

In het laatst van 1642 achtten de Staten en het Hof het gewenscht den inhoud der plakaten nog eens weer algemeen bekend te maken. De minuut van 18 December¹⁾ heeft geen adres, maar het was blijkbaar de bedoeling den brief aan alle baljuwen te zenden. Natuurlijk konden weer niet alle brieven op één dag geschreven worden, en zoo zien wij, dat Hooft den 27en Januari in zijn antwoord²⁾ melding maakt van eene missive van 24 December.

Hooft begint weer met zich te verontschuldigen, dat hij zoo weinig uitricht. Hij is ijverig genoeg, maar hij vindt geene medewerking.

Het is de moeite waard, op te merken, hoe de schepenenbanken er in slaagden een vrijsprekend vonnis te vellen of de zaak op de lange baan te schuiven, bij zoogoed als openbare en aan iedereen als vaststaande feiten bekende overtredingen. Uit de burgerij wilde of durfde niemand getuigen, en de schepenen konden of wilden niet dwingen tot het afleggen van getuigenis. De ambtenaren der justitie, die de overtredders op heeterdaad betrapt hadden, werden als getuigen gewraakt, omdat zij niet onpartijdig waren: zij hadden immers belang bij de boete.³⁾ Dat is wel heel ver verwijderd van den toestand, dat aan de verklaring van een ambtenaar der politie bijzondere waarde gehecht wordt op grond van zijn ambtseed. Maar slim waren die Gooische boeren wel: dezelfde verkeerde regeling, die elders de Katholieken onder contributie der baljuwen bracht, wisten zij te gebruiken om bijna onbelemmerde vrijheid te verkrijgen. Het is echter de vraag, of een andere baljuw dan Hooft hierin berust zou hebben. Misschien verheugde het hem wel, dat hij zoo den schijn van ijver bewaren kon, terwijl er toch zoogoed als niet vervolgd werd.

Hij kon echter niet volstaan met eene herhaling der klacht, die hij bijna tien jaar geleden ook reeds geuit had. Er moest ook iets gedaan worden. Hij gaf dus den schout van Weesp bevel eene vergadering der Katholieken te verstoren. Deze kweet zich zoo goed van zijn last, dat een priester en eenige leeken gevangen genomen werden. De priester bleek geene vergunning te hebben om in het Gooi verblijf te houden, wel elders. Eene veroordeeling scheen dus zeker, vooral omdat dezen keer gezorgd was voor onwraakbare getuigen. Maar nu kwam de eigenaar van de vergaderplaats beweren, dat hem in dit geval de jurisdictie toekwam volgens de leenbrieven⁴⁾, die hij beloofde aan Hooft te doen vertoonen.

¹⁾ Bijlage IX.

²⁾ Bijlage X. Dit is uitgegeven in Hooft's Brieven (bij Huydecoper n° 701, bij Van Vloten n° 838) en in de *Bijdragen* enz. VII, bl. 81.

³⁾ Dit zat daarin, dat het eene civiele zaak was. In eene crimineele zaak kon de verbalisant wel getuigen.

⁴⁾ Het Huis ten Bosch was eene adellijke hofstede op een half uur afstand van Weesp aan de Vecht. Het „is in den laatsten Oorlog in den jare 1672 tot de gront toe verdestrueerd, soo dat niet anders als alleen de gront daar van overgebleven is.” Zie Van Leeuwen, *Batavia Illustrata*, bl. 1284.

Hooft heeft dat „vertoon” niet afgewacht, zeker vermoedende, of graag willende vermoeden, dat een zoo voornaam heer eene dergelijke bewering niet zonder goeden grond zou uiten. Hij berichtte dus alles den 27en Januari 1643 aan het Hof. Waarschijnlijk hoopte hij nu opdracht te krijgen, den priester met eene ernstige vermaning vrij te laten. Maar het Hof dacht er dezen keer anders over, en gelastte hem in een brief van 30 Januari¹⁾ de zaak te vervolgen zonder zich aan den Heer Van den Bosch te storen.

Den afloop van het proces heeft C. J. Gonnet ons in de *Bijdragen* enz. XXXVIII, bl. 153 uit de gerechtsrol van Weesperkarspel medegedeeld. Eerst 4 Mei 1644 werd vonnis gewezen, nadat Schepenen in 15 of 16 zittingen telkens een voorwendsel gevonden hadden om de zaak uit te stellen.

De priester Godfried Francken werd veroordeeld tot eeuwige verbanning en de kosten.²⁾ Nelletgen en Aeltgen Plemps, kloppen, Stoffel Leenderts en Symon, zijn knecht, beschuldigd van het bijwonen der bijeenkomst, werden vrijgesproken, evenals Lambert Corn. Haen, te wiens huize de bijeenkomst was gehouden,³⁾ en de kosten werden gecompenseerd „om redenen Schepenen voornoemt moverende”.

Nu het niet mogelijk was de zaak geheel in den doofpot te stoppen, bepaalde men er zich dus toe, den vreemden priester te straffen, maar liet de eigen burgers ongemoeid. En zelfs die straf, hoe hard de woorden ook klonken, had niet veel te beteekenen. Voor den vreemdeling kon verbanning toch nauwelijks eene straf heeten, en de Orde zond eenvoudig een ander in zijne plaats.

Dat bij zoo slappe handhaving der plakaten de Katholieke eeredienst steeds openlijker uitgeoefend werd, ligt voor de hand.⁴⁾ In 1644 meenden

¹⁾ Bijlage XI.

²⁾ Hij werd, zeker wel in verband met dit proces, uit Noord-Nederland teruggeroepen, vervolgens naar Scandinavië en later naar de kust van Guinea gestuurd, waar hij 19 Nov. 1654 op het eiland St. Andries overleed. Zie uitvoerig over hem H. J. Allard in den *Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken* 1879, bl. 3—48.

³⁾ Haen had op de zitting van 6 Mei 1643 ontkend, dat op 25 Jan. te zijnen huize eene publieke vergadering gehouden was. Het was nl. op 24 Jan. geweest. Schepenen hebben van deze fout in de dagvaarding gaarne gebruik gemaakt om den beschuldigde vrij te spreken.

⁴⁾ In de vergadering der Staten van Holland van 10 Maart 1643 kwam van de Synode eene lange missive met klachten in. Het Hof kreeg nu opdracht ten spoedigste daarop orde te stellen, en dat de pas benoemde fiscaal „gantsch ernstelyk sal werden gelast, de bovengemelde Placaaten van haar Ed. Grot. Mog. exactelyk te doen observeeren.”

20 Dec. 1643. Er is een brief van het Hof ingekomen van 19 Dec. over insolentien der Pausgezinde.

6 Jan. 1644 werd er over beraadslaagd.

13 Febr. 1644 (bl. 488). Er is een rapport ingekomen.

9 Maart 1644 (bl. 498). Ingekomen is de resolutie der Staten Generaal naar aanleiding van het optreden der Fransche gezanten.

de Staten en het Hof dientengevolge zeer krachtig te moeten optreden. Vooral dat er „formele kercken” waren, schijnt ongerustheid gewekt te hebben. Daar kwamen politieke overwegingen bij. De vredesonderhandelingen te Munster waren begonnen, waarbij de godsdienstkwestie niet onbesproken kon blijven, en nu had d’Avaux de onhandigheid gehad in de Staten-Generaal voor de belangen der Katholieken op te komen.¹⁾ Zoowel om buitensporige verwachtingen dadelijk te onderdrukken, als om te toonen, dat men zich niet door het buitenland de wet liet stellen, was een krachtig optreden noodig. Dat er niet veel van kwam, behoeft ons, na al wat wij reeds gezien hebben, niet meer te verwonderen.

De minuut van de aanschrijving van het Hof is niet meer voorhanden, maar wij kennen deze toch, doordat enkele baljuwen haar voluit in hun rapport hebben ingelascht. Wij nemen haar nu over uit het rapport van den baljuw van Assendelft.²⁾

Van geen enkelen keer, dat er eene aanschrijving van het Hof is uitgegaan, zijn zooveel rapporten overgebleven als van dezen, nl. niet minder dan 25.³⁾ Dat van Hooft⁴⁾ is een der uitvoerigste en tevens een der eigenaardigste. Het is ook het meest besprokene.

Verschillende schrijvers hebben een antwoord gezocht — en soms ook meenen te vinden — op de vraag, waarom Hooft, wiens verdraagzaamheid anders altijd geroemd wordt, en die met verschillende Katholieken zoo vriendschappelijk omging, nu opeens zoo fel optrad. Hadden zij de *Bijdragen* niet alleen opgeslagen om dit stuk in te zien, of zich niet tevreden gesteld met de aanhalingen van anderen over te nemen, maar de geheele verzameling „Bouwstoffen” van Van Lommel gelezen, of desnoods alleen wat het VIIIe deel bevat, dan zouden zij niet verder gezocht hebben.

De bewering, dat Hooft uit eigen beweging nu zoo fel optrad na en om zijne verwijdering van Vondel, zou hun dan zeker niet ontvallen zijn, tenzij zij aannemen, dat Vondel nu ook met alle baljuwen en schouten in strijd gekomen was. Sommigen traden nog vrij wat krachtiger op

18 Maart 1644 (bl. 516). Ingekomen is een rapport van het Hof over de Roomschen.

27 en 28 Juli 1644 (bl. 660). Gedeputeerden van de sinode van Zuid-Holland verzoeken orde „tegen het vermetele Pausdom.”

29 Juli 1644 (bl. 663). Er is over beraadslaagd.

3 Aug. 1644 (bl. 670). De beslissing wordt uitgesteld.

13 Aug. 1644 (bl. 687). „ „ „ „

10 Dec. 1644 (bl. 760). „ „ „ „

Men kon niet tot overeenstemming geraken en daardoor werd er geen besluit genomen. Dat het Hof echter niet stil zat, blijkt uit den tekst.

¹⁾ Zie Blok, *Gesch. v. h. Nederl. volk*, II. 633.

²⁾ Bijlage XII. Uit datzelfde rapport is zij ook overgenomen in *Bijdragen enz.* VIII, bl. 195.

³⁾ Deze zijn alle uitgegeven in *Bijdragen enz.* VIII.

⁴⁾ Bijlage XIII. Uitgegeven in *Bijdragen enz.* VIII, bl. 234.

dan Hooft, en dezen zouden dan nog vijandiger aan Vondel geweest zijn.

Het is bovendien de vraag, of wij wel van felheid van Hooft mogen spreken. Zijn rapport is geheel in denzelfden geest, waarin wij gezien hebben, dat gewoonlijk die rapporten gesteld waren. Het was algemeen bekend, dat in het Gooi veel Katholieken waren en als hij nu geene melding maakte van een behoorlijk aantal sluitingen, dan zou men hem zeer zeker plichtsverzuim verwijten. Bij de kerkelijken was hij toch al verdacht, als libertijn en persoonlijk vriend van vele Roomschen.

Bij oppervlakkige lezing krijgt men dan ook den indruk van grooten ijver. Hij is de geheele streek doorgegaan en heeft een aantal zegels aangehangen. Door niets liet hij zich van zijn plicht afbrengen en wanneer men hem daarin verhinderen wilde, deinsde hij niet voor krachtige middelen terug. Wanneer de sleutel niet te vinden was, liet hij de deur openstooten met zooveel geweld, dat deze met kozijn en al op den grond viel.

Wanneer wij aandachtig lezen, vermoeden wij, dat er onder het schrijven van dit rapport een fijn lachje om zijn mond gezweefd heeft. Ik althans heb het nooit zonder glimlach kunnen lezen. Hooft's proza heeft den harnasstijl, maar hij verstond ook meesterlijk de kunst om met veel woorden weinig te zeggen, en dan nog gewichtig te doen. Wij moeten dus dit rapport nog eens nader bekijken.

Te Hilversum, Blarikum, Huizen, Bussum, Naerden, Hinderdam, Den Broeck heeft hij niets gevonden. Men lette daarbij op „heb ick niet kunnen vernemen”, „zoo ick bericht ben”, „zoo men zeijt”, „heb . . . verstaan”. Maar de aanwezigheid van de priesters, die hij zelf in een vroeger rapport genoemd had, kon hij niet loochenen. Bij dezen moest hij dan ook wel onderzoek doen. Wij zien echter met eenige bevreemding, dat er in het geheele Gooi slechts vier priesters woonden, waarvan twee te Laren. Bovendien kwam er „sometijts” een te Muijden, en „bij wijlen” een te Abcoude.

Alles te zamen heeft Hooft twee vergaderplaatsen te Laren, drie te Muiden, een te Ankeveen, vijf te Weesp en een te Abcoude gesloten en verzegeld. Maar nergens lezen wij van dichtspijkereu, vernielen of in beslag nemen. Nergens ook lezen wij van dreigementen, zelfs niet van scherp verbod voor de toekomst, nog veel minder de verklaring, dat hij geregeld toezicht zal houden, om de zegels ongeschonden te houden. Ook schijnt hij geene pogingen gedaan te hebben om de menschen te laten beloven, dat zij hunne woning niet meer beschikbaar zouden stellen voor conventikelen. Tegen niemand ook is eene strafvervolging ingesteld. Al deze dingen vinden wij daarentegen meer of minder in de meeste andere rapporten.

Laat men het officieele begin en slot buiten beschouwing, dan wordt bijna de helft van het rapport ingenomen door het verhaal van hetgeen hij ten huize van de gebroeders Ingels gedaan heeft. Dat is natuurlijk geen toeval.

Wie tegen Hooft vooringenomen is, zou kunnen vermoeden, dat de familie Ingels de partij van Vondel gekozen had en dat Hooft nu in de aanschrijving van het Hof eene aanleiding had gevonden om wraak te nemen op zijne vroegere vrienden. Maar dan zou hij toch zeker anders zijn opgetreden. In het huis van Johan Ingels vond hij „eene schoone lange galerije. . . ongeslooten te laeten”. Had Hooft booze bedoelingen gehad, dan zou die galerij „apparentelijk” voor verboden conventikelen bestemd geweest zijn, en zou hij daarin aanleiding gevonden hebben tegen den eigenaar te procedeeeren.¹⁾

De verklaring moet dus anders zijn. Het was bekend, dat de familie Ingels tot de vrienden van Hooft behoorde. Door nu juist bij deze zoo schijnbaarforsch op te treden kon Hooft tegenover het Hof spreken van zijn grooten ijver en onpartijdigheid, indien er, misschien mede naar aanleiding van de rest van het rapport, geklaagd werd over de slapheid van zijn optreden tegenover de Roomschen.

Vermoedelijk zullen Hooft en Barthold Ingels, wien volgens Hilhorst²⁾ „onbegrensde vrijheid. . . gelaten” werd, elkander volkomen begrepen en meer met de oogen dan met den mond gezegd hebben, toen zij elkander de eerste maal hierna weer ontmoet hebben. Waarschijnlijk heeft Hooft aan Ingel zijn leedwezen betuigd, dat hij zoo had moeten optreden en heeft deze daarop verklaard, dat de persoonlijke vriendschap niet verstoord kon worden door hetgeen iemand ambtshalve verplicht was te doen.³⁾

Er zijn in het rapport van Hooft nog verscheidene plaatsen, die op zijne groote gematigdheid wijzen. Het is of hij doorlopend verontschuldigen zoekt voor de menschen, die hij moest lastig vallen.

Bij Barthold Ingel vond hij „een ciereijck altaar” enz., maar bij anderen alleen voorwerpen „van kleene waarde” of „d'eene wat grooter en beeter versiert dan d' andere”. Andere plaatsen zijn „zonder veel sieraaden”. Hij doet blijkbaar zijn best alles zoo gering mogelijk voor te stellen.

Driemaal vertelt hij, dat de eigenaars door de sluiting zeer ontriefd zijn, doordat zij nu ook andere ruimten niet kunnen gebruiken. Hierover wordt ook geklaagd in een brief van burgemeester en regeerders van Weesp aan het Hof van Holland.⁴⁾ Het maakt den indruk, alsof deze

¹⁾ De eigenaar van een huis, waar verboden conventikelen gehouden waren, kon met *f* 200.— beboet worden. Ook de leiders en deelnemers daaraan konden beboet worden. Hooft heeft hier dus eene prachtige gelegenheid voorbij laten gaan om aan zijne zoogenaamde geldzucht te voldoen.

²⁾ *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*, I, 299.

³⁾ Indien Sterck's vermoeden juist is — er is weinig tegen te zeggen — dat S. I. moet aangevuld worden tot Simon Ingel, dan wijst dit op een voortduren der vriendschap. Anders zou deze allicht in 1658 zijn bijschrift op het portret van Hooft niet hebben laten drukken. Zelfs meent Sterck (*Oorkonden*, bl. 186) dat hij op het Muider slot de dochter van Tesselschade zal ontmoet hebben. Dat zou een duidelijk bewijs zijn voor het voortduren der vriendschap van Hooft met de familie Ingels, ook na 1644.

⁴⁾ Bijlage XIV. Deze is uitgegeven in *Bijdragen* enz. VIII, bl. 238.

klachten in overleg met Hooft zijn opgesteld en dat hij in zijn rapport bij voorbaat gunstig adviseert op hun verzoek.¹⁾

Het Hof antwoordde 13 Juli 1644,²⁾ dat het gebruik van de gesloten plaatsen aan de inwoners van Weesp wordt toegestaan, mits deze binnen acht dagen ongeschikt gemaakt worden voor het houden van conventikelen.

Het zou wel interessant zijn te weten, waarin dat onbruikbaar maken bestaan heeft, hoe lang die onbruikbaarheid geduurd heeft, en hoe lang de zegels op de andere in het Gooi gesloten ruimten gebleven zijn.

Van slechts ééne plaats weten wij het laatste, tenzij hier sprake zou zijn van eene latere sluiting, wat niet waarschijnlijk is. Er is nl. nog de minuut van eene aanschrijving aan Hooft van 2 Augustus 1646,³⁾ waarin hem gelast wordt de te Muïden gesloten plaatsen te openen „in conformité als aen die van Weesp voordesen is gedaen”. Deze aanschrijving was het gevolg van een request „wt naem ende van weghe Burghemeesteren en Regenten der stede Muïden gepraesenteert”. Deze plaatsen zijn dus twee jaar gesloten geweest. Dat was waarschijnlijk heel lang.

Het schijnt nl. eene vrij algemeene opvatting geweest te zijn, dat het voldoende was, als men de Katholieken deed begrijpen, dat er plakkaten waren en dat zij niet op volkomen vrijheid konden rekenen, maar dat men hun verder zoo min mogelijk lastig wilde vallen. Boudewijn van Lochorst b.v., de baljuw van Amstelland, was nog al fors opgetreden⁴⁾. Hij had niet alleen de voor kerk ingerichte schuur verzegeld, maar de banken kapotgeslagen, de beelden in beslag genomen, enz. Toch adviseert hij 18 Februari 1645 gunstig te beschikken op het verzoek de schuur te doen ontsluiten en weer ter beschikking van den eigenaar te stellen.

Ook in 1644 zien wij Hooft dus de gematigdheid betrachten, terwijl het vaststaat, dat hij niet uit eigen beweging de onderzoeking begon. Wij mogen dan ook wel aannemen, dat de goede verhouding tusschen hem en de Katholieken van het Gooi door de gebeurtenissen van dat jaar niet verstoord is.

Wij hebben hier, voor zoover dat mogelijk is, een doorlopend verhaal gegeven van hetgeen Hooft gedaan heeft in zake de handhaving der plakkaten, in verband met de aanschrijvingen van het Hof van Holland. Wij willen nu ook nog bespreken wat wij verder weten van zijne houding tegenover de Katholieken en andere dissenters.

De door Hooft ingestelde strafzaken tegen Heiltje Jans (Br. 558, 562, 589) en Cos Jansen (875, 876, 877) vallen hier eigenlijk buiten, omdat

¹⁾ Deze indruk wordt nog versterkt door hetgeen ik later pas gezien heb. Juist al die gedeelten, waar hij mededeelt, dat de menschen er zooveel last van hebben, zijn onderstreept. Van Lommel heeft verzuimd dit mede te deelen.

²⁾ Bijlage XV. Dit antwoord in *Bijdragen* enz. VIII, bl. 239.

³⁾ Bijlage XVI.

⁴⁾ Zie *Bijdragen* enz. VIII, bl. 196.

het geene overtredingen der plakaten betrof. De eerste toch had op den Prins gescholden en de ander had de godsdienstoefening verstoord en den predikant beledigd. Het waren dus wel „stoutigheden van paepschen”, maar geene „paepsche stoutigheden” en de meeste Katholieken zullen ze wel evenzeer afgekeurd hebben als ieder ander. Toch beroept Hooft zich in een brief aan het Hof van Holland van 3 Februari 1636 op het proces tegen Heiltjen Jans, om te bewijzen, dat hij zich „wel zal hoeden, den papisten eenigh foment van verstoutinge te verstreken”. Die woorden klinken bar genoeg, maar wanneer hij alleen tegen „stoutigheden” van dezen aard optrad, hadden de Katholieken zeker alle reden, om zich over zulk een baljuw te verheugen. En dat hij geen sprekender bewijs voor zijn ijver wist bij te brengen, geeft in allen gevalle te denken.

Eene duistere zaak is die van den priester Florentius van Vianen. Hilhorst vertelt,¹⁾ zonder echter zijne bron te vermelden, dat Van Vianen te Eemnes was aangehouden, en brengt daarmede Hooft's brieven n° 816 en 818 (Huydecoper 686, 687) in verband. „Hij zou worden beboet, en ofschoon Eemnes niet behoorde tot het baljuwschap van Gooiland, meende Hooft toch eenig aandeel te mogen hebben van die opgelegde boete, omdat Blaricum, waar Vianen zijn verblijf had, onder dat baljuwschap ressorteerde”. En iets verder (bl. 409): „En onze groote Hooft, die omtrent den godsdienst niet vervolgziek, maar voor zijn aandeel in de geldboete niet onverschillig was, komt 23 Augustus 1642 op die zaak terug”.

Van die aanhouding te Eemnes weten wij verder niets. Maar Hooft's brieven kunnen daarmede niet in verband staan. Deze zijn nl. gericht aan H. van der Meij, landdrost te Gouda, en handelen over eene inbeslagneming in de woning van Van Vianen te Blaricum en over een te verwachten vonnis van de schepenenbank aldaar.

Waarschijnlijk betrof het hier dus eene inbeslagneming tot inning van eene boete, waartoe Van Vianen op zijne vorige standplaats Aarlanderveen²⁾ veroordeeld was. Misschien ook — maar ik weet niet, in hoeverre dat mogelijk was — werd hij voor eene aldaar begane overtreding te Blaricum vervolgd.

Voor eene schampere opmerking aan het adres van Hooft geeft deze geschiedenis geene aanleiding. Dat hij niet onverschillig was voor zijn aandeel in de boeten, spreekt vanzelf. Het was zoogoed als de eenige bron van inkomsten van den baljuw, en de betrekking was niet zoo aan-

¹⁾ In eene studie *Het kerkelijk Gooiland na de Hervorming*, in *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*, I, bl. 408.

²⁾ Van Vianen was eerst werkzaam te Aarlanderveen, later te Weesp, vervolgens te Laren. Hij overleed 10 Jan. 1665. Zie *Bijdragen* enz. I, bl. 91.

Uit Hooft's brieven blijkt hier, dat hij ook te Blaricum gewoond heeft.

Volgens Hilhorst, a.w. bl. 409 vertrok hij in 1642 naar Laren. Aldaar vinden wij hem ook in 1644 volgens het groote rapport van Hooft.

genaam, dat iemand die gratis zou willen vervullen. Het eenige, wat men kon verlangen, was dat hij de boeten niet al te onbarmhartig zou innen. In dit geval maakte het voor Van Vianen geen verschil, of Hooft zijn aandeel in de boete kreeg of niet. Had hij daarvan afgezien, dan zou dat geen ander gevolg gehad hebben dan dat Van der Meij alles kreeg.

Verdere berichten met vermelding van namen en bijzonderheden hebben wij niet over door Hooft ondernomen vervolgingen of kwellingen der Katholieken. Er is echter nog één merkwaardige brief, waar al dikwijls over gesproken is.

Deze brief, van 29 April 1623 (bij Huydecoper n° 110, bij Van Vloten n° 124) is gericht aan Jhr. Frederik van Zuylen van Nievelt, den Maarschalk van het Nederkwartier van Utrecht. Evenals dat elders veel voorkwam, hielden blijkbaar ook de dissenters van het Gooi en het Nederkwartier hunne verboden conventikelen gaarne aan de grenzen van het district. Dat had verschillende voordeelen. Een huis of erf immers met uitgangen in twee baljuwschappen kon alleen omsingeld worden, wanneer de beide baljuwen samenwerkten. Was dat niet het geval en werd de vergadering overvallen, dan behoeften de deelnemers slechts den anderen uitgang te gebruiken, om veilig te zijn.

Samenwerking van de baljuwen was echter niet gemakkelijk te verkrijgen, soms doordat zij daarvan een inbreuk op hun gezag vreesden, altijd doordien het moeilijk was eene bevredigende regeling te vinden. Eene krachtige vervolging van de overtreders der plakkatën werd daardoor onmogelijk. Daarom drongen de Staten op samenwerking aan. Er is b.v. eene aanschrijving in dien geest van de Staten aan de baljuwen van Delfland, Rijnland en Schieland van 17 October 1626.¹⁾ Het is wel waarschijnlijk, dat eene dergelijke aanschrijving ook aan andere baljuwen gezonden is, en misschien heeft ook Hooft er eene ontvangen. Voor hem was het echter moeilijker dan voor vele anderen, doordat een deel van zijne burenen niet aan het gezag der Staten van Holland onderworpen was. Hier moesten dus de baljuwen zelf met elkander eene regeling maken. Daartoe deed Hooft in zijn brief het voorstel.

Wij zien hieruit, dat er moeilijkheden tusschen Hooft en Van Nievelt waren. In den vorigen zomer²⁾ had de laatste eene verboden vergadering overvallen en daarbij eenige Gooische boeren betrapt. Dezen moesten dus in het Gooi terechtstaan, maar Van Nievelt stuurde de noodige stukken niet over. Met het oog op hetgeen Hooft onderstreept heeft, moeten wij het waarschijnlijk achten, dat Van Nievelt het volle aandeel in de boeten eischte, omdat het feit in zijne jurisdictie gepleegd was.

¹⁾ *Groot Placaetboek* I, bl. 274. Daarin werd den baljuwen het recht gegeven de overtreders ook in de andere districten te vervolgen, „sonder dattet selve in consequentie getrocken sal worden, of d'een of d'andere in sijn Jurisdictie in andere saecken sal prejudiceren.”

²⁾ Men houde hierbij ook in het oog, dat de Staten-Generaal 26 Febr. 1622 hun plakkaat hernieuwd en verscherpt hadden.

Volgens de wet kwam dit den officier toe, door wien of in wiens naam de zaak was aangebracht, in dit geval dus Hooft, die het dan ook voor zich opeischte. Maar nu weigerde Van Nievelt de stukken te sturen, tenzij zijn eisch werd ingewilligd. De zaak bleef dus hangen, tot nadeel niet alleen van de baljuwen, maar wat erger was, ook tot groot nadeel voor het aanzien der justitie. Werd hierin niet voorzien, dan werd den dissenters een eenvoudig middel aan de hand gedaan om straffeloos de plakaten te overtreden: zij behoefden dan slechts hunne bijeenkomsten in een ander baljuwschap te houden dan waar zij woonden. Om dit te voorkomen, stelde Hooft eene schikking voor.

Van Nievelt was een lastig man, met wien Hooft al eerder groote moeilijkheden had gehad. Waarschijnlijk om dezen te dwingen, draalde hij nu met het verzenden der door hem genomen informatiën in zake een in het Gooi gepleegden manslag. Bleef deze ongestraft, dan beteekende dat eene schade voor Hooft, die de gemaakte kosten niet terugkreeg, maar nog veel grooter schade voor het aanzien der justitie. Daarom moest Hooft trachten met zijn buurman tot overeenstemming te komen.

Een anderen eisch van Van Nievelt wilde Hooft dadelijk inwilligen. Diens schout had geholpen bij het verstoren van een conventikel in het Gooi en nu beloofde Hooft hem zijn aandeel aan hetgeen daarvan komen zoude.

Om alle verdere moeilijkheden te voorkomen stelt Hooft nu voor, dat ieder van hen het recht zal hebben ook in de jurisdictie van den ander conventikelen te verstoren, mits de opbrengst gelijk gedeeld werd. Datzelfde zou gebeuren, wanneer zij gezamenlijk gehandeld hadden. Dit zou echter alleen gelden voor de boeten van hen, die op heeter daad betrappt waren. Maar de boeten van hen, die later ontdekt of overtuigd waren, zouden blijven ten voordeele van dengene, in wiens ressort de overtreding had plaats gevonden.

Hooft voegt er bij, dat het laatste bij hem niet vaak zal voorkomen, omdat in Holland niemand verplicht is de medebezoekers der vergadering te noemen. Daarom kan hij ook niet ingaan op het voorstel om de twee aan 't Bijdelmeer betrapte vrouwen in verhoor te nemen. Zij zouden allicht weigeren en dan zou hij een mal figuur maken. Maar hij heeft ze voor de schepenenbank gedaagd — daar zullen zij wel niet al te hard behandeld zijn — en daar wil hij wel probeeren, of zij iets zeggen willen.

Van Nievelt had waarschijnlijk al eens zijne ontevredenheid daarover betuigd, en nu geeft Hooft hem in overweging, dat hij door tusschenkomst van de Staten van Utrecht van die van Holland eene verandering in de bestaande bepalingen zal zien te verkrijgen.

Het laatste punt van den brief is wel de opmerking waard. Blijkbaar had de schout den laatsten keer eenige misgewaden in beslag genomen. Maar eenige boeren hadden hem die met geweld afhandig gemaakt. Ook van deze zaak wilde Van Nievelt waarschijnlijk zijn deel hebben. Maar Hooft

wil daarin niet toestemmen: hij beschouwt dit als eene afzonderlijke zaak, die hij crimineel wil vervolgen. Dit was toch niet een deel der overtreding van het verbod van conventikelen, maar een verzet tegen de overheid.

Het is jammer, dat wij geene verdere correspondentie over deze zaak hebben, en nu uit dezen éénen brief onze gevolgtrekkingen moeten maken.

Bij oppervlakkige lezing kan men, vooral als men een weinig tegen Hooft vooringenomen is, hier een bewijs vinden van Hooft's geldzucht. Hij stelt dan aan zijn collega voor om samen met ijver op de papenjacht te gaan en den buit te deelen.

Gaat men den brief echter nauwkeurig na, zooals wij hierboven gedaan hebben, dan wordt de voorstelling geheel anders. Als er van geldzucht sprake is — wat volstrekt niet blijkt — dan is die nog eerder aan den kant van Van Nievelt.

Er waren nu eenmaal plakkatens tegen de Katholieken en de baljuwen waren verplicht die te handhaven. Herhaaldelijk werd hun die plicht door de Staten en het Hof nog eens uitdrukkelijk onder het oog gebracht. Zelf hebben zij trouwens waarschijnlijk de politieke noodzakelijkheid daarvan ingezien. Wel meenden zij ze met gematigdheid te moeten toepassen, maar ze geheel buiten werking te stellen, was gevaarlijk. Men moest het geweten vrij laten, maar de verboden handelingen beletten. Dat wij dat op die wijze onmogelijk achten, mag geene reden zijn om aan hunne eerlijkheid en rechtschapenheid te twijfelen. En dat zij zorgden hun aandeel in de boeten te krijgen, spreekt vanzelf. Zal men tegenwoordig een rechter geldzucht verwijten, omdat hij zijn tractement in ontvangst neemt? Het zijn niet alleen de geschriften, die naar hun tijd beoordeeld moeten worden, maar ook de daden.

Uit dezen brief kan niet meer afgeleid worden, dan dat Hooft zich verplicht rekende de plakkatens te handhaven, maar dat hij — zie wat hij over de beide vrouwen zegt — daarbij volstrekt niet verder wilde gaan dan door de wet was voorgeschreven.

Dat de ijver van Hooft in het vervolgen niet zoo groot was, als hij het in zijne rapporten wel eens wilde doen voorkomen, hebben wij reeds herhaaldelijk gezien. Dit was echter geenszins omdat hij de plakkatens te hard of onmenschelijk vond. Hij wist te goed, wat er in andere landen gebeurde en liet niet na eene vergelijking te maken. Hij was dan ook van meening, dat de Roomschen hier „zachtelijk getraceert” werden (Br. 558) en keurde dat goed. Maar wanneer zij daardoor overmoedig werden, op de overheid schimpten en de Protestantsche godsdienstoefening wilden verstoren, dan eischte hij met overtuiging eene gestrenge bestraffing.

Naar onze meening zocht Hooft, en zochten velen met hem de kwadratuur van den cirkel, nl. handhaving der plakkatens samengaande met geloofsvrijheid. Dat zij niet slaagden, mag ons niet aan de oprechtheid van hunne verdraagzaamheid doen twijfelen.

Hooft achtte de plakkatens noodig in het belang van rust en orde in

den staat. Al wat deze kon verstoren, keurde hij af. Vandaar zijn scherp oordeel over de *Medalie van de Gomariste Kettermeester*, hoeveel sympathie hij anders voor de Remonstranten had. Maar hij was tegen de „stookebranden ter wederzijden”. Vandaar ook, dat hij Vondels gedicht op de Heilige Stede afkeurde, al twijfelde hij niet aan diens oprechtheid.

Een „papenjager” was Hooft dus geenszins en het is niet te verwonderen, dat sommigen, als Voetius, hem van geheime sympathie met het Katholicisme verdachten of beschuldigden. Toch was hij daar ver van af. Eene krachtige bestrijding van het Katholicisme en propaganda voor de Hervorming achtte hij noodig, maar zonder geweld.¹⁾ Het was in zijne oogen eene dwaling, geene misdaad. Hij kon dus begrijpen, dat de overtuiging van een Katholiek even eerlijk was als de zijne, en daardoor kon hij het Katholicisme bestrijden en tegelijk hartelijke vriendschap onderhouden met gelijkgestemde Katholieken, zooals er natuurlijk velen waren in een tijd, toen men in tal van familiën leden van verschillende godsdienstige gezindte vond.

Van den omgang van Hooft met zijne vrienden weten wij weinig, maar toch genoeg om het bovenstaande te bevestigen.

Niet allen, die tot het geslacht Hooft behoorden, waren Hervormd geworden. Een deel van hen ook was Roomsch gebleven. Van eenig verkeer met die Roomsche familieleden bemerkten wij niets. Maar dat kan toeval zijn. Hij hield anders de familie nog al aan.

Onder de aanverwanten, die in de brieven genoemd worden, zie ik geene Roomschen, behalve misschien „neef Wuytiers”. Deze familie toch was voor een groot gedeelte Roomsch.

Maar in de familie van Leonora Hellemans waren vele Katholieken en met dezen ging Hooft vriendschappelijk om. In de brieven vinden wij zoo genoemd: de familiën Bolgaro, Pinsen van der Aa, De Cordes, Peter Helman, Karel Kint, benevens zijn zwager Karel Hellemans, die Roomsch geworden was. Ook was hij zeer bevriend met den pensionaris van Brussel, Van Merstraten.

Onder zijne handelsvrienden zullen ook wel Katholieken geweest zijn, maar wij kennen ze niet. Op zijne Italiaansche reis zal hij ook wel met Katholieken vriendschap gesloten hebben. Wij kennen daarvan alleen Jaques Badouere, met wien hij nog heel lang in briefwisseling gebleven is.

Van de Amsterdamsche Katholieke vrienden moet in de eerste plaats H. L. Spieghel genoemd worden. Uit den bewaard gebleven brief van dezen blijkt, hoeveel hij met den jongen Hooft ophad, en Hooft van zijn kant sprak met de grootste waardeering van Spieghel, die grooten invloed op zijne vorming gehad heeft.

In tijdsorde volgt nu C. G. Plemp. Dat wij dezen slechts éénmaal in de brieven van Hooft genoemd vinden, is toeval en een bewijs, dat wij uit het aldaar niet of weinig genoemd vinden van iemand geene gevolgtrekkingen mogen maken.

¹⁾ Zie *Brieven* I, bl. 27.

Plemp maakte een Latijnsch bruiloftsgedicht bij Hooft's eerste huwelijk, vertaalde diens *Emblemata* in het Latijn en droeg hem zijne eigene *Emblemata* op. Hooft van zijn kant bezong Plemp's bruiloft.

De eenige maal, dat Hooft Plemp noemt, is in een brief van 10 Juli 1636 aan Van Baerle. Maar hieruit blijkt toch, dat de vriendschap onverzwakt gebleven was en Plemp zeker meermalen op het Muiderslot kwam. Hooft spreekt hier nl. van een gedicht, dat Plemp gemaakt had op het muschje van Susanna Bartolotti.

In zijn brief van Juli 1646 aan Hooft noemt Vondel onder de gemeenschappelijke vrienden, die reeds gestorven zijn, dan ook Plemp.

Vondel noemt hier ook Victorijn, die dus ook onder de gemeenschappelijke vrienden geteld moet worden, ofschoon wij bij Hooft zijn naam alleen vinden in de omwerking van den brief uit Florence. Victorinus was echter Hervormd (Remonstrant) en behoort dus hier eigenlijk niet. Ik noem hem ook alleen als een tweede en nog sterker voorbeeld van een vriend van Hooft, die in de bewaard gebleven brieven in het geheel niet genoemd wordt.

Waarschijnlijk was Hooft ook met de andere leden der familie Plemp bevriend, al vinden wij deze niet genoemd. Brandt vertelt — hij had het van Antonides en deze waarschijnlijk van Vondel — dat de Plempen, die te Brussel „met aanzienlyke Heeren vriendtschap hielden”, aldaar in Hooft's belang werkzaam waren. Dat zouden dan misschien de broeder en de zoon van Hooft's vriend geweest zijn, nl. Dr. Vopiscus Fortunatus Plemp, professor te Leuven, en Mr. Gijsbert Cornsz. Plemp Jr., die in 1643 tot primus van Leuven werd uitgeroepen.¹⁾

Dat de Roomschen in het Gooi door bemiddeling van de familie Plemp Vondel's voorspraak bij Hooft inriepen, lijkt wel heel vreemd.²⁾ Waarom deden de Plempen zelf het niet? Maar misschien moeten wij hier aan de weduwe Plemp te Weesp denken. Dan wordt het begrijpelijk: eene echte vrouwen onhandigheid.

Zeer bevriend was Hooft ook met de familie Ingel, Ingels of Engels. Van deze familie is weinig bekend, maar uit Hooft's brieven vernemen wij eenige belangrijke bijzonderheden. Mr. Reynier Ingel, advocaat te Amsterdam, overleden vóór 1629, had een huis te Ankeveen. Na zijn dood kwam dit aan zijn zoon, den advocaat Mr. Jan Ingel, die er des zomers verblijf hield. Deze was getrouwd met eene dochter van den Katholiek geworden Mr. Simon van Veen (geb. ± 1555, st. 26 October 1610), lid van den Hoogen Raad. Eene zuster van Jan Ingel was getrouwd met Jan Vechtersz,³⁾ die in 1629 doorlopend in het huis te Ankeveen woonde

1) H. J. Allard in *Studiën*, D. 34, bl. 293. De laatste van de twee genoemden zal echter, vermoed ik, nog wel te jong geweest zijn.

2) Was dit misschien naar aanleiding van het proces tegen Godfr. Francken?

3) Dit is niet de advocaat Victorijn, de bekende vriend van Vondel. Deze toch was Hervormd en woonde te Amsterdam.

(Br. 199). Jan Ingel had in dit huis eene kapel ingericht. Later (in 1644, zie Br. 175a) had hij een huis aan den Hinderdam, waar hij eveneens eene ruimte tot kapel ingericht had.

In 1625 kreeg hij met anderen vergunning om eenige moerassen droog te maken enz. In 1634 was dit werk voltooid, dat den oorsprong werd van het dorp 's-Graveland.

Ook weten wij, dat Ingel een welkome gast te Muiden was. Aan Baek schrijft Hooft 21 Juli 1634 (Br. 489): „D' Advocaet Ingel zondt ons eenighe Latijnsche veirsen, in de welke uytgelejd't was wat yders bedrijf zoude zijn; ende geeft hy U.E. den last van alles nae te vertellen. D. Barlaeus heeft se beantwoordt". Het antwoord van Barlaeus is ons evenmin bekend als de verzen van Ingel. Wel hebben wij van den eersten een gedicht (*Poëmata* II. 573), waaruit blijkt, hoe hoog hij Ingel schatte.

Nog duidelijker spreekt Br. 797 van 15 Augustus 1641. Hooft noodigt zijn zwager Baek en diens vrouw uit naar Muiden te komen. Tesselschade is er al. Mostaert en zijne vrouw komen ook. Nu moeten ook Baek en zijne vrouw in den vogelzang komen. „Ik zeg Voglenzang: maer zy zal van hooger vlieghende schepselen zijn, te weeten van fraeye geesten, die de H. Advokaet Ingel aengenoemen heeft tot herwaertskoomst te bezweeren.”

Dat wij Jan Ingel later niet meer in de brieven genoemd vinden, bewijst niets.

Een broeder¹⁾ van hem was zeker wel „Barthold Inghel van Amsterdam, woonende 't Ankeveen, ende aldaer gekoomen als Priester den 21en Martii a. 1622”, zooals wij in Br. 552 lezen. Deze, die ook licentiaat in de beide rechten was, was volgens Hilhorst²⁾ reeds vóór 1620 in Gooiland werkzaam, in de eerste plaats zeker te Weesp. Maar tot 1642 nam hij ook den dienst te Blarikum en Hilversum waar³⁾. Hilhorst vertelt verder van hem: „met eene, toen in deze gewesten niet gekende vrijheid, kon hij zich bewegen en in persoon en door zijn invloed de Katholieke belangen voorstaan. Gedurende 34 jaren bleef hij in Gooiland en omliggende plaatsen arbeiden, totdat de grijze en afgewerkte man den 20 November 1652 verplaatst werd naar Amsterdam, waar hij reeds den 2den December 1653 overleed.” Elders (bl. 299) spreekt hij van „de onbegrensde vrijheid aan Barthold Ingel gelaten”.

Indien Hooft hem werkelijk meer vrijheid heeft gelaten dan anderen, dan zal dat wel gedeeltelijk een gevolg zijn van persoonlijke vriendschap, maar zeker ook wel aan het gematigd en voorzichtig optreden van Ingel. Ik vermoed dit op grond van eene mededeeling van H. J. Allard⁴⁾. Toen

¹⁾ Volgens Allard in *Studiën* D. 34, bl. 288 was Barthold een zoon van Jan. Maar dat komt met de jaren niet uit.

²⁾ *Archief voor de Gesch. v. h. Aartsbisdom Utrecht*, I. 272.

³⁾ *Ib.* bl. 387.

⁴⁾ *Almanak voor Nederlandsche Katholieken* 1879, bl. 40.

Godfried Francken in het Gooi kwam, werd hij door Ingel niet vriendschappelijk ontvangen. Wij hooren meermalen dat seculiere geestelijken zich beklagen over de regulieren, omdat dezen door onberaden ijver de vervolgingen uitlokken. Misschien heeft Ingel hem nu ook wel gewaarschuwd. Toen hij nu werkelijk overvallen en gevangen genomen werd, heeft hij geargwaand, dat Ingel hem deze poets gebakken had en heeft dit zelfs als een feit aan den nuntius gemeld. Waarschijnlijk was deze argwaan wel ongegrond. Onjuist is in allen gevalle zijne mededeeling, dat hij „als Jezuiet” gevangen genomen is: dat hij dit was, wist men niet.

Tot de geregelde gasten van Hooft zal Barthold Ingel wel niet behoord hebben: dat zou beider positie moeilijk gemaakt hebben. Maar dat zij goed bevriend waren, blijkt daaruit, dat Ingel hem een aanbevelingsbrief naar Brussel zond en Hooft den vrienden van Ingel aldaar persoonlijk zijne groeten overbracht.

Een vaak geziene gast te Muiden was ook Mr. Sammer, vooral toen Tesselschade na den dood van Crombalgh meestal in zijn gezelschap kwam.

Weinig gasten werden te Muiden met zoo groote blijdschap ontvangen als Tesselschade, en haar overgang naar de Katholieke kerk heeft daarin geene verandering gebracht.

Wij zien dus, dat Hooft in zijn bijzonder leven even verdraagzaam tegenover de Katholieken was als in zijn ambtelijk optreden. De persoonlijke gevoelens van zijne gasten heeft hij zeer zeker geëerbiedigd, en wij kunnen verwachten, dat hij hun op Vrijdag geen vleesch voorgezet heeft. Maar wel zal hij dan ook verwacht hebben, dat zij zich te zijnen huize van wetsovertreding onthielden, dat zij b.v. niet direct vandaar naar eene Roomsche godsdienstoefening zouden gaan.

Dat er later verwijdering tusschen Hooft en Vondel kwam, is dan ook geen direct gevolg van diens overgang, en behoeft daarom hier niet besproken te worden.

Over andere dissenters vinden wij in Hooft's brieven zeer weinig.

Verscheidene van Hooft's vrienden behoorden tot de Remonstranten of stonden hun zeer na. Wel is het moeilijk van iedereen te weten, of hij Remonstrantsche sympathieën had, maar zeker mogen wij hier noemen De Groot, Reael, Van Baerle, Coster, Joost Brassier, Van der Hoeven, Cloeck, Victorijn, Blaeu, terwijl verscheidene van zijne familieleden, b.v. al zijne zusters zich bij de Remonstranten aansloten.

Het zal hem dan ook wel zeer onaangenaam geweest zijn, toen hij een bevel van Gecommitteerde Raden van 8 Juni 1629 kreeg (II. 460), om onderzoek te doen naar eene plaats, die ingericht zou zijn voor verboden samenkomsten van Remonstranten te Ankeveen. Gelukkig kon hij berichten, dat het bedoelde huis niet voor Remonstranten, maar voor Katholieken ingericht was. Het was nl. het huis van Mr. Jan Ingels. Tegelijk deelde hij mede, dat in zijn district waarschijnlijk geene vergaderingen van Remonstranten gehouden werden.

Toen de bekende ontvluchting der Remonstrantsche predikanten had plaats gehad, verheugde hij zich daarover. Maar het was, zooals hij 29 Juli 1631 aan Baek schreef (Br. 335), eene teleurstelling voor hem, dat het geen „gemaekte mouw” geweest was. Dat had hij gehoopt „om daer ujt een' geneghenheit der alghemeene Staeten tot matighing te beslujten”.

De Doopsgezinden vinden wij slechts éénmaal genoemd, nl. in eene aanschrijving van 20 Mei 1625 (Br. 136) aan het bestuur van een niet genoemd dorp (dus misschien voor alle dorpen bestemd), dat de Doopsgezinden eene verklaring kunnen afleggen „by waere woorden in plaetse van eede”.

Ook de Lutherschen worden slechts éénmaal genoemd, nl. in een brief van 11 Mei 1644 aan J. van Wikkevoort. „Ik heb tot Weesp bearbejdt, dat men de Luiterschen, ter oorzaak van hunne vergaderingen, niet meer moeyen zal: immers by tijdt der jeeghenwoordighe Majestraat niet”.

BIJLAGE I.

H.H. Officieren van Steden van Dordt.

Haerlem ende anderen in

Frederick etc.

Hollant ende West Frieslandt.

Erentfeste, Wijse, Voorsienige, discrete
lieve bysondere,

26 Mey 1634. — Alsoo wij wt zeeckere brieven weten ende oock een yegelyck genoeg kennelijck es. dat hoe langer hoe meerder hier te lande commen ende soo inde steden als inde dorpen ende ten platten lande frequenteren vele Jesuiten, Priesters ende andere pausgesinde leraren die niet alleen alle debvoir doen om de papisten in hare dolingen te houden ende te stijven maer oock andere mede daer toe te brengen ende vande waerheyt aff te trecken, sulcx dat dagelijcx groote vergaderingen ende conventiculen van papisten genoeg 't gehele landt door, werden gehouden, contrarie de placcaten vanden lande bij de welcke tselve expresslijck es verboden, Ende dat mede de voors. pausgezinde leraren hem zoo verre verstouten ende exorbiteren dat zij de goede eenvoudige luyden poogen wijs te maecken dat de overicheyt deser landen geen wetige overicheyt en es maer alleen de Coninck van Spangien als Grave van Hollant, ende die van hem dependeren; ende dat zijlieden mitsdien dese overicheyt geen respect ofte obedientie schuldich zouden zijn. Twelck gernerct saecken zijn van zeer quade dangereusen ende schadelijcken gevolge; daer wyt lichtelijck ten tijde ende wijle seer groote desordre soude moegen commen te ontstaen, ten zij daerinne in tijdts behoorlijck werde voorsien ende ordre gestelt soo en hebben wij nijet kunnen naerlaten U:L: tselve bij desen aen te schrijven ende de selve van weghe de Ho: Ovt. te belasten alle moegelijck debvoir aen te wenden ende. . . .

doen ten eynde ghij soo de Jesuiten, Priesters ende andere pausgesinde leraren die zonder behoorlijck consent hier te lande ende [inde] Stadt van *Goude* commen ofte freq[uenteren].

Aan den achterkant staat doorgehaald:

ende andere pausgesinde leraren die sonder behoorlyck consent hier te lande hem onthouden ofte frequenteren ende in uwe Jurisdictione zullen bevonden werden te *becommen* [boven doorgehaald: attraperen de vorss.], *mitsgaders oock die* //pauselycke leraren die met kennisse ende consent hier te lande wonen ende die hem vervorderen inde voorss. conventiculen te predicken ofte andere dienst te doen voor deselve conventiculen.//¹⁾ conventiculen ende verboden vergaderingen te stooren ende beletten, ende soo tegen de voorss. leraren als die genen die de selve vergaderingen frequenteren te procederen in conformité ende naer. . . . vande voorss. placcaten, ende en laet oock niet ons van tijdt tot tijdt te adverteren hoe de voorss. saecke haer in uwe Jurisdictione toe dragen, ende vant debvoir dat bij U.L. dienthalven zal zijn gedaen. Waer op wij ons sullen verlaten, hier mede enz.

N.B. Dit stuk ligt achteraan bij de ingekomen stukken van het Hof van Holland van 1635.

BIJLAGE II.

Weledele, ernstfeste, hooghwijze ende geleerde, zeer vermoghende Heeren, — In voldoeninge van den last, ontfangen bij U.Ed. Mo. missive van den 27en maj lestleden, heb jk de zelve te verstendighen, hoe, binnen 't ressort dezer jurisdictione, mijns bevindens, geene Jesuiten, priesters, oft Pausgezinde leeraers zijn onthoudende, oft zij en hebben hunne naemen aen de majestraet bekent gemaekt, in conformité van 't plakkaet der grootmo. Heeren Staeten. Aen conventiculen van die secte, en twijfel jk niet, oft daer en wort 'er, bij wijlen, gehouden. Maer, om de zelve te steuren met vrucht, en zie niet hoe men zulx zoude kunnen belejden, 't en zij U.Ed. Mo. gediend zijn, t' attribueren volkomen geloof, aen de schouten ende dienaeren, die men, op zoodaene exploiten, nootlijk gebruiken moet, ende bujten de welke, alhier niemandt, irreprochabel zijnde, tot getuighe zoude willen dienen. 'T welk oorzaak is, dat verschejde zaeken van dezer natijre mij tegens geweest, oft ongedecideert zijn gebleven, tot meerder verstoutinge van de transgresseurs der plakkaeten op dit stuk geëmaneert: gelijk, voor eenighe jaeren, t' mijner orde, door den schout van Weesp, aen U.Ed. Mo. bij requeste verthoont is. Anderszins zal 't mij nemmermeer ontbreken aen behoorlijken ijver, tot weering van alle mesusen, zonderling van de geene, die tenderende zijn tot naedeel van de Religie ende den Staat. Op welke waerheyt, jk den almoghenden bidde,

¹⁾ De woorden tusschen // // staan op den kant.

Weledele, ernstfeste, hooghwijze ende geleerde, zeer vermoghende Heeren, U.Ed. Mo. in gelukzaelighe regeeringe altijd te bewaeren, ende in haere goede gratie,

Uwer Ed. Mo. onderdaenen dienaer
P. C. Hoofst.

Van den hujze te Muiden, 21 Julij 1634.

N.B. Dit ligt onder de ingekomen stukken van 1624.

BIJLAGE III.

H.H. Burgemeesteren, Schepenen ende Regeerders
vande Steden van
Hollant ende Westvrieslant.

Frederick etc.

Erentfeste, Wijse, Voorsienige discrete
lieve bysondere

Den 26en Aprilis 1635. — Alsoo wij van tijdt tot tijdt voor desen bericht zijn ende bevonden hebben, ende dat oock een yegelijck genoech kennelijck es dat hoe langher hoe meerder hier te lande comen ende soo inde steden als inde dorpen ende ten platten lande frequenteren veel Jhesuiten Priesters ende andere Pausgesinde leraren die nijet alleen alle debvoir doen omme de papisten in hare dolingen te houden ende te stijven maer oock anderen mede daer toe te brengen ende van de waarheyte aff te trecken. Sulcx dat dagelijcx groote vergaderinge ende conventiculen van papisten genoech tgeheele landt door werden gehouden contrarie de placcaten vanden lande, bij de welcke tselve expresselijcks es verboden. Soo hadden wij om alle tselve te beletten ende deselve placcaten te doen onderhouden in Mayo lestleden geschreven aende Officierien van tlandt ende vanden Steden ten eynde zijlieden alle mogelijck debvoir souden doen dat de contraventeurs der voors. placcaten zouden moegen werden gecallangiert ende gemulctiert in conformité vanden selve. doch en hebben tot noch nijet verstaen datter yet besonders op gevolcht es, maer hebben de Eedele Gro: Mo: Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant ons bij hare missive de dato den xxxi^{en} Martij lestleden aengeschr. dat naerdien de licentie der papisten meer ende meer toeneempt soo int houden vande verboden conventiculen als het innecomen der Jhesijten Priesteren ende andere pausgesinde leraren als vooren wij souden willen ordre stellen opt beletten vandien. Sulcx dat wij dienvolgens nu wederomme hebben geschreven aende voors. Officierien, omme tegens de voors. contraventeurs der placcaten sonder eenige conniventie te procederen ende hen te constringeren tot betalinge vanden boeten daer inne zijl. daer over vervallen. Is daeromme onse ernstige begeerte dat ghijl. daer op mede zult hebben te letten ende de goede handt daeraen te houden dat tgunst voors. es naer behooren mach werden geffectueert in con-

formité van de meeninge ende last der voorss. Heeren Staten. Ende sullen wij ons daer op verlaten. Hiermede etc.

Geschreven den 26 Aprillis 1635

N.B. Hierbij ligt nog de minuut van eene veel uitvoeriger aanschrijving van dezelfde strekking en van denzelfden datum.

BIJLAGE IV.

Aen de Weled. Mo. H.H. President ende Raeden over Hollandt etc.

Ik beantwoorde hun schrijven van 26 April lestleden, met den selfsten inhoudt van den mijnen hier vooren gestelt, ende gedaghteekent, den 2den Julij a^o 1634 — van den hujze te Mijden. 29 Maj. 1635.

N.B. Dit uittreksel schreef Hooft in zijn brievenboek.

BIJLAGE V.

Aan Burgemeesters, Schepenen
[der steden] van Hollant en West-Vrieslant

Eedele

ook aen de hooft Officiers

Erentfeste, Wijse, Voorsienige [discrete]

lieve bijzondere

Wy zijn vast besich ende in besoeigne getreden omme de Eed: Gr: Mo: Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant, volgende haer begeeren ons aengeschreven, te onderrichten vande debvoiren die zedert een tydt herwaerts zyn gedaen tot weringe belet ende verstooringe vande conventiculen ende vergaderingen die hier te lande byde Papisten werden gehouden. mitsgaders mede omme naerder ordre te stellen tegens het innecommen vande Jesuijten, Papen, Monicken ende andere genaemde geestelycke personen alles contrarie de placcaten daertegens geëmaneert. Ende want wy nopende dit leste point geen volcomen kennisse en hebben ende wy nochtans gaerne souden gaen ende onse onderrechinge doen met goede zeeckerheyt, wetenschap, ende fundament, Soo hebben wy al vooren noodich geacht desen Uwer Ed: expresselijck toe te zenden, de zelve belastende ende bevelende van wegghen de ho: Ov^t dat ghij ons metten aller eersten ende op 't spoedichste des doenlyck zynde, pertinentel. ende nominatim adverteert wat voor Papen, Monicken, Jesuijten ofte andere genaemde geestelycke personen woonen ofte sich onthouden *in de stadt van Delft*.¹⁾ Ende off zyluiden aldaer zyn gecommen ende gebleven met *voorvoeten* ende consent vande Magistraet aldaer ofte niet; mitsgaders hoe lange²⁾ zyluiden aldaer geweest, gewoont ofte haer ont-

¹⁾ Op den kant *hooffofficiers* onder uwer E. district ofte Iurisdictie.

²⁾ Op den kant: bleven met behoerl. consent.

houden hebben. Van gelycken off de Papisten aldaer eenigen publicque huysen ofte plaetsen hebben, geappropriert zynde tot hare vergaderingen ende oeffeninge van hare geseyde Godsdienst, Ende off aldaer oock zyn vrouwerspersonen die men cloppen noemt die hare bywooninge ofte vergaderingen met malcanderen zyn houdende. Op alle voorss. . . . len¹⁾ wij eerstdaechs Uwer Ed. advertentie ende onderrichtinghe verwachten zullen. Ende gij zult daer en tusschen niet naerlaeten alle vlijt ende naersticheyt te doen ende aen te wenden, tot geringe ende belet der voorss. verboden vergaderingen ende conventiculen dienende. Waer op wy ons sullen verlaten. Hiermede etc.

Geschr. in den Hage, den derden decembris a^o. 1635.

(Aen die van Delft en van gelycken aen)²⁾ Delflant, Rhymlant, Amsterlant, Suijthollant, Kennemerlant, Goylant, Beverwyck, Schielant.

N.B. Deze minuut ligt achteraan bij de ingekomen stukken van 1634.

BIJLAGE VI.

Aen d' Ed^e. Mo. Heeren shoofs van Hollandt.

Ed^e. &c.

Met alle behoorlijke neyrstigheid en heb jk, overmits d' absentie eenigher secretarisen, ende andre incidenten, niet eerder konnen bekoomen de beschejden (mijns bedunkens) vereischt tot wettelijke beantwoording van uwer Ed^e. Mo. missive van den derden dezer maent, die hier nevens gaen. Bij de welke Uwer Ed. Mo., zoo 't haer gelieft, kan bliken, dat men in dezen quartiere, sorterende onder 't Castelainschap van Mujden ende baljuwschap van Goejlandt, geen' kennis heeft van eenighe publicque hujzen oft plaetsen, geappropriert tot de oeffeninge van den gezejden godsdienst der Paepisten: ook niet van eenighe vrouwerspersonen, genoemd Kloppen, die haere bijwooninge (t' en waere misschien ten getaele van 2 oft 3) met elkandre zyn houdende; alhoewel quaelijk t' affirmeren zoude zyn, dat zij niet bij wijle te gaeder koomen. Van paepen oft paepsche gezejde geestelijken bevinde geen' andre, dan die hier onder, met naeme, qualitejt, ende aenwijzing van den tijdt huns bekentmaekens oft consent, ende onthoudts gestelt zyn. 'T welk wezende alles, waermede jk Uwe Ed. Mog. in dezen zie te dienen, bidde godt den almaghtighen dezelve in gelukzaelighe regeringe te bewaeren, ende in haere goede gunste,

Edl. &c.

Uwer Ed. Mo.

Van den hujze te Mujden,
17 December 1635.

Gansch onderdaenen dienaer
P C Hóóft.

¹⁾ Eerst: Omtrent alle hetwelck.

²⁾ Deze woorden zijn doorgehaald.

Lijste der paepsche gezejde geestelijken zich onthoudende onder 't Castelainschap van Mujden ende Baljuwschap van Goejlandt.

In den ressorte van Weesp:

Bartholt Inghel van Amsterdam, woonende t' Ankeveen, ende aldaer gekomen als priester, den 21en Martij a^o 1622.

Arent Loef, woonende binnen der Stadt, ende burghers zoon aldaer, hebbende zijnen naem als priester aengegeven, den 21en Martij a^o 1622.

Claes Janszoon Noordingen woonende binnen Weesp, burghers zoon aldaer, ende hebbende zijnen naem bekent gemaekt voor priester, den 6en November 1624.

Claes Doedeszoon Loenen, woonende binnen Weesp, burghers zoon aldaer, hebbende zijnen naem bekent gemaekt als Priester, den 19en October a^o 1629.

In den dorpe Laeren:

Timon Lambertszoon, geboortigh van Blarikom, ende hebbende aldaer zijnen naem aengegeven als priester, den 10en Junij a^o 1628; daernaer met der woone gekomen, ende zich desgelijx bekent gemaekt hebbende tot Laeren, den 17en Maj a^o 1635.

Henrik van Aller van grol, aengegeven voor priester tot Laeren, door den voorsz. Timon, bij wien hij inwoont, nevens 2 vrouwpersoonen van Blarikom, den 17 Maj a. 1635.

BIJLAGE VII.

Ed^e, erntfeste, hooghgeleerde, welwijze, zeer vermoghende Heeren, — In beantwoording van Uwer Ed. Mo. missive van den xiii^{en} Januarij lestleden, kan jk niet laeten U.Ed. Mo. met alle eerbiedenis voor te draeghen, hoe mij grootlijx verwondert, datter lujden zijn, die zich niet ontzien hebben U.Ed. Mo. te verstaen te geeven, dat veele paepisten zich vonden gëemploijeert in de majestraet tot Weesp; gemerkt niet en zal blijken, nae mijne beste kennisse, dat in den voorleden jaere een eenigh paepist altoos, onder burgermeestren oft schepenen der voorzejde stede geweest is. Ende aengaende de nominatie der veertien, gedaen op gister; onder dezelve is wel geweest een papist, genaemt Gijsbert Aertszoon Sloot, anderszins een civil, ende rekkelijc man. Den welken jk nochtans heb verbij gegaen; ende gekoozen de naevolghende.

Brujn Simonszoon van Padenburgh.	}	Diaconen oft oudt-diaconen der kerke.
Jelis Gerritszoon van den Bergh.		
Laurens Gijsbertszoon.		
Claes Pieterszoon van Noordingen:	}	Lidtmaedt der kerke.
Claes Claeszoon Heussen.		
Goossen Jacobszoon Schujlenburgh.		
Vincent Claeszoon van Achtenhoven.		

Koomende tot het gehoor der gereformeerde predicatie.

Ende bid jk ootmoedelijk, U.Ed. Mo. gelieve mij toe te vertrouwen, dat jk, zoo veel in mij is, mij wel zal hoeden den papisten eenigh foment van verstoutinge te verstrekken: gelijk U.Ed. Mo. aen 't proces geintenteert door mij tegen Hejltjen Jans, ende althans betrokken voor U.Ed. Mo. genoegh zullen kunnen speuren. Wijders, gebiede mij van heeler harte aen U.Ed. Mo. met aenroepinge des alderhooghsten, dat hem gelieve dezelve in gelukzaelighe regeringe altijds te bewaeren, ende in haere goede gratie, Ed^r. erntfeste, hooghgeleerde, welwijze, zeer vermoghende Heeren,

Uwer Ed. Mo.
 onderdaenen, dienstwillighen
 P C Hóóft.

Uit Amsterdam, iij Februari 1636.

N.B. Dit ligt bij in de ingekomen stukken van 1637.

BIJLAGE VIII.

Bij het vorige is ingelegd het volgende stuk.

Ed. Hⁿ.

Demonstreeren oetmoedel. aen haere Ho: Mo: Hⁿ. de ondergeschrevene soe Burgemeester oudt Burgemeesteren als andere geweest ende noch regerende schepens ende lidtmaten ofte Religieus gesinde der bedroeffder kercke binnen deser stede Weesp, hoe dat sij als becommert sijnde over de auctoriteyt van haere Ed: Ho: Mo:, ende de eenicheijt ende welvaert van de Stadt Weesp, dat inde eendrachtige, ende genouchsame bespotting, van het missive bij haer Ed: Ho: Mo: gesonden van date den 14 Janⁿ lestleden, de verkiesinge van de magistraet uijt gevallen, d' ondergeschr. hadden gehoopt dat de auctoriteijt van hare Ed. Ho. Mo. soo crachtich soude geweest sijn, dat niemandt soude gedacht hebben om het selfde te overtreden. dewijl dat het missive soo versch voorde verkiesing toegesonden was, maer hebben met droeffheijt gesien, wanneer het missive is gelesen voor Schoudt, Burgemeesters Schepenen ende Vroetschappen, dat een remonstrants gesinde heeft durven seggen int volle collegie, een valsch onderteijckeninge te sijn, en voort datmen openbaerlijck met het toegesonden missive de spot heeft gedreven, seggende waer mogen de Staten haer mede bemoeijen, elck is meester in sijn eijgen Stadt, men behoort het missive niet nae te volgen, dewijl het streckt tot verbreekinge van de privilegie, ende waer vuer dat wij niet als andere Steden souden verbonden werden, wij willen weten waer de missive van daen comt, en bij wien sulcx versocht en veel diergelijcke oproerige redenen wierden dagelicx bij gebracht, tot dat eijndelijck op den dach der verkiesinge de ses nieuwe vercooren waer van dat vier

lidtmaten sijn, alsoo de sevende absent was, hebben hoewel stoffs genoeg vande Religie, tot Burgermeester vercooren eenen gijsbert lamberts eenen apostaat vande kercke, welckers vader wel eertijts ouderlingh vande kercke alhier is geweest, en die met groote ergernisse vande gemeijnte, ende triumphe van de papisten, openbaerlijck de gereformeerde religie versaeckt heeft, en dat niet tegenstaende het protesteren van de Burgemeester Claes Janssen Noordingh als gecontinueerde welcke openbaerlijck verclaert heeft met geen pausgesinde te willen regieren tegens den last van hare Ed: Ho: Mo:, als oock mede met openbare protestatie van drie van de nieuwe Schepenen lidtmaten van de waere gereformeerde religie die welcke oock niet hebben willen present wesen in het affnemen vande eedt, geschiet in het overstaen vande drie andere schepenen door de schoudt deser plaetse, d' welke sij, alsoo hij haer de missive heeft voor gehouden, seggende dat het in geenderleije wijze met de missive bestaan en conde, evenwel onaengesien den inhoudt vande missive ende niettegenstaende hij de eedt tot verscheijde male gerefuseert hadde Daermede voortgevaren seggende oock de drie schepenen dat sij noijt haere stemmen souden willen veranderen, alwaert oock dat sij selven daer uijt gesedt souden werden.

Al twelcke d' ondergeschr. genootsaect sijn geweest vermits de groote bedroeftheit vande religieus gesinde ende d' onderdruckinge vande selve, bedecktelijck haere Ed. Mo. te remonstreeren met een vast vertrouwen off haere Ed: Mo: sullen de saeke ondersoekende, soo bevinden. Daerinnen sulcx doen versien als haere Ed: Mo: tot maintenuue van haere Ed: Mo: missive ende voorstandt vande waere gereformeerde relegie ende ruste vande relegieus gesinde sullen verstaen te behooren. Dat u.t.s.¹⁾ etc. Actum Weesp den x^{en} feb^{ij} 1636.

Claes Jansen noording out regerent burgemeester en vroetschap
 F van der Vinck oudt burgemeester en vroetschap
 Henrick Boudewijn Out Burgemeester en Vroetschap
 Lourens Ghijsbersen d.v. mijnster, reegeerent scheepen ende vroetschap
 Claes Claessen aerden outscheepen ende vroetschap
 Bruijn Sijmonss van padenburch regerende schepenen en vroetschap
 Jelis Gerretsz van den bergh regerende schepenen

BIJLAGE IX.

Fredrick Hendrick etc.

Erntfeste, Wijse, Discrete, Lieve bijsundere

Alsoo wij met goetvinden vande Eed: Gr: Mog: Heeren Staten van Hollant ende West Vrieslant om seer importante consideratien nodich geacht hebben tot observantie, ende executie vande Placcaten voor desen

¹⁾ d.i. ut supra.

ende specialick op den xxx^{en} Augⁱ 1641 tegens de Pausgesinde gestatueert, te doen emaneren d' acte van advertentie, aen alle Officieren deser Provincie hier nevens gaende hebben wij niet connen ledich staen, UE: de selve bij desen mede toe te schicken, UE: versoeckende, ende niet te min van wegen de Hog. Ov^t bevelende sich naerde selve, ende de voorgemelte placcaten te reguleren, ende de voorss. Acte, ende waerschouwinge, aen alle Officieren onder u district ressorterende te doen behandigen, ende de selve alomme ter gewoonlicker plaetse te laten publiceren, op dat niemant daer van ignorantie en pretendere, zoodanige vlijt ende naersticheijt in desen aenwendende, dat wij mogen verstaen, dat de overtreders sonder d' alderminste conniventie werden gecorrigeert. Ende op dat wij verseeckert mogen zijn vanden goeden debvoiren bij UE: in dese sake te doen, soo belasten wij UE: dat ghij ons binnen den tijt van ses weecken, na de publicatie deses advertentie doet, van tgunt bij U.E: tot hanthavinge vande voorss. Placcaten sal weesen aengewent, alsoo wij t' selfde ter eere Godes, ende welvaren vanden Lande gansch nodich, ende dienstich vinden

Hiermede

Erntfeste etc. den 18. dec. 1642.

N.B. Hier staat geen adres op. Dit is dus zoo aan alle baljuwen gestuurd.

BIJLAGE X.

Eedele, erntfeste, hooghgeleerde, welwijze, zeer vermooghende Heeren, — Op den vij^{en} deezer maant, is mij behandicht Uwer Eed. Mo. missijve van den xxiiij^{en} Decembris lestleeden, met de exemplaren der Acte van Advertentie, in dato den xvij^{en} daer te voore: dewelke jk, zonder ujtstel, heb doen publiceren ende affigeren, t' alle plaatsen mijnes districts, daar men des gewoon is.

Noopende, nu, mijn debvoir, in 't handthaaven ende exsecuteren der Plakkaaten teeghens de Pausgezinden, bid ik U.Eed. Mo. wel reverentelijk, te gedenken, 't geen, dienaangaande, jk haar, in voorleede jaeren, heb aangedient: te weeten, dat jk, in verschejde processen, aangevangen teeghens hen, heb moeten succumberen, ofte de zelve laten steeken, ujt zaake dat het getujghenis mijner substituten ende assistenten, voor partidigh, gereprocheert ende verworpen werd. Waarujt gevolgt is, dat niet alleen de kosten en moejten zijn verlooren geweest, maar ook de voorzejde Pausgezinden, merkende de difficultejt van 't bewijs hunner overtreedingen, te stouter zijn geworden.

Alsnu nochtans, urgerende op 't betrachten der voorzejde Acte, ende der missijve, gericht van U.Eed. Mog. aan Burghermeesteren van Weesp, heb jk zoo veel gevordert, dat zij, den twee stadsbouden, belast hebben,

zich op diergelijke exploitien te laten vinden, om kennis te draaghen, ende getuyghenis te verleenen. Ende heeft, dienvolghends, door ordre van mij, die nu, ontrent een' maant, door 't fleresijn, benoodight ben bij hujs te blijven, mijn Schout van Weesp ende Weesperkerspel, in welken oordt wel de meeste zwaarigheid valt, zich, met etlijcke assistenten ende de voorzejde twee booden, 's nachts voor Zondagh den xxv^{en} deezer, ujt der stadt begeeven; ende koomende, ontrent half tien uren, aan zekere wooninge, geleeghen bij de oude ruijne van 't Huijs ten Bosch, binnen de graften, aldaar gevonden tien oft twaalf persooenen, waaraf ontrent de helfte ontliep, ende eenen paap, zich noemende Goovert Franken van Shartoghenbosch, ende zeggende te resideren tot Moordrecht in Schielandt, alwaar hij zijnen naam zoude bekent gemaakt hebben, gelijk het schijnt aan zekere acte, geteeckent bij den Heere Harman van Wielijk, Baljuw ende Dijkgraaf, ende G. D. v. Nijdek, secretaris, van Schielandt, op den vj^{en} Novembris, 1641.

Maar, zijnde de voorzejde paap binnen Weesp gebraght; zoo is aldaar gekoomen, bij den voorzelden Schout, de Heer van den Bosch, sustinerende dat nocht jk, nocht mijn schout, gerechtight was, om eenighe acte van jurisdictie te pleeghen op de werf van 't voorzejde Hujs, ende pretenдерende, dat men zijn Eed. met de zaake moest laten beworden, volghends de leenbrieven, die zijn' Ed. belooft heeft mij te doen vertoonen.

'T welk zijnde al 't geene, waarmede jk U.Eed. Mog. voorshands weete te dienen; bid jk God den Almaghtighen U.Eed. Mo. in gelukzaalighe regeeringe altyds te bewaaren, ende in haare goede gunste, Eedele, erntfeste, hooghgeleerde, welwijze, zeer vermooghende Heeren,
Uwer Eed. Mo.

Onderdaanen, ootmoedighen dienaar,
P. C. Hóóft.

T' Amsterdam, xxvij^{en} Januarij, 1643.

BIJLAGE XI.

Aan P^r. Hooft Casteleyn van Muyden
ende Bailliu van Goylant

Frederick Heynd. etc.

Erentfeste wijse discrete lieve bysundere

Wij hebben seer geerne en met goed genoegen wt U.E. schrijvens van xxvij^{en} deser gesien de goede debvoiren bij U.E. inde publicatie ende handhaving vanden Placcaet tegens de Pausgesinden gedaen ende dien volgens U. E. serieuslijck te recommanderen ende niettemin van wegghen de Ho. Ov^t mits desen te belasten ende bevelen dat ghij niet naer en laet, onaengesien d' oppositie van den heere vanden Bosch in desen gepraetendeert, tegens den gevangen Paap ende andere overtreders van

voors. Plaecaet in conformité van dien voorts¹⁾(?) te procederen als naer behoiren, ende ons van U.E verder debvoiren naerder advertentie te geven, waertoe ons vertrouwen sullen

hyermede

Erntfeste etc. Geschr. inden Haaghe den xxx Jan. 1643.

BIJLAGE XII.

Fredrick Hendrick bij der gratie Godts prince van Orangien Grave van Nassauw, Meurs, Buijren Leerdam ende marquis vander Veere ende Vlissingen, Heere ende Baron van Breda, etc. Gouverneur, Capiteyn-geñil ende admirael, mitsgaders den president ende raeden over Hollandt Zeelandt en Vrieslandt.

Eersame wyse discretie (sic!) lieve bijzondere

Alsoo wij seeckerlijcken sijn bericht dat de pausgesinde binne U:L: Iurisdictie daegelijcx stouter en stouter voort vaeren int houden van haerlijder conventiculen ende genoehsaeme openbare vergaderinghe, hebbende daer toe gesticht ende tot noch toe gebruijckt formele kercken, Cappellen, ofte andere particuliere wooningen daer toe geappropriert als namentlijk tot Assendelft twee kercken, alles directel. strijdende jegens de placaten vanden lande mitsgaders onse brieven van aanschrijven tot diversche stonden daer tegens geemaneert ende U:L: toegeschickt, dat mede geschape sij dat de selve stouticheden bij vordere conniventie noch verder gaen, ende eijntelijcken tot irreparable swaericheden vuytbreecken sullen, ten sij daerinne tydel. wierde voorsien, hebbende niet connen ledichstaen U:L: van wegen de Ho: Ov't. mitsdesen wel serieuselijcken tot sijn d'voir, eets ende amptshalven aen te manen ende daer bij precisel. te belasten ende bevelen dat U:L: ten overstaen ende met assistentie van Burgem^{ren} ofte twee van den Gerechte d' voors. paepse kercken ende andere meer die binnen U:L: Iurisdictie mogen sijn, binnen drie dagen naer de receptie deses bij provisie sult hebben te sluijten ende geslooten te houden, in voegen dat daerinne geen vande voors. conventiculen connen werden gehouden Vigilerende niettemin dat tselffde middelertijt op andere plaetsen mede niet en werde gepleecht ende binnen veerthien dagen daer naer ons parsoonelijcken ende pertinentel. te comen berichten vande devoiren ende wedervaeren, die bij U:L: tot volvoeringe van dese onse bevelen zullen aengewent ende voorgevallen Van alle twelcke wij vertrouwen UL: geensints in gebreecke sal willen blijven ende ons daer toe verlaetende sullen.

Hiermede — Eersame, wyse, discrete lieve, bisundere U.L: bevelen in de bescherminge Godes. Geschreven inden Hage den xxiiiij^{en} Junij anno 1644.

N.B. Deze was geadresseerd aan Johan Damius Bailliu van Assendelft.

¹⁾ Moeilijk leesbaar.

BIJLAGE XIII.

Verhael van het debvoir bij mij gedaen in 't sluijten van de kercken ofte cappellen der Pausgesinden.

Volgends den last, ontfangen uijt naeme van Zijne Hoogheijt ende d'Ed. Mog: Heeren President ende Raeden over Hollant, Seelant, ende Vrieslant bij missijve van den 24^{en} Junij a^o. 1644, die mij behandicht is op den 4^{en} Julij daeraen tot Uijtrecht, ben ick, op den 6^{en} der selve maent, gereijst naa Goijlant, om de Paepsche kercken ende cappellen te sluijten:

Tot Hilfersom heb ick niet kunnen verneemen dat eenige alsulcke plaetssen te vinden waeren,

Tot Laare heb ik gevonden, ten huijsse van Thijmen de Saaijer priester gebooren tot Blarickom, een solder met een altaar ende eenich slecht missegetuijgh, met eenighe oude schilderijen van kleene waarde, ende de voorseijde solder dicht gemaect, ende geslooten met seeghels van den schout, ten overstaen van twee schepenen:

Ter selver plaatse, heb ick gevonden, ten huijsse van Florentius van Vijaene Priester geboortich van Uijtrecht, een zolder met een altaar ende eenich missegewaas, mede van kleene waarde. Dese plaats hebben wij oock geslooten ende beseegelt *doch zulcx niet kunnen doen zonder de gansche schuere int beslot te begripen.*

Tot Blaricom weet men van geene plaatse geprepareert tot kerck oft cappel, zoo ick bericht ben.

Tot Huijssen zijn zeer luttel Roomsgesinden, ende geen kerck ofte cappel, zoo men zeijt, maar tot Bussem, zijnde een ghehught, twelck int civijl onder Huijsse sorteert, soude somtijds conventiekel gehouden worden in zeecker huijs, twelck ick met schout ende twee scheepenen heb doorsocht, Doch geene plaats gevonden, die tot kerck oft cappel geapproprieert was,

7 Julij — Hebbende snachts geslaepen tot Huijssen, ben ick op den 7^{en} Julij smorgens, gecomen tot Naerden, ende aldaer neevens eenen Burgem^r ende twee schepenen, gegaan ten huijsse van eenen Willem Hollesloot, omt selve te doorsoecken: Doch heb aldaer diergelijcke plaats niet gevonden, ende voorts verstaen, dat op andere huijssen aldaer geen suspicie van zulx viel.

Ten selven daege ben ick voorts gecomen tot Muijden, ende heb aldaer gevonden, geslooten, ende doen verseegelen bij twee schepenen, drie plaetsen, geappropriert tot kerken oft cappellen, te weeten, eene ten huijsse van Gerrit Horst, eene ten huijsse van Geb. ofte Gerbrich Jansdr. clopsuster van Weesp, bij de welcke somtijts logeert een paap geboortich van Uijtrecht, genaempt Wijnant Janssoon van Meppelen, die sich, zoo geseijt wort, t' Amsterdam heeft bekent gemaect, eenen ten huijsse van Cornelis de Boer. Alle welcke drie plaetsen op zolders zijn, ende zonder veel sieraadts.

Snamiddachs heb ick mij, met den schout ende twee schepenen der stede Weesp, vervoeght naa Anckeveen aent hujs van mr. Bartelt Inghel, Priester, woonende aldaer naest aant sticht van Uuijtrecht, ende dewijl de gebuuren ons aanseijden dat het hujs geslooten, ende de inwoonders smoorgens alle vertrocken waeren, zoo heb ick doen versoecken oft men deene oft dandere deure zoude kunnen oopenen: ten welcken eijnde de voorseijde schout met een voet op een deur stiet, die booven gegrendelt was, maer onder niet, hebbende wat omgesien naa eenighe deur ofte venster, dat lichtelijcker moghte te oopenen zijn, ende geen gevonden, zijn wij weeder tot de selve deur gekeert, ende gewaar geworden, dat zij midderwijl oock onder gegrendelt was, waerbij bleeck dat daar ijmant in hujs moest zijn, Derhalven heb ick doen stooten op de voorseijde deur met een stuck houts daer gevonden, ende is daer op een dienstmaecht ofte klopzuster gecomen, die de deur oopende, ende ons booven leijde, Daer vonden wij een groote plaats, geappropriert om een goet getal volcx te bergen, maer geen altaar Doch tscheen dat daer een gestaen had; ende de voorseijde dienstmaecht gaff oock zulcx te kennen, hebbende dese plaats geslooten ende verseeghelt, keerden wij weeder naa beneden, Doorsaagen thuijs ende vonden eenen deur, die geslooten was, ende daer zij zeijde te zijn de kaamer van den Advocaat Johan Ingel, Ende alsoo wij merckten, dat men daer door in een zeer groote plaats kon gaen, werwaerts apparentelijck het altaar van booven getransporteert moeste zijn, soo heb ick, naa dat de maaght pertinaciter ontkent had de sleutel te hebben, doen stooten op de voorseijde deur tot dat zij, met het kossijn teffens uijt den muur op de vloer viel, Daer vonden wij een zaal, langh naar gissinge ontrent veertich ende breet ontrent vijff en twintich voeten, de zolder gemaect met zeer groote opslaande luycken, in voege dat van aldaer oock veele luyden konnen zien ende hooren, Inde zaal hingen vier oft vijff fraaije stucken schilderije aan den want, Int eindt der zaele stont een cierelijck altaar met een schoon taffereel, voorts kandelaars met keerssen, daar lagh oock een missekleet van rood flueel, met eenich ander tuigh, dienende tot dat werck, Alt welcke geslooten ende verseegelt zijnde ben ick gekeert naa thuijs te Muijden, ende daar gecomen ten neegen uijren inden avont.

8 Julij. — Op den achsten Julij, ben ick met den schout ende twee schepenen van Weesp gereeden naa den Hinderdam, ende heb aldaer besichticht een boerenhujs, daer bij wijlen wel conventiekel gehouden is, maer geen plaats gevonden, die daar toe geappropriert was, Oock hebben wij naest daaraan besichticht een hujs toebehoorende den Adt. Johan Ingel voorseijt, ende aldaer gevonden een schoone lange galerije, waer in aant eene eint een buffet stont, dat lichtelijck tot een altaar zoude connen bequaam gemaect worden, Doch alsoo men niet zeeckerlijck speuren kon dat de plaatse tot een kerck oft cappel gebruijckt werde, ende de hoovenier, zijnde een man vande gereformeerde Relige, presenteerde

bij eede te verclaren, dat aldaer, bij zynnen tijt, naementlijk in vier jaeren, geen conventikel gehouden was, soo hebben wij goet geacht die plaats ongeslooten te laeten.

Ten selven daage heb ick binnen Weesp met den voorseijden schout ende schepenen besichticht een kerck ten huijsse van Aernt Louff, Priester; een ten huijsse van mr. Hendrick Noordingh Chirurgijn; eene ten huijsse vande wed^e Plemp; eene ten huijsse van Ellert Janssoon; eene ten huijsse van Gerrit Janssoon Cuijp, brouwer inde booghe: ende al de zelve, zijnde deene wat grooter ende beeter versiert dan d' andere, toegeslooten ende beseegelt.

Mr. Hendrick Noordingh versoect het altaar aff te breecken ende de plaats tot wooningh te maaken, waer toe wij gesien hebben, dat hij gereetschap maakt:

Gerrit Janssen Cuijp kan op zijn provisij solder niet koomen zonder door de kerck te gaen, daar men niet wel meer dan 50 personen zoude kunnen vergaaderen:

De wed^e van Plemp is oock merckelijck ontrief, alsoo zij geenen toegangh heeft tot twee kamerkens, dan door de kerck.

Voorts zijn wij gereeden naa den broeck bij Abcoude, ende hebben aldaer besichticht het huijs van Jan Willemszoon, waar inne zomtijts oock is conventikel gehouden, maar bij ons geene kerck ofte cappel gevonden

Van daar zijn wij gegaen ten huijsse van eenen Claes Claesson van Abcoude, ende vonden een kamerken, waerinne, bijwijlen, logeerde zeecker paap genaamt mr. Jan van Abcoude, geboortich van Abcoude, en sich daar onthoudende in 't heijmelijck: neevens welck camerken een zolder was met altaar, eenige beelden en bancken in forme van kerck oft cappel. Dese plaats hebben wij oock geslooten ende beseegelt,

Waer meede ick hoop tbevel der Ed: Mo: Heeren vant Hoff voldaan te hebben, alsoo mijns weetens, geen andere dierghelijcke plaatszen, binnen mijne jurisdictie te vinden zijn:

P. C. Hóóft.

N.B. De cursiveeringen zijn van Hooft zelf.

BIJLAGE XIV.

Aen de Ed: Mog: Heeren de President ende Raeden vanden Hove van Hollant.

Vertoonen eerbiedelijck Burgermeesteren ende Regierders der Stede Weesp, dat bij eenige van haere ingesetenen wesende vande Roomsche gesintheit, doch vande gequalificeerste van haere Stadt, aen hen vertoonens geclaecht is, dat de Heere Drossaert ende Bailliu van Goijlandt, ende Hooft Officier mede van Weesp, (ter oorsaecke van t' aenschrijven van Uwe Ed: Mog: aen syn E. gedaen, omme tot weringe vande groote

conventiculen van die vande voors. gesintheit toe te sluijten de kercken ofte capellen daertoe publijckelijck geprepareert) mede in haere particuliere huijsen hadde toegesloten, ende versegelt soo eenige cleijne plaetsgen bij een van henluiden tot sijn particuliere devotie geprepareert, als bij andere eenige camers, alwaer die int' particulier met haer huijsgesin, mits defect van andere gelegentheit haer devotie bij occasie wel plegen, maer die wederom oock andersints bij haer tot haer gerieff moeten werden gebrijct, daervan sij nu de facto waren gedepossesteert, ende daerbij grootelijcx geinteresseert, ende alsoo de Vertoonders wel vertrouwden t' selffue te geschieden buijten de intentie van Uwe Ed: Mog: ende daeromme wel souden geresolveert geweest sijn, tot voorstant van de voors. haere ingesetenen, de voors. plaetsen wederomme te openen, hebben evenwel daerinne niet willen treden, sonder Uwe Ed: Mog: 't selffue ultro bekent te maecten, op off de intentie van Uwe Ed: Mog: anders soude mogen sijn, ofte weder te gaen, t' selffue aen hen vertoonders bij missieve souden gelieven bekent te maecten. Dit doende etc.

C. van Ravensteyn,
7/13 1644.

BIJLAGE XV.

'T Hof gesien de requeste gepresenteert bij Burgermeesteren ende Regeerders der stadt Wesep verklaert, dat de inwoonderen aldaer 't gebrijck vande plaetsen bij den officier van Goylant gesloten sal werden toegestaen, mits de selve binnen acht daeghen de voors. plaetsen in sulcker voeghen sullen appropriieren dat de selve sullen wesen onbequaem tot het houden van eenighe conventiculen van pausgesinden, ende bij faulte van dien wert den voorsz. officier geauthoriseert om sulcx tot laste vande gebreeckige persoonen ten overstaen vanden gerechte selfs te laeten doen.

Actum in de Haeghe 13 Julij 1644.

BIJLAGE XVI.

Frederick Heyndrick etc.

Pieter Hoof Drost der stede Muyden
ende Bailliu van Goeijlant

Erntfeste, wijse, discrete, lieve bysundere

Wesende bij ons gevisiteert ende geexamineert de ingeslotene Requeste wt naem ende van weggen Burghermeesteren ende Regenten der stede Muyden gepraesenteert, hebben wij naer voorgaende deliberacie U.L. van weggen de Ho. Ov^t te belasten ende bevelen, gelijk wij doen mits desen, ten eynde U.L. niet naer en laet, in conformité als aen dije van Weesp voordesen is gedaen, te procederen tot opening vande plaetsen inder Supplianten voors. Requeste breeder gementioneert, mits dat U.L. benefens de Supplianten sullen hebben te eischen dat de voors. plaetsen naermaels

niet tot het houden van Verboden Conventiculen ende exercitie der pauselijcke superstitie maer alleenlijck tot bewaeringe oft ander particuliere necessiteyt sullen werden gebruyckt, ende ons daertoe verlaetende sullen
hijermede

Erentfeste etc. Hage den ij^{en} Augusti a^o. 1646.

SAMUEL COSTER.

Meermalen vindt men de voorstelling, dat Coster een halve bankroetier zou geweest zijn, die diep in de schulden zat. Dat zal echter wel een gewoon lasterpraatje geweest zijn. Hekeldichten, door wien ook geschreven, zijn geene betrouwbare bronnen voor de historie. Daarvoor moeten wij liever de officieele stukken opzoeken, ook in de notarieele archieven.

In het archief van den nots. Sal Henrix (No. 21, O, fol. 48) vinden wij op 19 Maart 1626 de huwlijksvoorwaarden van Samuel Coster, doctor in de medicijnen, weduwnaar, en Rebecca van Tweenhuijsen. Daarin wordt o.a. bepaald, dat zij, als hij eerst sterft, f 4000.— voor een duwarie zal krijgen. Er moet dus een behoorlijk kapitaaltje geweest zijn.

Wie ergdenkend genoeg is, zegt misschien, dat het papier geduldig is en dat zelfs een bankroetier wel veel beloven kan. Maar zij werd geassisteerd met Marcus Westhoff haar zusters man en Lambert van Tweenhuijsen haar oom. Zouden dezen tevreden geweest zijn met de winderige beloften van een man, die bekend was om zijne schulden en nergens crediet had?

Voor al van den laatste is dat ondenkbaar. Lambert van Tweenhuijsen, de stichter der Noordsche Compagnie en van de Compagnie van Nieuw-Nederland, die, zooals uit een groot aantal notarieele acten blijkt, daarnaast nog andere groote zaken deed, was zeker geen man om zijn zegel te hechten aan een huwelijk van zijne nicht met een bankroetier.

Ik voor mij hecht meer waarde aan het oordeel van twee bekende degelijke burgers dan aan de praatjes van een anoniemen schimpdichter.

BRANDT EN DE BRIEVEN VAN BARLAEUS

Er zijn weinig menschen, over wie bij zoo groote algemeene bekendheid zoo verschillend geoordeeld wordt als over Brandt. Misschien zeggen wij nog beter: over wie het oordeel zoo onzeker is. Vooral geldt dit zijne betrouwbaarheid en eerlijkheid als geschiedschrijver en uitgever.

Algemeen wordt erkend, dat wij veel aan hem te danken hebben, dat zonder zijne groote werkkraft en noesten ijver onze kennis van de zeventiende eeuw heel wat geringer zou zijn. Daardoor is men allicht geneigd eene mededeeling van Brandt ten volle te vertrouwen. Maar ook hij was natuurlijk niet onfeilbaar, en ook hij moest meermalen op berichten van anderen steunen. Daar komt bij, dat hij tot eene fel bestreden partij behoorde, die hij moest verdedigen. Het zou dus niet te verwonderen zijn, als hij onwillekeurig wel eens minder juist over zijne tegenstanders oordeelde. Wij begrijpen dan ook, dat hem reeds spoedig door die tegenstanders partijdigheid en onbetrouwbaarheid verweten werd.

Dat werkt nog na, en tegenwoordig ziet men, dat soms dezelfde schrijver nu eens onbegrensd vertrouwen op Brandt heeft, dan weer eene mededeeling van hem op zeer lossen grond verwerpt. De waarheid ligt hier zeker wel in het midden: in het algemeen zijn de mededeelingen van Brandt betrouwbaar en zonder degelijke gronden moet men niet daarvan afwijken, maar critiek blijft hier als overal noodig.

Niet alleen echter de betrouwbaarheid, ook de eerlijkheid van Brandt wordt betwijfeld. Ik meen, dat men hem daarmee groot onrecht doet.

Van Brandt's uitgave der brieven van Barlaeus zegt Worp in het *Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek*, II. 70: „Waarom Brandt in die brieven zoo veel veranderd en weggelaten heeft en zoovele data vervalscht heeft, is een raadsel”.

Al zouden wij nooit een brief van Van Baerle gezien hebben, dan zouden wij toch bezwaar hebben tegen deze uitspraak van Worp. Zooals het hier staat, is het eene ongegronde verdachtmaking. Zoolang het ons nog een raadsel is, waarom iemand iets gedaan heeft, mogen wij niet van „vervalschen” spreken. Verklaaren, dat men iemands beweegredenen niet kent, en dan toch over die beweegredenen een oordeel, en nog wel een zeer ongunstig oordeel, uitspreken, is ongeoorloofd. Dat nu doet men door

het woord „vervalschen” te gebruiken. Dit toch beteekent „op arglistige wijze, opzettelijk eene van de waarheid afwijkende voorstelling geven met het doel, den lezer een onjuisten indruk te geven en hem te bedriegen”.

Misschien heeft Worp het zoo erg niet bedoeld; maar dan heeft hij een gevaarlijk Germanisme gebruikt, waartegen niet genoeg gewaarschuwd kan worden. Het Duitsche *falsch* beteekent gewoonlijk „onjuist”, zonder meer, en wanneer men tot iemand zegt, dat zijne bewering of verklaring „falsch” is, steekt daar nog volstrekt geene belediging in. Maar wanneer men iemands woorden „valsch” noemt, is dat wel beledigend. Er is al heel wat onnoodige haat en strijd ontstaan, doordat iemand te goeder trouw dit leelijke Germanisme gebruikte en niet begreep, hoezeer hij daarmee een ander griefde.

Worp heeft niet begrepen, vanwaar er zoo groot verschil is tusschen de brieven van Van Baerle, zooals wij ze in de uitgave van Brandt lezen, en zooals wij die in de Universiteitsbibliotheek te Leiden in originali nog bezitten. Ook Van Vloten, die het eerst op dat verschil gewezen heeft, begreep het niet, maar deze laat er zich ook verder niet over uit.

Toch is bij eenig nadenken de verklaring niet moeilijk. Te Leiden zijn de origineele brieven, die Barlaeus aan Huygens gestuurd heeft, afkomstig uit diens nalatenschap. Maar Brandt heeft niet de beschikking gehad over de nagelaten papieren van Huygens — die trouwens eerst twintig jaar na de uitgave van die brieven overleed — wel over die van Van Baerle. Daaronder was ook het klad of het ontwerp, hoe men het noemen wil, van een groot aantal brieven. Naar dat klad moet Brandt de brieven hebben uitgegeven. Zou het nu zoo ondenkbaar zijn, dat er verschil was tusschen het klad en den verzonden brief? Is het niet waarschijnlijker, dat de opgemerkte verschillen daaraan moeten worden toegeschreven dan aan opzettelijke veranderingen van Brandt?

Wij zullen dus nu de verschillen groepsgewijze beschouwen om te zien, of ons vermoeden daarin steun vindt. Daarvoor heb ik niet de brieven opnieuw met de uitgave vergeleken, maar houd mij aan hetgeen Van Vloten mededeelt in zijne uitgave van *P. C. Hoofts Brieven* IV, bl. 274—328.

1°. Van Vloten heeft 34 brieven medegedeeld, die in de uitgave van Brandt niet voorkomen, waar Worp nog 21 bijgevoegd heeft.¹⁾ Heeft Brandt deze opzettelijk weggelaten of heeft hij ze niet gekend?

¹⁾ Van Vloten heeft in *Hooft's Brieven* IV niet minder dan 34 brieven uitgegeven, die in de uitgave van Brandt niet voorkomen. In Worp's uitgave der brieven van Huygens zijn dit n° 341, 388, 438, 462, 484, 583, 652, 653, 666, 706, 834, 899, 1524, 1783, 1838, 2673, 2713, 2801, 3015, 3090, 3183, 3583, 3835, 3872, 3880, 3884, 3895, 3905, 3998, 4280, 4461, 4593, 4704 en bovendien op bl. 313 den brief van 15 Juli 1644, die bij Worp niet is opgenomen, omdat hij aan den zoon van Huygens is.

Bij n° 4280 heeft Worp verzuimd te vermelden, dat deze door Van Vloten op bl. 321 is uitgegeven.

Worp heeft voor het eerst uitgegeven n° 318, 358, 359, 423, 427, 450, 459, 633,

Bij de uitgave van brieven had men tweeërlei bedoeling. De lezer moest in de eerste plaats de schoonheid van den vorm, de degelijkheid van den inhoud en de geestigheid genieten, terwijl hij er tevens de modellen in vond, waarnaar hij zijne eigen brieven kon opstellen. Daarnaast was het — Brandt noemt dit zelfs in de eerste plaats — een middel om den schrijver in al zijne eigenaardigheden te leeren kennen, dus eene aanvulling tot de levensbeschrijving.

Terwijl wij echter tegenwoordig de volle historische waarheid eischen en de gebreken en verkeerde daden van den beschrevene evengoed vermelden als zijne deugden, verlangde men toen van den levensbeschrijver eene uitgewerkte en met feiten en redeneeringen gestaafde lofrede. Het minder mooie werd weggelaten of, wanneer het daarvoor al te bekend was, zooveel mogelijk vergoelijkt. Bij de uitgave van brieven werd dan ook allerminst volledigheid verlangd, veeleer eene bloemlezing. Zelfs achtte de uitgever zich verplicht in de opgenomen brieven te schrappen, wat om vorm of inhoud den schrijver niet tot eere, of misschien, nog erger, tot oneere kon strekken. Hoe nader de uitgever den schrijver stond door familie- of vriendschapsbetrekkingen, hoe meer hij uit den aard der zaak geneigd was tot weglaten of schrappen.

Brandt heeft wel de brieven uitgegeven, maar uit zijne opdracht aan Arnout Hellemans Hooft zien wij, dat zij reeds eerder verzameld waren door Caspar van Baerle Jr. Deze heeft dus het eerst gekozen en geschrapt, en deze zal dan ook wel de afschriften voor den druk hebben gemaakt of laten maken. Maar het is niet waarschijnlijk, dat Brandt zich zou bepaald hebben tot het nazien der drukproeven. Ook hij zal wel gekozen en geschrapt hebben, en omdat hij in allen gevalle de verantwoordelijkheid op zich genomen heeft, blijven wij van de uitgave van Brandt spreken.

Men kan dus verwachten, dat er brieven opzettelijk weggelaten zijn. Maar daar is dan toch altijd eene reden voor geweest. In een aantal gevallen kunnen wij deze wel begrijpen.

De in het Hollandsch geschreven brieven (n° 341, 1838, 3835) vielen al dadelijk buiten het plan der uitgave.

Die, welke eene aanbeveling van een sollicitant inhielden (n° 438, 899, 3998, 4280, 4362), waren ook zeker niet voor openbaarmaking geschikt.

Dat de zoon de brieven niet wilde uitgeven, waarin zijn vader moeite deed, om eene belooning voor een gedicht te ontvangen, of waarin hij over andere geldzaken sprak (n° 318, 358, 359, 388, 423, 666, 1098, 1120, 1783, 2038, 3880, 4593), is zeer begrijpelijk.

Nadat Cartesius zoo beroemd geworden was, scheen het zeker beter

805, 889, 1097, 1098, 1120, 1358, 1382, 2038, 2927, 2929, 2961, 4362, Suppl. 11. Bijna alle heeft hij medegedeeld in *Oud-Holland*, maar 2929 en 2961 eerst in de *Briefw. van Huygens*.

Er zijn drie brieven van Barlaeus aan Huygens, waarvan wij het hs. niet meer hebben, nl. n° 345, 930, 1106, in de uitgave van Brandt pag. 167, 516, 596.

het ongunstige oordeel van Van Baerle over hem maar niet wereldkundig te maken (n° 3096).

Brieven, waarin Van Baerle zelf zegt, dat zij voor Huygens alleen bestemd zijn (n° 450), achtte de zoon zich zeker niet gerechtigd uit te geven.

Enkele ook waren voor een beroemd man niet ernstig genoeg (n° 583, 1382).

De brieven, waarin Van Baerle over intieme familie zaken spreekt en over een mogelijk tweede huwelijk, vooral waar hij het laatste doet in verband met Tesselschade, vond de zoon natuurlijk niet oorbaar te laten drukken (n° 462, 1097, 2673, 2961, 3015, 3183, 3583, 3872, 3884, 3895).

Sommige andere brieven zouden weggelaten kunnen zijn om den onbelangrijken inhoud (n° 459, 633, 653, 2713, 2801. Suppl. 11).

Bij al deze brieven kunnen wij dus vermoeden, om welke reden de uitgever ze kan weggelaten hebben. Maar dan blijven er nog ten minsten een vijftiental over, waarvan wij dat niet vermoeden kunnen (n° 427, 484, 652, 706, 805, 834, 889, 1358, 1524, 2927, 2929, 3905, 4461, 4704). Van deze zullen wij dus moeten aannemen, dat de uitgever ze niet gekend heeft.

Nemen wij dit laatste aan, dan is van deze brieven het klad niet aanwezig geweest. Het kan dan zijn, dat Van Baerle het zelf niet bewaard heeft, of dat het was verloren gegaan.

2°. Op enkele plaatsen heeft de uitgave van Brandt iets, dat in den origineelen brief niet staat. Heeft hij hier nu iets bijgevoegd? Dat zou wel heel opmerkelijk zijn.

In *Hoof's Brieven* IV, bl. 280 schrijft Van Vloten: „121, (p. 295) vervallen de twee laatste regels, die daar uit den voorgaanden brief zijn ingevoegd.”

Van Vloten meent dus, dat Brandt den brief van 13 Augustus 1629 opzettelijk heeft weggelaten, maar het slot blijkbaar aardig vond en het daarom achteraan den brief van 3 September heeft bijgevoegd.

De eerste eindigt: „Si legere tibi animus non est, seriis iam occupato, militibus da, infarciendis tubis maioribus inserviet.”

De brief van 3 September eindigt bij Brandt: „Si non vacat, militibus da. Inservient chartae infarciendis sclopetorum tubis.”

Brandt zou dus den zin niet alleen van den eenen brief naar den anderen overgebracht, maar bovendien geheel veranderd hebben. Zoo weinig eerbied voor den overgeleverden tekst kan men toch bij geen enkelen uitgever veronderstellen. Nemen wij echter aan, dat Brandt het klad heeft uitgegeven, dan wordt alles duidelijk. Van Baerle heeft dan bij het overschrijven zich herinnerd, dat hij die grap al eens aan Huygens geschreven had en haar daarom uit den brief weggelaten.

Zoo is het ook met het tweede geval, waarbij Van Vloten aan overplaatsing denkt.

In een ongedateerden brief aan Huygens (*Hoof's Brieven* IV, 303; Briefw. v. Huygens n° 2801) deelt Van Baerle een distichon mede door

hem op Jacob van Gein gemaakt. Datzelfde vindt men bij Brandt in den brief van 9 Juli 1641.

Ook hier zullen wij wel moeten aannemen, dat Van Baerle zich bij het overschrijven herinnerde, dat hij dit reeds geschreven had.¹⁾

Wij zien dus, dat in deze en dergelijke gevallen niet Brandt iets heeft bijgevoegd, maar dat integendeel Van Baerle hier iets van het klad in den verzonden brief heeft uitgelaten.

3°. Zeer groot is het aantal plaatsen, waar de uitgave van Brandt minder heeft dan de bewaard gebleven brieven. Heeft Brandt daar overal iets uitgelaten?

Dezelfde overwegingen, die leidden tot het weglaten van sommige brieven, konden den uitgever ook brengen tot het schrappen van minder gewenschte gedeelten van brieven, die overigens wel verdienden gelezen te worden. Dat Brandt daar geen bezwaar tegen had, zich er zelfs wel eens toe verplicht achtte, weten wij uit zijne uitgave der brieven van Hooft. Hij zal dan ook in die van Van Baerle wel vrij wat geschrapt hebben, maar nooit zonder deugdelijke reden.

Als Brandt b.v. het ongunstige oordeel van Van Baerle over Vondel's vertaling van Virgilius gevonden heeft, zal hij dit zeker geschrapt hebben, zelfs als hij het er mee eens was.

De in den brief van 6 April 1642 (Br. 441, W. 2976) aangehaalde versregels van Tesselschade zal hij wel weggelaten hebben, omdat het geen Latijn was.

Het is niet noodig verdere voorbeelden hiervan te zoeken. Maar is nu elk verschil eene uitlating van Brandt of heeft Van Baerle bij het overschrijven ook wel eens iets bijgevoegd, dat niet in het klad stond? Het is zeer wel mogelijk en met het oog op hetgeen wij bij de bespreking der veranderingen zien zullen, zelfs zeer waarschijnlijk, maar het is moeilijk in elk bepaald geval te beslissen. Wij zullen wel het dichtst bij de waarheid komen, wanneer wij eene bijvoeging van Van Baerle aannemen overal, waar de langere tekst eenvoudig eene uitbreiding van den korteren is, en verder overal, waar wij geene enkele reden zien, waarom Brandt iets zou hebben uitgelaten.

Waar de groet aan het slot en de dateering in de uitgave veel korter zijn, hebben wij blijkbaar eenvoudig het verschil tusschen het klad en den verzonden brief.

4°. Er zijn een zeer groot aantal grootere en kleine tekstverschillen. Nu heeft Brandt het wel den plicht van den uitgever geacht weg te laten, wat voor openbaarmaking minder geschikt was, maar opzettelijk veranderd heeft hij alleen, waar hij eene blijkbare fout vond. Zeker heeft hij niet de verwaandheid gehad van te meenen, dat hij den Latijnschen stijl van Van Baerle verbeteren kon.

¹⁾ Hieruit volgt, dat de ongedateerde brief de oudste van de twee is en dus ruim dertig nummers eerder geplaatst had moeten worden.

Dat het iemand met een zoo beweeglijken geest als Van Baerle, en die zoo gemakkelijk Latijn schreef, zeer moeilijk viel, zijn klad letterlijk over te schrijven, ligt voor de hand. Zelfs kon hij moeilijk zijne gedachten bepalen tot hetgeen hij eens geschreven had. Steeds kwamen hem nieuwe denkbeelden voor den geest, die bijgevoegd werden, en schoot hem weer eene mooiere uitdrukking in den zin, die dan de plaats innam van de eerste.

Heeft men eenmaal deze verhouding begrepen, dan is het een eigenaardig en groot genot de uitgave van Brandt naast die van Van Vloten of Worp te leggen en de beide redacties gezamenlijk te lezen. Eerst dan waardeert men ten volle de omvangrijke kennis, de groote belesenheid, den scherpsten geest, den fijnen humor, den keurigen smaak, den echten levenslust, kortom den geestesadel van Van Baerle.

Van de brieven van 24 Augustus 1634 (Br. 253, W. 992) en 3 Maart 1635 (Br. 278, W. 1083) zou men de beide redacties naast elkander gedrukt willen hebben.

De brief van 2 Juli 1626 (Br. 43, W. 316) is een mooi voorbeeld van de zorg, waarmede hij steeds de meest juiste uitdrukking zocht.

In den brief van 25 Maart 1636 (Br. 320, W. 1365) zijn de laatste 22 regels van de uitgave door andere vervangen.

Opmerkelijk is ook de verandering aan het slot van den brief van 16 September (18 October) 1634 (Br. 258, W. 1029). Hij stuurde aan Huygens eenige oude munten en zegt in het klad: „als er een van Otho bij is, weet dan wel, dat dat iets kostbaars is”. Maar dan bedenkt hij zich, dat hij een zoo kostbaar stuk liever zelf houdt, en schrijft: „Als ik een van Otho had, zou ik die niet sturen, want die is eenige duizenden guldens waard.”

5°. In de dateering vinden wij vele en zelfs vrij groote verschillen tusschen de uitgave van Brandt en de verzonden brieven. Van Vloten neemt aan, dat dit fouten van Brandt zijn, en Worp spreekt zelfs van vervalsching. Ook hier is dus een nader onderzoek gewenscht.

Al was Van Baerle nog niet de legendarische verstrooide professor, toch kunnen wij op zijne nauwkeurigheid in de dateering niet altijd vertrouwen. Hooft ontving b.v. 22 Augustus 1638 een brief, dien Van Baerle volgens zijne dateering den 23en geschreven had.

Van Baerle schreef eene duidelijke hand, maar dat geldt niet van zijne cijfers. Meermalen hebben b.v. uitgevers en opstellers van catalogi 1631 en 1641 gelezen, waar 1635 en 1645 staat.

Brandt heeft 69 brieven van Van Baerle aan Huygens uitgegeven. Daarvan hebben 35 bij hem een anderen datum dan wij op den verzonden brief lezen. Dat is een veel te groot aantal om ze alleen aan onoplettendheid van den zetter of slordigheid van den uitgever toe te schrijven. Wel vinden wij ook in den tekst der brieven fouten, maar hun aantal is zeer gering, zoodat wij over het geheel van eene goed verzorgde uitgave kunnen spreken.

Moeten wij hier nu aan opzettelijke veranderingen van Brandt denken?

Eene dergelijke beschuldiging mogen wij niet uitspreken, zonder dat wij aannemelijke redenen weten te geven, waarom hij het zou gedaan hebben. Kunnen wij dat niet, dan moeten wij eene andere verklaring zoeken of erkennen, dat wij het niet begrijpen.

Dergelijke redenen nu zien wij niet. Zelfs wordt het niet waarschijnlijk, dat er voor ons verborgen redenen zouden geweest zijn, als wij zien, dat al die verschillen in de vijftig eerste brieven zijn, d.w.z. alleen in brieven vóór 1637 geschreven (n° 347, W. 1505 van 9 October of 14 November 1636 is de laatste). Bovendien geeft hij drie brieven (n° 122, 500, 501, W. 474, 401, 411) zonder datum, drie alleen met de maand en het jaar (n° 24, 49, 399, W. 286, 332, 2284), en één alleen met het jaar (n° 475, W. 3909). Had hij niet tegen willekeur opgezien, dan had het toch voor de hand gelegen hier een datum bij te voegen. Deze overweging krijgt nog meer kracht, als wij zien, dat in vijf van deze zeven gevallen de verzonden brief eene volledige dateering heeft. Had Brandt bezwaar gehad tegen deze datums, en was hij de vervalscher geweest, waarvoor men hem aanziet, dan zou hij toch eerder veranderd hebben dan de brieven zonder datum uitgegeven, wat toch altijd aan het aanzien van de uitgave schaadt.

Alles wijst er dus op, dat Brandt eerlijk heeft uitgegeven wat hij vond. Maar nu willen wij toch ook trachten te begrijpen, waaruit die verschillen voortkomen.

1°. Enkele verschillen kunnen drukfouten zijn.¹⁾

Br. 79: Cal. Apr. 1628 — W. 387: 16 Kal. Apr. 1628.

Br. 127: 25 Dec. 1629 — W. 480: 22 Dec. 1629.

Br. 203: 14 Dec. 1632 — W. 741: 12 Dec. 1632.

Br. 279: 4 Mart. 1635 — W. 1089: 11 Mart. 1635.

Natuurlijk kunnen deze ook op andere wijze ontstaan zijn, b.v. doordat de afschrijver zich vergiste of zijn voorbeeld niet goed lezen kon.

2°. Van Baerle had den datum niet altijd zoo vast in het hoofd, en scheurkalenders waren er nog niet. Wij kunnen ons dus gemakkelijk voorstellen, dat hij op het klad den datum uit het hoofd opschreef, maar bij het overschrijven den kalender raadpleegde en daarnaar den datum verbeterde, zonder in zijn klad te veranderen. Op deze wijze kunnen verschillen van enkele dagen gemakkelijk verklaard worden.

Br. 29: 17 Cal. Dec. 1625 — W. 294: 16 Cal. Dec. 1625 = 16 Nov.

Br. 172: 20 Mart. 1631 — W. 589: 16 Cal Apr. 1631 = 17 Mrt.

Br. 176: 10 Mei 1631 — W. 605: 13 Mei 1631.

Br. 253: 24 Aug. 1634 — W. 992: 25 Aug. 1634.

Br. 275: 20 Febr. 1635 — W. 1074: 21 Febr. 1635.

Br. 278: 3 Mart. 1635 — W. 1083: Cal Mart. 1635.

Br. 320: 25 Mart. 1636 — W. 1365: 26 Mart. 1636.

Br. 335: 2 Aug. 1636 — W. 1413: Cal. Sext. 1636 = 1 Aug.

¹⁾ In het volgende wijs ik met Br. het nummer aan in Brandt's uitgave der brieven van Barlaeus, met W. dat in Worp's uitgave der brieven van Huygens.

Voor zoover de verzonden brieven hier een lateren datum hebben dan het klad, kunnen zij ook bij het volgende behooren.

3°. Wanneer het noodig of wenschelijk is, van een brief eerst een klad te maken, zal men dat dikwijls eerst even laten liggen, voor men den brief zelf schrijft.

Waar wij zien, dat het klad een eerderen datum heeft dan de verzonden brief, moeten wij altijd aan deze mogelijkheid denken, wanneer ten minsten het verschil niet al te groot is. Dat dit verschil bij Van Baerle vrij groot kan zijn, blijkt uit het volgende.

Van Baerle had uit Engeland een afdruk van een zegelring gekregen met gedeeltelijk onbekend schrift. In de uitgave van Brandt vinden wij daarover een brief aan Van Buchel te Utrecht van 28 December 1627 en een aan Huygens van 30 December (n° 74 en 75). Worp geeft den korten inhoud van den brief met den datum 26 Januari 1638. Dat is dus de datum, waarop de brief verzonden is. Veel eerder kan hij ook niet verzonden zijn, want Van Baerle zegt, dat verschillende geleerden, ook Van Buchel, niet in staat zijn het schrift te ontcijferen, en deze zal dat wel niet per omgaande geantwoord hebben. Is dan „30 December” een fout? Dat is niet waarschijnlijk. Er is zoo groote gelijkheid van woorden in de brieven aan Van Buchel en aan Huygens, dat zij kort na elkander moeten geschreven zijn. Van Baerle heeft dan, nadat hij den eersten verzonden had, tegelijk het klad van een brief aan Huygens geschreven en daarbij reeds vermoed, dat Van Buchel ook het raadsel niet zou kunnen oplossen. Maar hij wachtte, tot hij van dezen antwoord had, en zoo is deze brief werkelijk vier weken later verzonden dan het klad was geschreven.

Dat het klad een eerderen datum heeft dan de verzonden brief, vinden wij behalve bij de reeds genoemde, ook nog bij de volgende.

Br. 19: 10 Mart. 1625	— W. 263: Non. Maji 1625 = 7 Mei.
Br. 49: Nov. 1626	— W. 332: 14 Dec. 1626.
Br. 56: Cal. Maji 1627	— W. 357: 5 Cal. Quint. 1627 = 27 Juni.
Br. 62: 18 Juli 1627	— W. 367: 20 Sext. 1627 = 20 Aug.
Br. 75: 30 Dec. 1627	— W. 385: 7 Cal. Febr. 1628 = 26 Jan.
Br. 171: 12 Mart. 1631	— W. 591: 14 Cal. Apr. 1631 = 19 Mrt.
Br. 206: 3 Febr. 1633	— W. 765: 4 Non. Mart. 1633 = 4 Mrt.
Br. 225: 2 Jan. 1634	— W. 861: 7 Id. Jan. 1634 = 7 Jan.
Br. 258: 16 Sept. 1634	— W. 1029: 15 Kal. Nov. 1634 = 18 Oct.
Br. 279: 4 Mart. 1635	— W. 1089: 11 Mart. 1635.
Br. 313: 25 Dec. 1635	— W. 1336: 7 Id. Jan. 1636 = 7 Jan.
Br. 347: 9 Oct. 1636	— W. 1505: 14 Nov. 1636.

Een gedeelte hiervan kan echter ook bij de volgende groep behooren.

4°. Dat het klad een lateren datum heeft dan de verzonden brief, is in strijd met de werkelijkheid. Toch komt dit herhaalde malen voor.

Van Baerle had blijkbaar niet de gewoonte van alles wat hij schreef,

te dateeren. Zelfs in zijne brieven vergat hij dit wel eens. Vier van de bewaard gebleven brieven aan Huygens zijn ongedateerd (W. 1492, 2801, 3905, 3909) en één (W. 2284) heeft wel de maand, maar niet den dag. Op n° 3905 heeft Huygens den datum van ontvangst aangeteekend en van n° 1492 heeft het klad (Br. 344) den datum: 25 October 1636, en evenzoo van n° 3909 (Br. 475) het jaar: 1645.

Het ligt nu voor de hand, dat hij heel dikwijls het klad vergat te dateeren. Dit schreef hij meest op losse stukken papier. Wanneer hij nu eens aan het opruimen ging en de kladbrieven bij elkander bracht, die hij wilde bewaren, begreep hij, dat deze een datum moesten hebben. Hij schreef deze er nu uit zijne herinnering op, maar vergiste zich daarbij natuurlijk herhaaldelijk, vooral wanneer hij het reeds geruimen tijd geleden geschreven had. Ook nu echter sloeg hij er wel eens een over, of was zoo onzeker, dat hij er geen datum meer op durfde schrijven. In Brandt's uitgave vinden wij dientengevolge nog 10 ongedateerde brieven (n° 107, 122, 162, 213, 214, 387, 415, 448, 500, 501), verder 20, waarbij alleen het jaar genoemd wordt (n° 12, 13, 17, 21, 25, 26, 36, 83, 160, 227, 231, 254, 256, 378, 379, 393, 408, 412, 474, 475), en nog 19, waarbij maand en jaar genoemd worden (n° 2, 5, 20, 23, 24, 38, 49, 50, 51, 55, 66, 70, 71, 110, 169, 391, 399, 454, 457).

Een lateren datum in de uitgave van Brandt dan op den aan Huygens gezonden brief vinden wij nu:

Br. 43: 2 Juli 1626	— W. 316: 17 Kal. Jun. 1626 = 16 Mei.
Br. 81: Id. Maji 1628 = 15 Mei	— W. 390: 3 Non. Apr. 1628 = 3 Apr.
Br. 101: 20 Dec. 1628	— W. 414: prid. Cal. Dec. 1628 = 30 Nov.
Br. 103: 28 Dec. 1628	— W. 415: Non. Dec. 1628 = 5 Dec.
Br. 112: Kal. Mart. 1629	— W. 425: 27 Jan. 1629.
Br. 126: 24 Dec. 1629	— W. 478: 25 Nov. 1629.
Br. 132: 11 Febr. 1630	— W. 489: 8 Id. Febr. 1630 = 6 Febr.
Br. 140: 3 Non. Jun. 1630 =	
	3 Juni — W. 510: 4 Non. May 1630 = 4 Mei.
Br. 226: 4 Febr. 1634	— W. 867: 24 Jan. 1634.
Br. 236: 16 Mart. 1634	— W. 878: 5 Mart. 1634.
Br. 244: 6 Jun. 1634	— W. 907: 7 Mei 1634.

Een deel van de reeds eerder genoemde verschillen zal misschien eveneens op deze wijze verklaard moeten worden en dan zeker wel

Br. 264: 25 Dec. 1634 — W. 1319: 2 Dec. 1635, waar het verschil wel heel groot is.

⁵ Ten slotte is er nog eene mogelijkheid, die m.i. de zeer groote verschillen nog beter verklaart. Brandt heeft dan nog meer ongedateerde brieven gevonden dan wij hierboven hebben aangenomen. Waar hij nu meende uit den inhoud den datum te kunnen bepalen, schreef hij dien er bij. Tegenwoordig zal de uitgever dit in zulk een geval bij elken brief afzonderlijk mededeelen en misschien zelfs rekenschap geven van zijne

tijdsbepaling. Maar dat vond toen niemand noodig, en wij mogen dit van Brandt dus noch verwachten, noch eischen.

Een zeer duidelijk geval hebben wij m.i. in den oudsten brief van Van Baerle aan Hooft, waarmede hij op verzoek van Reael een bruiloftsvers zendt. In de uitgave is deze brief 28 November 1627 gedateerd. Maar Hooft's antwoord is van 17 November. Waarschijnlijk heeft dus Brandt het ongedateerde klad gevonden en, wetende dat Hooft 30 November getrouwd is, er den naar zijn beste weten waarschijnlijk datum opgezet.

Wel is dus de dateering der brieven in Brandt's uitgave niet geheel betrouwbaar, maar dat is niet zijne schuld. Dat ligt aan de onnauwkeurigheid van Van Baerle zelf.

Het blijkt dus, dat ook in dit geval de beschuldigingen tegen Brandt ingebracht, bij een onbevooroordeeld onderzoek ongegrond genoemd moeten worden. Hij vatte zijne taak als levensbeschrijver anders op dan wij het doen, maar aan zijne eerlijkheid valt niet te twijfelen.

Bij de brieven van Van Baerle aan Wicquefort zien wij dezelfde verschillen. Maar daar zijn er nog wel grootere.

De brief van 6 December 1634 is in de uitgave gedateerd 1 Mart. 1635.

Bij andere is het verschil minder, maar Br. n° 482 b.v. heeft ook 10 November 1645 en de verzonden brief 22 November. (Het is niet noodig alle verschillen op te geven).

In de uitgave der brieven van Wickevoort door P. Huguetan, Amsterdam 1696, zijn de brieven van Van Baerle overgenomen uit de uitgave van Brandt. Daar vindt men dus geen verschil.

Dat Br. n° 271 „1 Mart. 1635” heeft, en Hug. n° 10 „21 Mart. 1635” is eene drukfout van den laatste, zooals duidelijk blijkt, doordat de brief van 18 Maart er op volgt. Er zijn trouwens ook in den tekst van deze uitgave nog al drukfouten.

TWEEËRLEI VERKLARING

Brieven, waarbij de schrijver niet aan de mogelijkheid gedacht heeft, dat een ander dan de ontvanger of diens naaste omgeving ze zouden lezen, zijn dikwijls zeer aantrekkelijk, omdat zij ons den schrijver als het ware in zijne kamer en in zijn huisjasje doen zien. Maar zij zijn dikwijls moeilijk te begrijpen, doordien de ontvanger wist, waar het over ging, en dus aan een half woord genoeg had. Voor de andere helft hebben wij dan eene verklaring noodig.

Er zijn in hoofdzaak twee wijzen van tekstverklaring, die ik de novelistische en de philologische zou willen noemen.

Novellistisch noem ik de eerste verklaringswijze, omdat deze doelbewust gebruikt wordt en toelaatbaar geacht wordt in historische romans en novellen. Hierbij neemt men een grooter of kleiner aantal in het oog vallende uitdrukkingen, terwijl men zich om de rest niet bekommert, en maakt daaromheen een tekst van eigen vinding, in overeenstemming met het verhaal, dat men schrijft. Evenzoo wordt veelal te werk gegaan in propagandistische en polemische geschriften. Men licht dan uit den tekst die uitdrukkingen, welke in het vooraf beraamde betoog passen en de eigen meening kunnen staven, terwijl men verzwijgt en de aandacht zoekt af te leiden van hetgeen daarmede in strijd is. Eene derde groep verklaarders, die deze methode toepassen, zijn te goeder trouw. Zij zijn zoo geheel vervuld van een vooropgezette — veelal godsdienstige of politieke-meening of van eene vondst, die zij meenen gedaan te hebben, dat elke kleinigheid, die daarmede schijnt overeen te stemmen, in hunne oogen van het grootste gewicht wordt, en al hetgeen daarmede in strijd is, hoe belangrijk op zichzelf ook, voor hun gevoel waardeloos wordt.

Het is duidelijk, dat de fantasie bij deze verklaring eene groote rol speelt. Hierdoor en doordat deze verklaarders steeds met groote beslistheid en het grootste zelfvertrouwen spreken, maken zij indruk op onnadenkende en oncritische lezers — dus op de groote meerderheid — die hunne verklaringen gaarne aannemen en daaraan de voorkeur geven boven andere.

Bij de philologische methode is de verklaarder niet tevreden, vóór hij van elk woord weet te zeggen, waarom de schrijver juist dit woord, en

juist in dit verband en in dezen vorm gebruikt heeft. Aangezien hij geene aesthetische of propagandistische bedoelingen heeft, laat het hem vrij koud, of hij aan het einde van zijn onderzoek iets geheel anders vindt dan hij verwacht had, als hij maar iets nader aan de waarheid gekomen is. Fantasie heeft hij ten minsten evenveel noodig als de andere uitleggers. Hij moet zich immers weten te verplaatsen in den toestand van den schrijver, hij moet diens bedoelingen kunnen raden, enz. Maar die fantasie blijft bij hem altijd onder de contrôle van de logische redeneering en de critiek. Dientengevolge zal hij meermalen aarzelend en twijfelend spreken, en daardoor bij de meerderheid der lezers niet veel vertrouwen vinden.

Het verschil tusschen beide methodes zal ik trachten duidelijk te maken aan de verklaring van een brief van Tesselschade.

Deze brief is het eerst in zijn geheel uitgegeven door Sterck (*Hoofdstukken over Vondel en zijn kring*, bl. 32), die er tegelijk eene verklaring van geeft.

Om geen gevaar te loopen van iets van beteekenis over te slaan en hem daardoor onrecht te doen, neem ik hier Sterck's verklaring in haar geheel over.

Worp . . . plaatst het op 1644, omdat er een *Thalamifera* in genoemd wordt en dit wel een huwelijksgedicht zou kunnen zijn voor de stiefdochter van Hooft, Constantia Bartolotti, die in dit jaar trouwde met Van der Meyden. Maar op dit latijnsche huwelijksgedicht van Barlaeus past de brief van Tesselschade volstrekt niet. Hij luidt:

Myn Heer

Naer vrindelycke danckzegging voor uw toegezonden *Thalamifera* met zijn devotsijdrift¹⁾, soo laet my toe dat ick Uw by grooter omtreck magh gelycken Als de beknoptheyt van Bonne Mente Sasellem, het is den heelen Tempel van de Godt Janus met al zyn toebehooren, dewyl dat het heylich van uw zinnen soo dubbel hoofdich is, en de rooster van S. Laurens soo weijnich baet doet. Wat kraecken en kreunen is dit van de yseren deuren des Tempels, ist om de Godinne Bellone in te haelen met haer stasysleep, ick en souwse niet willen openen, als ick de maght had, al wast voor den schutterlycken Godt²⁾ zelfs.

Eer ghyse dan ontgrendelt en op haer metaelen assen doet draeyen, soo hoort den raet van die van Tessaliën, die ghy soo sterwys³⁾ houdt, die sal zeggen dat het een ijseren Eeuw is, en dat ghy se niet weeder tot vreedich sluyten en zult koenen⁴⁾ brengen als het uw believen sal, de Ama-

¹⁾ vurige toewijding.

²⁾ Mars.

³⁾ Sterrekundig, die in de sterren kan lezen.

⁴⁾ kunnen.

sonen zyn te strydbaar. Ende haer sal zammeren¹⁾ den oorlogh van uw heerlycken monarch²⁾ soo die oijdt de nederlaech bekryght.

Circa premia rixa est.³⁾ ick blijff

Sachte Sedeles

Aen myn Heer
Bareleus.

De tijd, waarin deze brief geschreven is, valt wel ongeveer te bepalen. Vooreerst door de onderteekening: „Sachte Sedeles”, een naam, dien Hooft „bij verspelding”, voor Tesselschade had uitgedacht, in een brief aan Barlaeus geschreven op 12 Augustus 1636. Daarna heeft zij haar brieven een paar maal aldus onderteekend. Dan wordt ook de tijd aangegeven door: „Bonne Mente Sasellem”, zooals Tesselschade, die weinig Latijn kende, een spreuk schrijft, die ook voorkomt in een brief van Hooft aan Barlaeus⁴⁾, maar in den juisten vorm: „in bonae mentis sacello”. Deze is gedateerd: 9 Augustus 1641.

Hooft schrijft n.l. aan Van Baerle: „Oft U.Ed. priester wierde in bonae mentis sacello”, d.i. in het heiligdom van het gezond verstand. En in verband hiermede behoort gebracht te worden een ander briefje van Tesselschade, vermoedelijk aan Hooft, waarin zij deze spreuk vermeldt, als door haar op een roemer gesneden: „dit heb ick soecken wat uijt te drucken met de wolck treckjes van de B van bone mente”.⁵⁾ Dit plaatst den brief dus ongeveer in 1641. De spreuk „Bonae mentis sacellum” blijkt voor Tesselschade van veel beteekenis te zijn, omdat zij die thans nogmaals in een brief, nu aan Barlaeus, te pas brengt in verband met een door hem vervaardigde „Thalamifera” of bruiloftszang van een echtpaar, welks bruigom blijkbaar een krijgsman was, die veel in den oorlog had gestreden. Hierop doelden die toespelingen op den tempel van Janus, op de godin Bellona, enz., die Van Baerle in het bruiloftsgedicht blijkbaar bezongen had. De „rooster van S. Laurens”, waarover Tesselschade schrijft, doet mij terstond denken aan Laurens Reael, op wiens naam ook in verzen van Vondel, tweemaal toespelingen voorkomen met den geroosterden heilige, waarvan de eene, in „Het Lof der Zeevaert”, vooral aan Tesselschade goed bekend moest zijn, omdat ook zij en „’t saligh Roemers huys”, er in herdacht worden. En inderdaad heeft Barlaeus een huwlijkszang op Reael en zijn bruid Suzanna de Moor gemaakt, waarin, zooals begrijpelijk is bij zulk een krijgsman als de dappere Reael, een en ander voorkomt over zijn oorlogsheldendaden.⁶⁾

¹⁾ ophouden.

²⁾ Frederik Hendrik.

³⁾ De twist gaat om de prijzen.

⁴⁾ Worp, bl. 224.

⁵⁾ Worp, bl. 269.

⁶⁾ „Venus ἀναδυμένη”, sive Epithalamium in nuptias Generosissimi... Viri Laurentii Reael. Poemata, Pars II. Amst. 1645, p. 432.

Maar. . . . Reael is in 1629 getrouwd, en reeds in 1637 overleden en Barlaeus was eerst in 1636 met Tesselschade in kennis gekomen. Zijn dus de data 1636 en 1641, waartusschen ik den brief meen te moeten stellen, juist, dan kan hij bezwaarlijk geschreven zijn in dank voor het zenden van het bruiloftsdicht op Reael, tenzij dat de dichter het zeer laat, tusschen 1636—1637, aan Tesselschade zou hebben gezonden, wat toch ook weêr niet geheel onmogelijk is, namelijk bij gelegenheid van Reaels overlijden.

Wel heeft van Baerle nog twee gedichten gemaakt bij huwelijken van oorlogshelden, n.l. op Willem II met Maria Stuart, en op Enno van Friesland met Henriette Catharina, Frederik Hendriks dochter.¹⁾ Beide gedichten zijn in 1641 vervaardigd, doch kunnen niet in Tesselschades brief bedoeld zijn. Maar, de inhoud van den brief is eigenlijk zóó onbeduidend, dat het van ondergeschikt belang is met zekerheid te weten in welken tijd hij is geschreven.

Worp's verklaring wijst Sterck terecht af met de opmerking, dat Tesselschade's brief volstrekt niet past op Van Baerle's huwelijksgedicht voor Van der Meijden. Maar zijne eigen verklaring heeft ook eenige zwakke punten.

In de noten onder de bladzijde verklaart hij „den schutterlycken Godt” als „Mars”. Dat is zeker onjuist. Mars wordt nooit met pijl en boog afgebeeld. Wij kunnen alleen kiezen tusschen Apollo en Cupido, en gewoonlijk wordt met eene dergelijke uitdrukking de laatste bedoeld.

„uw heerlycken monarch” verklaart Sterck als „Frederik Hendrik”. Hoe deze Van Baerle's „monarch” genoemd kan worden, begrijpen wij heelemaal niet en Sterck heeft geene poging gedaan om het ons duidelijk te maken. Wij behoeven er ook niet lang naar te zoeken. Er staat nl. niet „haer sal zammeren den oorlogh van uw heerlycken monarch”, maar „haer sal Jammeren den oorlogh van uw heerlycke monarchy”. Sterck heeft hier verkeerd gelezen.

Dat van Baerle eerst in 1636 met Tesselschade in kennis is gekomen, wordt ook door Worp verteld, maar is zeker onjuist. Daar zal ik nu echter niet op ingaan.

Worp en Sterck vertalen *Thalamifera* met „bruiloftszang”. Maar dat heette een *Epithalamium*. Het woord *thalamifera* herinner ik mij niet ergens elders te hebben, en in geen enkel woordenboek heb ik het gevonden. Het zal wel een door Van Baerle zelf gemaakt woord zijn. Het is het vrouwelijke van *thalamifer* en wij moeten er dus een vrouwelijk substantief bij denken. Dat zou *elegia* of *oda* kunnen zijn, maar gewoonlijk noemt men een gedicht, dat op eene bruiloft betrekking heeft, een *carmen*.

¹⁾ Namelijk: „Venus Britannica”, l.c. p. 288; en „In Nuptias Illustrissimi Principis Ennonis Ludovici”, etc. l.c. p. 319.

Ik vermoed daarom, dat wij er *epistola* onder verstaan moeten, en dan heeft Van Baerle dus geen gedicht, maar een brief gestuurd.

Thalamifera beteekent letterlijk „huwelijkbrengrster”, dus een huwelijksbode of *hijlikmaker*. Dat kan zijn degene, die de uitnoodiging voor eene bruiloft, maar ook die een huwelijksaanzoek overbrengt of voorbereidt, een huwelijksmakelaar. Welke beteekenis wij hier moeten aannemen, zullen wij nog even in het midden laten.

De „rooster van S. Laurens” doet Sterck terstond denken aan Reael, en dat verband is voor hem dadelijk zoo ontwijfelbaar, dat hij als vaststaande aanneemt, dat hier over Van Baerle’s huwelijkszang voor Reael gesproken wordt. Om dat te kunnen volhouden vindt hij het zelfs niet onmogelijk, dat Van Baerle een afschrift van dien huwelijkszang aan Tesselschade gezonden heeft bij gelegenheid van Reael’s overlijden. Dat is zeker eene allerzonderlingste aanleiding. Het is trouwens de vraag, of Tesselschade dat gedicht zou verstaan hebben.

Dat Sterck, die zoo geheel in Vondel opgaat, nu ook alles uit dezen wil verklaren, is begrijpelijk. Maar de 17e-eeuwers dachten niet zoo uitsluitend aan Vondel. De groote fout van Sterck is, dat hij enkele woorden uit den brief licht, die hem bekend lijken, en daarover spreekt, maar de rest geheel buiten beschouwing laat.

Tesselschade schrijft over eene „Thalamifera met zijn devotsij-drift”. Had Sterck zich niet tot het eerste woord bepaald, dan had hij dadelijk gezien, dat hier niet over Van Baerle’s *Epithalamium* voor Reael gesproken kan worden, omdat daarin niets te vinden is, dat „devotsij-drift” genoemd kan worden.

Ook zegt Sterck wel, dat Van Baerle in het bruiloftsdicht den tempel van Janus, de godin Bellona, enz. „blijkbaar bezongen had”, maar als hij dat gedicht eerst nog eens had doorgelezen — zooals hij wel gedaan schijnt te hebben met dat voor Van der Meijden — dan had hij gezien, dat de tempel van Janus daarin in het geheel niet genoemd wordt, en Bellona slechts éénmaal ter loops, waar over Reael’s kriegsbedrijven in de Molukken gesproken wordt. Hij zou dan gezien hebben, dat Tesselschade’s brief evenmin op den bruiloftszang voor Reael past als op dien voor Van der Meijden.

Tot hetzelfde besluit had hij moeten komen, als hij gevraagd had, wat met betrekking tot Reael zou kunnen beteekenen, dat „de rooster van S. Laurens soo weijnich baet doet”.

Wij moeten hier eene kleine uitweiding maken. Onze voorouders hadden een ander gevoel dan wij. Veel van wat wij eenvoudig gruwelijk of weerzinwekkend vinden, vonden zij stichtelijk of grappig. Men denke slechts aan al de grappen over openbare terechtstellingen, aan het feit, dat de scholen daarvoor vacantie kregen, aan het openstellen van het Dolhuis bij gelegenheid van de kermis, enz.

Zoo is het ook met den marteldood van S. Laurens. Dat hij als een

stuk vleesch gebraden was, vond men grappig, en in de volksliteratuur wordt hij dikwijls genoemd. Meermalen wordt er als eene leuke — maar in stichtelijke geschriften als eene gruwelijke — bijzonderheid bij vermeld, dat het vet er afdroop. Sprak men over iemand, die Laurens heette, dan werd er al spoedig bijgevoegd: „Maar hij behoeft niet gebraden te worden”. En sprak men van braden, dan was het algauw „op den rooster van S. Laurens”. Doch ook buiten de volksliteratuur wordt hij dikwijls genoemd, en gewoonlijk met een komisch tintje. Slechts een paar voorbeelden.

Vondel spreekt tweemaal van „Sint Laurens”, waar hij Reael bedoelt. De eerste maal, in *Het Lof der Zeevaert*, vs. 15, hooren wij den lichten, spot; de tweede maal, in het klinkdicht aan Reael (Unger, 1626—1629 bl. 47), niet. Op beide plaatsen heeft Vondel later, toen hij Roomsch geworden was en alle oneerbiedigheid of spot tegenover een heilige vermijden wilde, *Sint* in *mijn* veranderd, wat geen van beide keeren eene verbetering was.

Van Baerle schrijft in een brief aan Wicquefort (n° 277, van 1 Maart 1635), dat hij de oesters het liefst heeft, naar het voorbeeld van S. Laurens gebraden, „quae ad exemplum martyrii Laurentiani, flammis sunt ustulata”.

Ook Tesselschade spreekt schertsend over den rooster van S. Laurens, en wel met betrekking tot Van Baerle. Hoe kan dat?

Wij zullen hier wel eene in den Muiderkring tegenover Van Baerle gangbare plagerij voor ons hebben. Wanneer iemand van een zeer welgedaan uiterlijk lekker zit te smullen, moet hij nog wel eens de waarschuwing hooren: „Man, pas op, het loopt tegen November”.¹⁾ Tot iemand, die klaagt, dat hij van alles dik wordt, heet het: „Voor jou zal niets helpen dan uitbraden”.

Men behoeft het portret van Van Baerle in zijne latere jaren maar even te zien, om — ook zonder de vele uitlatingen over lekker eten in zijne brieven te kennen — te begrijpen, dat hij dergelijke aardigheden nog al eens te hooren kreeg. Waarschijnlijk heeft nu iemand gezegd, dat men hem maar eens op den rooster van S. Laurens moest leggen, enz. enz. Maar ondanks alle grappen bleef hij even omvangrijk, en ook de rooster van S. Laurens deed geen baat.

In één punt heeft Sterck gelijk, nl. dat „Bonne Mente Sasellem” staat voor „Bonae Mentis sacellum”, en ook dat Tesselschade’s brief wel kort na dien van Hooft van 9 Augustus 1641 geschreven is. Maar het is onjuist dit „eene spreuk” te noemen en in verband te brengen met een ander briefje van Tesselschade (in Worp’s uitgave bl. 269).

Dit briefje was blijkbaar ten geleide van een schoonschrift, misschien ook van een roemer. Zoolang wij dat niet kennen, of geen brief van den ontvanger hebben, die er meer van vertelt, blijft het briefje ons verder

¹⁾ Dan worden nl. de gemeste varkens geslacht.

duister. Wat er meer gestaan heeft, kunnen wij zelfs niet raden. Maar dat er *Bonae mentis sacellum* zou gestaan hebben, is zeer onwaarschijnlijk, als wij zien, in welken zin Van Baerle en Hooft die uitdrukking gebruiken.

Voor de verklaring zullen wij dus eerst Hooft's brief (uitg. Van Vloten, n° 795; bij Worp, bl. 224) nader moeten beschouwen.

Mijn Heere,

Op, op. U.E. leirze, spoore, en rustte zich toe ter herwaertsreije. 'T is op lestleden dinxdagh nieuwe maen geweest: op naestkoomenden Dinxdagh zal 't nieuwe zon zijn. Wat dunkt U.E. van zoo een' starrekijker, die dat afzien kan? zoud' hij 't Galileo Galilei niet wel te raeden geeven? Een ander wonder: in 't Noorde zal ze rijzen, aende Zujder Zee dalen; 't en zij dat wolk oft onweêr haer 't hooft eer doe onder halen. Ik leg haer dapper op onze prujmen te vlammen; en op haer, uwe E., die jk zie een gæt in den hemel slaen, om dat Alkmaer in Ormus verandert schijnt, jae rijker, dan dat, van blinkende waere. Zoo U.E. vlijtigh opwaekt; daer waer wel nieuwer ding gebeurt, dan oft U.E. eens priester wierde jn bonae mentis sacello. Doch in dit stuk kijk jk zoo klaer niet; ende zoud' 'er geen Almanachen af darren ujtgeeven. Het is nochtans wel eer geschiedt, dat een vrijer om den deun, oft om welstaens wil, zich zengde aen 't vuur, daer hy meê meende te spelen.

Factus amor verus, qui modo fictus erat.

Wy hoopen, ujt U.E. monde te hooren, waer zich mijn' Heer ende Neef van Wikkevoort bevindt; en t' zaemen t' overleggen, tegens welken tijdt wy de eere van zijner Ed. gestr. jeghenwoordighejt hier zouden moghen genieten; en, in verlangen daernaer, blijft,

Mijn' Heere,

U.E.

Onderdaene, toegedaene
dienaer,

P. C. Hooft

Van den Hujze te Mujde, den 9^{en} van Oestmaent. 1641.

Hooft zegt dus: „Ik vermoed, dat zij op de pruimen vlamt, en gij op haar. Wanneer gij flink uw best doet, zou het nog zoo vreemd niet zijn, dat gij priester wierdt *in bonae mentis sacello*. Het is wel vaker gebeurd, dat eene schertsende verliefdheid ernst werd.” Het is duidelijk, dat „priester worden *in bonae mentis sacello*” hier beteekent „Tesselschade's hand verwerven”. Hoe kwam Hooft aan die uitdrukking?

Propertius III. 23 (in latere uitgaven IV. 24) geeft het antwoord. In deze elegie klaagt hij over de hardvochtigheid van Cynthia. Hij heeft schipbreuk geleden op de zee der liefde, maar is in behouden haven aangekomen. Hij heeft zijn verstand herwonnen en is van zijne wonden ge-

heeld. Nu geeft hij zichzelf als een wijgeschenk in den tempel van het Gezond Verstand:

Mens bona, siqua dea's tua me in sacraria dono (andere lezing: *condo*).

Waarschijnlijk had Van Baerle deze elegie reeds vroeger aangehaald om aan Hooft duidelijk te maken, dat hij van zijne verliefdheid genezen was, en dat hij nu nog maar een „vrijer om den deun” was. Maar Hooft houdt hem de lessen van Ovidius voor en zegt: „jawel, als gij eerst maar in den tempel zijt, zoudt gij van een lijdelijk wijgeschenk wel eens een handelende priester kunnen worden”.

Wel kan men de opmerking maken, dat dit niet heel nauwkeurig overeenkomt met den inhoud der elegie van Propertius, doch het was hier niet om eene philologische uitlegging te doen, maar om eene toepassing op de gegeven omstandigheden, terwijl wij niet weten, welk kwinkslagen daar reeds aan voorafgegaan waren.

Bij het samenzijn te Muiden zal dit onderwerp wel in tal van geestige zetten en antwoorden zijn uitgewerkt. Daardoor was Van Baerle er, reeds anderhalf jaar eerder, zelfs toe gekomen Tesselschade zelf *mentis atrium bonae* te noemen in een gedicht aan Huygens (bij Worp, bl. 204). Deze benaming viel blijkbaar in den smaak, en de vrienden namen haar over. Zoo noemt b.v. ook Wicquefort haar in een brief van 22 October 1640 aan Van Baerle *bonae mentis sacellum*.

Na al deze opmerkingen wordt de brief van Tesselschade verstaanbaar. Van Baerle heeft een brief als huwelijksmakelaar gestuurd. Daarin heeft hij, in aansluiting aan hetgeen er te Muiden gezegd en geplaagd was, zijne „devotiedrift” geuit, zijn vurig verlangen om zijne godsvrucht te toonen door het ambt van priester *in bonae mentis sacello* te aanvaarden. Maar Tesselschade antwoordt, dat dit voor hem eene te bescheiden plaats is. Hij verdient een groteren tempel. Voor hem, die geestelijk en lichamenteel een dubbele man is, zou de tempel van den dubbelen God Janus beter passen. Maar, vervolgt zij, waarvoor tracht men de poorten van dien tempel te openen? Is dat om Bellona, de godin van den verwoestenden oorlog, binnen te halen? Ik voor mij zou ze zelfs voor den pijlschietenden god, voor Cupido, niet willen openen. Weet dus wel, wat gij doet. Begin den strijd niet, want het zal niet aan u staan het einde daarvan te bepalen; daarvoor zijn de vrouwen te strijdbaar.

De laatste zin is mij niet geheel duidelijk, doordien ik niet weet, wat met die „heerlycke monarchy” wordt bedoeld. Blijkbaar wordt daarmede de partij van Van Baerle aangeduid, maar waarom deze eene „monarchy” genoemd wordt, zouden wij misschien alleen kunnen weten, wanneer wij Van Baerle's brief hadden.

Als Tesselschade — wat volstrekt niet onmogelijk is — *monarchy* eenvoudig voor „heerschappij” genomen heeft, dan zou het kunnen beteekenen: „zij zou medelijden hebben met de heeren der schepping, die de nederlaag zouden lijden.”

Gelukkig is ook zonder dien laatsten zin de beteekenis van den brief ons nu duidelijk geworden. Ontdaan van alle beeldspraak is het, dat Tesselschade hem aanraadt den huwelijksmakelaar maar niet door een formeel aanzoek te laten volgen.

Van Baerle heeft den brief natuurlijk wel begrepen, en er zich naar gedragen ook. Maar het viel hem moeilijk. 1 September 1641 schrijft hij aan Wicquefort, dat het tijd is om de dwaasheid der liefde met de voorschriften der wijsheid te bestrijden. Maar somtijds komt de oude Adam weer boven en gevoelt hij, dat hij het Gezond Verstand nog niet heeft afgezworen: *sentio me nondum ejurasse bonam mentem*. Wel spreekt hij in dezen brief over de weduwen in het meervoud — men trachtte hem ook aan andere te koppelen — maar de laatste woorden bevatten toch wel meer bepaald eene toespeling op Tesselschade.

De brief is dus niet zoo onbeduidend als Sterck meende, en zeker wel kort na het samenzijn van Van Baerle en Tesselschade te Muiden en vóór 1 September geschreven, dus in de tweede helft van Augustus 1641.

EENE DUBBELHARTIGHEID VAN HUYGENS?

Huygens schreef 9 December 1645 een lofdicht voor de *Mauritiados libri XII* van Franciscus Plante, dat ook in de uitgave van dat gedicht is opgenomen. Maar 19 Januari 1646 schreef hij op ditzelfde boek het bekende puntdicht:

Aeneis en dit Boeck zijn even lang te lesen :
En dit is wel soo lang, maer 't sal soo lang niet wesen.

Toch is het m.i. niet zoo erg, als het wel lijkt. Toen Huygens het lofdicht schreef, had hij het boek waarschijnlijk nog niet gelezen, en toen hij het puntdicht schreef . . . ook nog niet. Het boek verscheen nl. eerst in 1647. Het puntdicht is dus blijkbaar alleen geschreven om de woordspeling aan den man te brengen. De opmerking, dat de dichter wel niet zoo beroemd zal worden als Virgilius, kan toch ook eigenlijk geene hatelijkheid genoemd worden.

Toen in 1658 de eerste uitgave der *Korenbloemen* verscheen, was het gedicht van Plante misschien reeds bijna vergeten en daarom werd het puntdicht nu op Vondels vertaling van Virgilius toegepast.

DATEERING VAN VONDEL'S HEKELDICHTEN

Herhaaldelijk is in de laatste jaren de dateering van een of enkele hekeldichten ter sprake gekomen, zonder dat er nog eene allen voldoende oplossing der moeilijkheden gevonden is.

Over het algemeen zullen gedichten op bepaalde gebeurtenissen wel kort daarna ontstaan zijn, of bij gelegenheid van eene herdenking. Er kunnen echter ook andere omstandigheden zijn, die een later ontstaan veroorzaken, maar deze zijn in den regel niet gemakkelijk aan te wijzen.

Voor Jacob van Heemskerck, die 25 April 1607 sneuvelde, heeft Hooft twee grafschriften gemaakt, nl. 14 Januari 1608 en 26 Januari 1609. Het vermoeden ligt voor de hand, dat hij was uitgenoodigd een opschrift voor het praalgraf te dichten en toen het eerste schreef. Maar toen de beeldhouwer zoover was en om den tekst vroeg, vond Hooft het kortere en veel mooiere grafschrift. Brandt, die dit niet wist en het gedicht niet uit het handschrift, maar uit de uitgave kende, dateerde het op 1607.

Op dezelfde wijze zal Brandt wel te werk gegaan zijn bij de dateeringen in zijne uitgave van Vondel's gedichten. Bovendien heeft hij gebruik gemaakt van de aanwijzingen, die hij vond in de door hem uitgegeven brieven van Hooft, en misschien ook elders. Deze dateeringen hebben dus slechts eene betrekkelijke waarde, maar mogen toch ook zonder zeer goede gronden niet betwijfeld worden. Vooral bij de hekeldichten is dit het geval, omdat Brandt deze hoog waardeerde, en wij weten, dat hij juist hierover menige mededeeling van Vondel zelf ontvangen heeft.

De meeste hekeldichten zijn in de uitgave van Brandt niet gedateerd. Voor zoover zij dat wel zijn, hebben zij het jaartal 1623 of later,¹⁾ behalve de *Hollandsche Transformatie*, waarbij wij 1618 vinden. Aangezien echter op deze prent eene bepaalde gebeurtenis, de afdanking der Waardgelders, was afgebeeld, zijn wij juist hier onzeker, of Brandt zijne dateering op dat feit grondde, of dat hij daarvoor andere aanwijzingen had. Persoonlijke herinneringen kunnen hierbij niet medegewerkt hebben, aangezien Brandt eerst 25 Juli 1626 geboren is.

Van een aantal der bij Brandt niet gedateerde hekeldichten heeft men

¹⁾ Het *Misbruik des kerkelyken bans* heeft het jaartal 1623. Daarop volgt het *Sprookje van Reintje de Vos* met 1627.

den tijd vastgesteld op grond van den inhoud. Maar met de gedichten, die op Oldenbarnevelt betrekking hebben, heeft men dat niet kunnen doen om hetgeen Brandt daarvan zegt.

In den laatsten tijd heeft men dit anders opgevat dan wij tot nog toe gewoon waren, en het is dus noodig, dat wij hier zijne woorden onverkort aanhalen.

Na de mededeeling, dat Vondel „omtrent het jaar 1625” Seneca's *Troades* vertaalde, laat hij volgen: „Maar ontrent de zelve tydt vondt hy stof,¹⁾ om zich zelve en zynen voortgangk in de dichtkunst naader te vertoonen: niet alleen door zyne Begroetenis aan zyne Vorstelyke Doorluchtigheid Fredrik Henrik, Prins van Oranje, op d' intreë van zyn Stadthouderschappen en Veldtheerschap, naa 't overlyden van zynen broeder Prins Maurits, een voortreffelyk gedicht; maar ook door 't maaken van een byzonder Treurspel. Doch 't geen hier gelegentheit toe gaf, dient van wat hooger opgehaalt.

Hy hadde in 't stuk van Godtsdienst de leere der Doopsgezinden, volgens 't onderwijs zyner ouderen, aangenoomen, en zich, onder zoo veele smaldeelen der verdeeltheden, in de gemeente der Waterlanderan begeben, en het Diakenschap onder hen bedient. Maar toen de geschillen tusschen de Remonstranten en Contraremonstranten op het hoogst waaren geloopen: en d' eerste veroordeelt waaren, hunne Predikanten afgezet, uitgezeit, gebannen, en, inkomende, ter eeuwiger gevangnisse verweezen, koos hy d' onderleggende zijde: en het ongelyk, dat men den Remonstranten, zyns oordeels, deede, ontstak in hem een' grooten yver om hunne zaak te verdedigen: zoo dat zyn pen nergens veerdiger noch gereeder was, dan daar hy hun dienst kon doen, of meende te doen. Dit gaf elk oorzaak te zeggen, dat hy geheel Remonstrants was geworden: hoewel hy nooit avondtmaal met hun hieldt, en hier op slaat hetgeen hy in zynen Toetsteen zeit,

*Mijn jongkheit bondt door erfleer
Zich aan een Sekte en geene meer.*

Zyn genegentheit tot de Remonstranten was oorzaak van dat aardigh gedicht op de Hollandtsche Transformatie, dat in yders handen is. Ook toonde hy groote zucht tot de Heeren, die in de veranderinge van 't jaar MDCXVIII hadden geleden, met naamen den onthoofden Advokaat, die te deezer tydt stof werd't voor zyne pen; en dat op 't aanraaden, zoo hy plagh te verhaalen, van iemant, daar men 't nooit van zou vermoeden.”

Hij vertelt hierop, dat Vondel op aanraden van Albert Koenraads Burgh besloot een treurspel te dichten, en dat hij de stof daarvoor vond in de geschiedenis van Palamedes. Van de bewerking lezen wij dan verder: „Terwyl hy met vlyt aan dit werk arbeidde, ging Prins Maurits van

¹⁾ Op welken grond Muller (bl. 301) het woord *stof* hier anders verklaart dan op de beide volgende bladzijden, heeft hij verzuimd ons mede te deelen.

Oranje, die ook een persoonsaadje in 't Treurspel zou zyn, quynen, en 't gedenkt my den Poëet in 't achtentachtentighste jaar zyns ouderdoms te hebben hooren verhaalen, hoe zyn vrou op een morgen, geduurende zyne beezigheid met Palamedes, aan de trap, die naar zyn kamer ging, quam roepen: *Man, de Prins leit en sterft*, (want die tyding quam toen uit den Haaghe) en dat hy haar tot antwoordt toeriep: *Laat hem sterven. Ik belui hem vast*. Des Prinsen doot hier op volgende ging hy te yveriger met zyn werk voort, en braght het ten einde, en onder de pers."

Brandt vertelt hier dus, dat Vondel omtrent 1625 de *Troades* vertaalde, de *Begroetenis* dichtte en den *Palamedes* maakte. Geheel juist is deze volgorde misschien niet. Uit het begin immers van deze aanhaling zou men kunnen opmaken, dat de *Palamedes* na de *Begroetenis* is gedicht. Maar uit het vervolg blijkt, dat hij reeds vóór den dood van Maurits met het treurspel bezig was, en de *Begroetenis* dus wel daar tusschendoor gedicht is.

De opdracht van de *Amsteldamsche Hecuba* is gedateerd 6 Augustus 1625. Toen was dus het stuk voor den druk gereed. Toch is het volgens Brandt eerst „korts na Palamedes" uitgegeven, en de eerste druk draagt dan ook het jaartal 1626. De vertraging zal wel veroorzaakt zijn, doordat intusschen de *Palamedes* voltooid was en Calom dezen het eerst wilde uitgeven.

Den juisten tijd van de *Begroetenis* is moeilijk te bepalen. Men zou verwachten, dat Vondel onmiddellijk na de aanvaarding van het stadhouderschap door Frederik Hendrik hem zou gehuldigd hebben. Maar wij hebben geene oudere uitgave dan van 1626. Dat de dichter zou gewacht hebben, tot de Prins den eed als kapitein-generaal had afgelegd, wat eerst op 5 September plaats had, is echter moeilijk aan te nemen. Dat hij eerst den *Palamedes* heeft willen afmaken, is ook niet waarschijnlijk. Bovendien maakt het gedicht den indruk van gemaakt te zijn vóór den val van Breda (5 Juni). Wij zullen dus moeten aannemen, dat de eerste druk verloren gegaan is.

Zou men de volgorde nemen naar den tijd, waarin de dichter aan elk dezer drie werken begon, dan zou de *Begroetenis* het laatst genoemd moeten worden.

Ziet men naar den tijd, waarop de gedichten zijn uitgegeven, dan moet de volgorde waarschijnlijk zijn: *Begroetenis*, *Palamedes*, *Hecuba*.

Naar den tijd van voltooiing zou de volgorde waarschijnlijk moeten zijn: *Begroetenis*, *Hecuba*, *Palamedes*, of wanneer men mocht aannemen, dat de *Hecuba* geruimen tijd klaar was, voordat Vondel de opdracht schreef, dan misschien: *Hecuba*, *Begroetenis*, *Palamedes*, dus juist als in Brandt's tekst.

Waarschijnlijk heeft Brandt de *Hecuba* het eerst genoemd in verband met de voorafgaande mededeeling over de letterkundige samenkomsten, en heeft hij de *Begroetenis* aan den *Palamedes* laten voorafgaan, omdat

Frederik Hendrik in de lente het bewind aanvaardde en de *Palamedes* in den herfst verscheen.

Wij zien hieruit, dat de volgorde, waarin Brandt eenige ongeveer gelijktijdige gebeurtenissen vertelt, misschien niet altijd zuiver chronologisch is, maar toch ook niet slordig of willekeurig.

Van den *Palamedes* vertelt Brandt, dat Vondel „met vlyt aan dit werk arbeidde”, toen Maurits begon te kwijnen, en dat hij er aan werkte, toen het bericht kwam, dat de Prins op sterven lag. Na diens dood ging hij te ijveriger voort en voltooidde het werk.

De twee laatste tijdsbepalingen zijn vrij nauwkeurig, de eerste minder. Reeds lang toch waren Maurits' krachten aan het afnemen. Moeten wij nu hier aan den tijd denken, toen zijne omgeving dien achteruitgang begon te zien, of aan den tijd, waarin de historicus eene vermindering van energie begint te bespeuren? Dat lijkt mij eene nog al gezochte verklaring. Wij moeten hier m.i. denken aan den tijd, toen het publiek kennis kreeg van Maurits' achteruitgang en ziekte, dus toen hij in November 1624 de leiding van het leger voor Breda aan anderen overgaf en naar Den Haag terugkeerde.

Wanneer is Vondel aan den *Palamedes* begonnen? Uit den aard der zaak vinden wij daaromtrent bij Brandt geene nauwkeurige tijdsaanwijzing. Hij vertelt alleen, dat een gesprek met den schepen Burgh den dichter op de gedachte van een treurspel bracht. Van dezen schepen, die weldra nog eens genoemd zal worden, meent Brandt den lezer nog enkele bijzonderheden te moeten mededeelen, omdat het iemand was, „daar men 't nooit van zou vermoeden”. Burgh nu, in 1618 „door Prins Maurits in de regeeringe gezet, hadt, of kreegh, in 't kort¹⁾ andere inzichten dan

¹⁾ Muller (bl. 304) verklaart deze uitdrukking met „kort daarna, na 1618” en neemt nu ook meteen maar aan dat het gesprek met Vondel toen dadelijk heeft plaats gehad. Daardoor spreekt hij over „het in 1618 of 1619 ontkiemde plan om een treurspel over Oldenbarnevelt te schrijven”. Men moet echter met dergelijke onbepaalde tijdsaanwijzingen altijd zeer voorzichtig zijn. Wat de een „kort” noemt, heet bij den ander misschien „lang”, en ook bij denzelfden schrijver hebben *kort* en *lang* niet altijd dezelfde beteekenis.

Uit Brandt's woorden „hadt, of kreegh” blijkt reeds, dat hij niet wist, wanneer Burgh een begunstiger der onderliggende partij geworden is. Het is dus gevaarlijk, uit zijne onzekere tijdsbepaling gevolgtrekkingen te maken. Wij moeten derhalve zien, of wij elders aanwijzingen vinden.

Dat Burgh reeds in 1618 „andere inzichten dan zijne voorgaars” had, is niet waarschijnlijk, en dat neemt ook Muller niet aan. Toch moeten wij daar nog even bij stilstaan.

De verandering in de regeering te Amsterdam in 1618 behoefde niet zoo ingrijpend te zijn als in de meeste andere steden. Amsterdam toch behoorde tot de minderheid in de Staten van Holland, die op het houden van eene Nationale Synode aandrong en zich dus aansloot bij de Staten-Generaal en den Stadhouder. Maar de besluiten daartoe waren in de Vroedschap met een zeer kleine meerderheid genomen en, om niet misschien op een keer door een ander besluit verrast te worden, was het wenschelijk die meerderheid te versterken. Het was echter niet noodig de geheele minderheid te verwijderen. Er werden dus slechts zeven leden

zyne voorderaars, en begunstigde d' onderleggende party. Dees, een liefhebber der Poëzye, met Vondel van den Advokaat in gesprek geraakt, zeide koutsgewys, *Maak 'er een Treurspel van*. Vondel antwoordde ' *T is noch geen tydt*. D' ander daar op, *Maak het op een' anderen naam*."

Men ziet, dat Brandt geene enkele aanwijzing geeft van den tijd, waarop dit gesprek plaats had. Maar hij vertelt, dat Vondel dadelijk¹⁾ daarna ging overleggen en naar eene geschikte stof in de oudheid zoeken. Toen hij de stof had, ging hij met ijver aan het werk en was daarmede bezig, toen de Prins ziek werd.

Willen wij ons dus aan de voorstelling van Brandt houden — wij hebben geene andere en deze berust blijkbaar op mededeelingen van Vondel zelf — dan is Vondel in het najaar van 1624 aan het dichten begonnen, en kan het gesprek met Burgh niet eerder dan in het voorjaar, of uiterlijk het begin van 1624 hebben plaats gehad.

Sommigen meenen echter eene andere, en zeer nauwkeurige tijdsbepaling te mogen zien in den zin: „Ook toonde hy groote zucht tot de Heeren, die in de veranderinge van 't jaar MDCXVIII hadden geleden, met naamen den onthoofden Advokaat, die te deezer tydt stof werdt voor zyne pen.” Wanneer men dezen zin zoo geheel op zichzelf leest, is „te deezer tydt” eene zeer onduidelijke tijdsbepaling. Volgens Muller²⁾ kan dit „toch wel op geen ander jaar terugslaan dan op het *enkele woorden te voren* in den tekst genoemde jaar 1618”.

Leest men den zin echter bedaard over, zonder eenige vooropgezette door andere vervangen. Een tiental tegenstanders van de Nationale Synode, zeker wel de gematigdste, bleven dus in de Vroedschap. Maar de nieuwe leden waren zeker wel allen erkende voorstanders van de politiek der Staten-Generaal. Het zou toch wel heel onvoorzichtig geweest zijn daarvoor mannen te kiezen, van wie men niet zeker was.

Zou dus Burgh in 1618 reeds eene andere meening zijn toegedaan geweest, dan zouden wij moeten aannemen, dat hij zijne ware meening verborgen en zich anders voorgedaan had dan hij was. Er is echter geene enkele aanwijzing, dat Burgh zulk een huichelaar was, en zonder bewijzen of sterke aanwijzingen mogen wij dat niet veronderstellen.

Er is meer. In Jan. 1620 werd Rem Bisschop voor Schepenen ontboden, omdat hij verdacht werd van overtreding der plakkatén. Hij verscheen echter niet en hield zich schuil. Daarop werd de Schout met twee Schepenen gemachtigd om het kantoor, de brieven en de papieren van Bisschop te doorzoeken. Een van die twee Schepenen was Burgh*). Daarvoor zal men toch wel niet iemand genomen hebben, die verdacht kon worden van sympathie met den beschuldigde. Tenzij men dus wil aannemen, dat Burgh in de vergaderingen der Vroedschap tegen zijne overtuiging gesproken en gestemd heeft, moet de verandering in zijne gevoelens na Januari 1620 gesteld worden.

*) Wagenaar, Amsterdam I, bl. 475.

¹⁾ Dit woord gebruikt Brandt wel niet, maar het begrip ligt in den vorm van zijne mededeeling opgesloten: „Hier mede van een gescheiden, begost de Poëet op dat voorstel te denken, de stof by zich zelve t' overleggen, en naar eenige geschiedenis der oudtheit te zoeken, onder welke schorsse hij 't nieuwe treurspel moght verbergen.”

²⁾ Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk. L. 302.

meening, dan wordt deze verklaring onhoudbaar. Er staat: „Ook toonde hy... zucht tot de Heeren, die in... 1618 *hadden* geleden.” Daaruit volgt, dat dit „toonde” *na* 1618 plaats vond. Anders had er moeten staan: „Ook toonde hy in 1618 groote zucht tot de Heeren, die in de veranderinge van dat jaar *hebben* geleden.” Bovendien had er dan moeten staan: „te *dier* tydt” en niet „te *deez*er tydt”.

Men zal dit misschien vitten noemen. Maar wanneer het er om te doen is, de juiste beteekenis en bedoeling van de woorden te vatten, is eene dergelijke nauwkeurige beschouwing noodig. Bij een ongeoeffenden en onbeholpen schrijver zal men daarmede weliswaar niet veel bereiken, maar bij een zoo keurigen en geoeffenden schrijver als Brandt moeten dergelijke overwegingen gelden, tenzij er eene bepaalde reden is voor het verwaarloozen daarvan, b.v. op eene plaats, waar hij de woorden van een ander overneemt.

Er is echter meer. Op de vorige bladzijde zegt Brandt uitdrukkelijk, dat de *Palamedes* „ontrent de zelve tydt”, dat is 1625, gedicht is. Muller zegt hiervan (bl. 301): „Hier wordt dus het „*maaken*” (d.i. samenstellen)¹⁾ van den *Palamedes* „ontrent de zelve tydt” gesteld als de *bewerking en uitgave* der Amsteldamsche Hecuba, d.i. inderdaad *ontrent* het jaar „MDCXXV”! Zeker; maar het vervolg geeft ons het recht deze oogenschijnlijk stellige, maar toch ruime tijdsbepaling („ontrent”!) te wraken, ja te wijzigen.” Om dus te kunnen volhouden, dat met „te *deez*er tydt” het jaar 1618 bedoeld is, zouden wij moeten aannemen, dat Brandt zich hier vergist heeft. Het is wel een zeldzaam geval: een zoo nauwgezet schrijver als Brandt zou, met juist ééne bladzijde tusschenruimte, van hetzelfde feit twee zoo sterk uiteenlopende tijdsbepalingen gegeven hebben. Muller gevoelt de zwakheid van deze redeneering en zoekt zich nu te redden door bijzondere aandacht te vestigen op „ontrent”. Dan moet dus „ontrent 1625” ook het jaar 1618 omvatten. Dit is echter nog minder aannemelijk dan het vorige.

Muller vindt nog eene andere aanwijzing voor zijne tijdsbepaling. Na de zoo even aangehaalde woorden vervolgt hij: „Doch 't geen hier gelegtheit toe gaf, dient *van wat hooger opgehaalt*” gaat Brandt voort; waarop dan een verhaal volgt, hoe V., „toen de geschillen tusschen de Remonstranten en Contraremonstranten op het hoogst waaren gelooopen” — d.i. toch zonder twijfel in 1618—9, *niet* in 1625²⁾ — „d' onder leggende zyde (koos): en het ongelyk, dat men den Remonstranten, zyns

¹⁾ Muller bedoelt hiermede blijkbaar het ten slotte in elkander zetten, „de uiteen afwerking en herziening” (bl. 299), van het treurspel, met uitsluiting van het overleggen, het zoeken van de stof, het scheppen der personen enz. Wij zouden gaarne zien, dat hij ons voor deze beperkte beteekenis van *maken* eenige bewijspiaatsen gaf, liefst uit Brandt.

²⁾ (*Noot van Muller*). De Jong zegt (Tsch. XLVIII 300) dat deze voorstelling niet klopt met de dateering der Transformatie op 1618! Nu ja: B. bedoelt 1618—1619; stellig *niet* 1625!

oordeels, deede, ontstak in hem een' grooten yver om hunne zaak te verdedigen: zoodat zyn pen nergens veerdiger noch gereeder was dan daar hy hun dienst kon doen, of meende te doen".

Men ziet, dat in deze aanhaling stilzwijgend een paar regels zijn wegge-
laten. Waarschijnlijk heeft Muller ze niet belangrijk gevonden, omdat volgens hem „toch zonder twijfel” de twisten hun hoogtepunt hadden bereikt in de synode van Dordrecht. Maar wij hebben er minder mede te maken, wat Muller's opvatting is, dan hoe Brandt er over dacht. Het laatste blijkt juist uit die weggelaten woorden. Volgens Brandt was dus het hoogtepunt, toen de tegen den ban in het land komende Remonstrantsche predikanten tot eeuwige gevangenschap veroordeeld werden. Het eerste vonnis nu van dien aard werd 16 Mei 1620 gewezen tegen Grevius, het tweede kort daarna tegen Vezekius. Ook in dezen zin gebruikt Brandt een plusquamperfectum, geen imperfectum, en het *kiezen* had dus eenigen tijd na die vonnissen plaats.

Houdt men zich aan het verhaal van Brandt — en alweer: wij hebben geen ander — dan heeft dus Vondel niet vóór Juni 1620 de onderliggende partij gekozen. Of het kort of lang daarna geweest is, blijkt niet uit Brandt's woorden, maar in allen gevalle zijn de jaren 1618 en 1619 uitgesloten.

Vermoedelijk heeft Vondel niet vóór het midden van 1622 de partij der Remonstranten gekozen en is het vooral de kennismaking met Vorstius geweest, die hem de oogen geopend heeft voor het onrecht, dat hun was aangedaan. Hoofd hield zich buiten den strijd der partijen, en zeker buiten den strijd der personen, ook al omdat hij in beide partijen vrienden had. Reael was zeker wel te veel staatsman om gemakkelijk zijne meening te openbaren aan iemand, van wiens stilzwijgen hij niet verzekerd kon zijn. Maar Vorstius kan zijn hart uitgestort hebben voor den man, die hem eene schuilplaats verleende en veiligen aftocht bezorgde.¹⁾

Eene aanwijzing hiervoor vind ik ook in het klinkdicht op het standbeeld van Erasmus, van het jaar 1622, waarin anders allicht zijne sympathie voor de Remonstranten zou gebleken zijn. Wel is dit geene positieve, en dus uit den aard der zaak eene zwakke aanwijzing, maar toch verdient zij m.i. opmerking.

Nu zal men misschien zeggen, dat Vondel, nu ja, eerst later de partij der Remonstranten gekozen heeft, maar dan toch in 1618 reeds sympathie had voor Oldenbarnevelt. Brandt laat echter het partij kiezen voor de Remonstranten aan dat voor Oldenbarnevelt voorafgaan. Wel is deze volgorde slechts van betrekkelijke waarde — zie boven — maar wij moeten er toch altijd rekening mede houden, zoolang er geene bepaalde gronden zijn om daarvan af te wijken. Deze nu zijn hier niet.

Men heeft ook in de *Hierusalem Verwoest* van 1620 de uiting meenen te vinden van Vondel's verontwaardiging over de veroordeeling van

¹⁾ Vondel stond toen althans niet bekend als een begunstiger der Remonstranten; anders was Vorstius bij hem niet veilig geweest.

Oldenbarnevelt. Men heeft nl. in vss. 75—88 „reeds als een praeludium (maar con sordino) . . . van de zes jaar later niet meer verdoofde schelle wraakkreten van den Palamedes” gehoord. Het is mij echter onmogelijk daarin zoo iets te hooren. Ik vind daarin geene enkele uitdrukking, die niet op Josephus, wel op Oldenbarnevelt zou passen. Wel zijn er uitdrukkingen in, die ook met betrekking tot Oldenbarnevelt gebruikt konden worden, zelfs enkele, die Vondel later zoo gebruikt heeft, maar dat is niet voldoende. Het is toch zeer begrijpelijk, dat wanneer men op verschillende tijden spreekt over twee personen, die ten onrechte van landverraad beschuldigd worden, men daarvoor gelijksoortige, gedeeltelijk zelfs dezelfde woorden gebruikt. Zou men daaruit opmaken, dat de dichter bij het eerste geval reeds het oog had op het tweede, dan zou men tot de ongerijmde gevolgtrekking komen, dat de meer dan eenmaal gebruikte uitdrukking de laatste maal oorspronkelijk was.

Dat er wel eens meer of minder duidelijke of bedekte toespelingen gemaakt worden, is zeker, en het zou eene dwaasheid zijn daarvoor de oogen te sluiten. Maar het zoeken van toespelingen is een gevaarlijk vernuftsspelletje. In de literatuurgeschiedenis leidt het even dikwijls tot onjuiste gevolgtrekkingen als in het dagelijksch leven tot onnoodige en betreurenswaardige ruzies.

Leest men nu de hierboven aangehaalde bladzijden nog eens over, zoo noodig met de voorafgaande, dan zien wij, dat Brandt hier de gebeurtenissen van het jaar 1625 vertelt, en wel voornamelijk de geschiedenis van den *Palamedes*. De aanleiding daartoe diende echter „wat hooger opgehaalt”. Nu vertelt hij, dat Vondel ten slotte de partij der Remonstranten koos, en ook groote sympathie toonde voor de heeren, die in 1618 geleden hadden, vooral voor Oldenbarnevelt „die te deezer tydt stof werdte voor zyne pen”. Het is duidelijk, dat hij met „te deezer tydt” terugkeert tot den tijd van zijn verhaal, dus tot „omtrent het jaar 1625”.

Muller beweert — op welken grond? — dat zij, die „te deezer tydt” opvatten als „omtrent 1625”, dit doen ten gevolge van het niet goed begrijpen der jaartallen op den rand van Hoeksma's uitgave van het *Leven van Vondel*. Maar hoe is het dan bij hen, die deze opvatting reeds hadden, voordat Hoeksma's uitgave verscheen?

Waarschijnlijk kenden de laatstgenoemden Brandt's stijl en misschien hadden zij in de *Historie der Reformatie*, II. 56 de woorden „te deser tijdt” gelezen, waarmede Brandt tot het hoofdverhaal terugkeerde, na eene tusschenvoeging, die hij op bl. 54 met „hooger op haelende” had ingeleid.

Mocht er iemand zijn, die zelfs op deze plaats de beteekenis van „te deser tijdt” door het verband niet voldoende vastgesteld achtte, dan heeft Brandt voor nader bewijs gezorgd.

Evenals in het *Leven van Vondel* heeft Brandt in de *Historie der Reformatie* bovenaan de bladzijde een jaartal. Hier is dat MDCIV. Dat

is dus het jaar, welks geschiedenis op deze bladzijde behandeld wordt. Nu lezen wij: „Arminius schreef te deser tijdt, dat” enz. Op den kant teekent hij aan, waar Arminius dat geschreven heeft, nl. in een brief, afgedrukt in *Epist. Eccles.* p. 163. Die brief nu is van 15 Juli 1604.

De volgens Brandt's verhaal vaststaande feiten zijn dus:

1°. Na den zomer van 1620 — maar het blijkt niet, hoe lang daarna — koos Vondel de partij der Remonstranten.

2°. Omstreeks 1625 werd Oldenbarnevelt „stof voor zyne pen”.

3°. Hiertoe kwam hij op aanraden van Burgh.

Aangezien nu onmiddellijk volgt, dat Burgh hem aanried een treurspel op Oldenbarnevelt te maken, en hij daar dadelijk op inging, volgt hieruit:

4°. De *Palamedes* is het eerste van Vondel's gedichten op Oldenbarnevelt.

Wij zien dus, dat naar Brandt's voorstelling Vondel in 1618 en 1619 een onbewogen toeschouwer der gebeurtenissen geweest is, dat hij eerst enkele jaren later sympathie kreeg voor de Remonstranten en daarna ook voor Oldenbarnevelt. Toen die sympathie eenmaal gewekt was, toonde hij „een' grooten yver om hunne zaak te verdedigen”.

Deze voorstelling is volgens velen moeilijk overeen te brengen met het beeld, dat wij ons van Vondel gevormd hebben, den lichtgeraakten, hartstochtelijken dichter, den vurigen strijder tegen alle onrecht, alle verdrukking, die zich niet wist te bedwingen, en zelf verklaarde:

wat op 's harten grond leyd
Dat weltme na de keel: ick word te stijf geparst,
En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de spon uitbarst.

Het is, meent men, niet aan te nemen, dat deze man vijf, zes jaren — om welke reden dan ook — zou gezwegen hebben, eer hij aan zijne gevoelens uiting gaf. Bovendien bevatten die gedichten eene zoo felle uitbarsting van gloeiende verontwaardiging, dat zij niet anders dan onder den verschen indruk der gewraakte feiten uit het diep geschokte gemoed van den dichter kunnen zijn opgerezen.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat vele vereerders van Vondel de mededeelingen van Brandt slechts voor een klein gedeelte aanvaard hebben, dat zij met name zijne tijdsaanwijzingen ter zijde gelaten hebben, of dat zij getracht hebben van zijne woorden eene zoodanige verklaring te geven, dat zij met het zoeven geschetste beeld overeenkomen.

Toch moeten wij de voorstelling van Brandt aanvaarden, niet alleen omdat hij onze eenige berichtgever is, maar vooral omdat hij hier steunt op mededeelingen van Vondel zelf. Wij moeten dus eene verklaring der feiten zoeken, die zoowel bij het verhaal van Brandt als bij het bekende karakter van Vondel past.

Vondel moet dan de gebeurtenissen van 1618 en 1619 vrijwel onbewogen hebben aangezien. Hoe was dat mogelijk? De strijd tusschen de

Remonstranten en Contraremonstranten kan hem als Doopsgezinde koud gelaten hebben. Men vergeete immers niet, dat hij in dezen tijd nog goed Doopsgezind was en zelfs in 1620 nog herkozen werd als diaken. In den politieken strijd zal hij wel, zooals gedurende geheel zijn leven, aan den kant der regeering van Amsterdam gestaan hebben, die in dezen tijd tegenover Oldenbarnevelt stond. Hij zal dus diens veroordeeling rechtvaardig en noodzakelijk gevonden hebben, al had hij misschien medelijden met den man, die op zoo hoogen leeftijd nog het schavot betreden moest.

In of na 1620 kwam hij in een anderen kring van kunstgenooten. Hij maakte nu nader kennis met Remonstranten of vrienden der Remonstranten, met mannen als Reael, De Breen, Vorstius enz. Nu begon hij oog te krijgen voor het onrecht, dat dezen was aangedaan. Vooral toen Vorstius te zijnen huize eene schuilplaats gevonden had, zal daar wel over gesproken zijn. Het lijkdicht op dezen (gest. 9 October 1622) is dan ook het eerste gedicht, waarin Vondel's sympathie voor de Remonstranten tot uiting kwam. In dezelfde kringen zal hij ook wel tot eene andere beschouwing van de politieke gebeurtenissen gekomen zijn, waar nog bijkwam, dat ook de regeering van Amsterdam een anderen koers insloeg. Zoo vinden wij dan na 1624 de gedichten ter eere van Oldenbarnevelt.

Eene andere verklaring is niet mogelijk. Deze kon echter wel mijn verstand voldoen, maar niet mijn gevoel. Zag Vondel dan niet, dat de gewetensvrijheid werd aangerand, dat er een gerechtelijke moord werd gepleegd?

De opheffing van mijne laatste bezwaren dank ik aan Muller. Deze heeft — zij het met geheel andere bedoeling — eene vergelijking gemaakt (bl. 298) met de zaak van Dreyfus. Dat heeft mij plotseling alles helder gemaakt. Daar hebben wij een geval uit onzen eigen tijd, waar wij op eigen ervaring kunnen steunen, waarin ook na verscheidene jaren de verontwaardiging — niet van een enkel persoon, maar van honderduizenden over de geheele wereld — losbarstte met eene heftigheid, waarvan het nageslacht zich moeilijk eene voorstelling zal kunnen maken.

Nu nog, na bijna veertig jaren, staat mij duidelijk voor oogen de groote prent in de *Illustration*, waarop de degradatie van Dreyfus was afgebeeld, en herinner ik mij de beschrijving daarbij. „Hoe is het mogelijk”, dacht ik, „dat men zoo afschuwelijk wreed kan zijn? Waarom den kerel niet een kogel geven? Maar de schurk heeft het verdiend.” En nog lang daarna kwam telkens weer het beeld in mij op van dien man, zooals hij daar stond, uiterlijk ijszig kalm, terwijl een voor een al de distinctieven, die hij zoo trotsch gedragen had, van zijne uniform werden afgerukt, terwijl zijn degen hem in stukken voor de voeten geworpen werd. „Maar de schurk heeft het verdiend.” Vier jaar later kwamen de eerste geruchten, die twijfel wekten aan de rechtvaardigheid van het vonnis. Neen, dat kon toch niet zoo zijn! Wel hebben wij in een vonnis van een krijgsraad

evenmin onbepaald vertrouwen als in dat van eene jury, maar een zoo wreed vonnis kon toch niet zonder deugdelijke bewijzen zijn uitgesproken. Doch toen Zola zijn „J'accuse” in de wereld slingerde, hoe trilden wij toen niet van verontwaardiging. Iederen dag namen wij in spanning de krant op, of er ook eenig nieuws van Dreyfus was. De kranten bestreden elkander in heftige artikelen voor en tegen Dreyfus, waarbij meermalen de scheldwoorden niet gespaard werden. In Frankrijk was de opwindung uit den aard der zaak nog grooter; daar kwam het zelfs tot moordaan-slagen.

De literatuur geeft ons wel een beeld van den tijd, maar altijd een scheef beeld. Alleen de beste geschriften uit vroegeren tijd blijven algemeen bekend. Maar deze bevatten alleen de denkbeelden van de hoogst ontwikkelde en werden in hun tijd slechts door een deel, soms een zeer klein deel, van het volk gelezen. Wie zich uit de overgeleverde literatuur eene voorstelling wil maken van hetgeen de groote massa des volks in een bepaalden tijd dacht en schoon vond, komt even bedrogen uit als wie de woningtoestanden der burgerij en der arbeiders wil beoordeelen naar de weidsche kathedralen en de prachtige raad- en gildehuizen, die wij nog altijd bewonderen. Dat weten wij allen, maar dat verliezen wij ook allen veel te vaak uit het oog.

Bij het lezen van Vondel's hekeldichten krijgen wij allicht den indruk, dat zoogoed als alle, althans alle weldenkende en ontwikkelde menschen in dien tijd de daarin uitgedrukte gevoelens deelden. Wie door hem geprezen wordt, verdient onzen lof en eerbied, en werd door edele gevoelens geleid. Wie daarentegen door hem wordt aangevallen, verdient onzen blaam en verachting, en handelde met onedele bedoelingen. Recht en ware vroomheid waren bij Vondel en zijne medestanders; aan den anderen kant waren onrecht, huichelarij en baatzucht.

Niemand zal bij eenig nadenken zoover gaan als wij hier schetsen, maar allen loopen wij gevaar ongemerkt in die richting af te dwalen, en allen — misschien met eene heel enkele uitzondering — zijn wij wel eens in die richting afgedwaald. Hoe moeilijk valt het b.v. den vereerders van Vondel niet, mannen als Reinier Pauw en Adriaan Smout billijk te beoordeelen en hunne verdiensten te erkennen? Daarom is het noodig nog eens na te gaan, hoe de toestanden in Amsterdam in 1618 en 1619 waren.

De Remonstranten waren in Amsterdam niet talrijk en hielden zich nog al stil. Nadat in 1615 Goulart was afgezet, waren er nog alleen Contraremonstrantsche predikanten, en ook de leden van den kerkeraad en de ouderlingen behoorden allen tot die partij. Het stadsbestuur steunde de Contraremonstranten, verbood Remonstrantsche pamfletten, maar liet de andere geheel vrij, en noemde zelfs in de keur van 21 Februari 1617, uitgevaardigd na de plundering van het huis van Rem Bisschop, de Remon-

stranten de oorzaak van alle onrust. De burgerij was overwegend Contra-remonstrant en de massa was daarbij zeer opgewonden. Dat zat wel niet in de dogmatische verschillen, waarvan de groote hoop zeker niet veel begrepen zal hebben. Maar men beschuldigde telkens weer de Remonstranten van het invoeren van nieuwigheden, van scheurmakerij, van begunstiging der Jezuiten en heulen met Spanje. Evenals elke beschuldiging van verraad werd ook deze gemakkelijk geloofd en scheen bevestigd te worden, doordien de uitgeweken en uitgebannen Remonstranten voor het meerendeel juist naar Brabant gingen.

Brandt zegt het wel niet uitdrukkelijk, maar in zijne woorden ligt toch, dat Vondel als Doopsgezinde in den beginne onverschillig tegenover den strijd stond. Dat zal ook wel juist zijn, wat den dogmatischen strijd betreft. Maar tegenover al de andere beschuldigingen zal hij allicht niet zoo onaandoenlijk geweest zijn. Bedenken wij nu, wat Brandt vertelt van Vondel's lichtgeloovigheid, hetgeen door zijne hekeldichten bevestigd wordt, en houden wij in het oog, dat onder de Brabanders en Vlamingen, met wie Vondel veel verkeerde, juist veel heftige Contraremonstranten waren, dan ligt het voor de hand aan te nemen, dat Vondel in de jaren 1618 en 1619 waarschijnlijk wel niet sympathiseerde met de Contraremonstranten, maar toch over de Remonstranten zeer ongunstig oordeelde.

In den politieken strijd had Amsterdam de leiding tegen de meerderheid in de Staten van Holland en Oldenbarnevelt. Den laatste stelde men o.a. verantwoordelijk voor het sluiten van het Bestand. Hiervan vreesde men achteruitgang van den handel en toeneming van het Catholicisme. Vooral de Brabanders en Vlamingen waren zeer teleurgesteld, doordien de terugkeer naar hun vaderland, waar zij nog altijd op gehoopt hadden, nu voor-goed onmogelijk was geworden. De groote meerderheid in Amsterdam verheugde zich in den val van den Advocaat en vond het vonnis, misschien wel hard, maar rechtvaardig en noodzakelijk. Pamfletten als de *Practycke van den Spaenschen Raedt* en *Gulden Legende van den Nieuwen Sint Jan* werden druk gelezen, en vooral het eerstgenoemde zal wel indruk gemaakt hebben door den voor dien tijd kalmen toon en rustigen betoogtrant. Zou het vreemd zijn, als Vondel onder den indruk van dergelijke geschriften dezelfde opvattingen had als de meerderheid der Amsterdammers en hunne regeering?

Dit vermoeden wordt bevestigd door den toon der hekeldichten. Er is meermalen beweerd, dat eene zoo heftige verontwaardiging als wij daarin hooren, alleen mogelijk was onder den verschen indruk der gebeurtenissen. Dat is onjuist. De grootste heftigheid vinden wij altijd bij hen, die eene zaak verdedigen, welke zij vroeger hebben bestreden of sterk afgekeurd. Afvalligen of bekeerlingen toonen grooten ijver voor hunne nieuwe godsdienstige of politieke overtuiging en uiten zich, wanneer zij zich in den strijd mengen, met groote hartstochtelijkheid, meermalen met

grootte heftigheid. Wanneer omgekeerd tusschen twee menschen verwijdering of verkoeling geweest is, zal na eene oprechte verzoening de hartelijkheid grooter zijn dan te voren. In al deze gevallen gevoelt men behoefte een — hetzij door daden, hetzij door gedachten — begaan onrecht goed te maken. Hoe meer men zich in dit opzicht schuldig gevoelt, hoe sterker de behoefte wordt die schuld van zich af te wentelen door krachtig op te komen voor hen, die men vroeger miskend heeft.

Het is dan ook volkomen begrijpelijk, dat Vondel, toen hij met verschillende Remonstranten in nadere aanraking was gekomen en tot de erkenning kwam, dat dit geene landverraders, geene scheurmakers en vijanden van Gods kerk waren, krachtig hunne partij koos. En evenzoo, toen hij na betere voorlichting had ingezien, dat Oldenbarnevelt geen landverrader was en niet door Spaansche pistoletten was omgekocht, dat er zelfs ernstige juridische bezwaren tegen het vonnis waren, toen werd hij onweerstaanbaar gedrongen zijne verontwaardiging te uiten over zoo veel lage list en laster, en te getuigen van eerbied voor den man, dien hij zoo droevig miskend had.

Er is dus niets onmogelijks in de voorstelling van Brandt en er is geene enkele reden om zijn verhaal — het eenige, dat wij hebben — niet aan te nemen. De zorgvuldige overweging daarvan geeft integendeel eene reden te meer om ons op zijne eerlijkheid en nauwgezetheid te verlaten.